

מגיד דבריו ליעקב

אסופת מאמרי

רבינו הפלא יועץ זצ"ל לחודש אלול וימים נוראים

שיחות מוסר, חיזוק והתעוררות בענייני עבודת ה'

שנאמרו במקהלות על ידי הגאון הגדול

רבי יעקב חיים סופר שליט"א

ראש ישיבת 'כף החיים'

על רבינו הפלא יועץ זצ"ל, עבודת ימי חודש אלול ועוד

קונטרס

אמרי חיים

ענייני תשובה

אלול הרחמים והסליחות

עה"ק ירושלים ת"ו

שנת "זנוכה אנחנו לחיים טובים ולשלום" - תש"פ לפ"ק

ניתן להצטרף לקבלת שיחותיו של רבינו שליט"א
מגיד דבריו ליעקב - על פרשיות התורה
בדוא"ל 8542164@gmail.com

החוברות מופצות ונמכרות מידי שבוע
מתחילת השבוע בשולחנות ההפצה של
י. בלוי בבתי הכנסת ברחבי הארץ

כל הזכויות שמורות
אין לצלם להעתיק לשכפל וכל כיו"ב
בלי רשות המוציא לאור

תיקונים הערות והארות יתקבלו בשמחה
ובעז"ה יתוקנו במהדורה הבאה

להערות והארות ניתן לפנות
לפלאפון מספר 0548542164

הקדמה מרבינו הגאון הגדול רבי יעקב חיים סופר שליט"א

בינ"ו

עמ"י.

הקדמה

הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו, על אשר ברוב טובו חסדו וחמלתו, עזרנו וסייענו להוציא לאורה קובץ תורני זה, אשר ראינו לנכון לתועלת הרבים להדפיס דברות קודש היוצאים מלב טהור הגאון החסיד רבינו אליעזר פאפו זצ"ל זיע"א מספרו הקדוש פלא יועץ, והם עשרה ערכים השייכים לימי הרחמים והסליחות, ראש השנה, יום הכיפורים, וחג הסוכות.

כמו כן הוספנו שלשה מאמרים מענייני דיומא, מאמר הראשון דברי מוסר והתעוררות שנאמרו ברבים ביום הילולא של רבינו הפלא יועץ זצ"ל כ' תשרי תש"נ לפ"ק, ומאמר שני בחיוב לימוד ספרי מוסר ויראה והתועלת והברכה המרובה והעצומה היוצאת מלימוד הזה, ומאמר שלישי בענין יקרות ימי חודש הרחמים הוא חודש אלול וחובת העבודה בחודש זה.

גם צירפנו כמה חידושי תורה בענייני מצות תשובה וימים נוראים, והם חידושים וביאורים ועיונים במשנת רבינו הגדול פלא יועץ זצ"ל זיע"א בענינים אלו, כמו שיראו רבותינו המעיינים הי"ו, ותפילתנו שימצאו הדברים חן ושכל טוב בעיני אלוקים ואדם, ויהיו הדברים לתועלת הלומדים, ישוטטו רבים ותרבה הדעת אמן.

קובץ זה יוצא לרגל יום חתונתו ושמחת אפריונו של מעלת היקר שקדן וחשקן בתורה, חריף ובקי, חמד בחורים וכו', החתן המפואר מר ניהו רבי **יעקב חיים דדש שליט"א**, מר בריה דידידנו היקר והאהוב, תמכין דאורייתא, טוב ומטיב לבריות ורב חסד וכו', רבי **שמואל דדש שליט"א**, נתבקשתי להוציא לאורה קונטרס דברי תורה למזכרת נישואיו ביום שנכפל בו כי טוב יום שלישי ה' אלול תש"פ, והנני בברכה נאמנה, מעומק לב אוהב, למעלת החתן היקר ורעייתו הכלה החשובה הי"ו, בורא עולם בקנין ישלים זה הבנין, ותשרה השכינה בביתם, ויזכו לבנות בית נאמן בישראל, שתול על תורה ויראת שמים טהורה, ויזכו לדורות ישרים מבורכים, בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוות, בבריאות ולב שמח לעבודתו יתברך, עם שמחת הוריהם היקרים וכל בני משפחותיהם הי"ו אמן.

כמו כן נודה ונברך ונחזיק טובה מרובה לכל העוזרים והמסייעים, הרה"ג רבי יחזקאל מועלם שליט"א, והרה"ג רבי עזרא נחום שליט"א, ושאר המסייעים שטרחו בהבאת קובץ זה לבית הדפוס, ישאו ברכה מאת ה' וזכות הגאון המחבר רבינו אליעזר פאפו זצ"ל יגן עליהם ויתמלאו משאלות לבם לטובה ולברכה לעבודתו ית"ש אמן.

כעתירת המברך באהבה

הצעיר **יעקב חיים סופר**

ערב ראש חודש הרחמים והסליחות

שנת "ונוכה אנחנו לחיים טובים ולשלום" אמן

אלול תש"פ לפ"ק. ירושלם ת"ו

כתב רבינו ה'פלא יועין' זצ"ל: "ואם אזכה לחזות בנועם ה' ולבקר בחיכלו, ממי שאקבל ממנו טובה - אשתדל לשלם לו במיטבא, ולבקש רחמים עליו" (אורות אילים אות צו), "ואם אזכה לחזות בנועם ה', ולבקר בחיכלו, אשלם במיטבא לכל מכאן דלימטי ליה מיניה הנאה" (הקדמה לפלא יועין ד"ה והנה אמרו).

ובנו של ה'פלא יועין' זצ"ל בהקדמות בנו לפלא יועין (בלאדינו) כתב בזה"ל: כל המתחייב ומבטיח - בעל חוב נעשה, ולבטח יהיה פורע חובו ונאמן בדברו. ואל יקל בעיניכם הדבר, שיהיה לאדם מליץ טוב בעולם הזה ובבא אחריו, וכל אלה העוסקים בחפצת הספרים ועושים השתדלויות אחרות למען יקראו הספרים, מחייבים הינם עוד יותר את אדוני אבי זצוק"ל וזיע"א. עכ"ל.

מפתחות

פלא יועץ

יג	ידוי
יד	סליחות
יז	דרוש ראש השנה
טז	דרוש קיום שני של ראש השנה
ל	דרוש ראש השנה בשנה בשבת
לג	תקון
לח	בכיה
לא	תשובה
נ	תוקע
נה	ראש השנה
ס	תענית
סז	כפור
עג	סכה
עה	ימים טובים
עז	אשפזין
עה	דרוש לחג הסוכות
פג	מזמור של סוכות
פו	חל המועד

גליונות הגריח"ס שליט"א על פלא יועץ

נא	א. קצת על רבינו אליעזר פאפו זצ"ל
נא	רבינו אליעזר ברבי יצחק פאפו זצ"ל
נא	זמנו מקומו ופטירתו
נא	'אגרא דבי היילי מייל'
נג	על הספר 'חסד לארמים' לבעל ה'פלא יועץ'

צג'חסד לא־פִּים' אינו מפרש ה'היתר' אלא ה'איסור'.
צגסיבת וביאור הדברים
צד'האדם יראה לעינים וה' יראה ללבב'.
צדבני הבית הם המכירים את המציאות האמיתית
צהדברי בנו של ה'פלא יועץ' על אביו.
צהספר 'חסד לא־פִּים' חיבור השווה לכל נפש.
צה'חכמה' ו'יראה'.
צהעומק יראת ה'.
צה'כל השקו וחפצו ... לא היה אלא מתי יבוא לידו לעשות נחת רוח ליוצרנו'.
צוהקו הסובב את ספר 'פלא יועץ'.
צוכל יסורי עולם כאפס וכאין כדי לעשות רצון הבורא יתברך.
צוהנהגות של סיגופים שנהג בהם ה'פלא יועץ'.
צוטבילה במים קרים וטבילת 'שֶׁלֶג'.
צו'לא הניח דבר קטן וגדול מדרכי החסידות והקדושה והפרישות'.
צזהאריכות בזה אך למותר.
צזאי אפשר לתאר דבר רגיל ותמידי.
צזדברי מוסר שהיה מעורר ה'פלא יועץ' לרבים.
צזדברי ה'פלא יועץ' על שלא רצו לסייע בעד מצוות 'פדיון שבויים'.
צהכל מה שהכירו בו העם לא היה אחד מעשרה
צה'זכה עזר'.
צהבמקומו של ה'פלא יועץ' לא נפטר אדם צעיר
צטפטירתו צעיר לימים ככפרה לעם ישראל מפני ה'מגיפה'.
צטהבטחתו למי שיבוא להתפלל בציונו.
צטנסיון הרוסים לגעת במצבת קדשו
צטהבטחתו של ה'פלא יועץ' למי שיעסוק בדברי תורתו.
קכחו של הפלא יועץ להבטיח הבטחה כזו.
קהתפשטותו של חיבור ה'פלא יועץ'.
קה'חפץ חיים' מביא מה'פלא יועץ'.

פלא

מפתחות

יועץ

ז

קא	לימוד בשיבות הונגריה בספרי ה'פלא יועץ'.....
קא	הוראת ה'סטייפלער' זצ"ל ללימוד עם הילדים ספר 'פלא יועץ'.....
קא	לעשות נחת רוח לבורא יתברך.....
קב	כל אחד עושה נחת רוח לבורא יתברך בדרכו שלו.....
קב	לכבות את האור כל ימי שהות החכם בעירו.....
קב	זחירות שלא לגרום חלישות הדעת לת"ח.....
קג	מעשה על רבה של ירושלים חגרי"ח זוננפלד זצ"ל.....
קג	זחירתו שלא לגרום חלישות הדעת לת"ח.....
קד	הנהגת חסידות שתלוייה בלב.....
קד	בדרך שאדם רוצה ללכת מולכין אותו.....
קד	'פשתן' של האתרוג לגרות חנוכה.....
קד	לחפש לעשות נחת רוח לה' יתברך.....
קה	שלא יהיה בורח מן המצוה.....
קה	לימוד מוסר.....
קו	צריך ללמוד מוסר כדי לדעת שצריכים ללמוד מוסר.....
קו	'פלא יועץ' - עצות פלאיות.....
קו	עצות של ה'פלא יועץ' למי שמוסר שיעור בחול המועד....
קו	עצות על קיום המצוות.....
קז	בקשת מחילה בערב יום הכיפורים - ממי לבקש?.....
קז	משלוח מנות בפורים.....
קז	עצה זהב.....
קה	זחירות שלא להגיע לידי צורך בבקשת מחילה מקטנים.....
קה	זחירות שלא לבוא לידי מריבה עם ילדי חבירו.....
קה	לחברות אהבה על ידי כיבוד הילדים של חבירו.....
קה	עצות ב'בין אדם לחבירו'.....
קה	על זה שהאדם אינו חושב על חבירו התביעה.....
קט	מצות 'פדין שבויים' ב'ענבים'.....
קט	הצדקה הגדולה ביותר.....

- ה'פלא יועץ' מעורר תמיד על הדברים האלה קי
- ב. בענין חיוב ומעלת לימוד ספרי מוסר ויראה קיא
- תורה תבלין - לימוד המוסר קיא
- היצר נלחם בזה בכל כחו קיב
- דברי מרן החיד"א על חובת לימוד ה'מוסר' קיב
- כפילות הלשון 'אבן' ו'ברזל' קיב
- 'אבן' - ביטול מקיום המצוות קיד
- 'ברזל' - קיום עבירה בקום ועשה קטו
- על ידי תורה תבלין ניצול משני מהלכים אלו קטו
- מי שלא לומד מוסר - לא טעם טעם יראת חטא קטו
- אם אין קביעות ללימוד מוסר - 'דרך איש ישר בעיניו' קטז
- השמחה שצריכה להיות לאדם בעת קיום מצוות קיז
- 'שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב' קיז
- טעמו וראו כי טוב ה' קיח
- סימן ובחינה לאדם קיח
- שמחה בלימוד התורה קיח
- לחצטער על העבירות קיט
- חובת ותועלת לימוד המוסר קיט
- קביעות ללימוד המוסר קיט
- חובת לימוד המוסר גם לעמלי התורה קכ
- התועלת בלימוד המוסר על ידי החזרה והשינון קכ
- לימוד מוסר - תולדות הצדיקים קכא
- אם יקבע עיתים ללימוד מוסר ימצא עוד זמן ללימוד 'מוסר' קכא
- קביעותו של החתם סופר בלימוד 'מוסר' קכא
- לימוד מוסר גם לנשים קכא
- 'ביום שאיני לומד ספרי מוסר מרגיש אני בעצמי הצטננות ביראת ה' קכב
- על רבינו ה'חתם סופר' זצ"ל קכב

פלא

מפתחות

יועץ

ט

'אין אדם רואה נגעי עצמו'..... קכב
 הלימוד בענייני מוסר מעורר את האדם יותר..... קכג
 הפחד מלימוד 'מוסר'..... קכג
 מה יהיה לעתיד לבוא..... קכג
 הסיבה האמיתית שיש שנמנעים מלימוד מוסר..... קכג
 לימוד מוסר כדי להיות עבד ה'..... קכד
 הלב של האדם הוא כמו אבן..... קכד
 בדוק ומנוסה..... קכד
 אם לא ילמד מוסר ישאר מעוות בדרכיו ובמעשיו..... קכד
 לימוד המוסר הוא התרופה המועילה ביותר נגד היצר הרע..... קכה

ג. עבודת חודש אלול..... קכו
 'אלול' מלשון 'ריגול'..... קכו
 העיקר הוא 'שמיעת הלב'..... קכו
 'ברגע קטון יצא מאפילה לאור גדול'..... קכו
 'זיכנו ויעשו בני ישראל'..... קכז
 "צידק נפשו בשעה קלה"..... קכז
 שמיעת התוכחה ודברי המוסר..... קכה
 החסד הגדול שניתן לנו את חודש אלול..... קכט
 'מלך במשפט יעמיד ארץ'..... קכט
 ארבעים ימי רצון..... קל
 הזהירות בעבודה בחודש אלול..... קל
 מעלת ה'תשובה' בחודש אלול..... קלא
 צפייה ליום ה'כיפורים'..... קלא
 צריכים להתכונן להגיע מוכנים כראוי ליום הכיפורים..... קלא
 'הנני נשפט אותך על אומרך לא חטאתי'..... קלב
 אומרך - בלבך..... קלב
 וידוי מעומקא דלבא..... קלב

ק"ב	על חטא שחטאנו לפניך בווידי שפתיים'
ק"ג	לכבן יבין - ושב ורפא לו'
ק"ג	דבר ראשון ב'תשובה' הוא ה'הרטה'
ק"ג	רע וזמר עזבו את ה'
ק"ג	ר'חיקך יאבדו'
ק"ד	השכר הנצחי - קירוב לקב"ה
ק"ד	מעשה 'אלישע אחר'
ק"ד	השתדלותו של רבי מאיר עבור אלישע
ק"ד	רבי מאיר הכניס את אלישע לגהינום
ק"ד	רבי יוחנן הכניס את אלישע לגן עדן
ק"ה	מעל מאה שנה נידון בגהינום!
ק"ה	כל כך השתדלו להכניסו לגהינום
ק"ה	חומר עונש הגהינום כשבעים שנות יסורי איוב בעולם הזה
ק"ו	כדאי היה להכניסו לגהינום - כדי שיגיע אל התכלית
ק"ו	עיקר הקלקול זה הריחוק מהשי"ת
ק"ו	עונש על כל עוון
ק"ו	חומר החטאים
ק"ז	לחיות ולחמחיש את מעשה האחים ויוסף
ק"ז	הנהגת יוסף עם אחיו במצרים
ק"ז	ו'יחרדו איש אל אחיו'
ק"ז	'בגדול החל ובקטן כלה'
ק"ח	כעסו של יהודה וחששו של יוסף
ק"ח	'לא נשאר בהם איש'
ק"ח	'מוטב שאתוודע להם ואל יחריבו את מצרים'
ק"ח	משמע שלו היה ביכולתו היה יוסף ממשיך לייסר את אחיו
ק"ט	הנהגת יוסף מאהבתו לאחיו
ק"ט	כוונת יוסף למרק עוון אחיו במכירתו
ק"ט	ייסוריו של יהודה ושל שאר האחים קודם לזה

פלא	מפתחות	יועץ	יא
מכירת יוסף לדעת האחים הייתה לפי דין תורה	קמ		
'האלחים מוצא את עוזן עבדיך!'	קמ		
חטא מכירת יוסף 'כחוט השערה'	קמ		
על עונש דק מן הדק כזה - הגיעו כל העונשים המרים הללו	קמ		
עשרה הרוגי מלכות	קמא		
עלילות הדם	קמא		
הכל בעבור חטא דק זה של מכירת יוסף	קמא		
העונש היותר גדול שנכתב בתורה חטאם	קמא		
חומר החטא	קמב		
'כיראתך - עברתך'	קמב		
סיבת חומר החטא	קמב		
מעשה רבי ישמעאל ברבי יוסי ואבדן	קמב		
עונשו של אבדן	קמב		
'ברוך רחמנא דכספיה לאבדן בחאי עלמא'	קמב		
ייסוריו הנוראים של אבדן	קמב		
גודל החטא	קמד		
התביעה היא על שלא מכירים ומבינים עומק החטא	קמד		
מעשה על הגאון רבי אפרים הכהן זצ"ל	קמד		
חומר ח'פגם' בכל עבירה	קמה		
כל אחד מכיר נגעי לבבו	קמה		
קנאה ותאוה וכבוד	קמה		
תשובה על מידות רעות	קמו		
'חבלי הזמן'	קמט		
חטא העגל	קמט		
החוטאים בחטא העגל	קנ		
בקשת משה רבינו ע"ה מחילה בעבור עם ישראל	קנ		
אחרי הכל 'חטא העגל' עדיין עושה פירות	קנ		
'וחוטא אחד יאבד טובה הרבה'	קנ		

קנא	היסוד לתשובה להכיר בחומר החטא
קנא	האדם אינו רואה גודל הנזק מכל חטא
קנא	מעשה על הגר"א
קנא	האפשרות לשוב בתשובה 'עד דכדוכה של נפש'
קנב	שני אופנים בביאור נומריקון אלוף
קנב	'לא ימצא איחור התשובה זולתי בעמי הארץ'
קנב	לנצל את ימי חודש אלוף
קנג	הנהגת חודש אלוף כ'שעת מלחמה'
קנג	להתעורר מ'קול שופר'
קנג	חיזוק ב'עסק התורה' באלוף
קנד	תיקון המידות
קנד	ברגע אחד יכול לתקן את כל אשר פגם
קנד	מעשה על הגאון רבי לוי יצחק מבארדיטשוב זצ"ל
קנה	מרובה מידה טובה

אמרי חיים

קנז	סימן א - בענין כח ומעלת התשובה
קסו	סימן ב - בענין ימי אלוף ימי רצון
קע	סימן ג - בענין כח ומעלת הזהירות בבין אדם לחבירו
קעט	סימן ד - בענין הזהירות וחומרת בין אדם לחבירו
קפד	סימן ה - בענין גדולה תשובה שמקרבת את האדם לשכינה
קצ	סימן ו - ליקוטים בעניני תשובה
רח	סימן ז - ליקוטים עניני תשובה מאהבה
ריא	מעשה נורא מרבינו הגר"א זצ"ל

ודוי

ודוי צרײַך לזעהר בױ מדי אַמרוֹ אותו, לאַ יגרע אַפּלוּ פעם אחת לאַמרוֹ בהקנעה רבה ובכפּיפת ראש ובקול בוכים ובדמיע לב על מנת שלא לשוב לכסלה. ובהחסיר אלו התנאים, ההעדר טוב ממצאאות הרע, כי הוא חוצפא ועוזות פנים וכדי בזיון וקצף, כי יחרה אף ה' וקנאתו, כי יאמר: הקריבהו ודוי זה לפחתך או לאיש כמזוף הירצף או הישא פניך? ואוי להם לבריות מעלבונן של הקדוש ברוך הוא. ולולא ה' צבאות ידיו אותנו פאנוסים וכשכורים, הן גוענו אבדנו חס ושלום, אכל נחמתנו בענינו ומעוט ערפנו. על כל פנים חובה מטלת עלינו להשתדל ברב עז בכל כחנו, וה' אלקים יעזר לנו.

ויציר בדעתו בעומד לפני מלך רם ונשא אים ונורא אשר לגדלתו אין חקר, והוא עפר מן האדמה להכל דמה ואומר לפניו אמנם אנכי חטאתי לך, כך וכך עשיתי, ועל כל פרט שמוזכר יחשב כי טוב היה לו שימות אלה מיתות ואל יעשה עברה קטנה להכעיס את בוראו. ויחשב גם כן שהוא מגיד צרתו לפני אביו שבשמים, כי רע ומר לו על אשר חטא על הנפש, ועל אשר חוטא והולך ואינו יכול למשך ידו, ועל אשר חשכו עיניו מראות גדול רעתו ואינו מצטער ובוכה על חטאתו. ויחשב אנה אפנה לעזרה ולמי אגיד זאת הצרה הגדולה אשר לי, על העבר ועל ההווה, אין לי אלא לברח מלפניך אליך, ולהתחבא מכעסך תחת כנפך, וצרת נפשי אליך אגיד כי אתה הוא מנת חלקי, אתה תאיר גרי ותגיה חשבי.

ומה טוב ומה נעים לומר לפחות פעם אחת בשבוע סדר הודוי בארצה, ולהזכיר כל פּרטי חטאים ועוונות, כי בזה יתן אל לבו לשוב מדרכו. ויש בדבור תועלת גדול לפי צפוני סודות לטהר פנים האותיות והמדות, וזו אחד מהדברים שנודעה אהבת ה' שרצה לזכות את ישראל שבשביל שמתודה את אשר חטא, מקים מצוה דאורייתא ונוטל שכר טוב. אין חך מתוך מזה. **וראי** ליראי ה' וחושבי שמו לישב בדרך כפּעם בפּעם, ולעין כל פּרטי הודוי אחת לאחת, על איזה מהן צריך תקוון, ועל איזה מהן צריך להזהר ולמשך ידו לעשות גדר וסיג ומשמרת למשמרת. ככה יעשה וירשם בכתב ויקבל על עצמו לשמור ולקיים בכל תקוה ולא יעבר, ואז יקרב לומר הודוי בדת מה לעשות, וישפך שיחה ידרש סליחה, ואז בודאי יעשה פרי למעלה ונרצה לו לכפר עליו. ככה יעשה האיש החפץ חיים הרוצה בתשובה, ואשר הוא יהודי ורוצה לילך בדרך טובה, כך היא החובה, ובזה יזכה וירש טובה וברכה לעולם הבא. (פלא יועץ, ודוי)

סליחות

ישראל קדושים משכימין לסליחות מראש חדש אלול. מה טוב חלקם שמשברים תאונתם בעוד הלילות קצרים ובגני אדם אוהבים לנום, וערבה שנתם, ועזה אהבת שנה, מעבירים שנה מעיניהם ותנומה מעפעפיהם, בודאי שבזה יתרצה עבד אל אדוניו ומצא כדי גאולתו, אך בתנאי שיעשה הדברים בתקונו, דאם לא כן יירת תרתי גיהנם, שמענה גופו בעולם הזה ואין בו מועיל לעולם הבא, חס ושלום.

ואלו הן התנאים הצריכים: קום בזריזות ויטל ידיו, ואחר כך פניו, ויכון לקראת אלקיו מפה רגל ועד ראש כמעשהו בלכת לפני שרי העיר, וישיבים לבית הנקסט ויאמר הסליחות בשפל קול התחנונה, "תחנונים ידבר רש" (משלי יח כ), אות באות תבה בתבה, ויתן לב אל הדברים שהוא אומר ויעמיק בהן ומצא שכלם בגחלי אש, וישמיע אל אזניו מה שמוציא מפיו בתחלת הסליחות שאומר: "נחפשה דרכינו ונחקרה ונשובה אליך" (ע"פ איכה ג מ), ואומר: "שבים אליך בכל לב שונעתם תקבל ברחמיך".

ויחרד האיש וילפת בשומו על לבו, מה פעל ועשה בכל השנה ובכל שנותיו מיום היותו בגלגול זה ובגלגולים אחרים, ומה גרם פגם בנפשו ובכל העולמות, בחלאת טמאת זממת עוונותיו, ושבועונותיו חרב בית המקדש וביטל התמיד, וכהנה רעות רבות גרמו וזה צער השמים, וגדול שברנו עד מקום שאין יד שכלנו מגעת לדעת אחד מני אלף אלפים.

וכבר פראשו המפרשים קרא דכתיב (עמוס ג ד): "הישאג אריה ביער וטרף אין לו", כי "אריה" הוא ראשי תבות: אלול ראש השנה יום הפורים ה'ושענה רבה. ורצה לומר, אם יצעק איש באלו הימים - תהיה כל מגמתו על היער, דהינו הבית המקדש שנקרא יער, על פי טרף אין לו, שאין מקריבין קרבנות בעוונותינו הרבים, והחי יתן אל לבו כי ביום הנפסה יעמד למשפט לפני שופט כל הארץ, מלך אים ונורא מאד, וספרי חיים וספרי מתים לפניו הם פתוחים, ויחרד חרדה גדולה, ואל יזוז מלבו חרדת רבן יוחנן בן זכאי, וישא ביום ההוא קל וחומר בעצמו על אחת כמה וכמה עד אין חקר.

והיותר שיש לירא גדולה ולעשות הכנה הרבה, הוא לפי מה שפראשו המקבילים למאי דקשה על אומרם (ראש השנה טז): ששאלשה ספרים יש: צדיקים נכתבים ונחתמים לאלתר לחיים, רשעים נכתבים ונחתמים לאלתר למיתה, בינונים וכו'. והרי ענינו הרואות דרך רשעים צלחה, והצדיק אבד, ואנשי חסד נאספים. ותרצו, שעקר החיים והמנות שנגזר בראש השנה, הוא חיי הנפש ומיתת הנפש, והוא פי הן האדם דומה כמי שעניו סגורות, ויושב בבית אפל, חשך צלמות, שיש לו שתי מניעות שלא לראות את האור כי טוב, ואם יביאו לו נר, אף על גב דחיי קצת אור, לא ינהה מן האור כל עוד שעניו סגורות, ולפי השעור

שִׁפְתָּח עֵינָיו, בֵּן יִהְיֶה מִן הָאֹר. בֶּן הַדְּבָר הַזֶּה, אָדָם פָּרָא יוֹלֵד, וְעֵינָיו סְגוּרוֹת מֵרְאוֹת
בְּמִשְׁכְּלוֹת, וְרָצָה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְזַכּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל, וּמֵאִיר לָהֶם בְּאוֹר פְּנֵי מֶלֶךְ חַיִּים בְּיָמֵים
נִזְרָאִים, מֵאִיר אֹר הַיְרָאָה וְהַפְּחָד.

וְלָכֵן אֵין לָךְ אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל שְׂאִינוּ מְרָגִישׁ פַּחַד, אֶפְלוּ מִי שְׂעֵינֵינוּ סְגוּרוֹת רוֹאָה קֶצֶת הָאֹר.
וּבְיָמֵים טוֹבִים מֵאִיר אֹר אֶהְבֶּה וְשִׁמְחָה, וּבְשִׁבְתָּ אֹר הַתַּעֲנוּג, וְכָל אָדָם מְרָגִישׁ, וְהַכֹּל
לִפִּי מָה שֶׁהוּא אָדָם, וְלִפִּי הַהֲכָנָה שְׁעוֹשָׂה, וְלִפִּי מָה שֶׁמִּשְׁתַּדֵּל לַפְתָּח עֵינָיו, כִּד רוֹאָה יוֹתֵר
בְּפִנְיָמִיּוֹת, יִרְאָה גְשָׁמִית וְאֶהְבֶּה גְשָׁמִית וְעֵנֵג גְּשָׁמִי, אוֹ יִרְאֵת הָרוּמָמוֹת וְאֶהְבֵּת הָרוּמָמוֹת וְעֵנֵג
רוּחָנִי. וּמִדְּרָגוֹת מִדְּרָגוֹת יֵשׁ, גְּבוּהָ מַעַל גְּבוּהָ, וְאֵין אָדָם דּוֹמָה לַחֲבֵרוֹ, וְלִפִּי מָה שֶׁהִיָּה כָּלִי
מוֹכֵן לְקַבֵּל בְּיָמֵים הָאֵלֶּה, כִּד נִמְשָׁךְ עָלָיו הָאֶרֶה לְשֹׁאֵר יְמוֹת הַשָּׁנָה לְהַתְנַהֵג בְּסִדֵּר קִדְשָׁה,
וְזֶהוּ הַמִּשְׁפָּט לְאֱלֻקִּים בְּיָמֵים נִזְרָאִים עַל חַיִּי הַנֶּפֶשׁ לִפִּי מַעֲשָׂיו וְלִפִּי הַכְּנָתוֹ, כִּי רָשָׁעִים בְּחַיֵּיהֶם
קְרוּיִים מְתִים (בְּרֻכּוֹת יח:).

וְזֶהוּ הַטַּעַם שֶׁתִּרְאָה שְׂאִישׁ בְּנֵי אָדָם, שֶׁבְּשִׁמְעֵם דְּבָרֵי מוֹסֵר וְיִרְאֵת ה', יִכְנַע לִבָּם הָעֶרֶל וְנָמַס
וְהִיָּה לְמִים, וּמִהֲרָה־רִים הֲרַחֲוִי תִשׁוּבָה, וְיֵשׁ בְּנֵי אָדָם שֶׁטָּפַשׁ כַּחֲלָב לִבָּם וְהֵם פּוֹקְרִים
וְכוֹפְרִים, וְאֵין דְּבָרֵי מוֹסֵר עוֹשִׂים רָשָׁם בָּהֶם וְלֹא יִשְׁמְעוּ וְלֹא יִבְיֵנוּ, כִּי טַח מֵרְאוֹת עֵינֵיהֶם,
מִהַשְׁפִּיל לְבוֹתָם, כִּי הֵם כְּמֵתִים וְאֵין בָּשָׂר הַמֵּת מְרָגִישׁ בְּאַזְמָל, וּמִרְעָה אֵל רָעָה יוֹצֵאִים רַחֲמָנָא
לְאֵלָיו. אִי לֹזֶזֶת לוֹ בְּכַח יִגְבֵּר אִישׁ בְּיָמֵים הָאֵלֶּה וּבְזִמָּן הַזֶּה, וְכָל אֲשֶׁר בְּכַחוֹ לַעֲשׂוֹת יַעֲשֶׂה
לְהַחְיוֹת אֶת נַפְשׁוֹ, כִּי עֲזָה מִיתַת הַנֶּפֶשׁ אֶפְלוּ שְׁעָה אַחַת, יוֹתֵר וְיוֹתֵר מִפְּרִידַת הַנֶּפֶשׁ מִהַגּוֹף,
וְיִפֶּה שְׁעָה אַחַת בְּתִשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים מְכַל חַיִּי הָעוֹלָם הַבָּא (אֲבוֹת ד' יז), וְלָכֵן יִשְׁפֹּךְ נַפְשׁוֹ
לִפְנֵי ה' שִׁיעֲזָרְהוּ עַל דְּבַר כְּבוֹד שְׁמוֹ, וַיֹּאמֶר נָא יִשְׂרָאֵל "לְמַעַן שִׁמְךָ ה' תַּחֲיִינוּ, בְּצִדִּיקְתֶּךָ
תּוֹצִיא מִצָּרָה נַפְשִׁנוּ".

וְאַפְלוּ מִי שֶׁהוּא עִם הָאֶרֶץ וְאִינוּ יוֹדְעֵ מָה שֶׁמוֹצִיא מִפִּיו, עַל כָּל פָּנִים יֹאמֵר הַסְּלִיחוֹת אוֹת
בְּאוֹת תִּבְּה בְּתִבְּה, בְּקוֹל בְּכִי, קוֹל תַּחֲנוּנָה, בְּיָדְעוּ הַכּוֹנֵנָה שֶׁהוּא מִבְּקֵשׁ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ ה'
צְבָאוֹת עַל אֲשֶׁר חָטָא עַל הַנֶּפֶשׁ וְחִרְדָּה יִלְבָּשׁ. וְאֵם כֹּה יַעֲשֶׂה, יִבְטַח בְּשֵׁם אֱלֹקָיו, כִּי אֵל חַנוּן
וְרַחוּם הוּא וּמִרְבָּה לְסִלָּח, וְלֹא יַחֲפִץ בְּמוֹת הַמֵּת, וְאִינוּ בָּא בְּטְרוּנְיָא עִם בְּרִיּוֹתָיו, רַק שִׁיעֲזָרְהוּ
אֲשֶׁר בְּכַחוֹ לַעֲשׂוֹת, וּמִנְדָּה וְעוֹזֵב יְרוּחָם. וּבְכֵן צְנוּחוּ קִמְצֵי עַל אֲמִירַת הַסְּלִיחוֹת בְּמַהֲרָתָא,
שֶׁהָעֶדֶר טוֹב מִמִּצִּיאוֹת הָרַע, וּבְדִי בְּזִיוֹן וְקֶצֶף רַחֲמָנָא לְאֵלָיו.

וְעַקֵּר הַיָּמִים הָאֵלֶּה נִזְכָּרִים וְנַעֲשִׂים, שֶׁהַחַי יִתֵּן אֵל לְבוֹ, מָה נִמְצָא אִתּוֹ מַעֲשִׂים אֲשֶׁר לֹא
יַעֲשׂוּ, בֵּין בְּמִשְׁבָּה בֵּין בְּדַבּוּר בֵּין בְּמַעֲשֶׂה, וְיִתֵּן לֵב לְשׁוּבָה, וְיַעֲשֶׂה גְּדִידִים וְסִיגִים בְּעֶצְמוֹ,
שֶׁלֹּא יִשׁוּב עוֹד לְכִסְלָה, וּבְכֵן וְנִשְׁמַע קוֹלוֹ בְּבֹאוֹ אֶל הַקֹּדֶשׁ לְזִמְרַת סְלִיחוֹת וְתַחֲנוּנִים, שָׂאֵם
יִשְׁכִּים לְסְלִיחוֹת וְאַחֵר הַתַּפִּלָּה יִחְזֹר לְסוּרוֹ הָרַע וְיִהְיֶה מוֹסִיף עַל חַטָּאתוֹ פֶּשַׁע, הֲרִי זֶה כְּטוֹבֵל
וְשֹׁרֵץ בִּידוֹ, וְיִקְצֹף הָאֱלֻקִּים עַל קוֹלוֹ, כִּי הוּא קוֹל שׁוֹכְרוֹ עִמּוֹ.

ובכר פֿרשו המפרשים, שָׁזָהוּ בְּנֵת הַכְּתוּב (שיר השירים ב יד): "הִרְאֵינִי אֶת מְרַאֲיָךְ", שְׁאֵתָה חוֹזֵר בְּתִשּׁוּבָה וּמִצְוֹתֶיךָ רִוַּחְתָּ, וְאָז: "הִשְׁמִיעֵנִי אֶת קוֹלְךָ כִּי קוֹלְךָ עֶרֶב" - כְּשִׁי"מֶרַאֲיָךְ נֶאֱמָרָה". וְלִכְּנֵן הָאִישׁ אֲשֶׁר נִגַּע יָרָאתָ ה' בְּלִבּוֹ, בְּיָמִים הָאֵלֶּה יִדְרֹשׁ מִפִּי סִפְרִים וּמִפִּי סוּפְרִים אֵיזָה דֶּרֶךְ יִשְׁכֹּן־אֹר, וּבִמָּה יִמָּצָא מְזוֹר, וְכֵה יַעֲשֶׂה וְכֵה יוֹסִיף, לְמַעַן לֹא יִסִּיף. וּבִסְפָרֵי רַפּוּאוֹת הַנֶּפֶשׁ יִמְשֹׁמֵשׁ, עַד אֲשֶׁר לֹא תִחַשַׁד הַשְּׂמֵשׁ, וְיִרְדֹּף בְּרוּדָף אַחֵר הַחַיִּים לְאֹר בְּאֹר פְּנֵי מֶלֶךְ חַיִּים.

ואחר הסליחות לא יִמִּישׁ מַעֲשׂוֹת פָּרִי, וְלֹא יַעֲשֶׂה בְּמִנְהַג קֶצֶת אֲנָשִׁים, אֲשֶׁר מְמַהֲרִים הָעַם לומר הסליחות, כְּדִי לְמַהֵר לְהִיּוֹת מִיּוֹשְׁבֵי קִרְנוֹת לְשִׁתּוֹת קָפָה, וּמַעֲלָה עֲשֵׂן בְּחִנּוֹת שֶׁל גּוֹי, שֶׁהוּא מוֹשֵׁב לְצִיִּים, וְלִהְרָבוֹת שֶׁם דְּבָרִים בְּטָלִים וְאִסּוּרִים, שֶׁהוּא אִסּוּר בְּכָל הַשָּׁנָה כָּל שָׁנָה בְּיָמִים הָאֵלֶּה וּבְזֶמֶן הַזֶּה, וְמָה לְתֵבָן אֶת הַבֵּר, שֶׁהוּא מְשֻׁמִּים לְסִלִּיחוֹת וּמִרְאָה שְׂרוּצָה לְהִיּוֹת נְקִי כַּפִּים וְכֵר לֵב, וְאַחֵר כֵּךְ הוֹלֵךְ שׁוֹבֵב. וְיֵשׁ שְׁחֻזְרִין לִישׁוֹן עַל מִשְׁכָּבָם וּמֵאַבְדֵּי הַתַּפְלָה בְּצַבּוֹר וּבְזִמְנָה, אִזּוֹ יֵשׁ שְׁחֻבְלֵי שָׁנָה נוֹפְלִים עָלָיו וְיִשְׁוֹן עִם הַתַּפְלִין בְּתוֹךְ הַקְרִיאוֹת שֶׁמַּע וְתַפְלָה, וְהָרִי זֶה דּוֹמָה לְמִי שֶׁכְּדִי לְהַרְוִיחַ זָהוּב אֶחָד מִפְּסִיד מֵאֵה זָהוּבִים.

הנה כִּי כֵן טוֹב אִישׁ יְכַלֵּל דְּבָרָיו בְּמִשְׁפָּט, וְאֲשֶׁר בְּכַחוֹ לַעֲשׂוֹת יַעֲשֶׂה, וְלֹא יִהְיֶה הַתּוֹסֶפֶת מִפְּסִיד אֶת הָעֵקֶר, רַק אִם יוּכַל - לוֹ בְּכַח יִגְבֵּר לַעֲמֹד עַל הַמִּשְׁמֵר אַחֵר הַסִּלִּיחוֹת, בְּבֵית הַקִּנְסֵת אוֹ בְּבֵיתוֹ יוֹשֵׁב וְעוֹסֵק בְּתוֹרָה אוֹ בְּתַחֲנוּת וּבִקְשׁוֹת כְּאֲשֶׁר תִּשְׁיֵג יָדוֹ עַד שְׁעַת הַתַּפְלָה, וְאִזּוֹ יַעֲמֹד בְּגִבּוֹר וְיִתְגַּבֵּר לְהַעֲבִיר שָׁנָה מַעֲיָנִיו וּתְנוּמָה מַעֲפָעִפִּיו, וְלִהְתַּפַּלל בְּנִחַת וּבְכִנּוּת הַלֵּב, וְאַחֵר הַתַּפְלָה וּבְכָל עֵת שֶׁיִּהְיֶה פָּנוּי יַמְעִט בְּעַסֵּק וְיִרְבֶּה בְּעַסֵּק הַתּוֹרָה וּבְלִמּוּד סִפְרֵי מוֹסֵר, כְּאֲשֶׁר תִּשְׁיֵג יָדוֹ, כִּי זֶה חוֹבַת גִּבּוֹר תְּמִיד כָּל הַיָּמִים כָּל שָׁנָה בְּיָמִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר בָּהֶם בְּרִיּוֹת יִפְקְדוּ לְהַזְכִּירָם לְחַיִּים וְלִמְנוּת, וּגְדוּלָה תּוֹרָה שֶׁהִיא נוֹתֶנֶת חַיִּים, וְיִהְיֶה הַרְהוּרִי תִשּׁוּבָה, וְיִצְרָף מִחֻשְׁבָּה טוֹבָה לְמַעֲשֶׂה הַטוֹב, וְיִרְבֶּה בְּצִדְקָה יוֹם לְיוֹם לְקַיֵּם קֶרָא דְּכִתְיָב: "וּחִטָּאֲךָ בְּצִדְקָה פֶּרֶק" (דְּנִיאל ד כד), "וְצִדְקָה תַצִּיל מִמָּוֶת" (משלי י ב), "רוּדֹף צִדְקָה וְחֶסֶד יִמָּצָא חַיִּים" (שם כא כא). הֵן אֵלֶּה קִצּוֹת דְּרָכֵי הַרְוּצָה לְשׁוּב אֶל ה' וְיִרְחַמְהוּ, וְאֵל אֱלֹקֵינוּ כִּי יִרְבֶּה לְסַלֵּחַ, יִשְׁמַע חֲסֶם וְיוֹסֵף לְקַח, וְהִבָּא לְטַהֵר מִסִּיעִין אוֹתוֹ (שְׁבַת קד). בְּאֹר פְּנֵי מֶלֶךְ חַיִּים וְיִכְתֹּב בְּסִפְרֵי חַיִּים טוֹבִים. (פלא יועץ, סליחות).

דרוש ראש השנה

אמרתי אספירה אשר נהגתי בקהל עדתי לדרוש לעם בימי ראש השנה קדם תקיעת שופר, קצת התעוררות על התשובה, כי השעה צריכה לך, והיד בותבת שמז דבר ממה שאמרתי מדי שנה בשנה, ליוצרי היה למנה. חלקי אענה, אולי אבנה. יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגואלי.

"עלה אלהים בתרועה ה' בקול שופר". (תהלים מז ו)

יום הדין והמשפט הנה בא, מי לא יירא כהיום הזה, בדיכתיב (עמוס ג ו): "אם יתקע שופר בעיר ועם לא יתחדו". ויש לדקדק כי תבת "בעיר" היא כמיתרת. ונראה לפרש על פי מה שאמרו באהר הקדוש, שהעדיקים אינם ממתינים להיות יראים וחרדים עד ליום הבסא בקול שופר, כי כל השנה הם חרדים לדבר ה'.

וידוע מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (בבא בתרא עח:): על פסוק (במדבר כא כז): "עיר סיחון", על הדומה לעיר שמהלך אחר סיחה נאה, כך הוא הולך אחר עצת יצרו. וזה אמרו: "היתקע שופר", העקר הוא "בעיר", למי שהולך כל השנה אחר עצת יצרו בעיר זה, עתה בתקע שופר אי אפשר שלא יתחדו, כי רמז יש בשופר, כמו שכתב הרמב"ם (הל' תשובה פ"ג ה"ד) שרצונו לומר עורו ישנים משנתכם, הקיצו נרדמים מתרדמתכם, וחפשו במעשיכם, וחזרו בתשובה, וזכרו בוראכם, אלו השוכחים את האמת בהבלי הזמן, ושוגים כל שנתם בהבל וריק אשר לא יועילו ולא יצילו, הביטו לנפשותיכם, והיטיבו דרכיכם ומעלליכם, יעזב כל אחד דרכו הרעה, ומחשבתו אשר לא טובה, עכ"ל.

או נאמר עיר נקרא מקום אשר אין לו חומה, כמו בן עיר שהלך לדרך, שם רמז כי אנשי אמונה אשר היו לנו למחסה ולחומה - אבדו, ואין לנו על מי להשען, ועם לא יתחדו, כי אם אין אנו לנו מי לנו, ואם לא עכשו אימתי.

או נאמר כי עקר מצות תקיעת שופר הוא בתת אל לבו רמז שבו כמו שכתבנו משם הרמב"ם, ויתעורר לבו לתשובה, שאם לא יתעורר אין בו מועיל והיה כגון המנגנו. וזה אמרו: "היתקע שופר" העקר הוא "בעיר" שיתעורר לבו לתשובה בתת אל לבו רמז שבו, ואז אי אפשר שעם לא יתחדו.

והנה דוד המלך עליו השלום אמר (תהלים פט טז): "אשרי העם יודעי תרועה", לא אמר תוקעי אלא יודעי. ובאהר הקדוש (ויקרא יח) פירשו סודות התקיעות עמק עמק מי ימצאנו. ועל זה היה דוה לבנו, כי הן בעז דלנו מאד וחסרנו כל טוב, ואין אתנו יודע לבנו בפגנות של התפללות והתקיעות, ואנשי אמונה אבדו באים בכח מעשיהם, יודעים וראויים לעתור ולרצות.

ועתה נפשנו יבשה אין כל, אזי לנו, במה נקדם ה', על מי יש לנו להשען, על אבינו שבשמים אשר רחמנו לבא בעי, לפחות נעשה את אשר בכתנו לעשות ולקיים המצוה בתקונה על פי הפשט, אולי יתעשת האלהים לנו. ואם בכל המצות צריך שלא לקיים מצות אנשים מלמדה, אלא צריך לידע מה המצוה ומה טעם יש בה, כל שכן במצוה זו, בעת ובקונה הזאת.

והנה הטעם שצונו יוצרנו לתקע בשופר, הוא זכר לאילו של יצחק, כדי לעורר זכות עקדת יצחק, שיגן בעדנו זכות אבותינו הקדושים, והם יליצו טוב בעדנו. וגם כדי שנוזכר אף צריך להיות חזקים למסור נפשנו לכבוד השם יתברך, כמו שמסרו נפשם אבותינו הקדושים, וכמו שפרשתי בספר דן ידיו בפרשת בא על פסוק "בעשור לחדש הזה". וכל שכן שנהיה גבורים פובשים את יצרנו לעשות רצון יוצרנו, לא נשוב מפני כל, כי זה כל האדם.

וטעם לסדר ואפן התקיעות הוא, לפי שהתורה אמרה (במדבר כט א): "יום תרועה יהיה לכם", ותרועה תרועה הוא יבבא, שהוא לשון יללה, בדכתיב (שופטים ה כח): "נשקפה ותגבב אם סירא", ומשם למדו שצריך לתקע קול יללה. ולמדו (ראש השנה לג): מן הפסוקים שצריך פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה, אבל נסתפקו במין היללה, כי יש שלשה מינים: יש גנוחי גנח, ויש ילולי יליל, ויש דגנוחי גנח ומתוך הגניחה יבוא לידי יללה. לכן תקנו שלשה סדרים: אי גנוחי גנח ומתוך כך יליל - עושים תש"ת, דהינו פשוטה לפניה, וגנוחי גנח הינו שברים, וממנו נמשך ליללה הוא תרועה ותקיעה פשוטה לאחריה. ואי גנוחי גנח לחודה - אנו עושים תש"ת. ואי ילולי לחודה - אנו עושים תר"ת.

נמצא שעקר מצות היום הוא הבכי, ואנחנו דומין לתינוק אשר לא ידע דבר מאומה, וכשהוא צריך דבר מה, הוא בוכה, ואביו ואמו מרחמים עליו ועושים רצונו. וכן פראו בזה הקדוש על פסוק (שמות ב ו): "ותפתח ותראהו את הילד נער בוכה", "נער" דא ישראל, דכתיב (הושע יא א): "נער ישראל ואוהבהו", וכשהוא בוכה - מייד "ותחמל עליו".

ואולם צריכים אנו למודעי על מה יש לבכות? כי אם נאמר לעם שייבכו, יאמרו: לשונאנו ומבקשי רעתנו, למה נבכה? ואף אם נאמר להם כי כן צוה תורה, אי אפשר לקיים כל שאינו יוצא מן הלב.

על כן צריך לתן אל לבנו דברים המקררים ומעוררים אל לבנו לבכות בכי גדול יותר ממי שמתו מוטל לפניו. והוא בדת אל לבנו כי הנשמה הטהורה בת מלך חצובה מתחת פסא הכבוד, טמאנוה וטנפנוה ובמחשכים הושבנוה, ובעזונתנו שלחה אמנו, והיא לובשת שחורים ומתעטפת שחורים וקול ברמה נשמע וכו', "בעם לאביו בן כסיל וממר לילדתו" (משלי יז כה). וכהנה רעות רבות שגרמנו בעזונות הרבים, באפן שאנו שונדים פנחל דמעה מאין הפוגות, אולי יש תקנה.

כי כְּמִה בְּכֹה יִבְכֶּה מִי שֶׁבָּנָה יְחִידוֹ מֵת מוֹטֵל לִפְנֵי אֵף עַל פִּי שְׁלֹא יוֹעִיל בְּכִכְיָתוֹ, וְאִם עַל יְדֵי בְּכִיָּתוֹ הִיָּה יָכוֹל לְהַחְיֹתוֹ, הִיָּה מוֹסִיף עַל בְּכִיָּתוֹ צָעֵקָה גְּדוֹלָה וּמְרָה. עַל אַחַת בְּכִיָּה וּכְמִה שֵׁשׁ לָנוּ לַעֲשׂוֹת לְהַחְיֹת אֶת נַפְשׁוֹתֵינוּ, כִּי כָּל הַשְּׁעָרִים נִנְעָלוּ וְשַׁעְרֵי דְמָעָה לֹא נִנְעָלוּ, וּכְתִיב (יִרְמְיָהוּ לֹא ח): "בְּכִי יָבוֹאוּ וּבִתְחֻנוּנִים אוֹבִילִם". וּכְמִה צָרִיכִים אֲנַחְנוּ לְהַצְטַעַר אִם כָּל כֶּךָ גָּבְרוּ עֲוֹנֵינוּ וּפְשָׁעֵינוּ עַד אֲשֶׁר חֲשָׂה עֵינֵינוּ מֵרָאוֹת בְּמוֹשָׁפְלוֹת, וְלִבֵּנוּ אֲטוּם סָתוּם וְחֲתוּם וְאִינוּ מִתְעוֹרֵר לְהִתְמַרְמֵר בְּאֲשֶׁר יָאוּת, וְהוּא אֲשֶׁר עֲפַעְפִּינוּ יָלוּ מִים וּפְלָגֵי מַיִם תִּרְדַּע עֵינֵינוּ, וְלֹאֹת יִחָרֵד לִבֵּנוּ.

וּכְכֹר פֶּתַח הָאָרֶץ"ל שְׁמִי שְׂאִינוּ מִתְעוֹרֵר בְּכִי בְּיָמִים אֵלֵינוּ הוּא סִמָּן שֶׁנִּפְשׁוּ לֹא מִטְהָרָה וְאִם לֹאֹת יִחָרֵד לִבֵּנוּ עַל כָּל פְּנִים נַעֲשֶׂה אֶת אֲשֶׁר בִּידֵנוּ וּבִלְחָנוּ לַעֲשׂוֹת, וְהוּא הַכְּנָעָה, תְּחֻנוּנִים יִדְבֵּר רֶשֶׁת וְקוֹל בְּכִי, כִּי גַם זֶה מוֹעִיל בְּכִיָּתוֹ (תְּהִלִּים ו ט): "סוּרוּ מִמֶּנִּי כָּל פּוֹעֲלֵי אָוֶן", הֵם הַמִּשְׁטִינִים וְהַמְקַטְרָגִים, "כִּי שָׁמַע ה' קוֹל בְּכִי". וְהַכְּנָעָה הוּא עֶקֶר גְּדוֹל בְּכִיָּתוֹ (שֵׁם נא יט): "לֵב נִשְׁבֵּר וְנִדְבָה אֱלֹהִים לֹא תִבְזֶה", וּבִפְרָט לִידֹן יִתְמֵי דִיתָמִי כִּי דִלּוֹנוּ מְאֹד. וְלֵב יוֹדֵעַ מִרְתַּת נַפְשׁוֹ אֲשֶׁר עֲוֹנוֹתֵינוּ רַבּוּ לְמַעַלָּה רֹאשׁ וְחֲטָאֵתֵינוּ עָלוּ עַד לְשָׁמַיִם, וְאֲנַחְנוּ בָּאִים לְבַקֵּשׁ עַל נַפְשֵׁנוּ, כִּי בּוֹדָאֵי הָלֹא גְבוּשׁ וְנִכְלָם וְיִנְעַע לְבָבֵנוּ וּכְתִיב (שֵׁם נא יט): "לֵב נִשְׁבֵּר וְנִדְבָה אֱלֹהִים לֹא תִבְזֶה", כִּי בִידְעָנוּ שְׂאִין אֲנוּ כְּדָאִים וְרֹאוּיִים לְבַקֵּשׁ בְּזֹרַע כִּי אִם בְּתוֹרַת צְדָקָה, אֲזִי יִנְעַע לְבָבֵנוּ.

וּמִפְנֵי שֶׁהָעֶקֶר הַגְּדוֹל לְקַבּוֹל תְּפִלָּתֵנוּ הוּא הַכְּנָעָה, מִצָּאֵנוּ רֹאשֵׁנוּ שֶׁאֲפִלוּ צְדִיקִים וְאֲבִירֵי לֵב הִרְחֻקִּים מִצְדָּקָה מִפְּנֵי שֶׁהֵם נֹאזִימִים בְּזֹרַע, עִם כָּל זֶה בָּחֲרוּ לָהֶם דֶּרֶךְ לְבַקֵּשׁ דֶּרֶךְ בְּקִשָּׁה כְּעִנִּי שׂוֹאֵל עַל פֶּתַח, כְּמוֹ שֶׁאָמַר דָּוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשְּׁלֹמֹם (שֵׁם פו א): "הִטָּה ה' אֲזָנֶךָ עָנְנִי כִּי עֲנִי וְאֲבִיוֹן אֲנִי".

וְעוֹד יוֹעִיל הַתְּפִלָּה וּבְקִשָּׁה בְּדֶרֶךְ צְדָקָה, וְהוּא עַל דֶּרֶךְ מַה שֶּׁסָּפַר עַל אֲלֶכְסַנְדְּרוֹס מוֹקְדוֹן, שֶׁבָּא עָנִי וְשֹׂאֵל מִמֶּנּוּ צְדָקָה, וְגִזַּר אָמַר שִׁיתֵּנוּ לוֹ עִיר אַחַת לְהִיּוֹת מוֹשֵׁל עָלֶיהָ. אָמְרוּ לוֹ עֲבָדָיו: וְהֵלֹא זֶה עָנִי דֵּי לוֹ בְּזָהוּב אֶחָד. אָמַר לָהֶם: אֲנִי נִתְתִּי לוֹ לְפִי עָרְכִי לֹא לְפִי עָרְכּוּ. כָּל שָׂבֵן וְקָל וְחֹמֶר מִמֶּלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, שֶׁהָעֶשֶׂר וְהַכְּבוֹד שָׁלוֹ, וְאֲנַחְנוּ דִּלּוֹנוּ מְאֹד. וְזֶה נִרְאָה טַעַם כְּעֶקֶר שֶׁהַצְדָּקָה מְכַפֶּרֶת, בְּכִיָּתוֹ (דְּנִיאל ד כד): "וְחֲטָאָךְ בְּצִדְקָה פָּרַק", שֶׁבְּמִדָּה שֶׁאֵדָם מוֹדֵד לָתֵן צְדָקָה, בָּהּ מוֹדֵדִין לוֹ.

הִנֵּה כִּי בֵּן כֶּהֱיוֹם צִרָה גְּדוֹל לֹמֵר הַתְּפִלּוֹת בְּהַכְּנָעָה וְדַמַּע לֵב, וְתְחֻנוּנִים יִדְבֵּר רֶשֶׁת, שִׁכְתֵּבֵנוּ הָאֵל בְּסִפְרֵי חַיִּים טוֹבִים. כִּי שְׁלִשָּׁה סִפְרִים נִפְתְּחִים בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, סִפְרֵי חַיִּים וְסִפְרֵי מֵתִים פְּתוּחִים. וְאִם הִנֵּה מִיתַת הָאָדָם בְּמִיתַת הַבְּהֵמָה, לֹא הִנֵּה מְקוֹם לְהַצְטַעַר. אֲכָל מַה שֶׁאֵדָם חִפְץ בְּחַיִּים, הוּא כְּדֵי לְתַקֵּן אֶת מַעֲוָתֵנוּ, וְלְהַשְׁלִים תְּקוּנָה נֶפֶשׁ רוּחַ נִשְׁמָה, וְכֵדִי לְשׁוּב בְּתִשְׁבּוּבָה שְׁלֵמָה לְהַנְצִל מִדִּינָה שֶׁל גִּיהֵנָם וְתוֹכְחוֹת עַל עוֹן, שֶׁהֵם קָשִׁים וּמְרִים יוֹתֵר מֵאֲלָף מִיתוֹת רַחֲמָנָא לְצִלָּן.

וביותר יגדל הכאב לפי מה שחקרו המפרשים, שהרי עינינו הרואות דרך רשעים צלחה, ואין חרצבות למותם, ואיך אמרו שהרשעים נכתבים ונחתמים לאלתר למיתה. ותראו, שעקר הדין בראש השנה הוא על חיי הנפש ומיתת הנפש, אשר לפי מעשיו והכנתו בשנה שעברה, ולפי התעוררותו בחודש אלול וביום ראש השנה, יזכה לחיים לשנה הבאה.

כי הן האדם, מפני שמחמר קרץ, הרי הוא כעור העומד בבית אפל, ואינו רואה במשפלות, ואינו מתעורר ליראה ולאהבה, ולהתעצב בעדן עציבותא, ולמחדי בעדן חדוה, ובחמלת ה' על עמו, יאר פניו אתנו סלה, ובאור פני מלך חיים.

ועקר ההארה בשבתות ובמועדי ה', ומהם ימשך הארה לשאר הימים לפי הכנתו באותם הימים, ולפי מה שמקבל שפע והארה קדשה וטהרה בהם אם מעט ואם הרבה, ככה יועיל לו לשאר הימים.

וחלוק יש, כי בשבתות יאיר הארת הענג העליון להתענג על ה', עד שאפלו הפחות שבשפאל מרגיש בעצמו ענג גשמי, והוא כמי שעניו סתומות ויושב בבית אפל, שאם יביאו גר אפלו אם עניו סתומות מרגיש באור הגר, וכאשר יפתח עיניו, כל אשר יפתח יותר, יתנה מן האור יותר. כך לפי הכנתו והתעוררותו לעבד את ה' הוא פקחת עיניו, ומרגיש בשבת תענוג רוחני.

ובחגים ובמועדים מתגלה ויאר ה' לנו באור השמחה, ובגמים נוראים מתגלה ויאר ה' לנו באור הפחד ויראת ה', וכל אחד מרגיש ומקבל כפי הכנתו, וכפי מה שמקבל בימים האלה ימשך עליו לשאר הימים, והן הן החיים אמתיים, כי בהעדר אהבת ה' ויראתו ודבקותו, בחייו קרוי מת, שאין בשר המת מרגיש. וזהו בעצם ספרי חיים וספרי מות פתוחים, כמו שכתבנו בזה בפרשת ראה על פסוק "ראה אנכי", שבראש השנה, הן האדם נדון על פי מעשיו, אם ראוי שישפיע על נפש רוח נשמה שפע קדשה וטהרה, או יהיה כמות, וכבסיל בחשך הולך חס ושלום.

ונמצא שאנחנו עומדין בדין גדול ונורא מאד, כי קשה פרדת הבורא ממנו, יותר מפרדת נפשנו מגופנו. וזה הוא הטעם שכלנו כצאן תעינו, ומרעה אל רעה יצאנו, ואין איש שם על לב ליראה ולאהבה את ה', כי אם הירא את דבר ה' אשר שות לבו לעמוד על נפשו. ובכן לא עת לנום לא עת לישן, עת לחננה ולהקהל ולעמוד על נפשנו להתעורר ולהתגבר ביראת ה' כל היום, ולשפך שיחה לדרש סליחה, אולי יתעשת האלהים לנו, ויכתבנו בספר חיים טובים, כי זהו בעצם חיים טובים.

וזהו בקשתנו באלו הימים "כתבנו בספר צדיקים", כי מה מקום לבקשה זו, שאם אנחנו צדיקים - אין צריך לבקשה ולא חשיד קדשא בריך הוא, ואם אנחנו רשעים - מי יתן

רשעים בספרן של צדיקים. אבל לפי האמור נחא, שבקשתנו היא שתהיה לנו סיעתא דשמיא ועזר משידי כצדיקים, אם לא בזכות - ברחמים.

ועל כהיום הזה אמר דוד המלך עליו השלום (תהלים קטז ג-ו): "אפפוני חבלי מות ומצרי שאל מצאוני צרה ויגון אמצא. ובשם ה' אקרא אנה ה' מלטה נפשי. חנון ה' וצדיק ואלהינו מרחם. שומר פתאים ה' דלותי ולי יהושיע. שובי נפשי למנוחכי כי ה' גמל עליי". והוא מכון למה שאמרנו, כי הן כהיום "אפפוני חבלי מות", ספרי חיים וספרי מתים פתוחים. ואלו במנות בלבד נגזרת אין הצער כל כך, ומה שיש להצטרע ביותר הוא כי "ומצרי שאל מצאוני", משפט רשעים בגיהנם. וזהו אם נאמר דברים כפשוטן על מות הגופות. אמנם "צרה" על העבר "ויגון" על העתיד "אמצא", אשר לזה צריך "ובשם ה' אקרא", קול תחנון קול בקשה אבוא בעני שואל על פתח. "אנה ה' מלטה נפשי", כי על חיי הנפשות אנחנו מבקשים, וזה צרה גדולה שאין כמוה. ולזה אנחנו מבקשים חמלה וחנינה מאת בעל הרחמים.

והנה המבקש צדקה ממי שהוא ותרן בממונו וטבעו להיטיב - בודאי יתן לו בעין יפה, ואם הוא איש צדיק וחפץ במצוות - גם כן יתן בעין יפה, ואם לו טוב ורחמן המרחם על הבריות - גם כן יתן בעין יפה, וכל שכן בהקבץ יחדיו שלשה התנאים הללו. והנה אנחנו מבקשים צדקה וחסד מהאל אשר יש בו כל המדות הללו: "חנון ה'" - ותרן ודרכו להיטיב אפלו למי שאינו הגון ואינו כדאי, "וצדיק" - חפץ במצוות צדקה אשר קדשנו במצוותיו שגם הוא מקימם, "ואלהינו מרחם" - אבינו אב הרחמן המרחם, "שומר פתאים ה'" - הוא ישמר אותנו מן החטא. "דלותי" ולי נאה להושיע ולעשות עמנו צדקה וחסד כי דלוננו מאד.

והן אמת כי התפלה ובקשת הרחמים יועיל מאד, אמנם אינו אלא דוקא בצרוף ודוי וחרטה ועזיבת החטא, ובאשר ה' יראה לללב כי בכל לבו שב אל ה', אז המלך יענונו ביום קראנו. וזה אמרו: "שובי נפשי" שתשוב בתשובה, "למנוחכי" - בעבור מנוחכי, ואז - "כי ה' גמל עליי", ויכתבנו בספר חיים טובים כן יהי רצון אמון.

או נאמר "אפפוני חבלי מות וכו'" כי חלצת נפשי ממנות את עיני מן דמעה את רגלי מדחי אתהלך לפני ה' בארצות החיים האמנותי כי אדבר אני עניתי מאד אני אמרתי בחפזי כל האדם כוזב, והוא באמר שבעה טעמים לזכות את ישראל. האחד הוא בשביל האבות המתחננים ומבקשים רחמים על בגיהם, כי מלכותא דרקייעא מעין מלכותא בארעא, שאם אדם נתחייב ראשו למלכות, ובא אזהבו של מלך ומשחר פניו שימחל לו, אומר סלחתי בך. וזה אמרו "אפפוני חבלי מות וכו'" אנה ה' מלטה נפשי, מפני הטעמים אשר אומר, והוא: ויצא הראשון - כי "חנון ה'", חנון מהאבות שמתחננים לפניו, ולזה לא אמר חונן אלא חנון, שהוא פעול מאחרים.

הטעם השני - הוא כי מקרא מלא דבר הכתוב (משלי יז כו): "גם ענוש לצדיק לא טוב" והקדוש ברוך הוא צדיקו של עולם, וזהו אמרו "צדיק".

הטעם השלישי - הוא שהקדוש ברוך הוא נקרא רחום, ובמה יודע רחמנותו אם לא שהוא נושא עון ולא כחטאינו עשה לנו, והוא כמו המשל דמיתי במדרש (מדרש תהלים כא) שאמר החולה אל הרופא לא נחליתי בחלי כבוד זה אלא להראות גדל חכמת רפואתך. וזה אמרו "ואלהינו מרחם".

הטעם הרביעי - דכתיב (משלי ג כז): "אל תמנע טוב מבעלי ביהות לאל ידך לעשות". הנה כי כן ראוי שימחל לנו את חטאותינו, למען לא יהיו חטאותינו מונעים הטוב ממנו, כי העוונות הם מסכים המבדילים בינינו לבין אבינו שבשמים, באפן שגורמים שלא יהיה לנו מורא שמים. וזה אני מפרש: "כי עמד הסליחה למען תנורא". וזה אמרו "שומר פתאים ה'", אשר אינם יודעים לעשות טוב מחמת העוונות שמונעים הטוב ממנו.

הטעם החמישי - שראוי שיעשה עמנו צדקה כפי רב דלותנו, וכפי כבוד עשרו. וזה אמרו "דלותי ולי יהושיע".

הטעם השישי - שראוי שירחם עלינו, והיה בעבור כבוד השכינה כדי שלא יהא צער לה בדכתיב (ויקרא כו מד): "ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם", לכלותם בתיב, וכמו שאמרו באהר הקדוש (ויקרא טו). וזה אמרו "שובי נפשי" שהיא השכינה, כמו שפרש באהר הקדוש, "למנוחכי כי ה' גמל עליכי".

הטעם השביעי - שראוי שירחם עלינו ויציילנו מפל רע, לקיים קרא דכתיב (ויקרא יט יד): "ולפני עור לא תתן מכשול", והיסורין ודקדוקי עניות מעבירין את האדם על דעתו ועל דעת קונו, כי עבודת ה' יתברך והמצוות צריכות פונה, ודעת צלולה ומישבת. וזה אמרו "כי חלצת נפשי ממוות את עיני מן דמעה את רגלי מדחי", ולא יהיו לי יסורין, אז "אתהלך לפני ה' בארצות חיים", שאוכל לילך בדרך ישרה, לפי שמה ש"האמנתי כי אדבר" ונאמנו דברי שהם בדעת והשכל, הינו כי "עניתי מאד" שיש לי ישוב הדעת ועניתי בהם מאד. אבל אם "אני אמרתי בחפזי", שיש לי דברים החופזים ומטרידים אותי, אז "פל האדם כוזב". ולכן נבקשה מאלהינו מרחם שיתבנו בספר חיים למענך אלהים חיים.

והיו הדברים האלה להליץ טוב על ישראל כי חפץ ה' בך, והשעה צריכה לך, אמנם חיובא רמזא עלו להכנע מאד, ולהיות מפחד תמיד דלא יוקיד עלמא בשלהובי דצדק, כמו שהיה מתפחד מזה רבי שמעון בר יוחאי זיע"א, כל שכן אנן אזובי קיר יתמי דיתמי, במה נגדם ה', אין לנו אלא לשפך שיחה לדרש סליחה בהכנעה וקול בכי, כי מצות היום אשר בבכי יבואו, בדבר האמור בתבת תרועה בתרגומו.

וְלִזְהָ אמר דוד המלך עליו השלום (תהלים פט טז): "אֲשֶׁרִי הָעַם יוֹדְעֵי תְרוּעָה ה' בְּאוֹר פִּנְיָךְ יִהְלְכוּ", תְרוּעָה לְשׁוֹן הַכְנָעָה, כְּמוֹ (שם ב ט): "תְרוּעָם בְּשִׁבְט בְּרִזָּל", כִּי הַהִכְנָעָה דְבַר גָּדוֹל, בְּדִקְתִּיב (שם נא יט): "זִבְחֵי אֱלֹהִים רוּחַ נִשְׁבְּרָה, לֵב נִשְׁבֵּר וְנִדְבָה אֱלֹהִים לֹא תִבְנֶה". וְעַל יְדֵי הַכְּבִי וְהַהִכְנָעָה, אִז "בְּאוֹר פִּנְיָךְ יִהְלְכוּ" בְּאוֹר פְּנֵי מֶלֶךְ חַיִּים אֲמִתִּיִּים.

וְהִנֵּה מַעֲקָרֵי תַנְאִי הַשׁוֹפָר הוּא לְהַתְעוֹרֵר בְּתִשְׁבּוּבָה, שְׁאֵם לֹא כֵן יִהְיֶה קוֹל הַשׁוֹפָר כְּנֶגֶן הַמְּנִנּוּ. וּבִזְהָ נִרְאָה לְפָרֶשׁ קָרָא דִּקְתִּיב (תהלים כו ו): "וְעַתָּה יְרוּם רֹאשִׁי עַל אוֹיְבֵי סְבִיבוֹתַי וְאֶזְבַּחַהּ בְּאֶהְלֹו זִבְחֵי תְרוּעָה אֲשִׁירָה וְאֶזְמַרְהָ לֵה'", אִין "וְעַתָּה" אֵלֶּא לְשׁוֹן תִּשְׁבּוּבָה (בראשית רבה כא ו), כִּי הַיּוֹם הַזֶּה צְרִיכָה רַבָּה לְהַתְעוֹרֵר בְּתִשְׁבּוּבָה שְׁלֵמָה מִפְּנֵי הַמְּסַטְרָגִים הַסּוֹבְבִים כְּפֶסֶא ה' לְהַתְנַצֵּב עַל ה' וְלִלְמֹד קְטָגוֹרִיָּא עַל יִשְׂרָאֵל כְּמוֹ שְׁאֶמְרוּ בְּאֶהֱרַק הַקְדוּשׁ. וְזֶה אֶמְרוּ: "וְעַתָּה", עַל יְדֵי תִשְׁבּוּבָה - "יְרוּם רֹאשִׁי עַל אוֹיְבֵי", הֵם הַמְּסַטְרָגִים "סְבִיבוֹתַי" סְבִיב לְכְּפֶסֶא, "וְאֶזְבַּחַהּ בְּאֶהְלֹו" לְשׁוֹן אוֹר, כְּמוֹ "בְּהִלּוֹ גְרוֹ" (איוב כט א), עַל יְדֵי אוֹר ה' הַמֵּאִיר עֲלֵינוּ "וְאֶזְבַּחַהּ זִבְחֵי תְרוּעָה" רָמְזוּ לְמִדַּת הַדִּין, כְּמוֹ שֶׁיְדוּעַ שֶׁפִּרְשׁוּ מִשֵּׁם הָאֵר" עַל פְּסוּק (ויקרא א יא): "וְנִשְׁחַט אוֹתוֹ עַל יַד הַמִּזְבֵּחַ צִפּוֹנָה לְפָנֵי ה'", שֶׁיִּשְׁחַט צִפּוֹנָה נֶהְיָה מִדַּת הַדִּין, וּבְכֵן "אֲשִׁירָה וְאֶזְמַרְהָ לֵה'" מְטוֹב לֵב.

וּבְכָר כְּתֵב רַבְנוּ הָאֵר"י זְכָרוֹנוּ לְבִרְכָּה, שְׁאָף עַל פִּי שְׁאֶמְרוּ בְּאֶהֱרַק הַקְדוּשׁ שְׁאִין לְהִזְכִּיר בְּיוֹם זֶה חֲטָא וְעוֹן, שְׁלֹא לְתֵן פְּתִיחוֹן פֶּה לְמִדַּת הַדִּין לְקַטְרֵג, מִכָּל מְקוֹם מְפָרֵשׁ בְּאֶהֱרַק הַקְדוּשׁ בְּמְקוֹם אַחֵר שֶׁצָּרִיךְ לְהַתְעוֹדוֹת. וּפֶשֶׁר דְּבַר הוּא שֶׁצָּרִיךְ לְהַתְעוֹדוֹת בֵּין הַתְּקִיעוֹת דְּמִיִּשְׁבַּב בֵּין סֹדֶר לְסֹדֶר, שְׁאֵז הַשֵּׁטֶן מַעֲרַבֵּב וְאִינוּ יָכוֹל לְקַטְרֵג, וְאֶפְלוּ זֶה - שִׁיְהִיָּה בְּלִחַשׁ, וְעַל יְדֵי קוֹלוֹת הַתְּקִיעוֹת עוֹלִים דְּבַרֵּי הוֹדִי, וּמִצָּא כְּדֵי גְאֻלָּתוֹ. וְרֹאזִי לְכָל אָדָם לְהַתְעוֹדוֹת בֵּין הַתְּקִיעוֹת דְּמִיִּשְׁבַּב בְּקַצּוֹר בְּלִשׁוֹן שְׁמִיכִין עַל עֲבֵרוֹת שֶׁדֶשׁ בָּהֶן וְנִכְשֵׁל בָּהֶן, וְלֹא סָגִי בּוֹדִי דְּבָרִים, כִּי כְּדֵי שֶׁיִּקְבֹּל וְדוּיֹו לְרַצּוֹן, וְלֹא יִקְצֹף הָאֱלֹהִים עַל קוֹלוֹ, צָרִיךְ שִׁיְהִיָּה מוֹדֶה וְעוֹזֵב, וְאִז יִרוּחֵם.

וְהִנֵּה כְּתֵב הַמְּקַבֵּל הָאֱלֹהִי מִהֲר"ש שֶׁרַעְבֵי זְכָרוֹנוּ לְבִרְכָּה, שֶׁצָּרִיךְ כָּל אָדָם לְקַבֵּל עָלָיו בְּיוֹם הַזֶּה, בְּעֵת וּבַעוֹנָה הַזֹּאת, שׁוּם דְּבַר טוֹב, וְלִמְשׁוֹךְ יָדוֹ מֵאִיזָה דְּבַר רַע שֶׁרָגִיל בּוֹ, וְעַל יְדֵי זֶה קָאִי בְּדִרְגָּא דְּצַדִּיק, וְנִכְתֵּב בְּסִפְר צַדִּיקִים. וְלִכֵּן אֵל יִפְחַת כָּל אֶחָד מִלְּשׁוֹב מֵאִיזָה חֲטָא קַל אוֹ חֲמוּר, כִּי בִּזְהָ זִכָּה לְהִיּוֹת צַדִּיק בְּעַל תִּשְׁבּוּבָה. וּמִי שְׁלֹא שָׁב בְּתִשְׁבּוּבָה בְּאוֹתָם הַיָּמִים שֶׁקִּדְּם רֹאשׁ הַשָּׁנָה, וְנִכְתֵּב וְנִחַתָּם בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה בְּסִפְרוֹ שֶׁל רְשָׁעִים, אִם הִרְהֵר בְּתִשְׁבּוּבָה כִּהְיוֹם הַזֶּה בְּעַבּוּר, יִקְרַע רַע גָּזֵר דִּינוֹ, וְיִכְתֵּב בְּסִפְר הַחַיִּים, יַעַן שֶׁשִּׁעֲרֵי תִשְׁבּוּבָה פְּתוּחִים, וְזֶה תִּכֵּן דְּבָרָיו.

וְהִרְיִי כְּמִזְכִּיר לְקַבֵּל שְׁלֹא לְדַבֵּר בְּבֵית הַכְּנָסֶת אֶפְלוּ בַּחֲלִי, וְכָל שָׂכֵן בְּשִׁבְתָּ, דְּאֶפְלוּ בְּמִלֵּי דְבֵי כְּנִישְׁתָּא אֲסִיר, וְכָל שָׂכֵן לְהָרִים קוֹל, וְלַעֲשׂוֹת שִׁחּוּק וְקוֹלוֹת רֹאשׁ, שְׁאֶמְרוּ בְּאֶהֱרַק הַקְדוּשׁ (שְׁמוֹת קלא): דְּעִבִּיד קִלְנָא בְּשִׁכְנִיתָא. וְכִתִּיב (איוב ב א): "וַיָּבֹאוּ בְּנֵי הָאֱלֹהִים לְהַתְנַצֵּב עַל ה'",

ופרשו בזהר הקדוש (במדבר ואלא): דדינא קדמאח מאן דלא חייש ליקרא דמלכא [=שהדין הראשון על מי שלא חש לכבוד המלך].

ועוד אני מדבר, שראוי כהיום הזה לקבל לקיים סימן צדי"ק, דהינו: צ' אֲמִנִים, ד' קדושות, י' קדישים, ק' ברכות. וצריך לקיים פתקונו, כדי לכתב בספרן של צדיקים. וכן טוב לקבל בעת הזאת כדי להכתב בספר חיים, לקיים קראי ברכתיב (תהלים לד יג ד): "מי האיש הקפץ חיים וכו' נצר לשונך מרע", וכתביב (משלי יח כא): "מנות וחיים ביד לשון", מאן דבעי חיי בלשניה. **וכל** אדם כל אשר בכחו לעשות יעשה, ויקבל עליו בכל תקף שום דבר טוב, וד' יהיה בעוזריו. לא עת לשחק, כי כבר כתבו המפרשים אחד מטעמי תקיעת שופר, שהוא פתקיעת ניסה במלחמה, שמי שלא ינוס, דמו בראשו. בן כהיום הזה, המקום ברחמי שם לנו מקום לנוס שם רוצח אשר רצח את נפשו, עת לחננה על נפשו, ולהחיש מפלט לו לברח מועמו אל פתחת כנפיו, ואין הדבר תלוי אלא בתשובה, כי הקדוש ברוך הוא חותר לו חתירה מתחת פסא כבודו ומקבלו, והעקר הוא לחוס על כבוד קונו, שלא לגרם צער וכעס ופגם וקלקול בכל העולמות ובהנה רעות רבות. חזק ונתחזק בעד אלהינו ובעד נפשנו, לכו ונשובה אל ה', אולי תהיה ארוכה ומרפא למחלתנו, ונחיה לפניו חיים טובים לעבודת השם יתברך שמו. והימים האלה נזכרים ונעשים, אשר בהם פתחי תשובה פתוחים, ואם יפתח אדם פתח בחדה של מחט, יפתחו לו פתח פתחו של אולם.

וכתבו המפרשים, שהתורה והמצוות של ימים אלו היא העולה לחשבון גדול של ימים אחרים. הגה כי בן ראוי להחשיב מאד הימים האלו, ויפה שעה אחת של תורה ומעשים טובים מכל חיי העולם הבא. ואשרי איש ירא את ה', ומי לא ירא [יירא] כהיום הזה.

והרב ספר הברית חלק יראת ה' לשלשה סוגים: האחד - מפני פחד ה' ויראת הענש. והשנית - כי ירא מצד הטבע, כי ירא לעבר רצון מי שגמל עמו טובות עד אין חקר ואין מספר, או ביראת האב על בנו שלא יעשה דבר הפך רצונו. ויש יראת השלמות, כי ירא לעבר רצון השלם בכל מיני שלמות. ולרמוז זה אנו אומרים במוסף: מלכיות - רמז ליראה מחמת הענש כי אימת מלך מלאכי מות, וזכרונות - לזכר טובות הבורא עמנו, וכתביב (ירמיהו לא יט): "הבן יקיר לי אפרים וכו' זכור אצורנו עוד", ושופרות - לזכר שהשם יתברך שלם, שלם בשפירות הכל.

והנושא בא: "עלה אלהים" - מדת הדין, "בתרועה" - בהכנעה וקול יללה, "ה" - נהפך למדת הרחמים, "בקול שופר" - שפרו מעשיכם, כמו שכתבנו משם הרב שרעבי ז"ל.

או נאמר, שכל מצוה צריך לקימה בדחילו ורחימו. והנה דחילו ודאי יש, כי מי לא יירא כהיום הזה, אבל צריך גם רחימו, בחשב כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים כה' אלהינו, שמלמד אלינו ארח חיים, ואומר לנו: אם תחטאו לפני, תקעו בחדש שופר ואני מתפנים ומוחל,

הגש חך מתוך מזה. וזהו אמרו "ה", שגבר גדל חסדיו ורחמיו בפה שצננו "בקול שופר".
או נאמר, "עלה אלהים", כשחושב מעלת ה' יתברך אשר לגדלתו אין חקר, ואיך יתוש שפל
ואפל מלאו לבו להכעיסו, יתעורר בתרועה קול יללה, ומתוך כך "ה" מדת הרחמים,
"בקול שופר" ישפר לנו ויקתבנו בספר חיים טובים וארפים לעבודת ה' יתברך שמו, בבני,
חיי אריכי, ומוזני רוחי, בן יהי רצון.

דרוש ליום שני של ראש השנה

"תקעו בחדש שופר בפסח ליום חגנו. כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב"
(תהלים פא ד-ה).

יום השני וקדשתו השנה ליום ראשון, כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (ביצה ד:): כיומא
אריכתא דמיא, ואפלו בארץ ישראל עושים שני ימים טובים, מה שאין בן בשאר שני
ימים טובים של גלויות. והטעם הוא, שאם באו עדים מן המנחה ולמעלה, נוהגים אותו היום
קדש, ומחר קדש.

ולפי מה שפרשו המקבילים (שער הפונות הקדמה, דרושי ראש השנה) ובזהר הקדוש, לדין יתמי
דיתמי, עקר יום הדין הוא ביום שני, כי מחסד ה' על בריותיו, כשהיה רואה שישאל
זכאים, היתה נגלית הלבנה לעדים קדם המנחה כדי שלא יעשו אלא יום אחד, אבל כשלא
היו זכאים, היתה מתפסית הלבנה כדי שיעשו שני ימים טובים, ואז ביום הראשון דן דינא
קשיא לצדיקים שיכולים לעמוד, כמו שאמרו באדרא זוטא (רצב). על דוד המלך קדם דחב
אמר (תהלים יז טו): "אני בצדק אחזה פניך", לא מסתפינא למיקם בדינוי.

ולכן זה היום עשה ה' לדון דינא רפא, בלי האי ואולי שנוכל לעמוד, כי המשפט לאלהים
הוא, ואם דוד המלך עליו השלום אמר (תהלים קמג ב) "ואל תבוא במשפט את עבדך",
אנן מה נענה בתרה ומה יעשו אזובי קיר, אוי מי יחיה בקום למשפט אלהים, לולא רחמיו
וחסדיו וחמלתו עלינו לפי רב שפלותנו ודלותנו, ועל כל פנים חיובא רמא עלן לעשות את
אשר בכחנו לעשות, אולי יתעשת האלהים לנו.

ועל פי האמור נראה לפרש מאמר רבותינו זכרונם לברכה על פסוק: "ויהי ערב ויהי בקר יום
אחד" (בראשית א ה), מפאן לשני ימים טובים של ראש השנה.

והרב יערו דבש פרש שטעם שני ימים של ראש השנה שהם קדשה אחת אריכתא הוא,
לפי שבשגברא העולם היה יום הששי ויום שבת יומא אריכתא שלא היה חשך עד

מוצאי שבת, וזה אמרו ויהי ערב של ליל שבת ויהי בקר הכל יום מפאן לשני ימים של ראש השנה. ולפי דרכנו אני אפרש דהנה "ערב" כנוי למדת הדין, ו"בקר" כנוי למדת הרחמים. וידוע מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (בראשית רבה יב טו), שבתחלה עלה במחשבה לברא את העולם במדת הדין, וראה שאינו מתקנים, ושתף עמו מדת הרחמים. והנה כתבו המפרשים שמחשבתו יתברך שחשב לברא העולם במדת הדין לא תשוב ריקם אלא מתקנות בצדיקים, ולזה באשר שאלו מלאכי השרת על מיתת רבי עקיבא: זו תורה זו שברה? אמר להם: שתוקו! כך עלה במחשבה לפני והיא מתקנות בצדיקים. וזה אמרו: ויהי ערב - מדת הדין, ויהי בקר - מדת הרחמים, הכל יום אחד, מערב יחד. מפאן לשני ימים טובים של ראש השנה, דכיומא אריכתא דמא.

ובנה נראה לפרש כונת הכתוב (תהלים פא ד-ה): "תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב". דהפונה, לפעמים "תקעו בחדש שופר" - דהינו יום אחד בלבד, והינו כשבאו עדים קדם המנוחה, ולפעמים "בכסה" - שמתכסית הלכה ויבואו עדים מן המנוחה ולמעלה, ואז יתחדש "ליום חגנו" - לעשות חג אחר הוא יום שני. וקרא הדר מפרש ויהי טעמא: "כי חק" - דהינו מלתא בלי טעמא, כמו ששאלו מלאכי השרת: זו תורה זו שברה? דהינו שדן אותם במדת הדין, והוא כנגד יום ראשון דראש השנה, "לישראל" - הוא לצדיקים עושים רצונו של מקום, "משפט לאלהי" - שמשפת מדת הרחמים למדת הדין, "יעקב" - שאינם עושים רצונו של מקום, אשר כנגדם הוא יום שני דינא רפא.

אי נמי, אפשר לפרש שלא דבר הכתוב אלא כנגד יום שני, ובא להזהיר שלא נתירשל ונהנה סבורים שבמה שעשינו יום אתמול די, וכל מצות תקיעת שופר כהיום הנה הוא אף למותר. אין הדבר כן, אלא יהיו בעיניך פחדשים בחבה יתרה והתעוררות חדש מתרי טעמי: האחד, שמעשה האדם מכסה ואינו יודע אם עלה לרצון, דשמא לא עשה פתקונו וכדמבעי לה למעבד לא עבד. והטעם השני בדבר האמור, כי עקר הדין לדין יתמי דיתמי הוא ביום שני.

וזה אמרו "תקעו בחדש שופר", יהיו בעיניך פחדש מתרי טעמי: האחד - "בכסה", שמעשי האדם מכסים. זאת שנית - "ליום חגנו", כי על הרב היום הוא יום חגנו העקרי אשר בו אנחנו גדונים ומגופנו וממנונו ומבנינו ומנפשותינו ובצרה גדולה אנחנו, ומאד יחרד לבנו ויתר ממקומו בזכרנו כי אפלו רבן יוחנן בן זכאי כשחלה, חרד חרדה גדולה והיה בוכה, ואמרו לו תלמידיו: רבנו, גר ישראל, עמוד היקני, פטיש החוק, למה אתה בוכה? אמר להם: אלו לפני מלך בשר ודם היו מוליכים אותי וכו', ועכשיו שמוליכים אותי לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא וכו' ולא אבכה (ברכות כח:)?! ואם רבן יוחנן בן זכאי חרד את כל החרדה הזאת ובארוזים נפלה שלהבת היראה והפחד, אנו מה נענה ומה נאמר מה נדבר ומה נצטדק, אשר בזה פרש הרב בינה לעתים: "ועתה מלכים השבילו" - שתתנו אל לבכם להשפיל

פלא דרוש ליום שני של ראש השנה יועץ כז

בשמועליכים אתכם לדין אצל מלכים, "הנסרו" - ותקחו מוסר מבשאתם עומדים לדין בפני "שופטי ארץ".

ובעקר המאמר יש לדקדק על התארים שאמרו לו תלמידיו: גר ישראל, עמוד הימני, פטיש החזק, כי בודאי לא על מגן. אלא שטמנו ברמז, כי בסבת אלו התארים אין לו לבבות על המיתה ולמה אתה בוכה. והנראה שהם טענות גדולות ותשובות נצחות שאין לו לבבות על המיתה, כי לפי דעת הנכון והישר היה לו לשמוח על המיתה, ואדם כי ימות יצא לחפשי מעולם הצער היגון והאנחה, כי האדם קצר ימים וישוב רגז. ואמנם אנחנו צועקים ומבקשים חיי עולם הנה מפני שלשה טעמים: האחד - היא תורה, שבמיתים חפשי ואין לנו שכר תורה. זאת שנית - הם מצוות, כי במיתים חפשי ואין לנו שכר מצוות. שלישית - כי עוונותינו רבו למעלה ראש ואשמותינו עד לשמים, כי הלכנו אחר עצת יצרנו הרע ועשה בנו את אשר זמם, ומרעה אל רעה יצאנו, ואנחנו חפצים בחיים לתקן את מעונותנו ולתקן נפש רוח נשמה. נמצא שמי שאף אחרי מותו אינו חפשי מן התורה והמצוות ושכר תורה ומצוות בידו, וגם שלא חטא ואיננו ירא מתוכחות על עון, אין לו לדאג על המיתה. וידוע מאמר רבותינו ז"ל (אבות ה יח): כל המזכה את הרבים ... זכות הרבים תלוי בו.

ולזה תלמידיו פיהם פתחו בחכמה להכריח שאין לו לדאג על המיתה: אי משום מצות - אמרו לו "גר ישראל", שהיה מזכה לישראל כגר מצוה, ואי משום תורה - אמרו לו "עמוד הימני", שהיה עמוד לישראל בתורה שנתנה בימיו, ואם בן כל מה שהם עושים באלו הוא היה עושה אף כי אחרי מותו שכר תורה ומצוות בידו. ואם בשביל העוונות, הא נמי ליתא, כי היית "פטיש החזק" להכות על קדקד יצר הרע, אם בן למה אתה בוכה? והשיב להם, שאף על פי בן לפי הדין היה ירא שפא יגרם החטא.

ובכר מלתנו אמונה כי פשט טעם מצות השופר שצונו יוצרנו לתקע והכתוב קראו תרועה פתרגומו יבא, כי רצה הקדוש ברוך הוא לזכות בדין את ישראל, ותקנו בעצה טובה שנהיה נער בוכה, ושערי דמעה לא ננעלו, ובבכי יחמל עלינו.

הנה כי בן צריך להתעורר ולתן לב לדברים הגורמים אשר נתן את קולנו בבכי, בנסח היום הרת עולם כי לא לחנם תקנוהו אחר התקיעות אלא שדבריו נוקבים את הלב והמזון העם אומרים אותו בקול רנה כי מה הוא ומן הראוי לאמרו בקול בכי והכנעה רבה, וכבר תקנו לנו רבותינו זכרונם לברכה דברי התפלות אשר דבריהם בגחלי אש, כי יתן איש את רוחו עליהן לעמק ולרחב אי אפשר שלא יבכה ותדרנה דמעותיו מאין הפוגות.

ואזכיר מעט התעוררות בנסח "היום הרת עולם" שדבריו נוקבים את הלב, והוא: "הרת" - לשון הריון, ורצונו לומר כי היום במשפט יעמיד ארץ לתת לאיש בדרךיו וכפרי

מעלליו, כמו שגזרין על הולד בשעת ההריון אם חכם או טפש, עשיר או עני וכו'. "אם כבנים" - יש לרא מאד, כי "וסביו נשערה מאד", וכל שכן "אם פעבדים", שאין רחמי האדון על העבד פרחמי האב על הבן, שמוחל על בנו מפני שדעתו קרובה אצל בנו.

ובאמר "אם כבנים רחמנו פרחם אב על בנים", "ואם פעבדים עינינו לך תלויות עד שתחננו ותוציא לאור משפטנו, קדוש", ימס כל לב ורפו כל ידים בחשב אם יאמר ה': אם אב אני כבודי ואם אדונים אני איה מוראי? "אם כבנים רחמנו פרחם אב על בנים", יאמר ה': אם אב אני - "שובו עדי בכל לבבכם", "יעזב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו וישב אל ה' וירחמהו", "אם פעבדים עינינו לך תלויות עד שתחננו", רצונו לומר מאוצר מתנת חנם, וכן אנו אומרים "עשה עמנו צדקה וחסד מהר יקדמונו רחמיך כי דלוננו מאד".

ודברים הללו ידאיבו ויכאיבו הקבבות, כי בנוהג שבעולם שמי שהוא בריא וחזק ושואל צדקה, אומרים עליו הצפה יסגא, יעשה ויאכל מיגיע פפיו, מאחר שאינו לא חגר ולא סומא. ומה גם אם יש לו אמונות נקיה וקלה וצריכה לבריות, אשר יוכל להרויח די מחסורו והותר, והוא רוצה להיות בטל ולהטיל עצמו על הצדקה, חורקים שן עליו ואומרים: כל מי שאין בו דעת אסור לרחם עליו. וכל שכן אם זה העני התרים כנגד העשיר, והכעיסו על פניו, וצערו בנאצות גדולות, ובאותו פרק שואל מפני צדקה, אין לך עזות גדולה מזו. ובמקום צדקה תהיה צעקה, כי יחרה אף העשיר וקנאתו על העני ההוא.

הנה כי כן תכסנו בלמתנו באמרנו עשה עמנו צדקה, במאמר המתוב "לך ה' הצדקה ולנו בשרת הפנים", כי זהו מחסדי ה' שגבהו דרכיו מדרבינו הרחק מאד מאדם, שעושה עמנו צדקה אף כי לנו בשרת הפנים מפמה אנפי: אשר יש לאל ידנו להרויח רוח גדול ולסגל תורה ומצות בהם נהיה עשירים גדולים עשר אמתי ואינם צריכים לצדקה. וגם כי אנחנו בעוונותינו גורמים צער וכעס לאבינו שבשמים, ובאיד אנפין נשאל צדקה אם לא כי גברו רחמיו וחסדיו.

"ותוציא לאור משפטנו", באמר זאת העמק שאלה, כי כבר הודעתיד הן כתיב בדרוש ראשון שעקר הדין בראש השנה על חיי הנפש, כי האדם בחשך הולך, ועיניו חשכו מראות במשפלות, ולפי מעשיו והכנתו יאר ה' פניו אתנו סלה באור פני מלך חיים. וזה אמרנו "ותוציא לאור משפטנו" כי באורך נראה אור שפע קדשה וטהרה ויראה ואהבה ודבקות בך.

"קדוש" - תבה זו נוקבת את הלב עד לבית חללו, כי הנה פרושו המקבליים תבת קדוש, שיש בה אותיות ק"ש נפרדות בקצוות התבה, ואותיות ד"ו מחברים באמצע. והנה אותיות ק"ש הם מצד הטומאה ארבע מאות איש דעשו, והעקר שיהיה בהם פרוה, וד"ו הם עשר ספירות דקדשה, ודו הוא מלשון חבור כמו טב למיתב טן דו (יבמות קיח:), ועקר בקשתנו וקפצנו ומאוננו הוא שנוקה לעשות פרוה בקלפה ויחוד וזווג בקדשה, ועל זה ראוי לשפך נפשנו לה' במסירת נפש רוח נשמה מעמקא דלבא, וזה כל האדם.

באפן כי כאשר נתן אל לבנו מה שמוציאים מפינו, אז יבנו לבבנו הערל ונדכה נשוח, כי כל דברי התפלות הם כגחלי אש נוקבים את הלב עד לבית חללו, ולכן צריך לומר אותם בשפל קול התחנה בהכנעה רבה וקול כבי, ולא בקול רנה וזמרה, כי ראש השנה לחוד וחגים וזמנים לחוד. וכבר אמרו במדרש (ראש השנה לב): שישאלו מלאכי השנית: מפני מה אין אומרים הלל בראש השנה? ואמר להם הקדוש ברוך הוא: ספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפני והם אומרים שירה? ורע עלי המעשה על כמה בני אדם אשר רוצים להראות בנעם קולם, וכל אחד נותן בקולו קול עז וזמרה בגוונים שונים בימים האדירים האלה. והן אמת כי רבותינו אמרו (תנחומא פ' ראה) כבד את ה' מהונד - ממה שחננד. אמנם לא נתנו הימים האלה לשורר בקול עז וחדה כי אם בקול בוכים המשרים לבו של אדם.

ובנה נראה לפרש קרא דכתיב (במדבר כט א): "ובחדש השביעי באחד לחודש מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכת עבודה לא תעשו יום תרועה יהיה לכם, ועשיתם עולה לריח ניחוח לה'". אמרו במדרש: בכל המועדים פתיב "והקרבתם", ובראש השנה פתיב "ועשיתם", לומר שתעשו עצמכם עולה. ונראה שבה לרמז למה שכתבנו: "בחדש השביעי באחד לחודש" - שהוא בראש השנה, "מקרא קדש יהיה לכם" - שאתם קוראים לה' בתפלות ותחנונים אשר על ידיהם תשיגו שפע קדשה וה' יענו ביום קראנו. אמנם צריך שיהיה בקול בוכים תחנונים ודבר רש, "כל מלאכת עבודה" שהוא עבודת הלויים בשרם וזמנם - "לא תעשו", אלא "יום תרועה יהיה לכם", יום יבא בהכנעה גדולה, עד שתבואו לכלל "ועשיתם עולה לריח ניחוח לה'", שתעשו עצמכם עולה במסירת נפשכם בכל לבבכם וטוב רצונכם ותאנה וחשק, למסור נפשכם על קדוש השם לרצון ולנחת רוח לפני כסא כבודו בדבר האמור. ועל ידי זה נבנה להיות נגאלים, יען כי כל פונתנו לא למענו אלא לאקמא שכינתא מעפרא ולתפרא בית האסורין דילה, כי בעזונותינו שלחה אמנו כדכתיב (ישעיה נ א): "ובפשעיהם שלחה אִמְכֶם".

ובנה נבאר הנושא: "תקעו בחדש שופר" - כדי שתתחדשו בביאת הגואל שפרו מעשיכם, ולא למענכם אלא "בכסה" שהיא השכינה, כמו שאמרו בתקונים (דף פב ע"ב). "ליום חגנו", שהיא ממתנת "ליום חגנו" הוא יום ראש השנה כי ממנו מקור חיים לכל השנה. ויען שחפל תלוי ביד ישראל אשר נאמר עליהם (תהלים סח לה): "תנו עז לאלהים", (במדבר כד יח) "וישראל עושה חיל", (דברים לג כו) "רוכב שמים בעזרד", ואם חס ושלום חוטאים נאמר עליהם (דברים לב יח): "צור ילדך תשי", נמצא שבדין אשר נדונים ישראל, הוא בעצמו הדין כלפי מעלה אם לטוב אם למוטב. וזה אמרו: "פי חק לישראל הוא", חקה חסד, שבדין אשר הם נדונים - זה הוא בעצמו כביכול "משפט לאלהי יעקב", שאליה מגיעים הדברים. אי לזאת נתנה ראש ונשובה אל ה', והוא יעזרנו על דבר כבוד שמו, וימהר ויחיש לגאלנו, ויתקע בשופר גדול לחרותנו, "והיה ה' למלך על כל הארץ", "יהי כבוד ה' לעולם ישמח ה' במעשיו", בעגלא ובזמן קריב בו יהי רצון אמן.

דרוש ראש השנה כשחל בשבת

כשחל יום ראשון של ראש השנה בשבת, כך דרשתי בסיעתא דשמיא.

יום הדין והמשפט הגה בא, מי לא יירא כהיום הזה, אשר מלך במשפט יעמיד ארץ, וצריך לתן אל לב חרדת רבי יוחנן בן זכאי, שאמרו בש"ס (ברכות כח:): כשחלה רבי יוחנן בן זכאי, נכנסו תלמידיו לבקרו. כיון שראה אותם, התחיל לבכות. אמרו לו: רבנו, גר ישראל, עמוד הימני, פטיש החזק, מפני מה אתה בוכה. אמר להם: אלו לפני מלך בשור ודם וכו'. וצריך באור, תארים הללו מה ענינם אצל שאלת מפני מה אתה בוכה.

ונראה, דלפי הדעת הישר אין לדאג על המיתה, אדרבה יש לשמח שיצא מיגון לשמחה, ומעמל למנוחה. ואם יש מקום להצטער על המיתה, הוא על אחד משלשה סבות: אחד משום מצות, ואחד משום תורה, אשר במתים חפשי, ויפה שעה אחת של תורה ומעשים טובים מכל חיי העולם הבא, ואחד אם יש לו עוונות וחפץ בחיים כדי לתקן נפש רוח נשמה.

והינו דקאמרו לה תלמידיו לרבי יוחנן בן זכאי, שאין לו מקום לבכות על המיתה. דאי משום מצות, הרי אתה "גר ישראל", שהיית מזכה את ישראל בגר מצוה, ונמצא שחלקך בחיים, שכל מה שעושים, חשוב כאלו הוא היה עושה. ואי משום תורה, הרי אתה "עמוד הימני", עמוד התורה שנקראת ימין, שהרבעת תורה הרבה, והכי גמי התורה שלומדים, דילך היא. ואי חישת שיש לך עוונות, לא כך היא, שהרי אתה "פטיש החזק", להכות על קרקע יצרך המגרה כך. אם בן מפני מה אתה בוכה.

והשיב להם, שאף על פי בן היה ירא שמיא יגרם החטא. ואם פכה ירא רבי יוחנן בן זכאי, מה יעשו אבותי קיר. וזה פרושו המפרשים: "מה יתאונו אדם חי" (איכה ג לט) דהינו צדיק כגון רבי יוחנן בן זכאי, כל שכן מי שגברו חטאיו. והוה הראנו רבי יוחנן בן זכאי אפן היראה ממלכי ארץ.

ובזה פרש הרב בינה לעתים פרוש הפסוק (תהלים ב י): "ועתה" - לשון תשובה, "מלכים השבילו", רצונו לומר השבילו בשאתם הולכים לדין לפני מלכים, "הנסרו" מבשאתם עומדים לפני "שופטי ארץ", הגה כי בן על אחת כמה וכמה "עבדו את ה' ביראה". ואם בכל השנים יש לנו לירא עם שיש לנו תקיעת שופר, אף על פי שגדל צערנו, כי אין אתנו יודע כלל לעתור ולרצות בכונות ויחודים אשר שגבו מאד ודלונו מאד, וראויים לרצות אפסו, כי מי שיש בו אפלו חטא, הרי הוא מורד במלכות. ומה גם אם הרבה אשמה, כגון אנו יתמי דיתמי, תכסנו כלמתנו, אין לנו פה להשיב ולא מצח להרים ראש.

פלא דרוש ראש השנה כשחל בשבת יועץ לא

ובכר דברו בזהר הקדוש (ויקרא יח). דברים אשר מכאבים ומדאיבים את נפשנו, שאמר שם, שאם התוקע או המתפלל אינו כדקא יאות, וי לה דאיתי לאדקרא חוביהו דבני נשא על ידוהי עין שם. אזי לנו, כי גדול פים שברנו. אבל על כל פנים בשאר שנים היה לנו שופר לעורר הרחמים, ולעורר זכות אבותינו הקדושים. ועתה כהיום הזה חסרנו גם זה, במה נקדם ה'. הא למה הדבר דומה, למי שנתנו בצרה גדולה, שעלה לגרדום לדון, ורצה לשלח מליצי ישר להליץ טוב בעדו, ושוערי המלך מעכבים בידו מלשלח מליצים. מה יעשה אותו האיש, ובמה יעזר, כדי שלא תכלה אליו הרעה מאת המלך. בן הדבר הזה שרבותינו הקדושים מנעונו מתקיעת שופר.

הדור אתם ראו חמור אסור הוצאה מרשות לרשות, ורעת מצוה הבאה בעבירה, אפלו כל דהוא נדנוד אסור, שדומה למערב כל דהוא צוה במטעמי המלך, כי לא לרצון יהיה, ואדרבה יחרה אף המלך חס ושלום, ולכן חששו פן בתוך המצוה של אלפי רבבות ישראל, ימצא מערב אסור הוצאה מאיזה איש, ולא לרצון יהיה, כי כל ישראל, כאיש אחד חשובים.

ואף לזאת יחרד לבנו, כי מי זה ערב אל לבו שהוא עושה המצות פתקונו, נקי בפנים ובר לבב. זאת נחמתנו בענינו, כי חמלת ה' עלינו, ואין הקדוש ברוך הוא בא בטרוניא עם בריותיו, ולא יחפץ במות המת, כי אם בשובו מדרךיו וחייה. ובהיום הזה נעשה את אשר בכחנו לעשות דגמת השופר, כי רמז מצות השופר לומר עורו ישנים [משנתכם ונרדמים הקיצו] מתרדמתכם.

וגם פשט מצות השופר על שלשה מיני יבבא דהינו יללה, כמו שפיתבתי בדרוש הקודם. ויש להבין מה טיבן של שלשה מיני בכי, דמדלא פרשה תורה, נראה דכלהו איתנהו.

ונראה דשני מיני צער יש להצטער כהיום הזה. האחד, על כי בריות בו יפקדו להזכירם לחיים ולמות, ויכול לבא לשלשה שברים: ממוון, גוף ונפש, חס ושלום. אבל המעמיק יראה שזה הכל, ואין להצטער כל כך על זה, רק עקר הצער שיש להצטער, הוא על צער השמים, על נזק גדול שגורם החוטא בעוונותיו בכל העולמות. וזה גורם מרעה אל רעה יוצא, כי העוונות הם מסכים המבדילים, ורחק ממנו זיו השכינה, ועינינו חשכו מראות במושכלות. וגם מקום יש להצטער על רעות העולם הזה, על שהם מונעים אותנו מעבודת השם יתברך שמו, וזה צער השמים, כי בכל צרתם לו צר, וכתוב (שופטים י טז): "ותקצר נפשו בעמל ישראל". על ענינים כאלו שאז צ'ערים, זה הצ'ער לה', צדיקים יבואו בו.

וזה רמז התקיעות: פשוטה לפניה - שדרך איש ישר בעיניו. וכאשר נפקחו עיניו - גנוחי גנח על תוכחות על עון בשלשה שברים: ממוון, גוף ונפש. ומתוך שלא לשמה, מתעורר ליללה גדולה, צער אמת, צער השמים, ואחר כך חוזר לדרך הישר. ויש שאינו מרגיש לעולם אלא

צער הגוף הנגוף, וזהו תש"ת. ויש שתבך מרגיש צער על כבוד קונו, ועושה יללה וחרדה גדולה, וזהו תר"ת.

ובזה נראה לפרש נסח זכרנו שאנחנו אומרים: "זכרנו" - שנהיה בחינת זכר גימטריא "ברכה", שנגרם שפע וברכה לכל העולמות, ולא בחינת נקבה גימטריא "נק" חס ושלום. וזה גורם "לחיים" להבא באור פני מלך חיים, כי אתה הוא "מלך חפץ בחיים" דהיינו צדיקים, ולא אל חפץ רשע אתה. "פתחנו בספר חיים" של העולם הזה, "למענה" - כדי שתהיה "אלהים חיים", על דרך שפרשו בפסוק (במדבר יד כא): "ואולם חי אני" שכביכול אמר הקדוש ברוך הוא למשה, החייתי במה שהצלת את ישראל ממות. באפן שזה כל צערנו, וזה כל מגמתנו, וזה כל האדם.

וזה נראה לפרש: "עלה אלהים" - שיש עליו לאלהים, ישמחו השמים "בתרועה", שגורם תקון העולמות וטהרת הפגמים. ולפעמים כשאין תקיעת שופר, שחל בשבת, אז "ה" ברב רחמיו מתרצה "בקול" דברים, שיקבל להשפיר מעשיו, והאלהים יענו בקול, ויכתבו בספר חיים טובים לעבודתו יתברך שמו, אמן בן יהי רצון.

ועל פי מה שכתבנו לעיל משם המקבילים, שבראש השנה הקדוש ברוך הוא משפיע שפע היראה והפחד, נראה לפרש פסוקי מזמור תהלים מ"ז: "זמרו אלהים זמרו" - שצריך לשורר על שמתגלה מדת הדין. "זמרו למלכנו זמרו" - שעל ידי התגלות מדת הדין והפחד, אנו מקבלים אותו למלך, שיהא על מלכותו עלינו. "כי מלך כל הארץ אלהים" - מה שיהיה ה' למלך על כל הארץ, הוא על ידי אלהים - מדת הדין, שיעלו מושפעים בהר ציון לשפט את הר עשו, ואז יהפך את גוים לקרא כלם בשם ה'. "זמרו משפיל" - יש לפאר ולשבח למי שהוא משפיל, שבמעט התגלות מדת הדין, נותן לב ליראה את ה', ולקבל על מלכות שמים בלב שלם, לפי שאם לא יתן לב, הקדוש ברוך הוא מביא עליו יסורים מרים, כאמרם (סנהדרין צו): שאם ישראל אינם שבים, סוף שמעמיד עליהם מלך שגזרותיו קשים.

וכן לגויים שהם ערלי לב, קשי ערף, צריך שפדי ש"מלך אלהים על גוים, אלהים ישב על פסא קדשו", לדון אותם במתון, במאמר רבותינו זכרונם לברכה של ישראל דן בעמידה, שאינו מדקדק כל כך עמוקה, בדכתיב (תהלים עו י): "בקום למשפט אלהים".

ואף על פי שהקדוש ברוך הוא מרחם, אוי מי יחיה אם יבוא במשפט אתו, אין לנו אלא להשען שיעשה עמנו צדקה וחסד, ועל בן צריך שגם אנחנו נעשה צדקה, וגם נגשב באחדות, ונעביר על מדותינו, כדי שגם הקדוש ברוך הוא יעביר על פשע. וזה אמרו "נדיבי עמים" וגם "נאספו" באחדות, "עם אלהי אברהם", זה צריך לנו לפי "כי לאלהים" מדת הדין, צריך שיהא מאותם "מגני ארץ מאד נעלה", כדי שיצדק בדינו, לבן בצדקה תפונני ובשלום רב.

תקון

כָּבֵד כְּתִבְנוּ, שֶׁכֵּל אָדָם צָרִיךְ לְתַקֵּן אֶת אֲשֶׁר עָוְנוֹ, שְׂאֵם לֹא יַעֲשֶׂה כּוֹ, עָנוּשׁ יַעֲנֹשׁ עַל אֲשֶׁר לֹא חָס עַל כְּבוֹד קוֹנוֹ. וּכְבֹּר יֵשׁ סִפְרִים מְלֵאִים זֵיו הַמִּדְבָּרִים בְּתַקּוֹן הַשִּׁיף לְכָל חֲטָא, וּבְכָל אֵיבָר שֶׁחֲטָא וַעֲשֶׂה עִמּוֹ חֲבִילוֹת שֶׁל עֲבֻרוֹת, יַעֲשֶׂה כְּנִגְדֵּן חֲבִילוֹת שֶׁל מִצְוֹת, אוֹלֵי יֵשׁ תִּקְוָה שְׂיִתְרָצָה אֶל אֲדוֹנָיו, וְשֶׁב וְרָפָא לוֹ. וְכֵן יִתְקַן אֶת מַעֲוָתוֹ בְּתַעֲנוּיֹת וְסִגּוּפִים וְצִדְקוֹת כְּאֲשֶׁר יוֹכֵל שָׂאת. וְלֹא עַל עֲצָמוֹ בְּלִבָּד צָרִיךְ לְהִשְׁתַּדֵּל לְתַקֵּן אֲלֵא גַם עַל חֲטָאת הַקֹּהֶל וְחֲטָאת כָּל יִשְׂרָאֵל צָרִיךְ לְתַקֵּן וּבִפְרָט עוֹנוֹת אֲבוֹתָיו כְּדִכְתִּיב (ויקרא כו, מ) "וְהִתְוַדּוּ אֶת עוֹנֵם וְאֶת עוֹן אֲבוֹתֵם". וּבְכָל מַעֲשֵׂה הַטּוֹב אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה, וּבְכָל אֲשֶׁר יִתְעַנֶּה וּבְכָל צִדְקָה שְׂיַתֵּן, יִכּוֹן וְגַם יֹאמַר בְּפֶה מְלֵא שֶׁהוּא עוֹשֶׂה לְכַפֵּר עוֹנוֹתָיו וְעוֹנוֹת אֲבוֹתָיו וְעוֹנוֹת כָּל יִשְׂרָאֵל, וְשִׁיחֵיו מַעֲשֵׂיו לְרַצּוֹן לִפְנֵי הַשֵּׁם לְתַקּוֹן נַפְשׁוֹ רוּחוֹ וְנִשְׁמָתוֹ וְלַעֲלוֹי נֶפֶשׁ הוֹרֵיו וּבִשְׁם כָּל יִשְׂרָאֵל, שֶׁהוּא כְּמִדְּלִיק נֵר מִנֵּר, שֶׁאֲחֵרִים נִהְנִים וְהוּא אֵינוֹ חֹסֵר.

וְאִם רֹאשׁ הַקֹּהֶל הוּא, אוֹ מִמְנֵהֵיג וְטוֹבֵי הָעָרִים, עֲלֵיהֶם הַמִּצְוָה הַזֹּאת לְהִשְׁתַּדֵּל בְּתַקְנַת אֲנָשֵׁי הָעִיר, בֵּין עַל מַלֵּי דְאִסְרוּרָא, בֵּין עַל מַלֵּי דְמִמוּנָא, אִם רוֹאִים שֶׁהֵעֵם פְּרוּצִים בְּאַיִזָּה אֲסוּר, יִהְיוּ גְבוּרִים לַעֲמֹד בַּפֶּרֶץ וּלְגַדֵּר פְּרָצוֹת הָעִיר עַל יְדֵי תַקְנוֹת וּגְדֵרִים וְסִיגִים, לִפִּי הַמָּקוֹם וּלְפִי הַזְמַן וּלְפִי צִדְקָה שְׂעָה. וְכֵן יִגְדְּרוּ בַעֲדָם שְׂלֵא יִרְבוּ בְּהוֹצָאוֹת עַל מִנּוֹ, שֶׁהִתְוַדָּה חֲסָה עַל מִמוּנָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל.

וְכָל שֶׁבֶן שִׁישׁ לְחוּס עַל עֲנֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁכְּשֶׁמִּנְהֵג הָעִיר בְּאַיִזָּה הוֹצָאוֹת, שׁוֹמְרִים מִנְהֵג יוֹתֵר מִדִּין תּוֹרָה יָחַד עֲשִׂיר וְאַבְיוֹן. וַיֵּשׁ עֲנִיִּים מְרוּדִים שְׂאִין יָדָם מִשְׁנֵת עַל פֶּה לְחֵם, וְהֵם מוֹכְרִים אֶת פְּסוּתָם כְּדֵי לָקִים מִנְהֵג הַמִּדִּינָה כִּי בּוֹשָׁה לָהֶם, כְּלָמָה לָהֶם לְהִרְאוֹת חֲסִרוֹנָם וּלְשַׁנּוֹת מִמִּנְהֵג הַמִּדִּינָה, וְעַל כֵּן הָעֲנִי הַעֲלוּב הַלּוֹךְ יֵלֵךְ וּבִכָּה מִדְּלִית אֲסָר, וְאִי אֶפְשָׁר לוֹמַר וְנִקָּה מִלְּקִיָּם מִנְהֵגֵי הַמִּדִּינָה, בֵּין בְּמַלְבוּשֵׁי אִשְׁתּוֹ וּבִנְיָו וּתְכֵשִׁיטָהּ, בֵּין בְּהִלְכוֹת דֶּרֶךְ אֶרֶץ בְּשִׁמְחוֹת וְגִיל, שֶׁכְּמָה מִמוֹן מְשַׁקְעִים וּמִשְׁלִיכִים לְאִבּוֹד, וְהוּא מִנְהֵג רַע אֶפְלוֹ לְגַבֵּי הָעֲשִׁירִים שְׁעוֹבָרִים עַל בַּל־תְּשֻׁחִית, וּבְמָקוֹם לְהוֹצִיא הַמִּמוֹן בְּאֵלוֹ הַמִּנְהֵגִים הָרָעִים, הֵיוּ יְכוּלִּים לְהִנָּם לְעֲנִיִּים לְהַחֲיוֹת לֵב נִדְכָּאִים, וּלְמַצּוֹה רַבָּה תַחֲשֹׁב לָהֶם. וְכָל־שֶׁבֶן שֶׁהִדְבֵּר קִשָּׁה אֶצֶל הָעֲנִיִּים שְׂאִין יָדָם מִשְׁנֵת אֶפְלוֹ עַל הַלָּחֶם לְאָכֹל וּבִגְד לְלַבֵּשׁ, וּבִבּוֹא לָהֶם אִיזוֹ שְׂמִיחָה כִּי יֵלֵךְ יֵלֵךְ לָהֶם אוֹ כִּי יִגִּיעַ לְפָרֵק הַנוֹשָׂא, שְׂמִיחָה לְתוֹגָה מִתְהַפֵּךְ לָהֶם, כִּי לֹא יִדְעוּ אֵנָה יִפְנוּ לְעִזָּרָה לְמַצָּא לִפִּי שְׂעָה לְצִדְקָה הַהוֹצָאָה הַמְרָבָה, וְאִם יִמָּצְאוּ לְמוֹשָׁב אוֹ לְמִכָּר פְּסוּתָם, יִדְמָה בְּעִינֵיהֶם כְּמִתְנַה וַיִּשְׁיִשׁוּ כְּמוֹצָא שְׁלָל רַב, כִּי כְבוֹד הַפְּנִים הוּא זֶה, אֲבָל כְּשֶׁלֹּא יִמָּצְאוּ כָּלָל, אִזּוֹ מֵר לָהֶם מֵר, וּמִחֲמַת רַבּוֹי הַהוֹצָאָה, דִּין גְּרָמָא שְׂאֵם יִרְצָה הָעֲנִי לְמִכָּר הַסְּנִדְקוֹת אוֹ הַשׁוֹשְׁבִינֹת אִין קוֹנָה, כִּי הַהוֹצָאָה יִתְרָה עַל הַשְּׁבִיחַ.

ועל כל אלה צריכים מנהיגי הערים לפקח עינים, ומזקנים נתבונן, שחרי רבותינו זכרונם לברכה שקדו על תקנת עניים ועשו כל אפיא שוין, וחיבו על העשירים להקל בכבודם כדי שלא לביש את מי שאין לו, כמו שכתוב (תענית לא, א) שבחמשה עשר באב היו בנות ישראל יוצאות לחל בכרמים, קלן בכלי לבן שאולים, אפלו בת המלך, כדי שלא לביש את מי שאין לו. וכן בענין התכריזין (מו"ק כז, ב) שראו שמי שאין ידו משגת היה מניח את מתו ובזרחה מחמת רבוי ההוצאה שהיו נוהגים לעשות, עד שבאו של בית רבן גמליאל ונהגו ולזול בעצמם, וכהנה ענינים רבים המפרשים בתלמוד.

ואם יאמר אדם, מי שיש יכלת בידו לעשות יעשה וירבה בהוצאות, ומי שאין לו יכלת לא יעשה, זה בלתי אפשר, אי מפני הבושה ואי מפני צרת הבית, אשה רעויה קנאה, וכן הוא סדר נשים שרוצות להדמות ולהיות כל אפיא שוין, ואי אפשר לומר ונקה, ומה גם שגם לעשירים יכבד, ואסורא נמי איכא לאבד הממון להקל וריק, וגם על זה עתיד אדם לתן דין והשבון, כי מי שנתן לו הממון לא נתנו כדי שיוציאנו לבהלה, אלא כדי שיפרנס את בני ביתו בכבוד ושיפרנס אחרים משלו, ולא משלו אלא על ידו, והממון הוא פקדון בידו לעשות בו רצון בעל הפקדון, ואם מוציאו במוטרות הרי זה מועל בפקדון.

הנה פי' כן, המנהיגים ישנו המנהיגים ויתקנו תקנות טובות והנהגות ישרות, וכן צריך לחוס על העניים ולעשות תקנות ולקבע שער על המחיה ועל כל מיני מאכל ומשקה שלא ימכרו ביקר אלא ברוח מועט כמו שמפרש בפוסקים.

והן אמות, שבתחלה יהיה הדבר קשה על רבים מעמי הארץ, ועל הנשים שדעתן קלה, ויהיו בוכים למשפחותיהם על שנוי המנהגים ומדברים תועה על המנהיגים, אבל אין לחוש על זה נגד המעשה הטוב והשקר הטוב שינקלו מן השמים, וסוף שיהא הדבר אהוב ונחמד ומקבל ומרצה לכלם, וכשיתרצו יערב להם ויבסס להם, אבל צריכים מנהיגי הערים לעמוד על המשמר, ואם יהיה איש פורץ גדר ועובר על תקנות הקהל, יכתתוהו וירדפוהו בקנסיות או במכות עד החרמה, למען יהיה קיום והעמדה לתקנתם, ולא יהיה כל אחד בונה במה לעצמו ומתנשא לאמור, אני ארבה ולא אסור. ומי שהוא איש טוב בודאי שלא יעבר על תקנות הקהל אפלו אם יצטרך להפסיד ממון רב, כי אלהי"ם נצב בעדת אל, ולכן אף אם ידמה בדעתו שלא עשו כהן, יעמיד דבריהם וישגר מלתעות רשע הרוצים לעבר על דבריהם, כי באמת אמרו (קהלת י, ח) "ופורץ גדר ישכנו נח"ש".

וביותר צריך לתקן תקנות וגדרים במקום פקוח נפש, דחמירא ספנתא מאסורא. וכן צריכים לתקן תקנות להקל מטרח צבור, כי גדול כבוד הצבור, וחמור הוא אסור מטרח צבור שדוחה אסור דרבנן במפרש בש"ס (עי' יומא ע, א) ופוסקים, ועד אחרון בספר שלמי צבור,

פלא

בכיה

יועץ

לה

עין שם. וכל פיוצא בזה, חיובא רמזא על ראשי בני ישראל לחפש אחר מנהגים רעים שיש ולעקורם מעט מעט, ולתקן תקנות לפי צרך שעה הכל במתון, בנעם שיהי כי היכי דלקבולינהו, וכן יתקנו להם קפות וחברות קדושות ולמודים ומנהגים טובים, כל אשר בכחו לעשות יעשה, וגדול המעשה ומזכה את הרבים, זכות רבים תלוי בו. (פלא יועץ, תקון)

בכיה

עת לבכות, כגון בהיותו מתפלל לה' ושופך שייחה דורש סליחה בודוים ותחנונות על החטאים ועל העוונות, ישפך פנים לבו ותרדנה דמעותיו. ובפרט בימי חדש אלול האדירים ועשרת ימי תשובה, אשר מלך במשפט יעמיד ארץ, צריך שבבכי יבואו ובתחנונים.

ומעלת הבכיה רבה מאד, שהרי אמרו (ברכות לב): מיזם שחרב בית המקדש שערי תפלה ננעלו, שערי דמעה לא ננעלו. ואמרו בזהר הקדוש (תקו"ז תי' יא) על פסוק (שמות ב ו): "ותפתח ותראהו את הילד והנה נער בוכה" דא ישראל, דכתיב (הושע יא א) "כי נער ישראל", ומיד דפתחין בבכיה - מיד ותחמל עליו. וכתבו גורי האר"י, שתפלת שחרית יתפלל בשמחה ותפלת ערבית בבכיה, וסימן לדבר: "בערב ילין בכי ולבקר רנה" (תהלים ל). אבל כגון און יתמי דיתמי, הלאי שנתפלל כל תפלותינו בבכי.

ואף על פי שצריך להיות עובד את ה' בשמחה ובטוב ללב יותר מרב כל, מפל מקום צריך שיהיו מערבים זה בזה עין במר בוכה ולב שמח, שמחה מהאי גיסא על אשר זכה להיות עומד ומשרת לפני מלך הכבוד ועושה נחת רוח לפני כסא כבודו, שאין שמחה בעולם גדולה מזו, ובמיריות יאנח על אשר אינו יודע להיות עובד אלקים כדת מה לעשות.

ובפרט בתתו אל לבו דברי התפלה, שהוא אומר: "וחננו מאתך חקמה בינה ודעת", יזכר מעוט ערפו. ובאמרו: "השיבנו אבינו", גם כן יזכר כי הוא רחוק מה'. ובאמרו: "סלח לנו אבינו כי חטאנו", יזכר ותשובתו עליו נפשו על אשר חטא למלך רם ונשא, אים ונורא. וכן על זה הדרך כי יתן אל לבו בכל הברכות ודברי התפלות, ימצא מקום להתמרמר בבכי, וישפך נפשו בבכיה, ותחנונים ידבר רש, דואג ובוטח על רחמי שמים מרבים.

וכן באמירת הודוים צריך בכיה ואנחה מבית ומחוץ, וכמו שנקתב בערך ודוי. וכן כשאומר תקון חצות, ובפרט בתשעה באב, ירבה בבכיה ותאניה ואניה. וכן על אדם פשר שנפטר, שיש לו צער, צריך לבכות, שהרי אמרו (שבת קה:) כל הבוכה ומתאבל על אדם פשר מוחלין לו על כל עוונותיו. ואמרו רבותינו זכרונם לברכה (שם), שכל הדמעות שאדם מוריד לשם

שמים, בדבר האמור וכל ביוצא בזה, הם חשופים מאד לפני ה' עד שסופרן ומניחן בבית גנזיו. הגה כי כן, לו בכח וגבר איש להוריד בנחל דמעה, דבר בעתו מה טוב.

והו אמת שאין הדמעות צורות בשמלותינו להוציא אותן בעת שנגרעה, וכמה פעמים אנחנו רוצים לבכות בכי גדול כדת מה לעשות, ואנחנו אומרים: מי יתן ראשנו מים ועינינו מקור דמעה ונבכה יומם ולילה, אבל מה נעשה כאשר דלתי עינינו סגורות ומסגרות אין יוצא אפלו דמעה אחת, וזה מחמת מעוט ערכנו וקצר השגתנו, שאין אנו יודעים מה חסרנו, ונפשנו לא מטהרה, ועיני נפשנו חשכו מראות ברע אשר גרמנו, ואין אנו מרגישים ברע אשר אנו נמצאים, ולכן אין עינינו יורדים פלגי מים כאשר תרדנה דמעותיו מאליהן לאיש אשר מתו מוטל לפניו או שאבד הונו וכדומה.

אבל האיש אשר הוא טהור, אף על גב דאיהו לא חזי - מזהה חזי, ותרדנה דמעותיו מאין הפוגות. ועל כל פנים את אשר בלחנו לעשות נעשה, ונדחק עצמנו במחשבות רבות לפי הענין לעורר את הבכי, כי יש ביד האדם להוציא הדמעות בחזק יד. ולפי גדל סגלת הדמעות ראוי להתחזק להוציאן בשעתו.

ואם לא יכול בשום אופן להוציא דמעה, יתן את קולו בבכי, שגם הוא חשוב לפני ה' ומברח את המקטרגים, בדכתיב (תהלים ו ט): "סורו ממני כל פועלי און כי שמע ה' קול בכי". אך במסתרים תבכה נפשו בינו לבין קונו באפן שלא יבואו להלעיג עליו ושלל יהא מחזי כיוהרא, וכלל לפי מה שהוא אדם ולפי המקום ולפי הזמן, יש עת שראוי להרים קול בכיה ולהיות בוכה ומבכה לעורר את העם בבכיה, ויש אדם שראוי לו להסתיר הבכיה כאשר זוהי דרך ישרה, בכל דרכיך והצנע לבת עם אלקיך, וכל מעשיך יהיו לשם שמים, וטוב איש יכלכל דבריו במשפט. (פלא יועץ, בכיה)

תשובה

חובת התשובה מפרש בתורה, שנוי בנביאים ומשלים בכתובים. וכל חכמי ישראל די בכל דר ודר, ראשונים ואחרונים, חדשים עם ישנים, כלם מכריזים על התשובה, כמו שבא מפרש בתלמוד ומדרשים וכל ספרי מוסר ויראת השם. מי האיש החפץ חיים ישקד עליהם יום יום ויפגסו דבריהם באזניו לשמר ולעשות ולקיים דרכי התשובה, כי באמת אמרו שהעקר הגדול לפגס לדרכי התשובה הוא למוד התורה, שילמד דינים הנצרכים וספרי מוסר ויראת השם.

וכל הקרב הקרב אל משפן השם, בתי מדרשות ללמוד או לשמע בלמודים, הוא קרוב יותר אל השם, והולך ומתקרב מדי יום ביום הלוח וגדל ביהדות, הלוח ושוב בתשובה. וכל הרחוק מן התורה, הוא רחוק מן השם ויתברך, מדי יום יום הלוח וחסור עד שדש בעברות ונעשות לו כהתה, אי מטעם דלא ידע דיגי התורה, ואוסר את המתה ומתיר את האסור, ואפלו ידע את האסור אינו יודע חמור שבו.

וכמו שפירשו המפרשים על הפסוק (בראשית ו ה): "וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום" - "רק" הוא מעוט, היצר הרע מועט ומקטין העברה בעיניו, ואי מטעם דכיון שעבר עברה ושנה בה נעשה לו כהתה, באפן שדרך איש כסיל ישר בעיניו, עד שאם יאמרו לו שיעשה תשובה, אמור יאמר, מה נמצא בי עול שאעשה תשובה, ומה הוא תשובה, ואיך נעשה תשובה, ומתוך כך הכסיל בחשך הולך, ומרעה אל רעה יוצא, עד שיצא מן העולם, הלוח ילך ובכה לבאר שחת רחמנא לעלן.

לא כן השוקד ללמוד או לשמע בלמודים, "הולך את חכמים וחקם" (משלי יג כ), ויודע מה הוא אסור וחמור שבו, שאפלו על עברה קלה חשוב ככופר בעקר, שהרי הוא מורד במלכות בפני המלך הגדול הגבור, אים ונורא, אשר מלא כל הארץ כבודו, והוא משגיח על כל מצעדי גבר, מחשבות אדם ותחבולותיו, אין שום דבר נעלם ממנו, ויודע שהקדוש ברוך הוא משלם שכר טוב לצדיקים וענש רע וזמר על כל עברה, אפלו קלה שפקלות, ומדקדק בחיט השערה ואינו מותר בלום.

והענש הוא גדול מאוד מאד עד כדי שאמרו (רמב"ן שער הגמול) שאם יסבל כל ימי חייו וסורין כיסורין של איוב, אינו כלום נגד מה שעוברת נפש החוטאת ביום המיתה, ויום המיתה אינו כלום נגד מה שעובר בעולם הבא ענשים קשים ומרים, מינים ממינים שונים, עד שמשפט רשעים בגיהנם, אף על פי שהוא קשה מאד כמפרש במדרשים (תנחומא ראה יג), ו"עוברי בעמק הבקא מעין ישיתוהו", שמוזידיו נהרי נחלי דמעה, אף על פי כן אינו כלום נגד שאר דינים וגלגולים וכף הקלע וכדומה. וכל קבל דגא מרבה מדה טובה, שכר מצוות רב מאד, וכמו שכתבנו לעיל בערך שמיעה וערך שחר.

ובקרא איש יהודי ספרי הקדש, בעיניו יראה פי אשר לא יחשב לו עוון, הוא עוון פלילי, וחרדה ילבש, ושב ורפא לו. וכן ידע המצוות על ברין, וכיצד סדר עבודה לאל ויתברך שמו, וסגלת התורה שהיא תכלין ליצר הרע, עד שאמרו (קדושין ל:): אם פגע בך האי מגל משכחו לבית המדרש, אם אבן הוא - נמוח, אם ברזל הוא - מתפוצץ, באפן שגדולה תורה שהיא מוציאה את האדם מדרגי מיתה לדרגי חיים. והשונה הלכות ומוסר בכל יום, או שומע שהוא כקורא, מבטח לו שהוא בן העולם הבא, שהמאור שבה מחזירו למוטב. ועל כן תקנו

לנו רבותינו זכרונם לברכה בתפלות שמונה עשרה השיבנו אבינו לתורתך - והחזירנו בתשובה שלמה לפניך, דאי אפשר לתשובה שתתקיים בלי קדימת עסק התורה.

וזאת תורת הש"ב, באשר יתעורר לבו לב טהור לשוב בתשובה, לא יפן מתחלה אל הסגופים והתעניות, רק מעט יתענה בפעם בפעם, או בענויים קלים על דרך שפתבנו לעיל בערך תענית, וישפך נפשו לפני השם שיעזרהו ויחתר לו חתירה מתחת כסא כבודו להחזירו בתשובה.

ובתחלה יעזב רשע דרכו הרעה וידרש מפי ספרים ומפי סופרים את חקי האלהים ואת תורתיו, ואיווהי דרך ישראל להתנהג במדות טובות והנהגות ישרות. ויתנהג בדרך היהדות והישר, ויהיה זריז לקיים כל דבר טוב ואפלו מלי דחסידותא. יזהר וישמר מכל דהוא נדנוד עברה עד דכדוכה של נפש ולא יעבר, כדכתיב (דברים ו ה): "ואהבת את ה' וכו' בכל לבך ובכל נפשך ובכל מאדך". ואם ממונו חביב עליו, אפלו הכי יאהב את השם בכל ממונו ולא יעבר על דעת קונו, אפלו יצטרך להפסיד כל ממונו, ומאד אדם נגר בכיסו, החזק הוא בעבודת השם יתברך, הרפה, וכתיב (שיר השירים א ג): "על בן עלמות אהבוד", פרושו רבותינו זכרונם לברכה (ע"ז לה): על מות אהבוד. ככה יעשה ויתנהג זמן מה, עד שיתחזק ויהיה מבטח לו שלא ישוב עוד לכסלה בעזר משדי.

ואז ילך אצל חכם צנוע וחסיד ובקי ברפואות הנפש, ויגלה לו מכאובי נפשו אשר עבר על נפשו המים החדונים מיום הולדו, לא יכחש דבר ממנו, ויבקש מלפניו שיירפאהו ויתקנהו בעצה טובה, ולא יסור מן הדבר אשר יגיד לו המורה ימין ושמאל, באשר לא יסור החולה מצווי הרופא, ואז החכם יעשה כחכמתו וינחהו בעצתו.

כי הן אמת שמפדש בספרי גורי האר"י ושאר מקבלי תקוני תשובה לכל עוון ולכל חטאת, מספר תעניות לפי החטא, ויש עונות חמורים שמצריכים לישב בחמה בימות החמה, בין הנמלים, ובקרח, ולהתגלגל ערם בשלג בימות הגשמים, ומלקיות, וחרלים וכדומה. ודורשי חמורות אחרו שנוטריקון "תשובה" הוא: תענית, ש"ק, ו'אפר, ב'בי, ה'ספד, וכן כתוב (יואל ב יב): "שבו עדי בכל לבבכם ובצום ובבכי ובמספד".

אבל אני אומר שבדור יתום זה, אם יאירע שיבוא איש יהודי אצל חכם שיתן לו תקונים וילמדנו דרכי תשובה, ראוי לחש לתקנת השבים, וספרים כאלה המדברים בתקוני התשובה, במספר תעניות וסגופים, אסור לקרותם בפני המון העם, כי בלאו הכי, הן בעוון, לא נמצא אחד מעיר שילך אצל חכם שילמדנו דרכי התשובה, כי חושב שאין בידו עוון, ואפלו יודע מרת נפשו שעברו על ראשו המים החדונים עברות חמורות, חושב שבעזב רשע דרכו סגי, והפורש מן החטא כקטן שנולד דמי, ולכן לא יבוא שום אדם לדרש אלהים ולבקש תקוני תשובה, ומה גם אם ישמע שצריך לענות אדם נפשו בתעניות וסגופים קשים ותיאש

מן הרחמים, כי יאמר, אם אתענה כל שנותי - לא אספיק לכפר על רב פשעי ואם פח אבנים כחי, ומתוך כך אפטר שיאמר, אין לו תקנה וכאשר אבד אבד, וילך ויעשה מה שלבו חפץ.

ומה גם שלפי האמת, לא כל הזמנים ולא כל האדם שוים, וכבר אמרו משם האריז"ל, שהמעט שעושים בדורות הללו חשוב כהרבה שהיו עושים בדורות ראשונים, כי גברה הקלפה וכשל בעווננו כחננו. ואמרו בש"ס (חולין פד): אבא ממשפחת בריאים הוה, אבל בגון אנו, לזוים ואוכלים, ואנו מה נענה, ודרי אנו דומים למי שחייב חוב גדול ונשבר, ואין ידו משגת לפרע במשלים, תחנונים ידבר רש ומראה חשבוננו עד שמתרצה בעל חובו להפרע במשך זמן, לחצאין, לשליש ולרביע כאשר תשיג ידו, בן אנוחנו בלנו שבויין ואין אנוחנו יכולים לצאת ידי חובותינו, רק את אשר בכחנו לעשות נעשה מעט מעט, לתקן את מעונתנו במשך ימי חיינו, אולי יתעשת האלהים לנו וימחל את כל חובותינו, אך בתנאי שכל אשר בכחנו לעשות נעשה ונקבל.

ואם המצא ימצא שיבוא איש הישראלי אצל החכם לדרש אלהים ולבקש תקון על עוונותיו ופשעיו, לא יחמיר עליו מתחלה, רק אכל ושתה יאמר לו, רק השמר לך ושמור נפשך מפל דבר רע, ולשמור ולקיים כל דבר טוב, וכשיתחזק וירגיל בזה זמן מועט, יתחיל לומר לו שצריך לתקן את מעותו, וזה יצא ראשונה - עבודה קשה ונסיון חזק, שאם יעמד בו, מבטח לו שיקיים כל דרכי התשובה. והיא מה שאמרו (יומא פה:) שבעברות שבין אדם לחברו אין לו תקנה עולמית עד שיירצה את חברו, ומי שיש גזל בידו אין תפלתו נשמעת (שמות רבה כב ג), ומי שאין תפלתו נשמעת אפלו בימים נוראים כלום תקנה יש לו, וגדולה מזו יש מי שרצה לומר, דמי שיש בידו עברות שבין אדם לחברו, אין יום הכפורים מכפר לו אפלו על עברות שבינו למקום.

ועיון הגזל הוא חמור מאד, שהגזל את חברו אפלו שנה פרוטה, כאלו נוטל נפשו ודם ורעו, כדאיתא בשלחן ערוך (ח"מ סי' שנט ס"א). הגה כי בן, אשר גרבו רוחו רוח נכון לשוב אל בוראו, זה צריך לעשות ראשונה, והשיב את הגזלה אשר גזל, ואת העשק אשר עשק, וירצה את חברו, ואת אשר הקניט בדברים יפים עד שיתפייס חברו, ואחר כך ישוב אל בוראו ונרצה לו.

והו אמת כי זה דבר קשה מאד מכמה פנים: אחד מצד הבושה, כי כבשת גנב כי ימצא במחירת, בן יבוש להשיב את הגזלה או לשאל מחילה. ועוד, קשה להשיב גזל הנאכל, ומשפחת לה שאם יבוא להשיב גזלות וחבלות מרבית שאכל וכדומה, אפלו אבנטו אינו שלו. ויש שאין ידו משגת לשלם הגזל אשר גזל והעשק אשר עשק ורבית שאכל וכדומה, אפלו אם ימכר עצמו ואת בני ביתו. ויש שגזל את הרבים, בגון על ידי משקלות חסרים, או שגזל

מאנשים שאינו מכירם ואינו יכול להשיב, וכהנה מניעות יש, שעושה אותם היצר הרע כחומה גבוהה וכמחצה של ברזל, עד שחושב האדם שבלתי אפשר לשוב בתשובה.

אבל האיש אשר נדבה רוחו לשוב אל בוראו בכל לבבו ובכל נפשו ובכל מאודו כאשר יאות, לא ישוב מפני כל, ולפס צערא אגרא, שהרי אמרו (ברכות יב): כל העובר עברה ומתבייש, מוחלין לו על כל עוונותיו. ונאמין האדם באמונה שלמה, שכל מה שיתבייש בעולם הזה, אינו אחד מני אלף אלפי אלפים מהבושה וכלמה שיבוש ויפלים לעולם הבא בפני בית דין של מעלה רבי רבבות מחנות קדושים, אוי לה לאותה בושה, אוי לה לאותה כלמה, ומוטב לו לאדם שיכלם בעולם הזה ונסלח לו, ואל יכלם לעולם הבא ויסבל ענשים קשים.

ואם לא יעצר חיל להשיב את הגזלה פי קצרה ידו, יש תקנה על ידי שישאל מחילה, אבל אם יש לו - השב ישיב, ולרוח גדול יחשב מה שישבי, פי "עושה עשר ולא במשפט, בחצי ימיו יעזבנו ובאחריתו יהיה נבל" (ירמיהו יז יא), וממון של אסור המערב עם ממון של היתר - בא זה ומאבד את זה, אבל בהשיבו את הגזלה - "ברפת ה' היא תעשיר".

ואם היא גזלה או גנבה שלא ידעו בה בעליה ולא נצטערו עליה, יוכל להשיב בלי ידיעת בעלים, על ידי הבלעה בחשבון וכדומה, ואף לרצותו אינו צריך, אבל אם צער חברו וחסד כנגדו בין בגופו בין בממונו בין בכבודו, אינו נמחל לו עד שירצהו. ואף אם הנחבל ימחל מעצמו ויעביר על מדותיו, וכמנהג העולם שאומרים בכל לילה: "הריני מוחל וסולח וכו'", לא סגי בהכי, דנהי דמועיל הרבה, אבל על כל פנים חיובא רמיא עלה דאנש לעשות את מה שמשטל עליו ולרצות את חברו. תדע, דהא מיתי בש"ס (יומא פו) עובדא דרבי, דהנה מהדר וממצי נפשה להחוא טבחא בכל מעלי יומא דכפורי פי היכי דלשאל מנה מחילה, ותהנה לה בפרה, שמע מנה דלא סגי כשימחל הנחבל מעצמו לחוד, ומה גם שאין אדם יודע אם מחל לו חברו, שעל הרב האומרים נסח "הריני מוחל וסולח", אין פיהם ולבם שנים, ויש דלא ידע מאי קאמר, והראיה, שפיהם שאחריו הקפידה במקומה עומדת ביתר שאת. הנה כי כן, לא סגי בלי שאלת מחילה.

ואם יקשה בעיניו להתבייש עם חברו פנים אל פנים, יוכל לעשות על ידי שליח או על ידי כתב, פי באמת הבתיבה היא סמא טבא לכל הדבר הקשה לדבר מפני הבושה, וכתב ידו ולא יראו פניו עם שנגדו. וישראל קדושים הם והם רחמנים, ובודאי ששבוא אחיו הישראלי לשאל ממנו מחילה, לא יהיה המוחל אכזרי, ותקף יתנצה למחל לו מחילה גמורה, כדי שלא יעגש אחיו הישראלי בסבתו. ואם גזלה ישיב, לא יקבל ממנו, כמאמר רבותינו וכוונם לברכה שאמרו (ב"ק צד): הגזלנים ומלוו ברבית שהחזירו - אין מקבלין מהם, והמקבל מהם - אין רוח חכמים נוחה הימנו.

ואם גזל את הרבים, או שאינו יודע את מי גזל וממון מי אכל, יש תקנה על ידי שיעשה צרכי רבים. ויש צרכי רבים שנעשים בכל דהוא, כגון במקום שיש טיט בדרך, להניח דף עץ או אבן וכדומה, כמה דברים יש שההוצאה מעוטה והתועלת רב, וצריך להיות רודף אחריהם, כי עושה אלה מתקן את אשר ענת בגזל ואונאה שלא יוכל להשיב, וגם למצוה רבה תחשב, כי הוא רב חסד. ואם לא יוכל לעשות שום דבר מצרכי רבים, או שגזל את הגוים ואין ידו משגת להשיב, או שחייב להשיב את הגזלה ליתומים קטנים דלאו בני מחילה ניהו, באפן שאין לו תקנה, אפלו הכי לא יתאזר מן הרחמים, שאין הקדוש ברוך הוא בא בטרוניא עם בריותיו, רק ישפך נפשו לפני השם שיעזרהו על דבר כבוד שמו, ויקבל עליו שכאשר תשיג ידו, יחזיר, וה' יראה לללב וירחמהו עושהו.

ועל עברות שבין אדם למקום, מעט מעט יתענה כאשר יוכל שאת, ויתחיל במועט ויהיה מוסיף והולך לעשות כל אשר בכחו לעשות, תעניות וסגופים והפסקות, ושק ומלקיות וחרלים וכדומה, כל אשר יוסיף לעשות, יוסיף לטהר נפשו ולטהר את אשר פגם, דגמת הבגדים הצואים, שהפביסה מועטת מועיל להם, אבל כל אשר יוסיף לכבסם בנדר ובורית, יוסיפו להטהר ולהתלבן.

ואפלו אם חושב שכבר תקן את מעותו, לא ימנע מענות נפשו לטהר בתמי עוונות ישראל, כי בן משפט האוהב את השם אהבה אמתית, שאינו חושש על עצמו אלא על כבוד קונו, עד שאם היה נכנס תחת האפשר שיאמרו לו, שבמה שהוא מענה נפשו, אם ירצה שיתכפר לו מעוונותיו, אינו מתכפר לו אלא עוון אחד, ואם יתרצה שיתכפר בעניו עוונות חברו, יתכפרו שתי עוונות, יבחר שיתכפרו עוונות חברו כדי שיהא יותר טהרה ויותר נחת רוח למעלה. הנה כי כן, טוב לגבר שיתפלל על כללות ישראל, כדי להקל מצער השכינה וצער המשיח וצער כל העולמות, כי זה כל האדם.

ומה גם כי בדורות הללו דלוננו מאד וחסרנו כל טוב, ואין אדם צדיק בארץ שיערב אל לבו לומר שתקן את מעותו ויצא ידי חובתו לגמרי, לו יחיה גבר שנין אלפין, כי אין רגע בלי פגע, ובכל יום מוסיף חדשים על ישנים, ואין אתנו יודע לכוון בכונות ויחודים לתקן את מעותנו כדת מה לעשות וצא ולמד גדולי עולם כמה עשו על חטא מל, כגון ראובן שהיה עסוק בשקו ותעניתו, ואפלו הכי לא נרצה לו לגמרי, עד שבא משה והתפלל (דברים לג ו): "יחי ראובן ואל ימות". וכן דוד המלך עליו השלום הקים עלה של תשובה, וכמה התענה עד שאמר (תהלים קט כד): "ברפי בשלו מצום", וכמה יסורין סבל במפרש בדברי רבותינו זכרונם לברכה, ואף על פי כן לא נרצה לגמרי עד שבע שנים אחר פטירתו שנבנה בית המקדש. וכמה גדולי עולם מצינו שעל חטא קל השחרו פניהם מן התעניות (חגיגה כב; ירושלמי שבת פ"ה ה"ה), ולנו המלאים עוונות, בודאי שלא יספיקו כל ימי שנותנו ולא נוכל לצאת ידי חובתנו.

ובכר יש לנו כמה סימנים מבהקים לדע ש'עדין לא הטהרנו, שאלו היתה נפשנו מטהרה, לא היתה יוצאת תקלה מתחת ידינו ולא שום דבר שאינו מתקן, והיינו יכולים לבנו דעתנו ליראה ולאהבה את השם יראה גדולה ואהבה עזה, ולבנו בתפלות וברכות ומצות, ולא היו מערבבים אותנו מחשבות זרות והרהורים רעים על כרחנו שלא בטובתנו, והיינו יכולים לעבד את בוראנו עבודה שלמה, עבודה תמה, ביראה ואהבה ושמחה רבה כדת מה לעשות, והיינו יכולים לשמח שמחה של מצוה בעדן חדוה מרב כל טוב שבעולם, והיינו מצטערים ומתעצבים בעדן עצבותא, כגון על חרבן בית המקדש ועל עוונותינו, ומה שגרמנו בהם צער בגשש, כמי ש'בנו יחידו מת מוטל לפניו, והיתה נשמתנו עולה למעלה בכל לילה לחזות בנעם ה', וכזאת וכזאת טובה כפולה ומקפלת לצדיקים. לא בן עתה שנפשו לא מטהרה, חסרנו כל טוב.

ובכר כתב בספר התרדים פרוש הפסוק (משלי כו כא): "מצרף לפסח וכור לזהב ואיש לפי מהללו", ש'כמו שהזהב נבחן בתוך הכור אם הוא זהב טהור או מלא סיגים, כן האיש נבחן לפי מהללו, אם יוכל לבנו בתפלתו לעבד את בוראו עבודה שלמה, עבודה תמה, ביראה ואהבה ושמחה רבה - נכר שנפשו מטהרה, ובהפך - להפך. והאיש אשר הוא טהור, רוח אלהים יתקנהו בעצה טובה, ויעוררהו בהתעוררות גדולה לקיים כל מצוה בתקונה, דבר בעתו. לא בן אנהנו ש'חטאתינו מונעים הטוב מפנינו, ועוונותינו היו מבדילים בינינו לבין אבינו ש'בשמים.

ואם יאמר אדם לקיים תקוני התשובה לפי מה ש'כתב בספר הרקח ודברי האריז"ל וישאר ספרי המקבילים, ולצאת ידי חובתם, הוא דבר בלתי אפשרי, כי לנו המלאים עוונות, הרואה דבריהם עצמותיו יא'חזמו רעד ורעיונותיה יבהלנה בראותו רבוי התעניות ש'צריך להתענות, ויתא'ש מן החרמים, ומה גם, כי מי יוכל לזכר מספר העוונות אשר פ'על ועשה כל ימי חייו בגלגול זה ובגלגולים אחרים.

לכן טוב לגבר ש'יתענה בלי חשבון, וכל ימי חייו י'עמוד על המשמר, וכל אשר בכחו לעשות י'עשה, אולי יש תקנה ש'נתרצה אל בוראנו באשר הוא יודע רב שפלותנו ודלותנו ומעוט ערבנו וקצר השגתנו, והוא עושה עמנו צדקה, ומא'צר מתנת חנם וחסנו. ובאמת אמרו (ברכות ס): אשרי אדם מפחד תמיד - בדברי תורה כתיב.

ובכרט בענין התשובה צריך ש'עינו לא תשבע ולא יא'מין בעצמו, לעולם י'פחד ש'מא פדמבעי לה למעבד לא עבד, ויותר על מה שתקן, חזר וקלקל בעברות ש'עושה כסדרו, או ש'מא לא תקן כלום, שלא נתקבלה תשובתו, כגון ש'כעס, שהכועס טורף נפשו באפו. וכתב רבנו האריז"ל, שהכועס, כל מה ש'סגל לעצמו מצות ומעשים טובים, הכל הולך אל הסטרא אחרת עם נפשו שהולכת אל הסטרא אחרת, ואין לו תקנה עולמית, עד ש'יקבל עליו שלא י'כעס, ואז יתחיל לתקן. וכן אם עשה תשובתו להתראות ולהתגאות - תועבת ה' הוא. וכן

יש כמה עברות שגורמין שנועלין בפניו שערי תשובה, ובפרט עוון הוצאת שכבת זרע לבטלה, דאמר בזה הקדוש שאין לו תשובה אלא בחילא דתויבתא יתיר [= בכח של תשובה יתרה].

הנה כי בן, אשרי איש ירא מעברות שפגדו, וירבה לעשות, ויהיה דומה בעיניו כמי שלא עשה כלום. מי לנו גדול מדוד המלך עליו השלום, שלאחר שהפליא לעשות, אף על פי בן אומר (תהלים נא ה): "וחטאתי נגדי תמיד", כל שכן אנו יתמי דיתמי שאין אתנו יודע מה אנו ומה חטאנו ומה באנו לתקן, בודאי צריך שיהיו לעולם כל חטאתינו ועוונותינו סדורים לנגד עינינו.

ויש בזה רוח גדול, שאף אם יעלה במעלות ויהיה מכבד בין הבריות וישיאנו יצרו להתנאות, פאשר יזכר עוונותיו ופשעיו וחטאת נעורים, יכנע לבבו וישפיל עצמו ויהיה נבזה בעיניו נמאס, כי יאמר: מה לי להתנאות בכבוד מדמה שמכבדין אותי בני אדם אשר עיני בשר למו, הלוא פשעי אני אדע, ואלו ירחון בהם שכני, אזי ירחקו ממני ומגבולי. וגם פשיכר חטאתיו ויהיו נגד עיניו, לא יכעס על הסרים למשמעתו אם לא יעשו רצונו פרצונו, ולא יקפיד על הכבוד, ויבוא לקנות מדת הענוה.

ואף על פי בן אל יתאש מן הרחמים, ואל יאמר לריק יגעתי, לתוגה והבל פחי כליתי, אלא יבטח בשם השם, דאפשר שתקן את אשר עותו ומצא כדי גאלתו, ויאמין באמונה שלמה שאין הקדוש ברוך הוא מקפח שכר כל דהוא דבר טוב, ולא בזה ולא שקץ כל דהוא ענות עני, ולא הסתיר פניו מפניו, אלא שאין אתנו יודע מה אנוש, ומה יעשה בדינו עד יום המנות, אז ידע אנוש ערכו כשימצא בארץ החיים.

הא למה זה דומה, לבן המלך ששלחו אביו מאתר דשמה קושטא לארץ מרחקים כדי שירויח ויקנה שם טוב לעצמו, והוא לא בן עשה, אלא פנה אל רהבים ולוה ואכל ושבע ודשן, ועלה החוב לחשבון גדול, והוא לא ידע הסף, והבעלי חובות הלכו להם אצל המלך שיפרע להם, ואמר להם המלך, שימתינו עד שיקתב לבנו שיראה לשוב בו, ולהשתדל בכל מאמצי כחו להרויח ולשלח לגדל פראע את אשר לוה, שאם לא יעשה בו, יביאהו אצלו ויפרע מגופו ונפשו.

וכן עשה בן המלך, והתחיל לשלח מעות וסחורות לרב כדי שיתפרעו חובותיו, אבל הוא מתפחד לילה ויוזם שמה עדין לא שלח לשליש ולרביע, אז תרי ממאה לערף מה שחביב, כי הוא לא ידע סף החוב, ואם שמה גזלו לסטים בדרך את מה ששלח, או שמה לא נתקבלה סחורתו באתר דשמה קושטא והלכה לאבוד, כי שם אינו עובר אלא דבר זך ונקי ובר, ועל בן מרבה לשלח והולך, ולעולם בהאי פחדא קא יתב, עד אשר ילך הוא לאתר דשמה קושטא ויראה את אשר פעל ועשה, אם זך וישר פעלו - אז ישמח לבו ויגל כבודו כי ימצא שם קרן קים. והנמשל מובן מאליו, דזק ותשכח. ומי לנו גדול מרבי אבהו דאחויאוו לה תליסר נהרי דאפרסמונא דכניא, והוא אומר: לריק יגעתי (בראשית רבה סב: ע"י תענית כה). וזהו יראת חטא שמביאה לידי קדשה, ועל זה נאמר (תהלים לד י): "יראו את ה' קדושי".

ומאחר שאין בידינו לתקן את מעונתנו על ידי תעניות וסגופים כמספר הראוי לפי עצם חטאתינו, ולא על ידי פגות ביהודים וזווגי מדות העליונות וכהנה דברים שעושים האנשים השלמים היודעים לגדר פרצות, ועל מי יש לנו להשען, על אבינו שבשמים, שהוא מתרצה ברחמים ומתפייס בתחנונים ושומע תפלות כל פה, הנה כי כן, מעקרי התשובה שתחנונים ידבר רש, ישפך שיחה, ידרש סליחה מאדון האדונים לראש אשמורות שהוא עת רצון, לא יעבר מעשות זאת בכל לילה, בפרט בלילות החורף הארפות, ישפך פנים לבו ותרדנה דמעותיו בשפל קול התחנונה במר נפש והכנעה רבה, בתתו אל לבו רב שפלותו ודלותו ועצם חטאתיו, וכי רע ומר עזבו את השם, לבו יחיל בקרבו, צרה ויגון ימצא ובמרידות יאנח - שוברת כל גופו, שפבר כתבו (שערי תשובה שער א יג) שמעקר התשובה - היגון והצער, שייצטרע על עוונותיו, ולפי רב היגון והצער - כך ירבה לטהר, והוא סימן טהרה.

ובכר יש ויש הרבה פתחים וטענות שגאה ויאה שייצטרע ויתמרמר בכי ובמספד מר - הנפש החוטאת, והיותר שייצטרע ויבכה בראותו כי נפשו לא מטהרה ורחק ממנו זיו השכינה, הראיה, שאינו יכול להצטרע צער בנפש כאשר היה ראוי, ואין עיניו יורדים פלגי מים מאליהם בלי מצוי, יותר ממי שמתו מוטל לפניו כאשר היה ראוי, וכזאת וכזאת יתן אל לבו דברים הממררים את הלב ויכנע לרבו, ותחנונים ידבר רש בעני שואל על פתח, כי ההכנעה פתח גדול לקבול התפלות ונסח תפלה ידי עשתה בסיעתא דשמיא וסמכתיה בבית תפלותי בעזרת השם יתברך}.

ויוכל לומר נסח ודוים ותפלות של יום הכפורים שכל דבריהם כגחלי אש. ובכר יש בספרים גם כן נסחי תפלות לשפך שיחה, לדרש סליחה, כגון בספר שבט מוסר וספר שני לוחות הברית וספר תקון הנפש וספר שערי ציון וכדומה, מה טוב לומר את כלן, אחת בכל יום, כי זכות המחקרים יעמד לו שתקבל תפלתו. ומי שאינו מבין בלשון הקדש, ילך אצל חכם שייסדר לו תפלה בלע"ז, כדי שיוכל להתפלל מתוך קירות לבו, ויתמיד בתפלה מדי יום יום כל ימי חייו, אולי ימצא עת רצון שתקבל תפלתו.

ולעולם יהיה ענו באמת, נבזה בעיניו נמאס, מן הנעלבים ואינם עולבים, אפלו לבני ביתו, ומעביר על מדותיו, ולא יקפיד כלל על הסרים למשמעתו בזכרו את אשר הכעים הוא את בוראו, ובזה ה' ירצהו וכפר עליו מאשר חטא על הנפש. וכן בכל הדברים המסגלים לכפרה, כאשר כתבנו לעיל בערך סגלה, הבעל תשובה ירדף אחריהן לעשות נחת רוח ליצורו ונרצה לו לכפר עליו, והכל לפי רב האהבה, הפל יקל בעיניו, ויותר מאשר בכוח לעשות יעשה, החלש יאמר גבור אני, כדי לזכות לתקן את מעונתו ולעשות נחת רוח ליצורו, ולחזות בנעם ה' ולבקר בהיכלו.

פלא

תשובה

יועץ

מה

והנה אף על פי שהתשובה רצויה לעולם בדכתיב (תהלים ז א): "תשוב אנוש עד דכא" - עד דכדוכה של נפש (ירושלמי חגיגה פ"ב ה"א), עקר התשובה בימי הבחירות, כמאמר שלמה המלך עליו השלום שאמר (קהלת יב א): "וזכר את בוראיו בימי בחורותיו". וכן פרשו רבותינו זכרונם לברכה על פסוק (תהלים קיב א): "אשרי איש ירא את ה'", שרצונו לומר, אשרי השב בתשובה כשהוא איש (ע"ז יט). דהינו בחור, לא כמו במה בוערים בעם שאומרים, הבחורות הוא פעם אחת, ויצר הרע אומר (קהלת יא ט): "שמה בחור בילדותו".

ויש בחורי חמד שנגע יראת השם בלבם, ורוצים לשמע דברי חכמים וללכת בדרכי טובים, אבל הם בושים מחבריהם הרעים המלעיגים עליהם בדברי לעג וקלס וישחוק, וקורים לו חסיד שוטה, עד שנמנעים מעשות טוב, אזי להם למלעיגים, אהה עליהם. וכבר כתבו חכמי המוסר שהם דומים ללסטים מזון שעומד בדרך ומלסטים את המוליכים את תקרבת למלך, שבודאי ירדפיהו המלך ומיתהו במיתה רעה ונעשים קשים ומרים, וזו רעת האדם בארץ, שקשהוהו הולך בדרך חטאים, רוצה וחספז שיזיו אחרים כמותו, כדי שיזיה צרת רבים נחמת שוטים, ולא זו הדרך למי שנגע אהבת השם בלב, וכמו שקתבנו משל על זה לעיל בדרך אהבת רעים.

אבל האיש החפץ חיים ושתדל מאד לעשות מעשיו בסתר והצנע לכת, אך אם לא יוכל, לא ימנע מעשות טוב מפני לעג השאננים, ולא ישוב מפני כל, כי מוטב לו לאדם שיקרא שוטה כל ימיו, ואל יהי רשע לפני המקום שעה אחת (עדיית ה ו). וכמו שבמקום הרנחת זוזים אינו חושש ללעג וקלס, ואומר: אני אשב שם וישחקו בני אדם, על אחת כמה וכמה לעשות נחת רוח ליוצרו המשלם שכר טוב להולכים בתמים.

והיו קדימת תשובה בימי הבחורות הוא מכמה טעמים. זה יצא ראשונה, שאין לאדם ערב על ימי חייו שיגיע לזקנה, ובפרט בדורות הללו מיתה שכיחא, ויותר נמצא שמותים בחורים רחמנא לצלן, ממה שמותים זקנים. ומה יקרו דברי התנא רבי אליעזר שאמר (אבות ב י): שוב יום אחד לפני מיתתך, ישוב היום שמא ימות למחר, ונמצא כל ימיו בתשובה.

ועוד, שאם יאמר אדם אשיש בילדותי וכשיבואו ימי הזקנה אשוב בתשובה, הרי זה דומה לאומר אהטא ואשוב, שאין מספיקים בידו לעשות תשובה (יומא פח). ועוד, כי האלהים יביא במשפט על כל, ואין פוטר אותו על ותורו בימי הבחורות, אדרבא, ימי הבחורות אשר כחו בו וכאיש גבורתו, אז הזמן הנאות להוציא חילה לאוריתא ולהיות רץ בצבי וגבור בארי לעבודת בוראו ולקיים דרכי התשובה. ולפי רב השנים ולפי רב המעשה שיעשה תשובה ומעשים טובים, ירבה לטהר ולתקן את מעותו פלי האי ואולי ימצא כדי גאלתו, דנהי שהתשובה רצויה אפלו ביום המיתה, הינו כדי שלא יעגש על דעבר אמימרא דרחמנא דסגי

בדודי וחרטה לחדד, אבל לטהר את נפשו ולתקן את אשר ענתו, ולמחות המקטרגים שנבראו בעוונותיו, יסבל ענשים קשים ומרים עד אשר יטהר, וכמו שכתבנו לעיל בדרך תענית.

ועוד, שהתשובה בימי הבחירות בעוד כחו בו ורתיחת דמו בקרב, היא רצויה ומקבלת הרבה ומרבה לטהר, כמאמר רבותינו זכרונם לברכה (שם פו): איזהו בעל תשובה? באותו פרק, באותו מקום, באותה אשה וכו', באפן שמורה שמה שישב, הוא מאהבת ויראת קונו ולא מחמת חלישות חיל ובטול תאנותו. ועוד, שכאשר ישוב בימי הילדות והבחירות, לא יכבד עליו משא העוונות כל כך, ואולי יוכל להטהר ברב השנים, לא כן אם לא ישוב עד זקנה ושיבה, שאז גדול עונו מנשוא, כמשא כבד יכבד ממנו, ולפי מעט השנים וחלישות כחו, לא יוכל להטהר לגמרי, אלא ישאר עליו לסבל ענשים לעולם הבא. ועוד, שכאשר ירגיל עצמו בדרך רע ויהא דש בה ונעשית לו כהתר עד זקנה, גם כי יזקין לא יסור ממנה. ועוד יש טעמים אחרים דלית דין צריך בושש. והילדות והשחרות הקל, אשרי איש ירא את השם ויזכר את בוראו בימי בחירותו, וישוב מדרך הרעה, וילך בדרך טובים וארחות צדיקים ישמור.

ועל כל פנים אם עברו ימי הבחירות והוא בא בימים, יגדל עליו חובת התשובה בראותו שיבה ורוקה בו, שכבר הוא קרוב למיתה ורגלו אחת בתוך הקבר, ואם לא עכשו אימתו, ואם לא ישוב אז, יגדל ענשו כפלי כפלים על אשר לא חס על נפשו ועל כבוד קונו בהיות קרוב יום אידו, הרי זה מתחייב בנפשו.

לכן בעוד עיניו פקוחות עד אשר לא יבואו ימי הרעה, ימהר יחיש מפלט לו לקיים דרכי התשובה כאשר יוכל שאת, ואשר בכחו לעשות יעשה, שאין הקדוש ברוך הוא בא בטרוניא עם בריותיו, ואולי יוכל לטהר את נפשו, ועל כל פנים, כל אשר יעשה בפרה עושה והצלה להו. ואל יתיאש אדם מן הרחמים באמר: עוונותי עברו ראשי, כמשא כבד יכבדו ממני ואין תקומה למפלטתי וכאשר אבדתי אבדתי, לכן אעשה מה שלבי חפץ ואראה טוב בעולם הזה, זוהי עצת היצר הרע, או שחטאתיו מונעים הטוב ממנו ונועלים בפניו דלתי התשובה. לכן עושים לו אחת משתים, או שלא ירגיש בחליו ורעתו, כי החליק אליו בעיניו שיהא דרכו ישר בעיניו, או שיתאש מן הרחמים ויעשה מה שלבו חפץ. וכבר הזהיר התנא על זה ואמר (אבות ב יג) אל תהי רשע בפני עצמך.

וזהוירו רבותינו זכרונם לברכה (קדושין מ:), שלעולם ימוד אדם עצמו כאלו חציו זכאי וחציו חייב, וכאלו כל העולם כלו חציו זכאי וחציו חייב, עשה מצוה אחת - אשריו שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף זכות, עבר עברה אחת - אוי לו שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף חובה, כי פלס ומאזני משפט ביד אל דעות ה', יש מצוה ששוקלת כנגד כמה עברות, ויש עברה ששוקלת כנגד כמה מצוות, לפי מה שהוא אדם ולפי הענין.

הנה כי כן, לו בכח יגבר איש למען יהיה לו עברה אחת פחותה ולקיים מצוה אחת יתרה, ואפלו אם יהיה כדבריו שרבו עונות, כל אשר עובר עברה אחת יתרה ירבה ענישו, שאין משפט הקדוש ברוך הוא פמשפט בשר ודם, שאינו יכול להמית את החיב אלא מיתה אחת, בין על עברה אחת, בין על עברות הרבה, ולכן בין שעומד למיתה יכול לעשות מה שילבו חפץ ולקלל במלכו. אבל הקדוש ברוך הוא אינו כן, אלא נתן לרשע רע כרשעתו, ואם יעשה מצוה אחת, אפלו אם כלו חיב, אין הקדוש ברוך הוא מקפח שוכרו, אלא זוכה לרב טוב על אותה מצוה, ואם מעט יעשה מדרגי התשובה, ינקה מענישו והכל עולה לחשבון כחונני המקיף, שגובה אפלו בפרוטות, וכל פרוטה מצטרפת לחשבון.

ולמי שהוא כמות שאינו מרגיש באזמל, כך הוא אינו מרגיש בחליו ורעתו וצרת נפשו. דרך חיים תוכחות מוסר, שיתחזק ללמוד ספרי מוסר או לשמע בלמודים, אולי יש תקנה שיעזר משנתו. וגם ישפך נפשו לפני השם שיחתור לו חתירה מתחת כסא כבודו להחזירו בתשובה.

וכבר רבנו הארי"ל תקן נסח לומר בתוך ברפת השיבנו בעשרת ימי תשובה, הובאה בספרי ימים נוראים בתפלת צום גדליה, ואני עני הוספתי בה דברים וכך אומר תמיד כל הימים:

השיבנו אבינו לתורתך, וקרבתנו מלכנו לעבודתך, והחזירנו בתשובה שלמה לפניך.
אנא אל רחום וחנון, ארך אפים, הארך אפך עד שובנו אליך בתשובה שלמה לפניך, ועד שנשלים תקון נפשנו ורוחנו ונשמתנו, וחתך חתירה מתחת כסא כבודך להחזירנו בתשובה שלמה לפניך ולהדריכנו לעבודתך, ותרצנו ברחמיך הרבים, כי ימינו פשוטה לקבל שבים, ברוך אתה ה' הרוצה בתשובה.

על זאת תפלל כל אדם ויבקש רחמים גדולים, כי זו רעה חולה, לזאת יקרא צרה מר ממות, כי כאשר אינו מרגיש בחליו ואינו מבקש תרופה למכתו, מי ירפא לו, הן גוע אבד חס ושלום, לכן בעודנו בחיים, יצעק לפני השם בכל יום בנאקת חלל, כי הוא מחיה מתים ברחמים רבים.

והנה זמן תשובה הוא כל ימי חיי האדם מראשית השנה ועד אחרית שנה, וכמאמר רבי אליעזר (אבות ב י): שוב יום אחד לפני מיתתך. וכבר אמרו בזהר הקדוש שראוי לאדם שבכל לילה קדם שכתוב בפשט במעשיו של אותו יום, ואם ימצא שעבר עברה ואשר לא טוב עשה, יתודה ויתחרט ויתקן את מעותו כאשר יוכל, באיזה סוגף או באיזה קנס לצדקה וכדומה, ואנשים כאלה קראם הזהר הקדוש מארי דחשבנא.

ופרש בזהר הקדוש, שעל זה הזהירה תורה (דברים כא כג): "לא תלין נבלתו", שלא ילין עם החטא כי נבלה הוא. וכתבו המפרשים שהשב תכף באותו יום, בנקל יוכל לתקן את

מענותו, שדומה לדיו לחה שבנקל יוכל להמחק ולהקנח, לא כן בשדה יבשה. ואם לא שב באותו יום, לפחות ישוב ביום הששי שבאותו שבוע שגם הוא זמן תשובה.

[בנותן] טעם להביא פאן דברי רבנו זיע"א בספרו חסד לאלפים (הל' ערב שבת קודש סי' ר"ס) וזה לשונו: ומה גם לטבל גופו במקוה טהרה יש צורך גדול, כי כתבו המקבילים כי לא יוכל אדם לזכות לתוספת נפש רוח נשמה הבאים בשבת, אם לא יטבל במקוה טהרה אחר חצות. ומי פתי יאבד טובה הרבה מחמת עצלות שלא לטבל, הלא לפי גדל הטובה לזכות לתוספת נפש רוח נשמה, ראוי ונכון למתבר גיוזי דברדא ולמטבל. ואם יתן איש את כל הון ביתו באהבה נאה ויאה.

הן אמת כי עקר טהרת הנפש בתשובה תלוי מלתא, כי אם לא ישוב, ויטבל בעודנו במעלו, הרי זה דומה לטובל ושרץ בידו, ולא יוכל לזכות לתוספת נפש רוח נשמה, "כי כל איש אשר בו מום לא יקרב" (ויקרא כא יח). וכבר האריכו למעניתם בספרי המוסר בחיוב התשובה בערב שבת, הנה כי כן אשרי אנוש יעשה זאת: להפריש לפחות שעה קטנה ביום הששי להיות רק עסוק בפשפוש מעשיו, וי[ת]ודה ויתחרט, וישפך שיחה ידרש סליחה, באשר כבר יש נסח קול תחנה בסדורים, וגם אנכי עשיתי ארש' וסמכתי בבית תפלותי. ואז תהיינה רגליו קלות לילך לבית הטבילה, ויהיה נכון לבו בטוח כי ה' משמים על הרעה נחם, ומודה ועוזב ורוחם, ונחה עליו רוח טהרה ורשפי אש שלהבת יה, מיחם על גבי מיחם] ע"כ.

וראוי לאדם להקדים הרהורי תשובה כדי שיוכל לומר הקדוש שהוא עדות, והרשע פסול לעדות, וגם כדי שיוצא לתוספת נפש רוח נשמה ולהארת קדשת שבת, ומזיו שפעת קדשתו ישפע עליו לימות החל לשוב בתשובה ולעבד את בוראו עבודה שלמה. ולכן טוב לגבר שיפנה מעסקיו קדם קבלת שבת, וישפך שיחה, ידרש סליחה, ואחר כך ילך לבית הטבילה, וימצא תועלת לנפשו וטהרו וקדשו.

וגם יום ערב ראש חודש הוא זמן תשובה, על אשר חטא באותו חודש. וכבר רבים מאנשי מעשה נוהגים להתענות בכל ערב ראש חודש ומרבים בתחנונים, ונקרא שם היום בפי ספרים - "יום פפור קטון". וכבר כתבנו כי לא התענית היא העקר, אלא התשובה שישוּב מדרך הרעה ויהא מודה ועוזב - אז ירוחם.

ואם כל השנה הלך בשרירות לבו ויצרו הפיל עליו תרדמה, הנה בהגיע ימי חפץ ימי רצון, חודש רחמים ועשרת ימי תשובה, לא עת לנו ולישן, כי מלך במשפט עצמיד ארץ, וחרדה ילבש, ויתעורר באיש אשר יעור משנתו. ואשריהם ישראל, רבם קמים לומר סליחות לראש אשמורות, ומרבים העם קצת בלמוד ספר התקונים וכ"ד [תנ"ך] ומשניות ותהלים בפי השגת יד של כל אחד, והן מעט אשר נמצא שאין מתעורר בימים האלה, לא דברה תורה במתים.

אבל דבר פשוט הוא דלא סגי באמירת סליחות וקצת למודים לכלא פשע ולהתם חטאות של כל השנה ושל כל ימי חיו. ואם אחר יום הכפורים יחזור לסורו, מה פעל ומה עשה, וישוב בשמים ישחק לו ויאמר, וכי מפני שעבר יום הכפורים אין פחד אלהים לנגד עיניך? האם נחבאת לברח? ה' תקצר לענש כל השנה לאיש כזה אשר כהתל באנוש והתל בי, שאומר לו, אנכי אעשה כדברך עד שבורח מתחת ידו - אנה תברח מפני? רק הימים האלה נזכרים ונעשים לאיש הנרא ורד הלכב מעברות שבגדו, שיפנה מעסקיו מעט בכל יום, וינח בגדו סדר ודוי הגדול שיש בספרים, וישית עינו עליו על כל פרט ופרט למצא חשבון, וחשב עם קוניה את אשר לא טוב עשה מהדברים הכתובים בו, מיום היותו על האדמה עד היום ההוא.

ואם יש דבר שעדין מחזיק בטמאתו, יתחרט חרטה גמורה, ויקבל עליו בכל תקף שלא לשוב עוד לכסלה. ואם הוא דבר שקשה לו לפרש הימנו, יגדר בעדו בגדרים וסגים וקנסות וכדומה, לעמד על המשמר ולהשמר מכל דהוא חטא, ולקיים כל דבר ולא יעבר. ועל אשר לא טוב עשה וגרם פגם רב וקלקול גדול והשחית נפשו וטמאה וטנפה, יעשה זאת אפוא, ויקבל עליו לענות נפשו באותה שנה בסגופים ותעניות וענויים כאשר יוכל שאת מעט מעט, ואת כל אלה ירשם בכתב אמת את אשר קבל לעשות. והיותר טוב שלא יקבל עליו כי אם על חדש ימים או על שבוע אחד, ובכל שבוע יחזור על המקרא במה שכתב, לראות אם עמד על המשמר, ואם פרי - יגדר פרצו ויהא מוסיף והולך. ואחר עשותו כל אלה, בכל יום מימים האדירים האלה יתודה במר נפש, וישפך שיחה, ידרש סליחה, כי הימים ימי רצון, ותפלתו ותשובתו עושה פרי.

וכתוב בספרים, שהפרש יש בין עשרת ימי תשובה לשאר הימים לענין תשובה ותפלה, בהפרש האור מן החשך, ויפה שעה בתשובה ומעשים טובים בימים האלה, מימים שלמים בשאר הימים.

אשר על כן, ראוי לחש על כל רגע של ימים אלו שלא לאבדו, ומי שתורתו אמונתו, בימים האלה יניח עסק פלפול ויהיה רק עסוק בקריאת ספרי מוסר ובדרכי התשובה, ולשפך שיחה, לדרש סליחה, ולהקדים תפלה על כל צרה שלא תבוא. אשרי מי שיוכל להתבודד לחשב עם קוניה, בד קדש ילבש. ולפחות בימים אלו יקיים להקריב שני תמידים להלכתם: שויתי ה' לנגדי תמיד, וחטאתי נגדי תמיד. ואם ימצא חבר טוב, מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד, טובים השנים, אז נדברו יראי ה' איזוהי דרך ישרה, ואיש את רעהו יעזרו ולאחיו יאמר חזק.

וידיע מאמר רבותינו זכרונם לברכה שאמרו (קדושין ל:): יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש להמיתו. והם אמרו (ברכות כט:): אל תאמן בעצמך עד יום מותך, שהרי יחנן כהן גדול שמש בכהנה גדולה שמונים שנה ולבסוף נעשה צדוקי. הנה כי כן, צריך לעמד על

המושקע, וזוהי הדרך למי שרוצה לזכור בדרכי התשובה והיהדות, זה השער לה' שיקבל עליו בכל תקף ולא יעבר מלהיות שוקד מדי יום יום ללמוד חלק מספרי מוסר, דף אחד או פרק אחד, או לשמע בלמודים על מנת לשמור ולעשות ולקיים. הן אלה קצות דרכי הרוצה לשוב אל ה' וירחמהו, ואל אלהינו כי ירבה לסלח. (פלא יועץ, תשובה)

תוקע

איתא בזהר הקדוש פירשתי ויקרא (דף יח:): "אמר רבי אלעזר, חמינא לאבא ביומי דראש השנה ויום הכפורים דלא בעי למשמע צלותא מכל בר נש, אלא אי קאם עלה תלתא יומין קדם לדבא לה, [דבר שמעון הנה אמר הכי, בצלותא דהאי בר נש דאנא מדבינא אתפפר עלמא] וכל שכן בתקיעה דשופר, דלא מקבל תקיעתא דבר נש דלאו איהו חבים למתקע ברזא דתקיעה".

עוד שם: "בהאי יומא בעי עמא לאסתכלא בבר נש שלים מכלא דינע ארחוהי דמלכא קדישא, דינע ביקרא דמלכא, דינע עליהו בעותא בהאי יומא, ולזמנא קל שופרא בכלהו עלמין בכונה דלבא, בחכמתא, ברעותא, בשלימו, בגין דיסתלק דינא על ידוהי מן עלמא. וי לאנון דשליחא דילהון לא אשתכח בדקא יאות, דהא חובי עלמא אתנון לאדקרא בגינה, הדא הוא דכתיב (ויקרא ד א): "אם הפהן המשיח יחטא", דהוא שליחא דכל ישראל - "לאשמת העם" הוא, בגין דינא שריא עליהו. וכד שליחא הוא ופאה בדקא יאות, ופאין אנון עמא דכל דינן מסתלקין מניהו על ידה", וזהו תנן דברי הזהר הקדוש.

[תרגום:] ראיתי את אבי בימי ראש השנה ויום הכפורים שלא רצה לשמע תפלת שליח העבור מכל אדם, אלא אם עמד עליו תחלה שלשה ימים לטהר אותו בתשובה ויחידים שהיה מוסר לו. כי כך אמר רבי שמעון בתפלה של אותו האדם שאני מטהרו בתשובה, מתפפר כל העולם. וכל שכן בתקיעת שופר שלא היה מקבל התקיעות מאדם שאינו חכם לתקע בסוד התקיעה כלומר שאינו יודע הפגנות של התקיעות.

עוד שם: ביום ראש השנה צריך העם להסתכל ולבחר אדם שהוא יותר שלם מכל העבור אי גמי אדם שהוא שלם בכל מעשיו, היודע את דרכיו של המלך הקדוש כלומר שיודע דרכי הספירות איך הן נמתקות אלו באלו, ויודע בכבודו של המלך, שהוא ידיעת חכמת הקבלה ושעור קומה של יוצר בראשית, שזהו כבודו של המלך ברוך הוא, שיקבש עליהם בקשות רחמים ביום ראש השנה בעת התפלות, ושידע להזמין את קול השופר להעלותו בכל

העולמות, בכונת הלב, שלא יטרידוהו מחשבות אחרות, בחכמה שידע לבנו הכונות הראויות לבנו, שתהיה הכונה ברצון הלב, בשלמות דהינו שתהיה הכונה והרצון בשלמות.

וכל זה הוא הכנה, כדי שישתלק על ידו הדין מן העולם, כלומר שיוכל להמתיק ולבטל את הדינים המתעוררים בראש השנה. אוי לאותו הצבור אשר השליח שלהם לא נמצא פראוי להיות, כי את העוונות של העם יבואו להזכיר בשבילו. זה שכתוב: "אם הפה המשיח יחטא", שהוא השליח של כל ישראל, אם הוא יחטא - לאשמת העם הוא שעל ידו יפסידו, לפי שעל ידו שורה עליהם הדין. וכאשר שליח הצבור הוא צדיק פראוי להיות, אז אשרי לאותו העם כי כל הדינים מסתלקים מהם על ידו].

והיה בראות לשון זה ימס לב המתפללים, ורפו ידי התוקעים אשר בזמננו, כי דלוננו מאד מאד שחסרנו כל טוב. על כל פנים, חובה מטלת עלינו לבחור הרע במעוטו, שאין לנו אלא תוקעים ומתפללים שבימינו, וכבר אנו מתאוננים על זה בכל שני וחמישי ואומרים "אנשי אמונה אבדו וכו', ראויים לרצותך אפסו, שוטטנו בארבע פנות תרופה לא מצאנו, שבנו אליך בבש"ת פנינו". אבל צריך שנשפכה בבשתנו, ונתכסנו בלמתנו, ונצטער ונהיה נכנעים ונדבאים מאד על זאת, ואת אשר בכחנו לעשות נעשה, ונברר הטובים שבקהל עדתנו להיות תוקעים ומתפללים.

וכל אחד יברח מלהפגס בתגר זה, דאי לא אשתכח כדקא יאות, חובי עלמא אתגן לאדפרא בגיגה. ולכן במקום שיש אנשים אל ישתדל להיות איש, ואם נמצא במקום שאין אנשים שמכרח להיות איש, על כל פנים את אשר בכחם לעשות יעשו התוקעים והמתפללים, ויקדמו להתעסק בתענית וסדר תשובה לפחות שלשה ימים קדם ראש השנה, ויקדימו תפלה לצרה שיעלו תפלותם ותקיעותם לרצון, ושלא יעגש העולם בסבתם. ובעמדם לשרת בשם השם, חרדה ילבשו, תפל עליהם אימה ופחד, ויהיו דבקים בקונם בהכנעה רבה, בלב נשבר ונדדה, כי זאת נשאר לנו להיות בסומכי נפשנו, דכתיב (תהלים נא יט): "לב נשבר ונדדה אלהים לא תבזה".

וזה כלל גדול לתפלות כל הימים על הכלל ועל הפרט, כל שכן בתפלות הימים האדירים האלה, שלפי גדל ועצם חטאתינו ומעוט ערפנו וקצר השגתנו, אם האלהים יביא במשפט אותנו, הן גוענו אבדנו חס ושלום, אין לנו להשען אלא על ענינו ודלותנו, שאבינו שבשמים יעשה עמנו צדקה כפי דלותנו וכפי גדל רחמיו וחסדיו ועשר מתנות ידיו.

והנה כל אחד מישראל צריך למדה זו שישפיל עצמו כאזוב ויכנע לבבו בתפלות, ותחנונים ודבר רש בעני שואל על פתח, אולי יש תקנה. ועל אחת כמה וכמה צריכים לזהר בזה השלוחי צבור, וצריכים חזק רב שאל יפנו אל רהבים, לחשוב להראות העמים והשרים את יפם, כלומר, ראו עתה שאני תוקע טוב או מתפלל בנעם שיח ובקול בוכים, ואם זה רע ומר בכל הימים, על אחת כמה וכמה בימים האלה, כי נפשות הוא חובל, רחמנא לעלן.

לָבֹן יתחזקו במחשבות טהורות לדחות המחשבות הרעות האלה, ולהדבק בקונם בהכנעה רבה, אולי יתעשת האלהים. ואף אם אינו יודע לבנו הפגנות, כמו בדור יתום זה שביני עליה היודעים לבנו הם מועטים, כי הדברים עתיקים, עמוק עמוק מי ימצאנו, מכל מקום טוב לגבר שיסתפל בפתבים שפתובים בהם הפגנות, וילמד בספר הזהר הקדוש במאמרים המדברים בסוד התקיעות, למען ידע ולבבו יבין שיש סודות עמוקים, ויחשב בהן בשעת התקיעות, ויסתפל בהם בסומא בארבה, ולא יגרע מללמוד ולבנו פגנות פשוטות שיד כל אדם משגת אותם, ולבו למו א"ב יצעק שיתקנו הדברים בתקיעותיו במקום עליון, כאלו בנו בכל הפגנות, עם תקיעות היודעים והמכונים לדעת רשבי" וכל קדושים, וה' ברחמי לא בזה ולא שמי ענות עני ולא הסתיר פניו ממנו, ושומע קול תרועת עמו ישראל ברחמים.

והנה מצות תקיעת שופר היא אחת מתרי"ג מצות, והיא מצוה חשובה שבאה מזמן לימנו, והיא באה לזכרון לפני השם לטוב לנו כל הימים לחיותנו. ואם כל המצות צריך להשתדל לסימן בתקונו בשלם שבפנים, על אחת כמה וכמה מצוה זו, בעת ובעונה הזאת אשר מלך יושב על כסא דין.

זה יצא ראשונה: צריך להשתדל מאוד לתקע בשופר של איל, שהרי לדעת כל הפוסקים (שו"ע או"ח סי' תקפ"ו ס"א) בשל איל מצוה מן המבחר, וידעת הרמב"ם (פ"א מהל' שופר ה"א) אינו יוצא ידי חובה בשל מין אחר אלא בשל איל. ונחי דקימא לו הלכה פרבים, מכל מקום למחש בעי לסברת היחיד, וירא שמים יוצא ידי כלם, וזה בכל המצות, כל שכן וקל וחמור במצוה זו. וכבר כתב הרב יערות דבש משל על זה, שאם כל הרופאים, פה אחד יאמרו על חולה שיש בו פקוח נפש, שהסם פלוני הבא מדינת הים הוא מבחר לרפואה, אבל הסם הבא משאר מדינות גם כן מועיל, ורופא אחד בקי וממחה אמר שאין מועיל כלל, אלא הסם הבא מדינת הים, ודאי שיחושו לדברי הרופא הממחה, מאחר שכלם מודים שהיא מבחרת, וירוצו ולא ייגעו למצא אותה. ואם כך עושים על רפואת הגוף, על אחת כמה וכמה על רפואת הנפש.

וצריך התוקע להיות בקי בדיני התקיעות, כמה צריך להאריך בכל אחת. ויזהר מאוד שלא טעה, שהרי אמרו (ברכות לד:): שילח צבור שטעה - סימן רע לשולחיו. ולכן יזהר שלא להבעית את ישראל.

וידוע מה שאמרו בזהר הקדוש: כל פקודא דלא הוי בדחילו ורחימו, לא פרחא לעלא. [= כל מצוה שלא נעשית ביראה ואהבה, אינה עולה לפני הקדוש ברוך הוא]. ובמצוה זו, אין לד אדם מישראל שלא יתעורר בדחילו, היתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו? אמנם ידוע דאית יראה ואית יראה, ראת הענש קרי לה בזהר הקדוש יראה בישא, וצריך להתעורר ביראת הרוממות, כי גדול אדונו ורב כח ולגדלתו אין חקר.

צא ולמד, שְהָרִי בְרָאשׁ הַשָּׁנָה כָּל בָּאֵי עוֹלָם עֲלִיּוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים עוֹבְרִין לְפָנָיו כְּבִנֵי מְרוֹן בְּרִנָּע אֶחָד, וְכֻלָּם נִסְקְרִין בְּסִקְרִיהָ אַחַת, הֵן לְטוֹב הֵן לְמוֹטָב, וְצָבָא הַמְרוֹם שְׂוִידָעִים קִצָּת מִגְדֵּלֶת הַבּוֹרָא יוֹתֵר מִמֶּנּוּ, זַעִים וְחָלִים בְּרַעַשׁ גָּדוֹל אֲשֶׁר יְכוּלִים לְסַבְּלוֹ מִחֶמֶת שְׂגוּפָם אֲשֶׁר, וְנִהָר דִּינוֹר נִגְד וְנִפְק מוֹעֲצָתָם מִרַב הַרְעַשׁ, עַד שְׁאֲמָרוּ שְׂבַח־מֶלֶת הַשֵּׁם אוֹתָנוּ לֹא נִתְּנָנוּ לְהַשְׁיֵיג גְּדֻלָּתוֹ, שְׂאֵם הֵיִינוּ מוֹשִׁיגִים אֶפְלוּ בְּקִטָּן שֶׁל צָבָא הַמְרוֹם, הִנֵּה גּוֹפְנוּ נִטְחָן וְנַעֲשֶׂה אֶפְר מִרַב הַפְּחָד. וְעַל זֹאת יִחַרַד הָאִישׁ וְיִלְפֹת, אִידָּ גָרַם צַעַר וְכַעַס לְמִלְךָ רָם וְנִשְׂאָ, אִים וְנִזְרָא כְּזֶה, וּמָה יַעֲשֶׂה בְּקוֹם לְמִשְׁפָּט אֱלֹהִים כְּהַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר מִלְךָ בְּמִשְׁפָּט יַעֲמִיד אַרְץ, וְכִזְזָת וְכִזְזָת יַעֲמִיק בְּמַחְשְׁבוֹת טְהוֹרוֹת לְהַתְעוֹרֵר לִירְאָה אֶת הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא.

אבל צָרִיד לְהַתְעוֹרֵר גַּם בְּרַחֲמֵינוּ, בְּתַתּוֹ אֶל לְבוֹ מֵאֲמֹר רַבּוּתֵנוּ וְזִרְוֹנָם לְבָרְכָה שְׁאֲמָרוּ: מִי שֵׁיֵשׁ לוֹ דִּין אֲצֵל מִלְךָ בְּשֶׁר וְדָם, לֹבֵשׁ שְׂחֹרִים וּמִתְעַטֵּף שְׂחֹרִים, אָבֵל אֲנִי בְּרָאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכַּפּוֹרִים לֹבֵשִׁים לְבָנִים וּמִתְעַטְפִּים לְבָנִים, לְפִי שְׂאֵנוּ בְּטוֹחִים בְּאֵבֵינוּ שְׂבִשְׂמִים שְׂוִיצִיא לְאוֹר מִשְׁפָּטָנוּ, כִּי אֶהְבֵּת עוֹלָם וְאֶהְבָּה רַבָּה אֶהְבֵּנוּ. **צא** וְלָמַד, מִי כֹה' אֱלֹהֵינוּ שְׂיִקְדִּים רַפּוּאָה לְמַפָּה וְיֵאמָר: כִּשְׂתַּחֲטָאוּ לְפָנָי, תַּעֲשׂוּ כִּדְ וְכִדְ וְאֶתְרַצָּה לָכֶם וְאֶמְחֹל לָכֶם, וְלֹא עוֹד אֵלָּא שְׂאֵלוּ הַתְּקִיעוֹת לְמַצָּנָה נְמִי יִחַשְׁבוּ, וְקוֹבֵעַ לָנוּ עֲלֵיהֶם שְׂכָר טוֹב, הֵיֵשׁ חֵד מִתּוֹק כְּזֶה? הֵיֵשׁ שְׁלָם בְּמַדּוֹת וּבִדְעוֹת וּבְכָל מִינֵי שְׁלָמוֹת כֹּה' אֱלֹהֵינוּ? וְלֹא זֶה בְּלִבָּד, אֵלָּא שְׂעַל יְדֵי שִׁיחַ שְׂפִתוֹתֵינוּ וְהִבֵּל הַיּוֹצֵא מִפִּינוּ, בּוֹנֶה בְּשָׂמִים עֲלִיתָיו, וְנַעֲשֶׂה נַחַת רוּחַ גְּדוֹל לְאֵבֵינוּ שְׂבִשְׂמִים, אֲשֶׁרִי יְלוּד אֲשֶׁה שְׂזָכָה לְכָד, אֲשֶׁרִינוּ מִה טוֹב חֲלָקָנוּ. כִּזְזָת וְכִזְזָת יַעֲמִיק בְּמַחְשְׁבוֹת טְהוֹרוֹת לְעוֹרֵר אֶת הָאֶהְבָּה, וְיִהְיֶה עֵין בְּמֵר בּוֹכָה, וְלֵב שְׂמַח דּוֹאֵג וּבּוֹטָח.

וצריך לְתַן לֵב גַּם כֵּן לִידַע מָה הַמַּצָּנָה הַזֹּאת וּמָה טַעַם יֵשׁ כֹּה, וְלֹא לַעֲשׂוֹתָהּ מִצּוֹת אֲנָשִׁים מְלָמְדָה. וְהִנֵּה פֶשֶׁט טַעַם הַמַּצָּנָה שְׂצָנָה הַשֵּׁם לְתַקַּע בְּשׁוֹפָר, כְּדִי לְזַכֵּר לָנוּ עֲקֻדָּתוֹ שֶׁל יַצְחָק אֲבִינוּ אֲשֶׁר אֵיל הוֹשֵׁת כְּפָרוֹ לְרַצּוֹן, וְאַבּוֹתֵינוּ הַקְּדוּשִׁים זִיע"א.

והן בְּכָל שְׁנוֹכַר אֲנַחְנוּ עַד כְּמָה צָרִיד לְאַהֲבָ אֶת הַבּוֹרָא בְּכָל נַפְשָׁנוּ וְכָל שִׁבְן בְּגוּפָנוּ וּמִמּוֹנָנוּ, כִּי כָל אֲשֶׁר לֹאִישׁ יִתֵּן בְּעַד נַפְשׁוֹ. וּמִשּׁוֹם הַכִּי נִקְרָא שׁוֹפָר, שְׁאֲמֹר הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, "שְׁפָרוּ מַעֲשֵׂיכֶם" (ויקרא רבה כט).

וטעם סֵדֶר הַתְּקִיעוֹת הוּא, שְׂצָנָה הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לְתַקַּע שְׁלֹשׁ תְּרוּעוֹת, וּבְכָל תְּרוּעָה פְּשׁוּטָה לְפָנֶיהָ וּפְשׁוּטָה לְאַחֲרֶיהָ. וְנִכְנָסֵנוּ לְבֵית הַסִּפְק, מִשּׁוֹם דְּתַרְגּוּם תְּרוּעָה הוּא יִכְבָּא דְּהֵינּוּ יִלְלָה, וְיֵשׁ שְׁלֹשָׁה מִינֵי כְּכִי בְּעוֹלָם: יֵשׁ שֶׁהוּא מִתְאַנֵּחַ אֲנָחָה אַחֵר אֲנָחָה וּמִתּוֹךְ כִּד מִתְעוֹרֵר לְכַפּוֹת בִּילְלָה גְּדוּלָּה, יֵשׁ שְׂאֵינוּ בּוֹכָה אֵלָּא בְּאַנְחָה שׁוֹבְרָת, וְיֵשׁ שְׂתַכַּף מִתְחִיל בִּילְלָה רַבָּתִי. וְלָכֵן תַּקְנוּ כְּנִגֹּד הַשְׁלֹשָׁה מִינֵי כְּכִי, שְׁלֹשָׁה סִדְרִים: תַּשְׁר"ת - כְּנִגֹּד הַמִּין הָאֶחָד שְׁאֲמָרְנוּ, תַּש"ת - כְּנִגֹּד הַמִּין הַשֵּׁנִי, תַּר"ת - כְּנִגֹּד הַמִּין הַשְּׁלִישִׁי. זֶהוּ בְּקִצּוֹר טַעַם אֵלּוּ הַסִּדְרִים לְפִי הַפֶּשֶׁט.

נמצינו למדין שמצות היום להתעורר בקול בכי ויללה, אלא שצריך להודיע מה לעם פי יבנו, שאם תאמר לאחד שיבכה והוא אינו מוצא מקום לבכות, יחרד האיש ויאמר: לשונאי הרוצים ברעתי שיבכו, למה אבכה ועל מה אבכה, לא תאנה אלי רעה.

אבל על דא, ודאי לן יאות למבכי, לן יאות למספד בכיה רבה ומספד מר על פי עינינו חשוך מראות גדל רעתנו, וטפש בחלב לבנו, ואנחנו דומים לחולה שהכביד עליו חליו כל כך, עד שאינו מרגיש בחליו, והוא משתגע ואומר שהוא בריא ורוצה לקום ולברח מן המטה, בן הדבר הזה, שכל כך אנו משקעים בטיט הנו של עוונותינו, עד שאין אנו מרגישים בהם, ודרבנו ישר בעינינו, וחטאתינו מונעים הטוב ממנו, ומרעה אל רעה יצאנו, ועוונותינו היו מבדילין בינינו לבין אבינו שבשמים, עד שאין אנו יכולים לבנו דעתנו ליראה את השם הנכבד והנורא בדת מה לעשות אפילו בעת ובעונה הזאת, זו רעה גדולה שאין כמוה שאנו כמתים בחיננו.

ואם בכה יבכה איש על מות לבן, בנו יחידו, אף על פי שלא יוכל להשיבו, על אחת כמה וכמה צריך לבכות על מיתת נפשו, אשר בבכי אולי חיה יחיה, וכמה היה אדם בוכה על מתו אם היה יכול להחיותו בבכיתו, בן אנחנו נתן את קולנו בבכי, אולי יתעשת האלהים לנו וישוב יחינו ומתהומות הארץ ישוב יעלנו, וכדאמרו בזהר הקדוש: "והנה נער בוכה" - דא ישראל, דכתיב (הושע יא א): "כי נער ישראל ואוהבהו", ביון דפתח בבכיה, מיד "ותחמל עליו".

והו אמת שגם על זה היה דוה לבנו, על שאין אנחנו יכולים לבכות בכיה גדולה כאשר עם לבנו וכאשר יאות לנו, מחמת סמיות עינינו, שאם היינו זוכים מעט מזער שתפקנה עינינו, והיינו רואים גדל ועצם חטאתינו, ומה גרמנו בהם גלות השכינה וחרבן בית המקדש ומקלול צנורות השפע, וצער קדשא בריך הוא ושכינתה, וצער העליונים והתחתונים ופגם בכל העולמות ועקבות משיחא, וכהנה רעות רבות שגרמנו, באפן שנאמר עלינו (משלי יז כה): "כעס לאביו בן כסיל, וממר לזולדתו", אם היינו רואים ומרגישים מעט מכל זה, היה ראוי לנו שנבכה בכיה רבה ממש עד שתצא נפשנו, כמעשה רבי אלעזר בן דורדיא (ע"ז יז.) שיצאה נשמתו בבכיה ונמצא שהוא מזמן לחיי העולם הבא. מי יתן ראשינו מים ועינינו מקור דמעה ונבכה יומם ולילה עד שתצא נפשנו.

ובכר אמרו על הרב האריז"ל שהיה בוכה הרבה בימים האדירים האלה, והוא אמר שמי שאינו מתעורר בבכי בימים אלו, הוא סימן שנפשו לא מטהרה. אוי לנו, שאף שאין אנו צריכין לסימנינו, שלמפרסמות אינו צריכות ראיה, וידענו נאמנה שקטמאת הנדה היה דרבנו לפני השם, אבל יש גם בן סימן מבהק בדינו האמור מפה קדוש, שהרי אין אנחנו יכולים להוציא דמעה, אלא לאחר מצוי הנפש הרבה אולי תצא איזו דמעה, ואם היינו זוכים שהיתה נפשנו מטהרה, פלגי מים היו יורדים מעינינו מאין הפוגות מתוך צערנו, דלא יוקיד עלמא בשלהובי דצדק [= שלא ישרף העולם בלהביו של צדק], ולא יהיה צער ומרירות לקדשא

פלא

ראש השנה

יועץ

נה

ברוך הוא בשבילנו, בְּדִאֲתָא בְּאֲדָרָא קֳדִישָׁא (פר' האוינו רצב): שְׁעַל זֶה הִיָּה מִצְטַעַר הִרְשָׁב"י, וְאַנְּן מַה נַּעֲנֶה בְּתֵרָה.

וְכֵן הִיָּה רָאוּי שְׁעֲרִשְׁנוּ בְּדִמְעָתָנוּ נְמִסָּה בְּזִכְרָנוּ חֲרֻדַּת רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זַכָּאִי עַל יוֹם הַדִּין (ברכות כח:), וְאַנְּן מַה נַּעֲנֶה בְּתֵרָהּ. עַל זֶה נֶאֱמַר (איכה ג לט): "מַה יִּתְאַוֶּנּוּ אָדָם חַי", אִם הָיִינוּ רוֹאִים וּמְרַגִּישִׁים בְּכָל זֶה וְכֵזָה וְכֵזָה, הִיָּה רָאוּי שְׁנוּרִיד פְּנַחַל דְּמָעָה, אָבֵל עֲתָה אֵין אֲנַחְנוּ מְרַגִּישִׁים בְּכָל אֶלָּה, וְאֵין אֲנַחְנוּ יְכוּלִים לְהַצְטַעַר עֲלֵיהֶם וּלְבַכּוֹת בְּדַת מַה לַּעֲשׂוֹת מִחֲמַת שְׁנִפְשָׁנוּ לֹא מִטְהַרָּה, רַק עַל זֹאת חֲזַק וְנִתְחַזַּק לְהִתְחַרֵּט חֲרֻטָּה גְמוּרָה עַל כָּל מַה שְׁחַטָּאנוּ וְעַל כָּל מַה שְׁקַצְרָנוּ בַּעֲבוּדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וַיֹּאמֶר נָא יִשְׂרָאֵל: מַאי דַּעֲבַר עָבַר, מִכָּאֵין וּלְהִלָּאָה חֲשִׁבְנָא טָבָא.

נִשְׁתַּדַּל בְּכָל פְּחָנוּ לְנִקּוּת יְדֵינוּ מִכָּל דְּבַר רַע וּמִכָּל דְּהוּא גְּנוּד אֲסוּר, וְלִשְׁמֹר וּלְעֲשׂוֹת וּלְקַיֵּם כָּל דְּבַר טוֹב, וְה' אֱלֹהִים יַעֲזֹר לָנוּ, וְנִתֵּן אֶת קוֹלָנוּ בְּקוֹל בְּכִי בְּהִכְנָעָה רַבָּה, עַל דֶּרֶךְ דְּבִתִּיב (תהלים ו ט): "סוּרוּ מִמֶּנִּי כָּל פּוֹעַלֵי אָוֶן כִּי שְׁמַע ה' קוֹל בְּכִי", קוֹל דִּיקָא, אוּלֵי יִתְעַשֵּׂת הָאֱלֹהִים לָנוּ וְיִהְיֶמוּ רַחֲמֵיו עָלֵינוּ, וְיִסַּר מִמֶּנּוּ רַק אֶת הַפְּנוֹת הַזֶּה שְׁאֵנוּ מֵתִים בְּחַיֵּינוּ, וְיִכְתְּבֵנוּ בְּסֵפֶר חַיִּים טוֹבִים. (פלא יועץ, תוקע)

ראש השנה

ראש השנה הוא יום הדין הגדול אשר מְלַךְ בְּמִשְׁפָּט יַעֲמִיד אַרְצָא (משלי כט ד), וְכָל בְּנֵי עוֹלָם עוֹבְרִים לְפָנָיו בְּבִגְדֵי מְרוֹן, וְעַל הַמְּדִינּוֹת בּוּ יֹאמְרוּ וְכֹן וּבְרִיּוֹת בּוּ יִפְקְדוּ וְכֹן, כְּמוֹ שְׁאֵנוּ אוֹמְרִים בְּמוֹסַף ראש השנה. וְאַפְלוּ אֲשֶׁר לֹא שֵׁת לְבֹו לִירָאָה אֶת הַשֵּׁם אִים וְנוֹרָא בְּשִׂאָר הַיָּמִים, מִי לֹא יִירָא כִּהְיוֹם הַזֶּה, וְכִמְאֹמֶר הַכְּתוּב (עמוס ג ו): "אִם יִתְקַע שׁוֹפָר בַּעֲיֵיר וְעַם לֹא יִחָרְדוּ".

וְכִתְבוּ הַמַּקְבָּלִים, שְׁלֵהוֹת שְׁכָל הַתּוֹרָה כְּלוּלָה בִּירָאָה וְאַהֲבָה, יִרָאָה - עַל מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, אַהֲבָה - עַל מִצְוֹת עֲשֶׂה, וְהֵן הָאָדָם לְהִיּוֹתוֹ חֹמֶר עֲכוּר עֶפֶר מִן הָאֲדָמָה, דּוּמָה לְמִי שְׁעִינֵיו סְגוּרוֹת וְיוֹשֵׁב בְּבֵית אָפֵל שְׁעוֹלָם חֲשֹׁךְ בַּעֲדוֹ, וְצָרִיד לָזֶה שְׁיִפְתַּח עֵינָיו וְגַם שְׁיִבִּיאוּ לוֹ גֵּר כְּדִי שִׁירָאָה מְאוּרוֹת, דְּבִחְדָא לֹא סָגִי. אֲמָנָם כְּשִׁיבִיאוּ לוֹ גֵּר, אַף אִם עֵינָיו סְגוּרוֹת, מְרַגִּישׁ קֶצֶת בְּאוֹר הַגֵּר, וְאִם יִפְתַּח עֵינָיו מַעֲט יִרָאָה אוֹר מַעֲט, וּלְפִי הַשְׁעוֹר שְׁיִפְתַּח עֵינָיו, כְּכָה יִרָאָה אוֹר גָּדוֹל מִהַגֵּר הַגָּדוֹל אוֹר בְּהִיר.

בֶּן הָאָדָם, מִחֲמַת שְׁעִינֵי שְׁכָלוֹ סְתוּמִים מְלַהֲסִתְּבֵל בְּמִשְׁכָּלוֹת וּמְלַהֲשִׁתְּבֵל עַל כָּד, וְגַם שֶׁהוּא יוֹשֵׁב בְּעוֹלָם הַזֶּה עוֹלָם הַשִּׁפְלָה וְאַפֵּל, מִתּוֹךְ כָּד הַכְּסִיל בַּחֲשֹׁךְ הוֹלֵךְ, טַח מְרֹאוֹת עֵינָיו,

מהשפיל לבו, איך ל'ראָה וּלְאַהֲבָה אֶת הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא, וְאֵינִי מְרַגֵּשׁ בִּירְאָה וְאַהֲבָה כָּלֵל, וְאֵינִי יָכוֹל לִכְנֹס דַּעַתוֹ, מֵאַחֵר שְׂאֵינִי יוֹדֵעַ טִיבָה שֶׁל אֱהָבָה וִירְאָה רַק מִן הַשִּׁפְה וְלַחוּץ, שְׂאֵינִי רֹאֶה מִמִּי צָרִיךְ לִירֹא וּלְמִי צָרִיךְ לְאַהֲבָה, וְאֵינִי מִתְעוֹרֵר לְכָךְ. מֶה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שֶׁרָצָה לְזַכּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל עִם סִגְלָתוֹ, נָתַן לָהֶם מוֹעֲדֵי ה' מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ, אֲשֶׁר בָּהֶם מִשְׁפִּיעַ עֲלֵיהֶם הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׁפַע קֹדֶשׁהּ וּמֵאִיר אוֹרוֹ, בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיָמִים נִזְרָאִים מֵאִיר אוֹר הַפֶּסַח וְהִירְאָה.

וְזֶהוּ הַטַּעַם שְׂאֵין לָךְ אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא יֵהָא מְרַגֵּשׁ יִרְאָה וּפֶחַד, כֹּל אֶחָד לִפִּי בַחֲיָנָתוֹ וּלְפִי הַכֶּנֶתוֹ שֶׁעָשָׂה מִקְדָּם, וּלְפִי פְתִיחַת עֵינָיו. יֵשׁ יִרְאָה יִרְאָת הַעֲנָשׁ וְאִימוֹת מָוֶת, וְיֵשׁ יִרְאָה יִרְאָת הַרֹמְמוֹת, וְיֵשׁ יִרְאָה מוֹעֲטָת, וְיֵשׁ יִרְאָה גְדוּלָּה, וְיֵשׁ יוֹתֵר וְיוֹתֵר גְּבוּהָ מֵעַל גְּבוּהָ וּגְבוּהִים עֲלֵיהֶם. וּלְפִי הַשְׁפַּע וְהָאֶרָה שֶׁמִּקְבֵּל בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, כִּד נִמְשָׁךְ עָלָיו וְנִשְׁאַר הַרְשָׁם לְכָל הַשָּׁנָה.

וְכֵן בְּשִׁבְתוֹת מֵאִיר אוֹר הַתַּעֲנוּג דִּהְיִנו אֱהָבָה, וְכָל אָדָם מְרַגֵּשׁ תַּעֲנוּג, יֵשׁ תַּעֲנוּג גִּשְׁמִי וְיֵשׁ תַּעֲנוּג רוּחָנִי, לְפִי הַכֶּנֶתוֹ וּלְפִי פְתִיחַת עֵינָיו, וּמִמֶּנּוּ מוֹשָׁךְ לְכָל יָמֵי הַשְּׁבוּעַ לְאַהֲבָה אֶת הַשֵּׁם וְלִהְתַּעֲנוּג עַל הַשֵּׁם. וּבַחֲגִים וּבְמוֹעֲדִים מֵאִיר אוֹר הַשְּׂמֻחָה, וְכָל אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל מְרַגֵּשׁ שְׂמֻחָה, יֵשׁ שְׂמֻחָה גִשְׁמִית, וְיֵשׁ שְׂמֻחָה שֶׁל מְצוּה - שְׂמֻחָה רוּחָנִית דְּקָה מִן הַדָּקָה לְפִי הַכֶּנֶתוֹ וּלְפִי פְתִיחַת עֵינָיו, וּמִמֶּנּוּ נִמְשָׁךְ שִׂישְׁמֻחַ יִשְׂרָאֵל בַּעוֹשָׁיו בְּכָל הַשָּׁנָה, וְזֶהוּ סוֹד הַכְּתוּב (משלי טז טו): "בְּאוֹר פָּנֵי מֶלֶךְ חַיִּים".

הֵנָּה כִּי כֵן, לֹא בִכַח יִגְבֵּר אִישׁ בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה לְהִיּוֹת לְבוֹ מְלֹא יִרְאָה וְרִמָּת וְזִיעַ מִפֶּסַח הַשֵּׁם וּמִהַדָּר גָּאוֹנוֹ. וְאַף עַל פִּי שְׂאֵמֶרְנוּ שֶׁתְּלוֹי בְּהַכְנוּת שֶׁל אָדָם, מִכָּל מְקוֹם מֵאַחֵר שֶׁשְׁעָרֵי יִרְאָה פְּתוּחִים, בְּהַתְעוֹרֵר אָדָם עֲצָמוֹ יִמְצָא עוֹר כְּנָגְדוֹ וּמִצָּא כְּדִי גְּאֻלָּתוֹ וְחִיָּתָה נִפְשׁוֹ לְכָל הַשָּׁנָה קָלָה, וּבִלְבָד שֶׁלֹּא יִסִּיחַ דַּעַתוֹ, כִּי אִם כָּל הַיּוֹם יִהְיֶה רַק עֶסוֹק לְהַעֲמִיק וּלְהַתְמִיד בְּמִחְשַׁבְתּוֹ לִירְאָה אֶת הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא יִרְאָת הַרֹמְמוֹת, בְּגִין דְּאִיהוּ רַב וְשְׁלִיט, עֲקָרָא וְשִׁרְשָׁא דְּכָל עֲלָמִין, וְכֵלָא קַמָּה כֵּלָא חֲשִׁיב.

וּמִצְוַת הַיּוֹם לְהַתְעוֹרֵר מְאֹד בְּהַרְהוּרֵי תְשׁוּבָה, וּבִפְרָט בְּשַׁעַת הַתְּקִיעוֹת, שְׂאֵן מֶלֶךְ יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא דִּין, וְאַפְלוֹ מִלֵּאכֵי מְרוֹם יֵאָחֲזֵמוּ רַעַד. וְרֵאוּי בְּכָל קָהָל יִשְׂרָאֵל שֶׁיַּעֲמֹד הַזָּקֵן שֶׁבָּהֶם לִפְנֵי הַתֵּבָה קֹדֶם הַתְּקִיעוֹת וְיֹאמֵר לָהֶם דְּבָרֵי כְבוֹשִׁין, בְּכַתֵּב אוֹ בְּעַל פֶּה, וְיִקְרָא בְּגִרְוֹן כְּשׁוֹפֵר יָרִים קוֹלוֹ, לְהוֹדִיעַ לָרַבִּים מֶה נַעֲשָׂה כְּהַיּוֹם הַזֶּה, כְּמָה כְּחָה שֶׁל תְּשׁוּבָה וּכְדוּמָה לְפִי צַחוֹת לְשׁוֹנוֹ, לְמַעַן יִזְכְּרוּ וְיִשׁוּבוּ. וְאַחֵר הַדְּרָשָׁה יֹאמֵר קַדִּישׁ, וְיַעֲנוּהוּ הָעָם בְּכֹנָה וּבְכָל כֹּחַם, שֶׁהוּא מְסַגֵּל מְאֹד לְכַפֶּרֶת עֲוֹנוֹת, וְהַשְׁעָה צְרִיכָה לְכָךְ. וְאַחֵר כִּד יִתְחִילוּ סֹדֵר "עַתָּה שְׁעָרֵי רְצוֹן וְכוּ'" בְּהַכְנָעָה רַבָּה, כִּי הַכְנָעָה הוּא עֲקָר גְּדוּל לְכַפֶּרֶה וּלְקַבּוֹל תַּפְּלוּת.

(ורע עלי המעשה אשר פהיום הזה כל אחד רוצה להראות נעם קולו, זה קופץ מזוית זה ונותן את קולו - "לבריתך שובנו", ואחד קופץ מזוית אחר - "אמר לאברהם". וכן בעמידה מי ומי יראה את קולו לשורר בקול חזון - "אוחילה", ו"זכרנו", וכן ביום הכפורים. ומה עבודת השם יש בזה, ומה לשם שמים שיך בזה, אין זה אלא עצת היצר הרע, בהראותו את נעם קולו והשעה אינה צריכה לבד, שהרי אמרו במדרש (ר"ה לב): שאלו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא, מפני מה אין ישראל אומרים הלל בראש השנה ויום הכפורים? אמר להם: ספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפני והם יאמרו הלל?! דון מנה קל וחמר לענין זה, כי לא טוב החזון והראות הקולות בימים אלו, רק יתפללו בכונה גדולה, בהכנעה רבה, בקול בוכים, בנעם שיח, בשפה ברורה אות באות, תבה בתבה, בדקדוק עצום כדת מה לעשות, ולא יפנו אל רהבים לומר, בינה הגיגי, כי חגים ומועדים לחוד וימי הדין לחוד).

וכדי לעזור את עצמי ואת בני גילי רציתי להעתיק דברי קדוש, המקבל האלהי מורנו הרב שלום שרעבי מזרחי זלה"ה, הובא בספרו הקדוש נהר שלום (דף לט א) מה שהיה אומר בשעת התקיעות, ומה טוב לדרוש ברבים כי דבריו דברי אלהים חיים, והם בגחלי אש דברים היוצאים מן הלב ונכנסים ללב, כי יתן האדם את רוחו אליהן, הם נוקבים את הלב עד בית חללו, וזה לשונו: ידוע למו"ר פשוט טעם מצות השופר הוא לעזור להקבוצת הישנים, כמו שכתב הרמב"ם ז"ל (הל' תשובה פ"ג ה"ד): אף על פי שתקיעת שופר בראש השנה גזרת התנ"כ, רמז יש בו, כלומר, עורו ישנים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם, וחפשו במעשיכם וחקרו בתשובה, וזכרו בוראכם, אלו השוכחים את האמת בהבלי הזמן ושוגים כל שנתם בהבל וריק אשר לא יועילו ולא יצילו. הביטו לנפשותיכם והיטיבו דרכיכם ומעלליכם, יעזב כל אחד דרכו הרעה ומחשבתו אשר לא טובה. ויתחרט על בטול תורה ומעוט מצות ומעשים טובים, ועל אשר לא טוב עשה. ולא על מעשיו של שנה שעברה לבד, אלא על מעשיו של כל ימי שני חזיו וגם על כל גלגוליו שעברו, על הכל יביא האלהים במשפט.

והן עתה, היתקע שופר בעיר והעם לא יחרדו?! נחפשה דרכינו ונחקרה, כי הן בעונותינו שלחה אפנו זה כמה וכמה שנים רבות (והצדיק אבד למטרוניתא). ולכן כל מגמת פנינו בתפלתנו תהיה בכוונה שלמה לפדות את השכינה וניצוצי הקדושה מהגלות ולתבא בית אסורים דילה, כמו שכתוב בתקונים (תקון ו) על הפסוק (שמות ב יב) "ויפן פה וכה" אי אית מאן דיתער בתיבתא לתבא בית אסורים דילה "לאמר לאסורים צאו" (ישעיהו מט ט)? אי אית מאן דקרא לה בתיבתא דיחזיר קדשא בריך הוא שכינתא לגבה? אלא קלהו צוחין בצלותין ביומא דראש השנה ויום הכפורים ככלבין, הב לנא מזוני, סליחה וכפרה, כתבנו לחיים, ואנון עזי פנים וכו', ולית מאן דקרא לה בתיבתא דיחזיר קדשא בריך הוא שכינתא לגבה. [= האם יש מי שמתעורר בתשובה לשבר את בית האסורים של השכינה "לאמר לאסורים צאו"?

האם יש מי שקורא להקדוש ברוך הוא בתשובה כדי שיחזיר הקדוש ברוך הוא שכינתו אליו? אלא כלם צועקים בתפלה ביום ראש השנה ויום הכפורים בכלבים תן לנו מזונות, סליחה וכפרה, ואין מי שקורא לו בתשובה כדי שיחזיר הקדוש ברוך הוא שכינתו אליו].

וכל איש הנרא את דבר השם, לבו יחיל בקרבו מיוחד השם ומתהדר גאווה, ויתן אל לבו כי היום הביאו את דינו למשפט לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא שופט כל הארץ, מגופו ומבניו וממונו, והוא יודע כל מעשה איש, מחשבותיו ותחבולותיו, וכל תעלומות לב, ואין צריך לפניו לא עדים ולא ראיה, כי הוא הדין, הוא עד והוא בעל הדין.

ויראה ופחד יבוא בו לאמר "מה אעשה כי יקום אל וכי יפקד מה אשיבנו" (איוב לא יד)? ויפשפש במעשיו וברגע קטן עיניו יחזו למצא עונו, מצדו אלף ורבה מימינו, וכמעט שעבר על כמה לאוין ובפרט התלוים בלב, כגון: "לא תשא את אחיד בלבבך", "לא תקם ולא תטר", "לא תאמין", "ולא תקפץ את ירך". ועשיו: "ליראה את ה'", "לא תהבה אותי", "ללכת בדרךיו", ועשה ד' ואהבת לרעה כמוך", שהוא כלל גדול בתורה, והיא היא שהחריבה את ביתנו, ועדיין לא נטהרנו מנגע צרעת - עון שנאת חנם, ולשון הרע הקשה מעבודה זרה, גלוי עריות, שפיכות דמים (ערכין טו:), ושבוועת שוא והזכרת השם לבטלה שהוא כשבוועת שוא, בין בלשון הקדש בין בלשונות הגוים, וגזל ואונאה ושקר וענל, ובטול תפלות וברכות ומצות, וכיצא מעברות קלות וחמורות, כביר מצאה דינו.

ועל זה ידו כל הדוים, האם לך נוצר האדם לעבר על רצון יוצרו חס ושלום?! או שפא החיים והשלום דמשמא מיהב יחבי לאבד הזמן להקבל וריק?! והלא האדם גדון על כל הרגעים, ותובעים ממנו במה הוציא כל רגע, דכתיב (איוב ז יט): "לא תרפני עד בלעי רקי". ועון בטול תורה עולה על כלנה, על מה אבדה הארץ? על עזבם את תורתך, ותחלת דינו של אדם על דברי תורה (שבת לא), וכל שעה וכל רגע שאינו עוסק בתורה נקרא חסרון לא יוכל להמנות, וכל שאינו עוסק בתורה נקרא גזוף, כי דבר ה' בזה.

ובכל יום בת קול יוצאת ואומרת: אוי להם לבריות מעלבוניה של תורה, ואפלו היושב בטל נקרא לץ מארבע פתות, וכל שכן השח שיחה בטלה שהוא בעשה (יומא ט:), דכתיב (דברים ו י): "ודברת בם" ולא בדברים בטלים, וכתיב (מלאכי ב י): "הוגעתם ה' בדברכם", וכתיב (עמוס ד יג): "ומגיד לאדם מה שחז", אפלו דברים שאין בהם ממש נכתבים ונקראים לפניו ביום הדין (חגיגה ה:), אוי לאותה בושא, אוי לאותה פלמה.

וכל שכן הנכשל בעון ארבע פתות, הפוגמים בכל ארבעה עולמות: אצילות, בריאה, יצירה, עשיה, דהינו: ליצנים, חנפים, שקרנים, מספרי לשון הרע. וכל חטא וחטא הוא קוץ מכאוב לשכינה, ומחזק בית אסורים דילה ומוסיף מכאוב על מכאובה, ומה הלשון אומרת:

קלני מראשי וכו', הגמול הזה קויתי אוי כי בני יצאוני, צעקה הנערה - "נתנני ה' בידי לא אוכל קום" (איכה א יד).

ועסק התורה שמתקן לשם קדשא בריך הוא ושכינתה צריך לשמה בלי שום פניה, כמו שפתיב בתקונים: קלא נפק בכל ליליא "ואמר מה אקרא" (ישעיהו מ ו) - זיל ואימא לון דישתדלון באורייתא, לסלקא שכינתא ולחברא לה בבעלה, ולית מאן דיתער לה לגבי בעלה [=קול יוצא בכל לילה "ואמר מה אקרא"?] לה ותאמר להם שיעסקו בתורה כדי להעלות את השכינה ולחבר אותה עם הקדוש ברוך הוא, ואין מי שיעורר את השכינה אל הקדוש ברוך הוא], אין מנהל לה ואין מחזיק בגדה, כי הן בעונותינו שולחה אמנו כנכתב לעיל.

ועתה עת רצון היא, חזק ונתחזק להכניע לבנו ולשוב בתשובה שלמה, כי שערי תשובה היום הם פתוחים ואותה אנחנו מבקשים כהיום הזה, כי כל עקר תקון השופר למעלה תלוי בתשובה, והכרח גדול הוא התעוררות הלב בתשובה כהיום הזה, כי אין קול השופר פועל למעלה, אם לא שעולה הקול בהתעוררות הלב בתשובה, ואם לאו הוא פגון המנגן, ואפלו אם יש בידו של אדם חטא מהחטאים המעבבים את התשובה, כגון שהיה סבה להחטיא את חברו, בהתעוררות תשובה ביום הזה גורם לפתח לו שערי תשובה, כי שערי תשובה פתוחים, והתעוררות תשובה מעט היום, הוא כנגד טרח גדול בזמן אחר.

ולכן עת לחננה וישעת רצון להתחרט חרטה גמורה על כל אשר נואלנו ואשר חטאנו בכלל ובפרט, ולקבל כל אחד ממונו לשוב מאיזה עון שבגדו, ואל יפחת כל אחד ממונו מלשוב מאיזה חטא קל או חמור, כי בזה זוכה להיות צדיק בעל תשובה, ומכריע את עצמו ואת כל העולם לבף זכות.

וכתבו הראשונים שמי שלא שב בתשובה באותם הימים שקדם ראש השנה, ונכתב ונחתם בראש השנה בין הרשעים, שאם הרהר בתשובה באותו היום בצבור, יקרע רע גזר דינו ויכתב בספר החיים, יען ששערי תשובה פתוחים, כדכתיב (ישעיהו נה ו): "ידרשו ה' בהמצאו".

וכל מגמת האדם בתשובתו ותפלותיו תהיה על גלות השכינה ועל חרבן בית קדשנו ותפארתנו, כי כל דור שלא נבנה בית המקדש בזמיו - כאלו נחרב בזמיו (ירושלמי יומא פ"א ה"א), ובפרט בדור זה שכלו כל הקצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה, לכו ונשובה, זהו תרף דברי הרב הקדוש ז"ל.

עיניך הרואות, כי עקר גדול לקבל לשוב מאיזה עון שבגדו, אבל אין איש שם על לב, כי חוששים שלא יוכלו עמד, אבל חיובא רמזא עלן לקבל בלי גדר ולעמוד על המשמר בכל פחנו וד' אלהים יעזר לנו, כי הבא לטהר מסייעין אותו מן השמים (שבת קד).

ואשריהם ישראל רבם ככלם בשני ימים אלו לא פסקי פמיהו מגרסא, וקורין את התהלים, ויש שקורין אותם שתי פעמים, שנמצא שקורין ש' מזמורים כמנן "כפר", אבל ידוע מאמר רבותינו ז"ל (טור או"ח סי' א): טוב מעט בכונה מהרבות בלא כונה. ומה טוב בקריאת המזמורים לעולם, לכוון בהם פרוש המלות, ובפרט בימים האלה, שרבים תחנונים ותפלות נוראות שנאמרו ברוח הקדוש, ובנדאי עושה פרי למעלה. ואם אינו יודע פרוש המלות, על כל פנים יקרא אות תבה בתבה, שאם יקרא במהירות, שגיאות מי יבין, ויכון שיש בהם סודות עמקים, ושהוא מכון על דעת דוד המלך עליו השלום. ובכל מקום שנזכר אויבים, ושונאים, וצרים, וכדומה, יכוון על המקטרגים, כי הן הם אויבים האמתיים, אויבי השם ואויבי נפשו. ובמקום שמזכיר צרה, וצוקה, וכדומה, יכוון על צרת הנפש כי צרה שמה.

ובאמרו תהלים בהכנעה מעמקא דלבא וכוונתו על חפצי שמים, והדברים עתיקים דברי אלהים חיים אמורים מפי קדוש האלהי דוד המלך וכוונתו יגן עלינו, בודאי יעשו פרות ומצא כדי גאולתו, ויפתח בספר חיים טובים שהם חיי הנפש, כמו שפיתתי לעיל בערך סליחות עין שם.

ובכל מקום ששואל בתפלה "חיים", מלבד שיש סודות עמקים דקאי על השכינה ועל גיצוצות הקדושה, עוד בה יכוון על חיי הנפש שיהא חי מרגיש ביראת ואהבת השם כל הימים, וגם על חיי הגוף וכוון שרוצה לחיות כדי לעבד את בוראו ולהשלים תקון נפשו רוחו ונשמתו, שלא יהא צער וכעס לקדשא בריך הוא ושכינתה בעבורו, ועל כונה זו צריך לבקש מאד על חיי הגוף, כי יפה שעה אחת של תורה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא, וזה יהיה כוונתו באמרו "זכרנו לחיים וכו'" למענה אלהים חיים". דוק והעמק והארץ בזה, כי זה כל האדם. (פלא יועץ, ראש השנה)

תענית

אמרו רבותינו זכרונם לברכה (תענית יא): כל המתענה נקרא קדוש. וכתב מוהרי"א בספר "צפנן שמיר", סימן יא, וזה לשונו: אשריו מי שייכל להתענות על חטאתיו. ורבו סגלות התענית, ומהם: כי הסטרא אחרא אין בה פח לדבק במי אשריו בתענית. על ידי תענית יבוא לידי ענה, כי יכיר מה הוא האדם, שבמניעת מעט פת יתש פחו. אשריו בתענית אינו בא לידי נסיון, כי השם יתברך רואה שהוא מנסה עצמו בתענית. נקרא גבור הכובש את יצרו, וראוי שתשרה עליו שכינה. אין לו מקטרג, ותפלתו נשמעת. אם חוב יסורין, הוא מראה שמקבלם מאהבה. יש מלאכים שאינם יכולים לעלות אלא בכח תענית בגי אדם. הוא סוד

הקרבן, וסלבו ודמו הסלו עולין לריח ניחוח כמו שהאריכו בזהר הקדוש פרישת שמות (דף כ:). כל המעלות האלה ויותר מהמה שכתבו ז"ל, הינו אם בתענית יפשפש במעשיו ויחזר בתשובה ויתענה לכפרה, עד כאן לשונו. וכבר גם הרב הקדוש בעל ראשית חכמה האריך הרחיב בחובת התענית לנפש החוטאת ובתועלת הנמשך ממנו, עד שהקורא דבריו תאנה נפשו להתענות.

והן בעוון, בדור יתום זה אין בנמצא מי שיתענה לכפרת עוונות, כי אם קצת מהשרידים אשר ה' קורא, אבל שאר עמא דארעא אשר היה צריך להם ביותר התענית, אינם רוצים להתענות, ואומרים: מה לי להתענות, לא רצחתי, לא נאפתי. ואומרים דרך שחוק: יותר טוב לאכל עשרה ימים ולא להתענות יום אחד, כי קשה עליהם התענית.

וחבל על דמשתפחין דאפלו תענית צבור אין מתענין, באמרם כי קשה עליהם ואינם יכולים להתענות. וזה מחמת כי דרך איש ישר בעיניו וחושב שאין בידו עוון אשר חטא. ואפלו בידעם ומכירים שחטאו, עוו ופשעו, לא ידעו חמור שבו, וכמה רעות ופגמים גורם בעוונותיו, וכמה ענשים קשים ומרים ורבים מכאובים יעברו על נפש החוטאת על כל דהוא דבר פשע, שאם היה נתן רשות לרשע לחזור מאותו עולם אחר שרואה הענשים קשים ומרים, שהם קשים מאד מאד עד שאין יד שכלנו מגעת בהיותנו בעולם הזה, היה מתרצה לענות נפשו ימים ולילות כל ימי חייו לכפר על הנפש ולטהר את אשר פגם ולתקן את אשר עוות, כי בפועל שמקבל עליו יסורין בעולם הזה ומענה נפשו ברצון נפשו, מנקה הרבה מענשי העולם הבא.

צא ולמד מרבותינו הקדושים שהיו יודעים חמור החטא, ועל כן היו מתענים הרבה על כל דהוא חטא. דוד המלך אמר (תהלים קט כד): "ברפי כשלו מצום". רבי אלעזר על שלא מכה בשכנתו שהיתה פרתה יוצאה ברצועה שבין קרניה, השחרו שני מן התעניות (ירושלמי שבת פ"ה ה"ד). רבי יהושע על שאמר בושני מדבריהם בית שמאי, השחרו שני מן התעניות (חגיגה כב:). רב הונא אתהפיד לה רצועה דתפלין, התענה ארבעים תעניות (מו"ק כה:), וכן שלמים וכן רבים בכל דור ודור שמוציאים ימיהם בתעניות וסגופים, כל שכן אנחנו המלאים חטאים ועוונות, חבילות חבילות, שאם נחיה אלה שנים ונתענה בכל שנותינו, לא נספיק לתקן את מעונותנו ולטהר את כל פגמינו. והן אמת שקשה התענית, אבל במה יתרצה עבד אל אדוניו, ובמה יכפר העוון, האם באכילה ושתיה ושמחת מרעות?

והן אמת שעקר התשובה הוא שיתחרט על החטא חרטה גמורה, ויעיד עליו יודע תעלומות שגמר בלבו שלא ישוב עוד לכסלה, כמו שכתב הרמב"ם (הל' תשובה פ"ב ה"ב), עד כדי שאמרו (קדושין מט:). שהמקדש את האשה ואמר לה על מנת שאני צדיק גמור - הרי זו מקדשת, אפלו אם היה ידוע לנו שהוא רשע גמור, דשמא הרהר תשובה בלבו, נמצא שבהרהור תשובה לחוד נעשה צדיק גמור. וכן ממה שאמרו על הפסוק (תהלים צ ג): "תשב

אָנוש עד דבא", עד דכדוכה של נפש (ירושלמי חגיגה פ"ב ה"א), ותקשה על תקוני התשובה לרבנו האר"י ושאר מקבלי שחיבו כמה תעניות על כל חטא וחטא? כבר תרצו לזה, שהתעניות וסגופים צריכים להתם ולכלא המשחיתים והמקטרגים שנבראו על ידי העוונות והפשעים, שהעובר עברה אחת קנה לו קטגור אחד (אבות ד' יא), וגם כדי לטהר את אשר פגם.

והרי זה דומה למי שזדון לבו השיאו, או מחמת מעוט זהירותו לכלל המלך, וישנאהו המלך שנאה גדולה על אשר מלאו לבו לעשות כן, וכאשר נתחרט ובא אל המלך ויפל לפני רגליו, בכה ויתחנו לו, מחסדי המלך החסיד שתכף מתרצה אליו ומוחל אשמתו ואוהבו נדבה, אף בתנאי שיקנח את אשר לכלל המלך, ולפי גדל הלקלוק ולפי יבשותו, כך צריך עמל ויגיעה רבה לקנחו, ואם יתעצל האיש מלקנח את אשר לכלל, ענוש יענש על אשר לא חס על כבוד המלך החסיד, וסוף סוף הוא צריך שיקנח על כרחו שלא בטובתו.

ונוסף גם הוא שבראות המלך רצון הטוב של האיש שרוצה לתקן את אשר קלקל, גם הוא ישלח עזרו באפן שבמעט טרחא יתקן, לא כן לאיש שלא חס על כבודו, גם המלך לא יחוס עליו ויניחנו שיהא מאריך טרחא עד שיתקן את אשר ענתו. כן הדבר הזה, דגהי שהקדוש ברוך הוא מלך רחום וחנון, הוא אמר (הושע יד ג ה): "קחו עמכם דברים ושובו וכו', אוהבם נדבה כי שוב אפי ממונו", אבל על כל פנים צריך לטהר את אשר פגם למעלה בשמות הקדושים וכסא כבוד וכדומה, ואשר קלקל צנורות השפע, ואשר ברא משחיתים לחבל, על ידי שפלגי מים ירדו עיניו, ויענה נפשו בתעניות וסגופים ומיני ענויים וסגופים ויסורים של אהבה, שמקבלם על עצמו ברצונו הטוב מחמת אהבה שאוהב את קונו וחס על כבודו, הכל לפי מה שהרבה אשמה, ולפי מה שעבר זמן שלא שת לבו לתקן את אשר ענתו, וכמו שנקתב בערך תשובה בסיעתא דשמיא.

והמעט שעושה ברצונו הטוב חשוב הרבה, וה' ישלח עזרו מקדש, דכתיב (מיכה ז יח): "ועובר על פשע", דכתיב (ישעיהו ד ד): "רחץ ה' את צואת בנות ציון". לא כן לאיש שלא חס על כבוד קונו ואינו משתדל לתקן את אשר ענתו, אף לזאת ענוש יענש, וסוף סוף צריך הוא לתקן את מענתו, על ידי יסורין קשים ומרים שיבואו עליו על כרחו שלא בטובתו בעולם הזה או בעולם הבא.

הנה כי כן חייב אדם לחוס על נפשו ועל כבוד קונו, וכל אשר בכחו לעשות לתקן את מענתו יעשה, עד אשר לא יבואו ימי הרעה, יסורין שממקרקין או מיתה או ענשי עולם הבא, כמאמר רבותינו וזכרונם לברכה בארבעה חלוקי כפרה (יומא פו). שהכל לפי גדל החטא ולפי חמור שבו ולפי מה שהוא אדם, שכל הגדול מחברו - חטאו עושה רשם ופגם יותר, והכל לפי ידיעתו ולפי יצרו, כמה חלוקים יש, הן לטוב הן למוטב, וזה תלוי בשקול אל דעות ה'.

על כל פנים, כל אדם, כל אשר בכחו לעשות יעשה, ואל ישיאנו יצרו באמר לו שלא עצר כח להתענות, כי זה שקר מפרסם, כי בעינינו ראינו כמה תשושי כח שמענים נפשם בתעניות וסגופים והם בריאים וחזקים יותר מהאוכלים למעדנים, כי הבא לטהר מסייעים אותו מן השמים, ו"לא על הלחם יחיה האדם, כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם" (דברים ח ג), והתחלות קשות. ועל כל פנים חיובא רמנא להתחיל להתענות, ואם יראה שקרוב הדבר שיאחזנו בלמוס חס ושלום, יוכל להפסיק, ואז יהיה לו פתחון פה לומר שלא עצר כח להתענות, אבל אם יחדל להתענות מפני הרעב שקשה עליו, יושב בשמים ישחק ויאמר לו: אמור לי, חיד, האם תרצה שיתכפרו עוונותיך בתרגולת פטומה ויין ישן לאכל לשבעה? זה בלתי אפשר.

ולא על החטאים והעוונות בלבד אנו צריכים להתענות, אלא גם מי שרוצה לזכות לכתרה של תורה, לו אז לבניו, צריך להתענות, שכן מצינו בשלמה המלך שהתענה ארבעים יום כדי לזכות לחכמה, כמו שדדרשו על מ'ם רבתי שבתחלת משלי. וכן אמרו בש"ס (ב"מ פה.) שרב יוסף התענה ארבעים תעניות ועוד ארבעים ועוד מאה, עד דאקרויה: "לא ימושו מפיד ומפי זרעך" וכו' (ישעיהו נט כא). וכל שכן לנו המלאים חטאות, שחטאתינו מונעים הטוב ממנו שצריך להתענות, אולי יתעשת האלהים לנו.

והו אמת שלמי שעוסק במלאכת שמים, התענית מבטלו ממלאכת שמים, ועל בן כתבו הפוסקים (או"ח סי' תקעא ס"ב) שהמלמד תינוקות אינו רשאי להתענות, ובפרט מי שלומד בעיון, התענית מפסידו שאינו יכול לעין דבר על בריו שהתענית מבלבל מחו, ושמעתא בעיני צילותא. וכבר נחלקו הפוסקים אם למי שתורתו אמונתו חב להתענות על חטאתיו אף על פי שמתבטל מלמודו, או שמא יותר טוב שילמד ותורתו מכפרת עליו. והיותר מסקם הוא שגם הוא צריך להתענות לכלא פשע, כדי שתהיה תורתו רצויה.

ואני אומר פשר דבר, שטוב לתלמיד חכם שיאחז בזה וגם מזה, ובאיזו שנה או באיזה זמן מהשנה כגון בימי אלול ועשרת ימי תשובה, כל שכן שובבי"ם - יתענה, ואם לא יוכל ללמד עיון, ילמד גרסא, זהר הקדוש, ספרי מוסר, תהלים, קרבנות וכדומה, ובשאר ימי שני חזיו ילמד עיון, ונמצא זה וזה מתקנים בידי.

והיותר טוב שאפלו בימים שאוכל, יעשה באופן שלתענית יחשב לו, והינו כמו שכתב הראב"ד, שאם ממאכל שערב לו, מושך ידו באמצע אכילתו לכפרת עוונותיו, נחשב לו בתענית וכקרבן ומזבח כפרה. וכן יוכל לענות אדם נפשו שלא לאכל בשר ושלא לשותות יין בימים שאומרים בהם תחנונים, שהרי כתב הרב חסד לאברהם, כי לא טוב לאכל בשר ולשתות יין בימי החל, שכל עגש חבוט הקבר הוא על אכילת בשר ושתות יין בימי החל, או

לא יאכל בשר אלא בלילה, כמו שלמדה תורה דרך ארץ במאמר רבותינו זכרונם לברכה (יומא עה.) על הפסוק (שמות טז ח): "בערב בשר לאכל", או יאכל בשר ואל יאכל פרות, או יתענה תענית שעות, כמו שאמרו (עי' ירושלמי נדרים פ"ח ה"א) על רבי יוחנן שהיה אומר, אהא בתענית עד שאצא מבית המדרש. וכן אם מושך ידו מלאכל פת נקיה ואוכל פת קבר, חשוב תענית, כמו שמצינו בגניאל (דניאל י ג) שאמר: "לחם חמודות לא אכלתי", וכתב (שם יב): "מן היום הראשון אשר נתת את לבך וכו' ולהתענות", אלמא תענית מקרי. וכן על זו הדרך, כל אשר ימעט מהנאות העולם הזה לכפרת עוונותיו, תענית מקרי.

ולחם רהטא היה נראה שיותר טוב לאכל לחם לבדו מלהתענות, שהרי באכלו לחם מקים מצות עשה של ברפת המזון דאורייתא, וכמה מצות דרבנן, אבל בתענית ליכא מצוה, לא דאורייתא ולא דרבנן, אבל בין שמצינו קדושים אשר בארץ שהם מתענים ימים וגם לילות, בודאי שהם ידעו שסוד התענית הוא גדול ועושה פרי למעלה יותר ממצות שמקים על ידי אכילה.

אבל לתשושי כח או להעוסקים במלאכת שמים ויש לאל ידם לענות נפשם בלי חלישות חיל בדרך האמור, או שייסבל יסורים קלים ברצונו הטוב, כגון לבישת שוק, מלקיות, עקיצת פרעושים ויתושים וכדומה, והכל עולה לחשבון גדול לכלא פשע ולהתם חטאת. וכגון זה לא ימצא פתחון פה לומר שלא עצר כח, כי אלו דברים שאין בהם חלישות חיל. וכן להיות מן הנעלבים ואינם עולבים, שמח ביסוריו, מעביר על מדותיו ונהנה כמה דברים שמסגלים לכפרה, כמו שכתבנו בערך סגלה, הן הם מקטעים רגלי האנשים שאינם מתענים באמרם שלא עצרו חיל, מה יענו ליום פקדה על שלא עשו אלה.

והנה מאחר שהתענית הוא דגמת הקרבן, צריך לצרף עמו התשובה כמו שהיה צריך עם הקרבן, שאם הוא בלא תשובה, עליו נאמר (משלי כא כז): "זבח רשעים תועבה". ואפשר שבתענית, אם לא עשה שום דבר מדרכי התשובה, יקבל שכר טוב בעמלו ועושה פרי למעלה, וכפרה עושה בחסדי האל ותרד שמו, כי לא בזה ולא שפץ ענות עני, אבל עקר התענית הוא כדי שיפגע לבבו הערל, ויפשפש במעשיו ויתיר חרצפות רשע, ויעזב רשע דרכו ויעשה גדרים וסיגים בעצמו, וישב אל ה' וירחמהו. ובפרט בתענית צבור כבר כתב הרמב"ם (הל' תעניות פ"ה ה"א) כי מה יתן ומה יוסיף להתענות על צרות שעברו, מאי דהוה הוה, אלא עקר התענית הוא כדי שנתן לב שהצרות באו בעוונות אבותינו, ועדין לא הסתרנו, ומעשינו במעשיהם ועל פן לא נושענו, ובכן נשוב אל השם וירחמנו.

וצריך לזהר ביום התענית מכל מכשול וחרהור עוון, שלא יהא בטובל ושרץ בידו, או בנוטע אילנות ומצד אחר מקצץ בנטיעות. וביותר צריך לזהר מן הפעם, שביום התענית הוא

מעתד מאד לבעס על עלה כל דהוא, ומאחר שהכועס תרי הוא בעובד עבודה זרה, נמצא שהתפסד גדול על השבת, וההעדר טוב ממצאות הרע אם לריב ומוצה יצום, לכן יתגבר מאד ויעמד על המשמר לבל ייגע לריק.

וגם מתנאי התענית שיתן לצדקה כדי שעור מה שהיה עתיד לאכל, שהרי אמרו רבותינו זכרונם לברכה (ברכות ו): אגרא דתעניתא, צדקתא. ואמרו עוד (סנהדרין לה): כל תענית שמליגין בה צדקה, באלו שפכו דמים. ורמזו בתבת "תענית" שהוא נוטריקון תת עני. אבל אם איש עני הוא, נראה שדי שיתן כל דהוא לצדקה, והיה הנשאר מדמי סעדו יזון אנשי ביתו, שגם הוא לצדקה יחשב, וחייו וחי אנשי ביתו קודמין.

וגם מתנאי התענית שלא יפרסם תעניתו. וכבר כתב בספר החסידים: מעשה באשה אחת שהיתה מגלה תעניתה ונענשה על תעניתה. זולת בזמן שרבים מתענים, כגון בימי השוכבי"ם או בעשרת ימי תשובה, שאז אין אסור לפרסם. וזה כלל גדול בכל היהדות ובפרט במלי דחסידותא, שיקים (מיכה ו ח): "והצנע לבת עם אלהיד". ולא זו שלא יגלה, אלא יסתיר מאד מעשיו וירצה שלא יתגלו, לא כמו רבים מעמי הארץ שאינם מגלים דברי חסידות שעושים, אבל לפס חפץ שיתגלה אם היה באפשר על ידי אחר, כדי שיהללוהו בשערים מעשיו, עד שמתוך כך מבקשים עלות והמצאות כדי שיבוא לידי גלוי, וכשרואים שנתגלה הדבר מראים עצמם כאלו רוצים להכחיש הענין ולהסתיר מעשיהם, ועושים עצמם עניים בפה, ולבם הולך חשכים, ושומחים ואומרים בלבם, ברוך מפענח נעלמים, אלו הם מפת הצבועים.

אבל האיש השלם יסתיר מעשיו באשר יוכל אפלו מבני ביתו, וכמו שכתבנו לעיל בערך סתר, אם לא שחטא בחטא מפרסם ונעשה חלול השם, אז צריך הוא לפרסם ותשובתו, כמו שכתב בספר החסידים (סימן קסז). וכבר יספר על הרב החסיד מוהר"י כולי [מח"ס מעם לועז], שפעם אחת עשה הפסקה של שלשה ימים, והי ביום השלישי לעת ערב הוצרך ללך לבית עשיר אחד, וכבדו העשיר במשקה הקאב"י, ושתאו כדי שלא לגלות שהיה בתענית. עושה אלה בודאי שהשם יחשב לו כאלו התענה תענית שלם ואין נגרע מערכו.

וראוי לאדם שביום התענית לא יוציא כל היום בסחורה, אלא יהא ממועט בעסק ויעסק בתורה, בספרי מוסר ויראת השם. ומה טוב ומה נעים ללמד סדר מעשה הקרבנות, לקים מה שנאמר (הושע יד ג): "ונשלמה פרים שפתינו". ויפשפש במעשיו ויתודה ודוי הארץ, ויעשה גדרים וסגופים לשוב מעברות שבגדו, וישפך שיחה ידרש סליחה בדמעות שליש ולב נשבר ונדכה. וטוב להתפלל על התענית בכניסתו וביציאתו, בכניסתו - שיעזרהו השם יתברך שמו לעשותו בהגן, וביציאתו - שיקבל ברכון (וגם על זה אניף ידי בסיעתא דשמיא וסמכתים בבית תפלותי). הן אלה קצות דרכים אשר יעשה יום ענות אדם נפשו, וכנה יהיה צום יבחרהו האל יתברך שמו, ונרצה לו לכפר עליו. (פלא יועץ, תענית)

כפור

כפור הוא יום אדיר בימי שנה, ואשריהם ישראל כלם מתעוררים בימים האדירים, ובפרט ביום הכפורים, כי ה' משמים השקיף על בני אדם ונתן בלבם פחד הדין הגדול והנורא והתעוררות תשובה, ומי יתן והיה לבכם זה להם כל הימים, אבל כבר אמרו (ברכות לג:) שיהלל בידי שמים חוץ מיראת שמים, רק בחמלת ה' את עמו ישראל, עם קרובו, יאר פניו להם בימים האדירים האלה באור היראה והפחד, ומזיו שפעתם של הימים האלה ימושף לאדם לכל השנה, ולפי מה שיתעורר בימים האדירים האלה, ויתחזק ליראה את ה', ויעשה גדרים וסגים לעצמו, ויקבל עליו להתנהג גם אחר יום הכפורים בדרך התשובה, כך ימצא עזר כנגדו לכל השנה ליראה את ה', ויראת ה' טהורה עומדת לעד, ויעלה במעלות, עד אשר יטהר מטמאתו ומצא כדי גאלתו.

הן בעוון חוללנו ואין איש נחם על רעתו, רק בימים האדירים האלה נזהרים קצת בדרך היהדות, ומקדמים באשמורות לסליחות, ומרבים העם קצת בלמוד תהלים ושאר למודים, וביום ראש השנה עושים סדר תשליך, ואומרים כבר השלכנו חטאתינו אל המים, ובערב יום הכפורים עושים פרות, וביום הכפורים יושבים בבית הכנסת כל היום, וקוראים בקול גדול דברי התפלות, וצעקתם עולה, עד שתבקע הארץ לקולם. ואם יודעו להם גם באותו יום לדבר בבית הכנסת, או להקפיד ולעשות מחלקת וכהנה רעות ואסורין, אין מניחים מנהגם, כי לא יוכלו להתאפק לבבש את יצרם.

ורבים מעמי הארץ אין נזהרים בעניי הרחיצה, שהם רוחצים פניהם וידיהם עד הפרק בכל יום, ואין נזהרים בעניי נעילת הסנדל, שאין חולצים מנעליהם אלא כשבאים למקומם בבית הכנסת, ונמצא שבים הסליחה הם מוסיפים על חטאתם פשע, וחושבים שכבר יצאו ידי חובתם ונטהרו מכל עוונותם ומכל חטאתם. ומי יתן והיה שכן יאמר ה' ויחשב המעט להרבה. וה' הטוב יכפר בעד, כי לכל העם בשגגה, ולא ידעו מה הוא דרך ישרה, רק מנהג אבותיהם בידיהם מצות אנשים מלמדה, ומה יעשה הבן שאינו יודע איזה דרך ישכן אור, ולילה ביום יאיר לו, פחשיכה כאורה, וחושב מה חובתי עוד ואעשנה. על מי יש לנו להשען, על אבינו שבשמים, הוא ברחמיו יאר פניו אתנו סלה, ויכרכנו בלנו באור פניו, כי באור פני מלך חיים.

אמנם ליהודים היתה אורה, זו תורה וזו שכרה, שההנהגה בה ישיג את דרך החיים, וארחות צדיקים ישמר, כי לפי המפרש בדברי סופרים, רבותינו הקדושים, אין זו דרך מוציאתו את האדם מידי עברה. וכבר מפרש על ידי ישעיה הנביא (פרק נח ד ו) בהפטרות שמפטרין ביום הכפורים הוא אומר: "הן לריב ומצה תצומו ולהפזות באגרף רשע. לא תצומו כיום להשמייע במרום קולכם. הנה יהיה צום אבחרהו יום ענות אדם נפשו. הלכך כאגמון ראשו וכו', הנה תקרא צום ויום רצון לה'. הלא זה צום אבחרהו פתח חרצבות רשע וכו'. הלא

פרוס לרעב לחמוד" וכו'. וכך מפרש בדברי הנביאים (שם נה ז): "יעזב רשע דרכו, ואיש און מחשבותיו וישב אל ה' וירחמהו", וכתוב (משלי כח יד): "ומודה ועוזב ירחם", ובהנה רבות מקראי קדש בדברי הנביאים המלמדים דרכי התשובה.

וכן מפרש בכל ספרי הקדש ש"ס ומדרשים זהר הקדוש וספרי המוסר, כי הן אמת נשגלות יום הכפורים לכלא פשע ולהתם חטאת, ונקמה ונקמה לשבים ולא נקמה לשאינם שבים, שהרי ארבעה חלוקי כפרה יש: תשובה ויום הכפורים, יסורין ומיתה, הכל לפי מה שהוא החטא. וכמה תקונים וסדר תעניות וסגופים נאמרו בנפש החוטאת, משה קדוש הרב האר"י ושאר קדושים, לכל עוון ולכל חטאת. ואם היה די ביום הכפורים לחוד, לא היה צורך לכל זה, שהרי יום הכפורים עובר עלינו תמיד מדי שנה בשנה. ונחי שיום הכפורים מועיל ועבד טהרה אפילו לשאינם שבים, כי יומא הוא דקא גרים, שהוא מסגל לקדש, אך אינו עושה אלא טהרה מועטת, וכאשר חוזר אחר יום הכפורים לסורו הרע, חוזר הכל לאיתנו הראשון.

וכבר כתב מורנו הרב רבי יהונתן בספר יערות דבש, שפאשר רואה הקלפה באדם, שאין בו שום רשם קדשה מחמת שהוא מרבה טמאה ואשמה, ולא מצאה הקלפה שום לחלוחית קדשה למציץ ממנו, מה עושה? נותן בלבו שירבה בימים האדירים קצת במצוות ומעשים טובים לפי שעה שלא על מנת להתמיד בכך, וזה לרע לו, שפאשר אחר כך חוזר לסורו הרע, כל אשר עשה חיל מצוות ומעשים טובים נופלים בקלקו של טורף, הסטרא אחרת חיל בלע, ועל כגון זה נאמר (תהלים נ טז): "ולרשע אמר אלהים מה לך לספר חקי" וכו', ומתוך זה מרעה אל רעה יצא, ונפש החוטאת היא תמות בתטאתה, כי דרך איש ישר בעיניו, גם כי יזקין לא יסור ממנה.

ואף אם שמוע ישמע בתוך השנה דברי מוסר ותוכחות, אינם מעוררים את הלב, כי טח מראות עיניהם, מהשקיל לבותם, והעונות הם מסכים מבדילים, מעוררים פקחים, באפן שבחשכה יתהלכו, לנצח לא יראו אור, עד אשר ירדו בגיון שאול, ודין גרמא דעצירא'ה עכבות משיחא, זה כמות ארץ ימים ושנים רבים ורעים, אזי לנו מיום הדין ואזי לנו מיום התוכחה.

אבל מי האיש החפץ חיים וחפץ לחוס על כבוד קונו ועל נפש רוח נשמה, כבר הורנו יוצרנו בדרך יבחר, דרך חיים, בדכתיב (דברים ל ט): "ובחרת בחיים". וזה דרך אדם ישר, ירא אלקים, שלא ימתין עד הימים האדירים ויום הכפורים להתעורר, אלא כל יום ויום יהיה בעיניו כיום הכפורים, וכל ימיו בתשובה. אשרי אדם מפחד תמיד.

אמנם אשר לא שות לבו בימי חיי הבלו והלך חשכים ואין נגה לו, וכלה ימיו לריק ושנותיו לבהלה במנהגו של עולם, הנה בהגיע תור הימים האדירים, אם זכה שנפקחו עיניו ואור נגה עליו, כה יהיה משפטו, אשר יועיל להחיותו, שירבה ללמוד או לשמוע בלמודים בדברי

מוסר ויראת ה', הנוקבים את הלב עד לבית חללו, ובעיניו יראה, ובאזניו ישמע, ולבבו יבין כי רע וזבז את ה', ויתמרמר במרירות גדולה ויתחרט חרטה גמורה, על כל אשר לא טוב עשה, ועל כל אשר חטא על הנפש, ועל אשר גרם רעות רבות וצער השמים בעוונותיו.

והימים האלה ימעט בעסק, אפלו בעסק העיון, ויעסק בספרי מוסר על מנת לשמור ולעשות ולקיים, וירצה בלב שלם ונפש חפצה לתקן את מעותו וללכת בדרך טובים, וידרש מעל ספר מפי ספרים ומפי סופרים איזו היא דרך ישירה שיבד לו האדם, ומדי יום יום יקח בידו נסח ודוי הגדול, ואם אינו מבין בלשון הקדש, ילך אצל חכם, שיכתב לו בלע"ז כל פרטי פרטות החטאים שנוכשים בהם בני אדם. וכל דבר פשע שהוא רואה שהיה נכשל בו עד עכשו, יקבל עליו בכל תקף לעזב דרכו הרעה ולגדר בעדו שלא לשוב עוד לכסלה.

ותלמוד תורה כנגד בלם, שיקבל עליו בכל תקף שיבכל עת שיהא פנוי, יפנה עצמו לתלמוד או ילך אצל חכם וילמדנו, כי תלמוד גדול שמביא לידי מעשה (קדושין מ:). וכל אשר מקבל עליו לעשות טוב ולמשהו ידו מעשות כל רע ירשם בכתב, ויקנס עצמו בקנס מומן, או איזה ענוי וסגוף על כל פעם אשר יעבר ולא יעשה פאשר קבל, וזאת המזכרת תהיה לזכרון בין עינו ויקרא בה מדי שבוע בשבוע ולא יעבר, כי זה גדר גדול.

ומדי יום יום מראש חדש אלול ואילך יהא מוסיף והולך הלוח וגדל בדרגי התשובה, ובכל יום ישפך שיחה, ידרש סליחה, וירבה צדקה כפי כחו, וכעני יעטף ולפני ה' ישפך שיחו, שיעזרהו על דבר כבוד שמו. ואם אינו מבין בלשון הקדש, ילך אצל חכם שיסדר לו איזה נסח ודוי ותהנה בלע"ז, או שיעתיק לו מהתפלות הנראות שיש בספרים מלשון הקדש ללשון לע"ז.

ובהגיע ערב יום הפורים, יוסיף יראה על יראתו, כי קרוב יום ה', יום הדין הגדול והנורא. ובאשמרת הבקר, בקדושתא דצפרא, יעשה במנהגו של ישראל לעשות בפרות על כל בני הבית מקטן ועד גדול, כי יש סוד בדרך למתק הגבורות. וכמו שאמרו בפשט טעם הקרבן, שהוא כדי שיקנע לבבו בחשב שקל הנעשה בבהמה היה ראוי להעשות בו על חטאתו, כן עתה יכון שהוא עושה בתרגול מעין ארבע מיתות: שמה שאוחזו בצנאורו - הוא פעין חנק, והשחיטה - הוא הרג, וזרקו אחר שחיטה - שהוא פעין סקילה, ומהבהבו באור - שהוא פעין שרפה. ויקנע לבבו בחשב שקל היה ראוי להעשות בו, וישפך שיחו שיהא חשוב באלו נעשה בעצמו {ואני נהגתי לומר נסח תפלה, זה נסחה}:

לשם יחוד קדשא בריך הוא ושכינתה, הריני מוכן ומזמן לקיים מנהגו של ישראל לשחט בפרות עלי ועל בני ביתי. יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו, שתרחם עלינו, ותעלה עלינו באלו עשינו כל מה שמטל עלינו לעשות, ובאלו פונו בכל הכונות הראויות לכוון, ויתמתקו הגבורות הקשות, ותמשיך החסדים עלינו,

ויהא חשוב כל הנעשה בעופות הללו כאלו נעשה בעצמנו, ותעלה עלינו כאלו נסקלנו ונשרפנו ונהרגנו ונחנקנו בבית דין הגדול שבירושלים על ידי ארבע אותיות אדנות, ויתקן מה שפגמנו בשמים עשרה אותיות של שלשה שמות הקרים: הוי"ה אהי"ה אדנות, ויתחדו כל השמות יחד גמור, וכל העולמות יתקנו תקון גמור, וישוב הכל לאיתנו הראשון, ולא ידח ממונו נדח. ויהיו העופות הללו כפר נפשו גבר תחת גבר, עין תחת עין, שן תחת שן, יד תחת יד, רגל תחת רגל. ויהיה זה חליפתי, זה תמורת, זה כפירתי {שלש פעמים}. זה התרגול ילך למיתה, ואני אפגס לחיים טובים וארכים ולשלום לעבודתך וליראתך. זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים, כתבנו בספר חיים למענך אלהים חיים. אנא, אל רחום וחנון, ארך אפים, הארך אפך עד שובנו אליך בתשובה שלמה לפניה, ואל תקחנו מן העולם הזה עד שנשלים תקון נפשו רוחנו ונשמתנו, ותמהר ותחיש לגאלנו, ותבנה בית מקדשנו ותפארתנו, ושם נקריב לפניך קרבנות, ונעשה משפט שעיר המשתלח לכפר בעדנו, ואתה ברחמיך הרבים תחפץ בנו ותרחםנו, "ויהי נעם אדני אלהינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו". "שמוח נפש עבדך, כי אליך ה' נפשי אשא".

"אלקי בך בטחתי אל אבושה". עשה למען רחמיך הרבים וכו'.

ושוב יתן העופות או מחירן לעניים בני תורה ואנשים מהגנים. ונוהגים גם כן לעשות סדר התרת גדרים והתרת קללות, ורבים מיראי ה' נוהגים לקנות ארבע מלקיות. וכל היד המרבה לעשות מנהגים טובים ומלי דחסידותא בקרב הימים האלה, הרי זה משבח, כי אותה אנחנו מבקשים, שיפגס עמנו ה' אלקינו במדת החסד ובמדת הרחמים, ויפגס לנו לפנים משורת הדין, כי אזי מי יחיה אם ה' במשפט יעמיד ארץ, וכמאמר דוד המלך עליו השלום (תהלים קמג ב): "ואל תבא במשפט את עבדך כי לא יצדק לפניך כל חי". ולכן צריך גם כן להרבות בצדקה וחסד בימים האלה, כדי שיעשה ה' עמנו גם כן צדקה וחסד, ויעביר מאד מאד על פי מדותיו כדי שיהא ה' עובר על פשע.

ואף כי טוב מאד לענות אדם נפשו בקרב הימים האלה באשר יוכל שאת, כי השעה צריכה לך, מפל מקום בהגיע ערב יום הכפורים מצות היום להרבות באכילה ושתיה כל אשר יוכל, ביראה ואהבה ושמחה רבה, באשר החי יתן אל לבו מה נעשה בשמים מפעל על ידי אכילתנו ביום הזה, שהוא דבר העומד ברומז של עולם ובונה בשמים עליונותו, וכל הנעשה על ידינו בין האכילה ביום הזה בין הענויים והתפללות של יום הכפורים, הכל הוא סלם מצב ארצה וראשו מגיע השמימה, והדברים עתיקים. אשרי ילוד אשה שזוכה לך, אשריו שעושה נחת רוח ליצרו, מלך רם ונשא.

וּלְפִי פשוטן של דברים גם כן ישמח ישראל בעושייו ביום הזה שמחה רבה שאין כמוה על אשר קדשנו במוצותיו וצגנו במוצות התשובה, ובטורם מכה ציץ רפואה פרח, ואמר לנו: בשתמדרו בי, "קחו עמכם דברים ושובו אל ה'" (הושע יד ג) "כי חנון אני" (שמות כב כו), מתרצה ברחמים ומתפנים בתחנונים תמיד כל הימים, ובפרט "בחדש השביעי בעשור לחדש תענו את נפשותיכם", "כי ביום הזה יכפר עליכם" (ויקרא טז ל).

וְלֹא צנה לנו בתורה לענות נפש כי אם יום אחד בשנה, ואף גם זאת מאהבת ה' את עמו צנה להקדים ביום התשיעי להרבות באכילה פאב את בן ירצה ואומר לו: אכל הרבה, בני ידידי, כדי שיהא בך כח להתענות, בן עשה ה' לעמו בחירו, בנו בכורו, ולמצוא יחשב לנו בין האכילה בין הענויים והתפלות והתשובה, וקובע לנו עליהן שחר טוב. הניש חף מתוק מזה? אשרינו, מה טוב חלקנו, אי אפשר שלא לשמח. ומכל מקום, אם בכל הימים נאמר (תהלים ב יא): "וגילו ברעדה", על אחת כמה וכמה כהיום הזה.

וְלִכְן לא ירבה בשתיית יין, והחכם עיניו בראשו, שירבה באכילה מרבה בבקר באפן שיהא לו זמן שיתעפל המזון שבמעיו, ויטהר גופו מבעוד יום, ואחר אכילתו ישכב וינח מעט כדי שיהא לו כח לעמוד על המשמר בליל יום הכפורים וביום האדיר, ושוב ילך לעסקיו, אם יש לו איזה עסק.

וַיִּטְהַר עצמו מביית ומחוצו, שיפנה ויטהר גופו במקוה טהרה לשם תשובה ולא יעבר, ונקדים תפלה והרהורי תשובה, ואחר כך יתפלל תפלות מנחה בעוד היום גדול, וילבש לבנים ויסב על שלחנו בעוד היום גדול לסעד סעודה המפסקת, באפן שיהא לו זמן להתנהל לאטו ושינח המאכל שבמעיו קדם לכתו לבית הכנסת. ויהא מאכלו בסעודה המפסקת מעט הכמות ורב האיכות, בגון מרק טוב ומעט בשר עוף, ואחר כך תרדה ילבש וילך לבית הכנסת באימה, ביראה, ברתת וזיע לקבל קדשת היום האדיר והנורא.

וְכָל התפלות והתחנונים יאמר בלב נשבר באמת ובכונה נכונה, כי התכונה היא עקר גדול מאוד לטהר גברא ולקבול התפלות, ולכן לא ירים קול בקולי קולות, רק כל תפלותיו יהיו בשפל קול התחנונה ובקול בוכים. והנה המבין בלשון הקודש, כי ישים אל לבו וישמיע לאזניו מה שהוא אומר בהעמיק על כל תבה לארפה ולרחבה, ובהיות נגד עיניו גדלת ורוממות מלך רם ונשא ורב שפלותו ודלותו ועצם חטאתיו - ירבה להקנע לבבו ולהתמרמר בבכי, ותחנונים ידבר רש, אולי יש תקוה.

וַרְאִי לראי ה' לרשם בגליון ספריהם מיני התעוררות על כל תפלה, כל תחנה, להיות לזכרון בין עניהם לעזר לבותם, וירשם את כל הנמצא כתוב בספרים ואשר יוסיף מדעתו. וגם ירשם נסחי דוקגי, כי הרבה שגיאות נפלו בספרים. ומדי שנה בשנה יהא מוסיף והולך

לזכות את עצמו, ואת כל אשר יגיע ספרו לידו, שיעתיק ממנו. וכן ירשם פרוש איזה מלות ואיזה דברים, שאינם קלים להבין בהשקפה ראשונה, למען ירוץ הקורא בהם. ואשר לא מוצא ידו להבין פרוש המלות בלשון הקדש, מה טוב שילך אצל חכם וילמדנו, למען יהא רשום בדעתו לפחות מה הם עניני התפלות.

ועל כל פנים זוהי חובת כל אדם להיות יראת ה' על פניו תמיד כל היום, וידמה ממש כאלו עומד למשפט לפני מלך רם ונשא, אים ונורא, ויחשב תמיד מחשבות קדושות וטהורות באפן שיהא עין במר בוכה ולב שמח דואג ובוטח, ולא יפנה לבו לבטלה אפלו רגע, ולא לפסק פמה מגרסא כל היום ורב הלילה, ויכלכל דבריו במשפט, שלא יעמד לעמוד כל הלילה פן תכבד עליו עבודת היום, ויצא שכרו בהפסדו, רק פאשר רואה שחבלי שנה נופלים עליו בליל יום הכפורים, לא יאנס עצמו, אלא תכף ישכב וינח.

ויעמוד קדם אור היום אם יוכל, וירבה בלמודים, וביותר בתפלות ובתחנונים על חפצי שמים, וכל מגמתו וכל חפצו ושאלתו ובקשתו תהיה, שיעצרהו האל על דבר כבוד שמו לעשות רצונו כרצונו לעשות נחת רוח לפני כסא כבודו, כי אין לנו מדה טובה הימנה, וזה כל אדם, ועל מי יש לנו להשען? על אבינו שבשמים, שאלמלא הוא עוזר לנו, לא נוכל עשות שום דבר טוב, כי דלוננו מאד וחסרנו כל טוב. ואם אמרו (ראש השנה יח.) שהתפלה בעשרת ימי תשובה היא מקבלת אפלו ליחיד, בדכתיב (תהלים סט יד): "ואני תפילתי לך ה' עת רצון", וכתוב (ישעיהו מט ח): "בעת רצון עניתך", וכתוב (שם נה ו): "דרשו ה' בהמצאו", על אחת כמה וכמה ביום הכפורים, כי הוא יום רצון מכל הימים, ושערי רצון הם פתוחים.

ולכן לא יפנה לבטלה אפלו רגע. וכתוב בספרים, שפאשר יעסק אדם בתורה ותחנונים ביום הכפורים שעה אחת, חשוב יותר מיום שלם בשאר הימים, לכן ראוי לחוס מאד על היום הזה כי הולך הוא. והמתרשל בו מעשות כל אשר בכחו לעשות, יאבד טובה הרבה. ומה מאד צריך לעמוד על המשמר בימים האלה, ובפרט ביום הכפורים, שלא לזלזל בשום צד גנדוד אסור, כי יכבד ענש החוטא בימים האלה ובזמן הזה, פאשר אין פחד אלקים לנגד עיניו, ואולי יכבד פלס עוונותיו בעת משקל ויצא חייב בדינו, ויהי זה מתחייב בנפשו.

וביותר צריך להזהר שלא יעבר על חמשה ענייני, שהם מצות היום, וכשם שנוהר מאכילה ושתייה - כך יזהר מרחיצה, שלא ירחץ פניו כלל וכלל, וגם ידיו לא ירחץ אלא עד סוף קשרי האצבעות. וסנדל של עור לא ינעל כלל, אף שיש מתירין ברחוב של עכו"ם, לאו משנת חסידים הוא, בפרט כהיום הזה. ומשום ענוי תשמיש המטה אזהרה שמענו שלא לגע באשתו כמו בהיותה נדה.

ויחשוב האדם שביום זה אנו אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד בקול רם, מפני שאנו דומין למלאכי השרת, ואם לא נהיה זהירים וזריזים לעמוד על המשמר בקדושה

ובטִהֶרָה, בְּאִימָה וְיִרְאָה וְרִתָּת וְזִיעַ עַד מְקוֹם שֶׁיִּדְנוּ מִגֵּעַת, מִה דְּמוּת יַעֲרֹךְ לָנוּ עִם מְלֹאכֵי הַשָּׁרֵת, הֲלֹא מְלֹאכֵי הַשָּׁרֵת יִלְעָגוּ לָנוּ.

לֵבָנוּ כָּל אָדָם חֲרָדָה יִלְבֹּשׁ וְרַעְדָה יִתְעַטֵּף, וְכָל אֲשֶׁר בְּכַחוֹ לַעֲשׂוֹת טוֹב יַעֲשֶׂה, בְּמַחְשָׁבָה, דְּבוּר וּמַעֲשֶׂה, וְיִגְמֹר בְּלִבּוֹ בְּלִבּ שְׁלֵם וְנִפְשׁ חֲפָצָה, שִׁיעֲזֹב רָשָׁע דְּרָפוֹ וְיִלְךְ בְּדֶרֶךְ טוֹבִים, אֲרָחוֹת צַדִּיקִים יִשְׁמֹר, בְּגִין לְאַקְמָא שְׂכִינְתָא מַעֲפָרָא, וְלַעֲזֹר אֶת הָאֱהָבָה וְלַעֲשׂוֹת נְחִת רוּחַ לְיוֹצְרֵנוּ, כִּי זֶה צָרִיד לְהִיּוֹת כָּל מְגֻמָּתֵנוּ בְּכָל תְּפִלּוֹתֵינוּ וּמַצּוּתֵינוּ וְלַמּוֹדֵנוּ וּתְשׁוּבָתֵנוּ. הֵן אֵלֶּה קְצוֹת דְּרָכֵי הַיֵּשָׁר הָרְאוּיִים לְהַתְנַהֵג בְּיָמִים הָאֲדִירִים וּבִיּוֹם הַכְּפוּרִים, וְאִזּוּ יִזְכֶּה לְהַכְתֵּב בְּסֵפֶר חַיִּים טוֹבִים עִם יִשְׂרָאֵל וּבָרִים. יִשְׁמַע חֲכָם וְיוֹסֵף לְקַח. (פלא יועץ, כפור)

חג הסוכות

סָבָה

סָבָה היא מצוה חשובה וחביבה הבאה מזמן לזמן, ואשריהם ישראל רבים נוהרים ועושים סָבָה נאה בכלים נאים, נפאה חולקתו. אבל יש קלי הדעת שבשביל שלא לטרח מעט, ומשום דחשי אימעייהו חדלים לעשות סָבָה וסומכים על סַפַּת הקהל, שאוכלים שם פזית בשני לילות הראשונות. ואף העושים סָבָה, יש מקלים שלא לישב בה אלא דרך עראי ואוכלים וישנים חוץ לסָבָה. ולו חכמו ישפילו כמה חביבה מצוה זו בין לפי הפשט, והיא העומדת לאדם לכפר במקום גלות, ובין לפי הסוד גבהו סודותיה, ומעט אשר השיגה ידיעתנו הוא שהשכינה פורשת כנפיה עלינו, והאם רובצת על האפרוחים ושבעה אשפזיון עלאין אור ניצוצי נשמתם שוכנים שם, אשר מטעם זה גדלה קדשיתה בקדשת בית הכנסת, ומטעם זה אסרו לנהג בה מנהג בניין, וכל שפן שחזק וקלות ראש, ואמרו על האר"י ז"ל שהיה נוהר שלא לדבר שיחת חלין תוך הסָבָה. ובודאי שמי שנוהר לקבע דירתו וישיבתו בה כל שבעת הימים בקדשה ובטהרה באימה ויראה ושמחה רבה כדת מה לעשות, קונה קדשה ותוספת הארה בנפשו רוחו ונשמתו, ומצא פדי גאולתו לכל השנה לעבד את בוראו עבודה תמה.

ועוד יש מצות הנלוות ונעשות בחג הסוכות, כגון נטילת לולב ועישית הנענועין בשעת ברכה ובהלל והקפת התבה באמירת הושענות עם ארבעה מינין שבידו, והם דברים העומדים ברומזו של עולם, ובני אדם מוֹלְזִין בהם, שיש מקומות שאף מי שהשיגה ידו לטל לולב לעצמו, אינו נוטל, רק סומך על לולב הקהל, ואף מי שנוטל לולב אינו עושה נענועים, שפוכרים שאין זה אלא מנהג חכמים וחסידים ולא ידעו שזו עקר מצוה, דהא תנן (סוכה מב, א) קטן היודע לנענע אביו לוקח לו לולב, ותנן גמי (שם לו, ב) היכן מנענעים, בהודו ואנא, ותנן: בכל יום היו מקיפין את המזבח וכו' (שם מה, א).

והאיש הרא את ה' במצוותיו חפץ מאד ישתדל בכל כחו ובכל מאודו להיות לו לולב לעצמו מן המבחר ויתן דעתו על זה מראשית השנה לשלח למרחקים לכמה מקומות באפן שלא יחסר מהיות לו לולב ואתרוג, כי היא מצוה חביבה וסימנא טבא לכל השנה, ולא ימנע מעשות הנענועין והקפת התבה. ואף אם לא תשיג ידו להיות לו לולב לעצמו, ישתדל לעשות הנענועין והקפת התבה בלולב של שכנו היושב אצלו, ואל יחוש ללעג השאננים, שהרי אם היה מוצא להרויח אלה אלפים דיגרי זהב לא היה מניח מלהרויחם מפני לעג השאננים, כל שכן לעשות רצון אבינו שבשמים, המשלם שכר טוב לעושי רצונו, זה כלל גדול בתורה אם תבקשנה כנסף אז תבין יראת ה'.

ועוד נלזה בְּחַג הַקִּדּוּשׁ הַזֶּה מִצְוַת שְׂמֵחָה שֶׁל מִצְוָה. וְאִם בְּכָל הַרְגָּלִים מִצְוָה לְשִׂמְחָה עַל אַחַת בִּמְהַר וּבְמִהַר בְּחַג הַקִּדּוּשׁ הַזֶּה, אֲשֶׁר הוּא זְמַן שְׂמִיחָתָנוּ פֶּאֶשֶׁר אָנוּ אוֹמְרִים בְּתַפְלָה, וְעַלִּיהָ כְּתִיב (דְּבָרִים טז, יד-טו) וְשִׂמְחָתְךָ בְּחֻגְךָ וְהִיִּיתָ אִתָּךְ שִׂמְחָה. אָמֵנָם לֹא צָנוּנוּ יוֹצְרֵנוּ אֲלָא עַל שְׂמִיחָת הַלֵּב שִׁיחָה שְׂבַע רָצוֹן וּמִלֵּא שְׂמֵחָה שֶׁל מִצְוָה, פֶּאֶשֶׁר הָחִי יִתֵּן אֶל לְבוֹ, מָה אָנוּ וּמָה חַיֵּינוּ וּמָה טוֹב חֲלָקֵנוּ וּמָה נַעֲמִים גּוֹרְלֵנוּ אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ יוֹצְרֵנוּ וְלֹא זֶה מַחְבְּבֵנוּ, וְחִבָּה יִתְּרָה נֹדַעַת לָנוּ עַד אֵין חֶקֶר וְעַד מְקוֹם שְׁאִין יָד שֶׁכָּלֵנוּ מַגְעֵת, וּמַעֲט אֲשֶׁר עֵינֵינוּ הֵן הַרְאוֹת שִׁיעָצֵנוּ בַּעֲצָה טוֹבָה וְנִתֵּן לָנוּ רֹאשׁ-הַשָּׁנָה יוֹם-הַכַּפּוּרִים לְכַפֵּר בָּהֶם עֲווֹנוֹתֵינוּ, וּבִאֲהַבְתּוֹ וְחִמְלָתוֹ כָּאֵב אֶת בֶּן יִרְצָה, רִצָּה לְשִׂמְחָתוֹ מִיִּגּוֹנּוֹ וּמִצַּעֲרָנוּ שֶׁנֶּצַטְעַרְנוּ בִּימֵי הַתְּשׁוּבָה, וְנִתֵּן לָנוּ תַּכְף אֶת חַג-הַסְּכּוֹת יוֹצְנוּ לְשִׂמְחָה וְקוֹבַע לָנוּ שֶׁכָּר טוֹב עַל שְׂמִיחָתָנוּ, הֵיִשׁ חֵד מִתּוֹק מִזָּה, וְרִצָּה הַקִּדּוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִבּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל לְפִיכָךְ הַרְבֵּה לָהֶם תּוֹרָה וּמִצְוֹת (מִכּוֹת כג, ב) וְנִתֵּן לָנוּ מִצְוַת סָבָה לְפָרֶס סֶפֶת שְׁלוֹמוֹ עֲלֵינוּ, וּמִצְוַת אֲרֻבָּעָה מִיָּנִים שֶׁבְּלוּלָב, אֲשֶׁר הֵם סִימָן טוֹב לְיִשְׂרָאֵל וְהַרְמַת גֶּס הַהוֹרוֹת דִּדִּידָן נֶצַח, כְּמֵאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ וְכַוּנָם לְבִרְכָּה בְּמִדְרָשׁ (וִיקְרָא רַבָּה ל, ד) מְשַׁל לְשָׁנִים שְׁנִכְנָסוּ לְדִין וְכו'. וְצָנוּנוּ לְשִׂמְחָה שְׂמֵחָה שֶׁל מִצְוָה, וְהוּא סִימָן טוֹב לְכָל הַשָּׁנָה, שֶׁכְּתִבּוּ גּוֹרֵי הָאֶרֶץ ז"ל, שְׂמִי שִׁיחָה שְׂמֵחָה וְטוֹב לֵב וְלֹא יִצְטָעַר כָּלֵל בְּחַג הַקִּדּוּשׁ הַזֶּה, מְבַטֵּחַ לוֹ שֶׁתַּעֲלֶה לוֹ שָׁנָה טוֹבָה וְיִהְיֶה לְעוֹלָם שְׂמִיחָה.

אִי לֹאֲזַת לוֹ בִּכְחַ יִגְבֵּר אִישׁ לְשִׁכַּח עֲצָבוֹ וְרָגְזוֹ וְכָל דְּבַר הַמִּצַּעֲרוֹ וְלְשִׂמְחָה בְּכָל יוֹם שְׂמֵחָה חֲדָשָׁה, שְׂמֵחָה שֶׁל מִצְוָה, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב בְּאַהֲרַת הַקִּדּוּשׁ (וִיקְרָא דף נו.), בְּהַתְמִיד בְּמִחְשְׁבוֹת טְהוֹרוֹת כְּדִבְרֵי הָאֱמוּנָה, וְיִזְכֹּר מִהֵמָּה יֵשׁ וְיֵשׁ מְקוֹם לְשִׂמְחָה פֶּאֶשֶׁר יִתֵּן אֶל לְבוֹ מָה נַעֲשֶׂה בְּשָׂמִים מִמַּעַל עַל יְדוֹ, אֲשֶׁרִי יִלּוֹד אִשָּׁה שְׂזָכָה לְכָךְ לְהִיּוֹת בּוֹנָה בְּשָׂמִים עַלִּיזָתוֹ, מָה אָנוּשׁ כִּי תִזְכְּרֵנוּ תִּמְשִׁילָהוּ בְּמַעֲשֵׂי יָדֶיךָ כֹּל שֶׁתָּה תַּחַת רִגְלָיו. כְּזֹאת וְכֹזֶאת הָחִי יִתֵּן אֶל לְבוֹ וְיִתְעוֹרֵר וַיֹּאמֶר אִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא לְשִׂמְחָה, וְיִתֵּן אֶת קוֹלוֹ לְשׁוֹרֵר וּלְזִמְרָה וְהַתְּפִלּוֹת וְהַהֲלֵל וְשִׁירֵי וְתִשְׁבָּחוֹת בְּקוֹל רִנָּה וְתוֹדָה הַמּוֹן חֹגֵג, וְזָכוֹר יִזְכֹּר כִּי בְּזִמְנֵי שְׂבִית-הַמִּקְדָּשׁ קָיָם צִדִּיקִים וְחַסִּידִים הָיוּ מְרַבִּים בְּשִׂמְחָת בֵּית הַשְּׂוֹאֵבָה, עַד שֶׁאָמְרוּ מִי שֶׁלֹּא רָאָה שְׂמִיחָת בֵּית הַשְּׂוֹאֵבָה לֹא רָאָה שְׂמֵחָה מִיָּמָיו. וְעַל יְדֵי זֶה הָיוּ שׂוֹאֵבִים רוּחַ-הַקִּדְּשׁ, וּבְנֵי דָאִי כִּי גְדוֹל צַעַר הַשָּׂמִים עַל כִּי בְּחֻטְאֵינוּ חָרְבָה עִירָנוּ וְכו', וְה' מִמְרוֹם יִשְׁאָג (יִרְמְיָהוּ כה, ל) וְכו'. זֹאת נִחְמַת אֲבֵינוּ שֶׁבְּשָׂמִים וְנִחְמַתָּנוּ בַּעֲגֵנוּ, כִּי אֲבֵינוּ שֶׁבְּשָׂמִים אֶפְתִּי חֲבִיבוֹתָהּ גִּבּוֹן וּמִדְּלָג עַל הַהָרִים, מְקַפֵּץ עַל הַגְּבָעוֹת, מְשַׁגֵּחַ מִן הַחֲלוּנוֹת, מַצִּיץ מִן הַחֲרָבִים לְרֹאוֹת בְּשִׂמְחָת בְּנָיו בְּבִתֵּי-כְנָסִיּוֹת, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב בְּאַהֲרַת הַקִּדּוּשׁ (ח"ג קיד:). לֹאֲזַת יִשְׂמַח יִשְׂרָאֵל בְּעוֹשָׁיו שְׂמֵחָה שֶׁל מִצְוָה לֹא שְׂמֵחָה שֶׁל הוֹלָלוֹת כְּמִנְהַג הַכְּסִילִים שֶׁמְרַבִּים לְשִׂתּוֹת יַיִן מִגִּתָּם וְנוֹתְנִים בְּקוֹלָם קוֹל עֹז בְּשִׁירֵי נְגָרִים, אֵין זֶה שְׂמֵחָה אֲלָא הוֹלָלוֹת, וְאֵין זֶה מִצְוָה אֲלָא עֲבָרָה, וְהִי שְׂעוֹשִׁים לְשֵׁם מִצְוָה אֲכָל עֲבָרָה הִיא בְּיָדָם, ה' הַטּוֹב יִכְפֹּר בָּעֵד.

פלא

ימים טובים

יועץ

עה

ובשמחתו לו יתערב לשמח לב עניים ואביונים וזו מצות כל החגים והמועדים, דאי איהו חדי ולא חדי למסקני, עלה כתיב (מלאכי ב, ג) וזריתי פֶּרֶשׁ על פְּנֵיכֶם פֶּרֶשׁ חֲגִיכֶם. וכל שכן בחג הקדוש הזה דחייבא רמנא לתן לעניים חלק האשפיון, שאם אינו נותן מקללין אותו קללות נמרצות האשפיון, ואם יתן ישא רב ברכות מהם כמפרש בזהר הקדוש (ח"ג קד). אי לזאת יחרד האיש וילפת ויהא חפץ בברכה ולא יגרע מלהזמין על שלחנו איזה עני, ואם לא יוכל לעשות זאת לפחות יפריש מקומונו לצדקה בערב הרגל על כל סעודה ויאמר בפה מלא, זה אני נותן לצדקה, בשביל חלק אברהם אשפיון קדישא, וזה אני נותן בשביל חלק יצחק אשפיון קדישא מסעודתי, וכן על זה הדרך, או ישלח מאכל לעני קדם כל סעודה, ובהו ישא ברכה ורב טוב. (פלא יועץ)

ימים טובים

ידוע מאמר רבותינו וזרונם לברכה שאמרו (ירושלמי שבת סוף פרק ט"ו) לא נתנו שבתות וימים טובים לישראל אלא לעסק בתורה. והן בעוון בדורות הללו לא נתנו ימים טובים אלא לעמל ויגיעה לסובב ברחובות קריה לבקר מבית לבית, וכשחזור לביתו הוא עיף ויגע, עד שאינו נהנה מסעודתו, ונמצא שלא היו ימים טובים אלא ימי ענות אדם נפשו, ואפשר שיותר מנוחה יש לאדם ביום תשעה באב מביום טוב. ועברה גזירת עברה, בטול תורה והרבנות דברים בטלים ואסורים. ועוד בה, שמתרבה הקפידה ושנאה ותרירות אם מבקר לאחד ואינו מבקר לאחר, או אם אינו מבקר לעניים אשר בשכונת העשירים, או אפילו שלא בשכונתם איכא קפידא, וחוששני גם כן מחטאת, כי ה' יריב ריבם ותובע עלבונם, שהם מתדבאים ומתרעמים ואומרים, אם היה לנו ממוז, גם אנחנו היינו מכבדים.

הנה כי כן מה טוב ומה נעים אם יוכל אדם לפטר את עצמו ולומר ונקה, וישב בביתו בנחת ויעסק בתורה כפי ידיעתו דבר בעתו, ויעשה סעודתו, ויישן שנתו, ולא יאבד מנוחתו, וירבה שמחתו, כי השעה צריכה לכך. ששון ושמחה ישיגו, ונסו יגון ואנחה, לקים מה שאמרה תורה (דברים טז, יד) "ושמחת בחגך". ויתן אל לבו דברים המעוררים שמחה של מצוה, ולא שמחה של הוללות בפסילים המרבים לשתות יין ושכר, ויתנו בקולם קול עז בשירי גויים ושירי עגבים, ונהי שלשם מצוה אומרים שעושים, אבל זהו עצת יצר הרע, עברה היא בידם, ה' הטוב יכפר בעד.

אבל המישרים ארחותם יתנו אל לבם דבר בעתו, על מה הימים נזכרים ונעשים, ומה הגיע על ישראל בימים ההם בזמן הזה, ויעמיק במחשבות טהורות מה טוב חלקנו אשר בחר

בגו מלך מלכי המלכים הקדוש־ברוך־הוא מכל העמים, וחבה יתרה נודעת לנו, ולא זו מחבבנו, ונתן לנו ימים־טובים, אשר בהם משפיע על נפש רוח נשמה שפע קדשה וטהרה, ורצה הקדוש־ברוך־הוא לזכות את ישראל עם בחירו, לפיכך הרבה להם תורה ומצוות, עד שצננו לשמח ביום־טוב, ולמצוה יחשב לנו, וקובע לנו שִׁכָּר וְכִהְנָה רבות, הַיֵּשׁ חַד מְתוֹק מְזָה, כְּזֹאת וְכֹזֶת הַחַי יִתֵּן אֵל לִבּוֹ וְיַעֲמִיק בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ בְּאִפֶּן שְׂאֵי אִפְשָׁר שֶׁלֹּא לְשִׁמְחָה.

ובכלל מִצֻּת הַיּוֹם לְשִׁמְחָה לֵב אֲשֶׁתּוֹ וּבְנָיו כָּפִי כָחוֹ וְכָפִי הָרְאוּי לָהֶם לִפִּי רְצוֹנָם. וְאָמְרוּ בִּשְׁׁׁס (סוכה כו:) מִשְׁבַּח אֲנִי אֶת הָעֲצָלִים, שְׂאִין יוֹצְאִים מִבֵּיתָם בְּרָגֶל, דְּכִתִּיב (דברים יד, כו) "וְשִׁמְחָתָ אֶתָּה וּבִיתְךָ". וְלֹא יָפָה עוֹשִׂים אוֹתָם שְׁסוּעִדִּים בְּבֵית חֲבִירָהּם בְּיוֹם־טוֹב וּמִנִּיחִים אֶת גְּשׁוּתֵיהֶם וְיִלְדֵיהֶם בְּבֵיתָם יְחִידִים, וּבִדְאִי צַעַר הוּא לָהֶם, וְרְאוּי לְאָדָם שֶׁיִּכְטֹל קֶצֶת רְצוֹנוֹ מִפְּנֵי רְצוֹנָם.

וְהֵן בְּכָל לְשִׁמְחָה לֵב עֲנִיִּים וְאִבּוֹנִים קֹדֶם כָּל יוֹם־טוֹב כָּפִי כָחוֹ, וְיָדוּעַ כְּמָה הַחֲמִירוֹ בְּזֶה־הַקְּדוֹשׁ עַל זֶה וְאָמְרוּ, שֶׁהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ־הוּא מְבַקֵּר אֶת הָעֲנִיִּים בְּיוֹם־טוֹב, וְאִם רוֹאֶה שְׂאִין לָהֶם כְּמָה לְשִׁמְחָה בּוֹכָה עֲלֵיהֶם. וְעוֹד אָמְרוּ, וְאִי אִיהוּ חֲדֵי בְּלַחֲדוּהִי וְלֹא יִהְיֶה לְמִסְכָּנִי, עֲנִשָּׁה סָגִי דְלֹא יִהְיֶה חֲדוֹ לְאַחֲרָא. עֲלֵיהֶם כְּתוּב (מלאכי ב, ג) "וְזִרְתִּי פָּרֵשׁ עַל פְּנֵיכֶם, פָּרֵשׁ חֲגִיכֶם", עַיִן שֶׁם. וְלִכּוֹן לֹא יַעֲבֹר מִלִּתֵּן לְעֲנִיִּים כָּל יוֹם־טוֹב כְּבִרְפֶּת ה' אֲשֶׁר נָתַן לוֹ, וְיִירָא וְיִפְחַד וְלֹא יִתְרַצֶּה בְּמַעַט שְׁנוּתוֹ, כִּי לָפָם גְּמֻלָּא שִׁיחֲנָא (כתובות סז.), וְאֵז לְשִׁמְחָה לִבּוֹ וְיִגַּל כְּבוֹדוֹ, וְלֹא תִאָּנֶה אֵלָיו רָעָה, וְנִגַּע לֹא יִקְרַב בְּאַהֲלוֹ, וְהִנֵּה שְׁלוֹם בְּחִילוֹ.

ובכלל מִצֻּת הַיּוֹם מִה שְׂאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֵנוֹם לְבִרְכָּה (מגילה ד.) שְׁמוֹשָׁה תִּקֵּן לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל שִׁיְהִיו דּוֹרְשֵׁין הַלְכוֹת חַג בְּחַג, וְאִם חֲבִיבִין דְּבָרֵי סוֹפְרִים וְצָרִיד לְזַהֵר בְּהוֹן, כָּל שְׁבֹן וְקַל וְחֲמֹר תִּקְנֵת מִשָּׁה רַבּוֹ עֲלֵיו הַשְּׁלוֹם. וְהַמְצוּהָ הַזֹּאת מְטִילֶת עַל הַתְּלָמִידֵי־חֻכְמִים לְדַרְשׁ בְּרַבִּים, וְלִתֵּן חֶלֶק לַה' בַּעֲלֹת הַמִּנְחָה בְּדָבָר בְּעֵתוֹ דִּינִים וּמוֹסָר, וְעַל שְׂאָר עָמָא חִיבָא רַמְיָא, שִׁיְהִיו בָּאִים לְשִׁמּוֹעַ עַל מִנֵּת לְשִׁמּוֹר וְלַעֲשׂוֹת, וְיִקְבְּלוּ שִׁכָּר טוֹב עַל הַשְּׁמִיעָה וְעַל הָעֲשִׂיָּה, וְכִנָּה יִהְיֶה חַג לַה', וְיִשְׁמַח ה' בְּמַעֲשָׁיו. (פְּלָא יוֹעֵץ)

אשפיון

מֵאֵן דְּאִית לָהּ חוֹלְקָא בְּעָמָא קַדִּישָׁא וּבְאַרְעָא קַדִּישָׁא, יְתִיב בְּצִלָּא דְּמַהִּימוֹנוּתָא בְּחַג הַסִּכּוֹת לְקַבְּלָא אֲשַׁפְיּוֹן, לְמַחֲדִי בְּהָאֵי עֲלִמָּא וּבְעֲלִמָּא דְּאִתִּי. וּבְעִי לְמַחֲדִי לְמִסְכָּנִי, בְּגִין דְּחוֹלְקָא דְּאִנּוֹן אֲשַׁפְיּוֹן דְּזָמֵן דְּמִסְכָּנִי הוּא. וְאִי לֹא יִהְיֶה לוֹן

חולקהון בלהו קימי מינה ואמרי "אל תלחם את לחם רע עין" (משלי כג, ו) עלה
 כתיב "וזריתי פֶּרֶשׁ על פְּנִיכֶם פֶּרֶשׁ חֲגִיכֶם" (מלאכי ב, ג). ואמר שם, שמוקללין אותו
 האשפיון קללות נמרצות רחמנא ליצלן. ולא לימא אנש איכול ואשבע ומה
 דישתאר אתן למסכני, אלא רישא דכלא דאשפיון הוא. ואי חדי לאשפיון ורוי
 לון, קדשא בריך הוא חדי עמה, ואמר שם שכל האשפיון מברכין אותו איש
 בברכתו (זהר ח"ג פר' אמור דף קד).

[באור - מי שיש לו חלק בעם הקדוש, דהינו שיש לו נשמה קדושה, ויש לו חלק בארץ
 הקדושה, הוא ראוי לישב בצל האמונה לקבל את האורחים, ולשמוח בעולם הזה
 במצות סבה שנשמחו משתעשעת בה ולשמוח בעולם הבא. וצריכים לשמוח את העניים לפי
 שחלקם של אלו האורחים שהזמין לסעדו, הוא שיש לעניים, כי האשפיון נהנים במה
 שהעניים אוכלים, ואם אינו נותן להם חלקם מן הסעודות שהוא חלק העניים, אז כולם
 עומדים מן השלחן ואומרים "אל תלחם את לחם רע עין" פרוש אל תאכל לחם של רע עין,
 כי הוא מסמא אחרא, ואכילתו היא רק בשביל תאוות גופו, לכן גורם להחתים עליו גזרות
 קשות, ועליו נאמר "וזריתי פֶּרֶשׁ על פְּנִיכֶם פֶּרֶשׁ חֲגִיכֶם" - ואפוא זבל על פניכם כדי לבזות
 אתכם, הנזל שנעשה מהסעודות של החגים שלכם. ולא יאמר האדם, אוכל ואשבע וארנה
 תחילה, ומה שישאר מסעודתי אתן לעניים, אלא ראשית הכל הוא של האורחים, דהינו שיתן
 מנה יפה לעניים שהוא חלק האשפיון, וראוי הוא שיטלו חלקם בראש, ואם משמח את
 העניים ומשביע אותם, אז הקדוש ברוך הוא שמח עמו].

הנה כי כן, מה טוב אם יוכל להיות עני סומך על שלחנו כל ימי החג, ומאן דלא אפשר לה,
 לפחות יפריש מאכל אחד בכל יום ויתן לעניים. או יפריש מממונו בערב סבות ויבטא
 בשפתים, זה חלק אברהם אשפיון קדישא מסעודתי ביום ראשון, וזה חלק יצחק אשפיון
 קדישא מסעודתי ביום שני, וכן על זה הדרך. או יאמר, זה חלק מאשפיון עלאין. ויחלק הכל
 בערב סבות ולא יעבור, למען הביא עליו ברכה ולא קללה. (אורות אלים חלק הזהר)

דרוש לחג הסכות

אלו דברים ש'כים לחג הסכות ושמות תורה, מלבד הכתוב על הסדרה,
דבר בעתו מה טוב ערוכה בכל ושמונה, אם דרך איש לך נסדרה, הבט
וראה עם מי עושה חברה, אומר לדב'ק טוב זוהי דרך ישרה.

"הללו את ה' כל גוים שבחוהו כל האמים. כי גבר עלינו חסדו ואמת ה' לעולם הלויה."
הודו לה' כי טוב כי גבר עלינו חסדו" (תהלים קיז, א ב קיח, א). יש להבין מה להם
לגויים להלל ולשבח עלינו? ונראה, על פי מה שכתבו המקובלים שרצה הקדוש ברוך הוא
לזכות את ישראל ליראה ולאהבה את ה' הנכבד והנורא, ומשפיע עליהם שפע המורא והפחד
בזמנים נוראים, ושפע האהבה והשמחה בזמנים טובים, ומאותו השפע שמקבל - כל אחד לפי
מה שהוא אדם ולפי הכנתו, ימשך עליו שפע קדשה לכל הימים ליראה ולאהבה. נמצא
שהגויים יש להם טענה על שאין אוהבים ויראים את ה' - מחמת שלא עליהם יהיה השפע
הזה, ויכל בעת משקל ענשם על זה, כי צדיק הוא ה' ודן דין אמת.

וזה אומר: הללו את ה' כל גוים - כי גבר - הגבורות שמגלה הוא עלינו ולא עליכם, וכן
חסדו שמתגלה בזמנים טובים, ולא עליהם יהיה ענש כל כך על זה מאחר שיש להם
טענה - על דרך שטוענים כלום כפית עלינו את ההר (ע"ז ב:), ואמת ה' - שאין לפניו עולה,
על זאת הלוהו - שגם אם היה משפיע עליהם לא היו יראים ואוהבים, והיה מכביד ענשם,
והקעדר טוב והנאה להם. הודו לה' כי טוב - מה שמשפיע שפע ישועה באלו הימים -
שנמשך לעולם חסדו.

פעם אחת ארע צרה ומקרה בלתי טהור סמוך לחג וערכה כל שמחה על פן פרשתי

"הללו את ה' כל גוים שבחוהו כל האמים. כי גבר עלינו חסדו ואמת ה' לעולם הלויה"
(תהלים קיז, א ב). "הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו". יאמר נא ישראל וכו' יאמרו
נא בית אהרן וכו' יאמרו נא יראי ה' כי לעולם חסדו" (תהלים קיח, א-ד).

הללו את ה' כל גוים וכו' - שלפעמים הקדוש ברוך הוא מנסה הגוים בשביל ישראל בדכתיב:
"הכרתי גוים וכו' אמרתי אף תיראי אותי תקחי מוסר" (צפניה ג, ו), ולפעמים תכף מנסה
את ישראל - ולו נתבנו עללות. וזה אומר הללו את ה' כל גוים כי גבר עלינו - הגבורות והדינים
באו עלינו - ולא עליכם בשבילנו, וזהו חסדו - על דרך דכתיב "ולך אדני חסד כי אתה תשלם
לאיש כמעשהו" (תהלים סב, יג), ואמת ה' לעולם - הוא אמת וגזרותיו אמת, והכל בחסד.

הודו לה' כי טוב - שגובה חובתו של אדם בטובתו (פסחים קיח). יאמר נא ישראל - נא לשון
בקשה (ברכות ט), שלפעמים מנסה את האדם לפי שמתאווה לתפלתו כמאמר רבותינו

פלא

דרוש לחג הסוכות

יועץ

עט

זכרונם לברכה (יבמות סד.) אצל האבות שהיו עקרים, ואצל יציאת מצרים (שיה"ר ב, לה), וצריך שיפשוטו במעשיהם ועקר הכל השלום - לכן יאמרו נא בית אהרן - אזהבי שלום, וגם יאמרו נא שמכאן ואילך יהיו יראי ה' בכל - על יד זה יהיה לעולם חסדו.

עוד פרשתי נמשך לפי המאריך, "אודך כי עניתני ותהי לי לישועה. אכן מאסו הבונים היתה לראש פנה. מאת ה' היתה זאת היא נפלאות בעינינו. זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו. אגא ה' הושיעה נא אגא ה' הצליחה נא" (תהלים קיח, כה).

שיש חמשה טעמים שראוי לאדם שלא להצטער במועד אפלו אם יאירע לו מקרה בלתי טהור, האחד שהיסורין הם תמורת מיתה - והרי זה דומה למי שנתחייב מיתה למלכות ונצל בפרוטות, שראוי לשמוח, וזה אמרו אודך כי עניתני ועל ידי זה ותהי לי לישועה מן המיתה.

והשני שכל מארעות העולם הזה הכל הבל - כאכן מאסו הבונים, נגד הטוב האמתי אשר בחר בנו יוצרנו - והאמה הישראלית היתה לראש פנה ודומה למי שהרויח חללו של עולם ואבד פרוטה קטנה.

והשלישי דכל דעביד רחמנא לטב עביד - ואנחנו לא גדע, בעובדא דרבי עקיבא דמייתי בש"ס (ברכות ס:) דעאל לההוא אתרא דלא יהבי ליה אושפיזא וכו' - וזה אמרו מאת ה' מדת הרחמים היתה זאת - היא נפלאות ונסתרת בעינינו.

והרביעי שחייבא רמנא לרחוק את עצמו ולשמוח שמחה של מצוה - לקיים מצות בוראנו, כי אין לשבח למי שהוא טוב לב משתה תמיד, אלא העקר המצוה הוא כי תקנה אותו רעות וצרות - שישכח עצבו ואנינו מפני כבוד בוראנו - וזה אמרו זה היום עשה ה' שנגילה ונשמחה.

והחמישי שדיו לעבד שיהא פרבז - כי גדל צער השמים, ועד שנצטער ונבקש על עצמו נבקש על כבוד יוצרנו - אגא ה' הושיעה נא רצה לומר שאנו מבקשים מלפניו על כבוד שמו.

או נאמר, על פי מה שכתב הרב החנוך (מצוה תפח) טעם מצות "ושמחת בחגך" בחג הסוכות, שהוא כאב את בנו ירצה - שבאשר ראה שהתענה והצטער, אמר ילך בני לטיל כדי שיפגי וירחיב לבו וישמח וגל כבודו, בן הקדוש ברוך הוא לאחר שהתענינו ונצטערנו ביום הכפורים - נתן לנו חג הסוכות לשמח לב נדבאים. וזה אמרו אודך כי עניתני - ביום הכפורים - ותהי לי לישועה, אבל מתוך כך יש פסידא שהלב סתום ויהי לאבן, ומדת העצבות שמאסו הבונים שהם התלמידי חכמים - היתה לראש פנה, מאת ה' היתה זאת - שמתגלה מדת הגבורה והפחד, ועם שהיא נפלאות לשון מכסה בעינינו ואיהו לא חזי - מזליה חזי ומלא יראה

מפחד ה'. מה עשה ה' נתן לנו זה היום נגילה ונשמחה ב' גימטריה ח' ימי הסוכות פאב את בן ירצה. אבל צריך להקדים תפלה - אגא ה' הושיעה נא - שלא תצא תקלה מחמת השמחה, רק נעשה הכל כדין וכשורה, אגא ה' הצליחה נא - בכל השנה שנהיה שמחים וטובי לב בסגלת שמחתנו עתה, כמאמר רבותינו זכרונם לברכה (אברבנאל דברים טז יג) שגד היא המדה שהשמח בחג מבטח לו שישמח כל השנה.

או נאמר אוֹדךְ כי עניתני - בראש השנה באימת הדין - ותהי לי לישועה, אכן מאסו הבונים שהוא היצר הרע, היתה לראש פנה - שביים הכפורים נעשה סגור, מאת ה' היתה זאת - שמתוך שלא מצא מקום לקטרג נעשה סגור כמאמר רבותינו זכרונם לברכה (פרקי דר"א פמ"ו) ועל בן זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו - בשמחת ימי החג - זוהי עקר השמחה, כי שמחנו ה' שצאנו בדימוס, אגא ה' הושיעה נא לשון בקשה - שאל יעבד שום חטא ועון את תפלתנו ובקשותינו.

או נאמר אוֹדךְ כי עניתני - וכפית עלינו הקר לקבל התורה - ותהי לי לישועה, אכן שהיא התורה על דרך שפרשו רבותינו זכרונם לברכה (תענית ד.) על פסוק (דברים ח ט) "אֶרֶץ אֲשֶׁר אֲבִיךָ בְּרֹזֶל", מאסו הבונים - שהם הגויים, שטוענים ליום הדין שהוציאו ומנסו בגנין גשורים ומרחצאות וכדומה - היא היתה לראש פנה, והיה נראה שמאת ה' היתה זאת התורה על כרחנו שלא בטובתנו - והיא נפלאה - מפרשת ומבדלת בעינינו, על בן זה היום סיום התורה עשה ה' נגילה ונשמחה בו - להורות כי בלב שלם קבלנוה, אגא ה' הושיעה נא בזכות התורה - בדכתיב (הושע ח י) "גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם", וכן הצליחה נא - בדכתיב (תהלים א ב-ג) "בתורת ה' חפצו, וכל אשר יעשה יצליח".

או נאמר - אוֹדךְ כי עניתני בגלות מצרים, ותהי לי לישועה - נגד פסח, אכן מאסו הבונים שהיא התורה - היתה לראש פנה - נגד שבועות, מאת ה' היתה זאת היא ראשי תבות האמה ישראל נפלאה ומבסה בעינינו - עניי כבוד נגד סוכות, זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו - כמשל דמיתי במדרש (סוכה נה:) למלך שעשה סעודה לעבדיו ובסוף רצה להתנחל ולשמח עם בנו, כך בכל ימי החג מקריבים שבעים פרים נגד שבעים שרים - וביים השמיני עצרת תהיה לכם, וזה אומרו - נגילה ונשמחה בו - נגד שמיני חג עצרת, אגא ה' הושיעה נא - ונעשה חג חדש. (אלף המנו)

"בספכת תשבו שבעת ימים כל האזרח בישראל ישבו בספכת למען ידעו דרתיכם כי בסכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים אני ה' אלקיכם".
(ויקרא כג מב)

נראה לפרש על פי מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (ויקרא רבה לה א) כמו שאמר דוד המלך עליו השלום (תהלים קיט נט) "חשבותי דרכי ואשיבה רגלי אל עדתיד" שבכל יום היה אומר לבית דירה פלונית אני הולך ואשיבה רגלי אל עדתיד, שהפונה הוא שצריך לקיים קרא דכתיב (מכה ו ח) "והצגע לכת עם אלהיד" כי היכי דלא ליגרי ביה יצר הרע ובה שיהיה מסתיר ענינו היו רגליו מוליכות אותו לבית המדרש, וכמו שפרשתי בזה בפסוקי מתן תורה על מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (סוטה כב:) לעולם יעסק אדם בתורה ובמצוות אפלו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה, ובה גם בן אני מפרש (קהלת ז כג) "אמרת אהבתי" והיא רחוקה ממני" שפמה שאני מוציא מפי לעשות טוב - והיא רחוקה ממני דמגרי בי יצר הרע, וזהו גם בן טעם אומרים (בבא מציעא פז.) צדיקים אומרים מעט - ועל ידי זה עושים הרבה. **ואפשר** זהו רמז הכתוב (איכה ג מד) "סכותה בענו לך מעבור תפלה" והפונה שתסתירו מעשיכם כל ימי חייכם ימי שנותינו בהם שבעים שנה, והראיה הוא מדוד המלך עליו השלום שהוא האזרח בישראל מאיר וזרח כמו שאמר הכתוב (שמואל ב כג ד) "ויבאר בקר יזרח שמש" פרש רש"י: והבטיחני שתלך גדלתי הלך וגדל פאור נגה אשר הולך ואור, וממנו למדנו ישבו בספכת אפן ההסתה, ועוד ראיה כי על ידי ההסתה נצל מן המזיקין והוא צווי האל יתברך (שמות יב כב) "ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר" וזה אומרו "למען ידעו דרתיכם" התועלת מההסתה הוא - "כי בסכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים" אף כי "אני ה' אלקיכם" שפכת בכורות לא היה על ידי מלאך ושחרף ושליח אלא הקדוש ברוך הוא בכבודו.

או נאמר "בספכת תשבו שבעת ימים כל האזרח בישראל ישבו בספכת" דיש לדקדק כפל הלשון תשבו בסכות וישבו בסכות, וגם שבתחלה אמר שבעת ימים ולבסוף סתם, והיה די שיאמר כל האזרח בישראל ישבו בספכת שבעת ימים. ונראה שבה לרמז למה שאמרו בזה הקדוש כי הספה היא השכינה הרובצת על הבנים המסבכת ומקיפה עלינו באור המקיף מכל צדדינו, וזהו לכל עדת בני ישראל אשר נגה עליהם כל שבעת ימי הסכות, אמנם כל האזרח בישראל שהם הצדיקים כמו שדרשו רבותינו זכרונם לברכה (קדושין עב:) על פסוק (קהלת א ה) "וזרח השמש" ישבו בסכות לעולם בכל ימות השנה לא וזה שכינה מהם ושמחת עולם על ראשם.

טעם למנהגן של ישראל תורה אשר נהגו לנגן פסוקי אודך כי עניתי בחגים ובמועדים, נראה דבפסוקים הללו בא הרמז למועדי ה' אשר נצטוונו בהם "ושמחת בחגך" פסוק אודך

נגד פסח - אודף פי עניתי בגלות מצרים ותהי לי לישועה. פסוק אכן כנגד שבועות - אכן שהיא התורה "משם רעה אכן ישראל" אשר מאסו הבונים שהם אמות העולם שטוענים לעתיד לבוא שהיו עוסקים בבנין שוקים וגשרים ולא רצו לקבלה היא היתה לראש פנה. פסוק מאת ה' נגד סכות - נגד עניי כבוד, וזה אומרו מאת ה' היתה זאת היא האמה ישראלית נפלאות ומקסית בעינינו בעניי כבוד. (דו ידיו - אלה המנו)

ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר פפות תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל ושמחתם לפני ה' אלקיכם שבעת ימים. (ויקרא כג כז)

אמרו רבותינו זכרונם לברכה (מדרש תנחומא אמור ל) "ביום הראשון" - ראשון לחשבון עונות. וקשה, דברי אמרו (ברכות יט.) אל יפתח אדם פיו לשטן, ולמה יאמרו ראשון לחשבון עונות, ויותר טוב לומר שלא יחטאו.

ונראה לפרש, כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (יומא פו.): גדולה תשובה, שזדונות נעשות בשגגות, ובמקום אחר אמרו (שם) שנעשות בזכיות, ותרגו, כאן מיראה כאן מאהבה. והנה התשובה אשר נעשה בראש השנה וביום הכפורים הוא מיראה, פי מי לא ירא בימים האדירים האלה אשר מלך יושב על כסא דין ובמשפט יעמיד ארץ, עד יום ראשון של סכות שצודק בו תשובה מאהבה, ועל ידי זה זדונות נעשות בזכיות, והוא ראשון לחשבון עונות שנהפכו לזכיות, ומצות היום הכל רומזים לאהבה ושמחה.

וזה רמז הפתוב "ולקחתם לכם ביום הראשון" לחשבון עונות, שנעשו זכיות מפני השמחה, "פרי עץ הדר" - אתרג נאה שמשמח את הלב (וזהו חדש עה), "פפות תמרים" - לולב שדומה לגם נצוח מלחמה, כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה במדרש (ויקרא רבה ל ב), וזה שמחה גדולה, "וענף עץ עבות" - הדם משלש, הם האבות (פרי עץ חיים שער הלולב פ' א), החוט המשלש, ונטיעות דומות לשרשים, שעבדו מאהבה, "וערבי נחל", ערבה גדולה על פלגי מים, שיערב לנו עסק התורה הדומה לנחלים שמעלה מטומאה לטהרה (ברכות טז), וגם השמחה אשר נעשה בחג הסכות, ממנו נמשך שפע לכל השנה שמחה של מצוה (אברבנאל דברים טז יז), ובזה "ושמחתם לפני ה' שבעת ימים" כל ימי שנותינו שבעים שנה. (דו ידיו).

מזמור של סבות

"צמאה נפשי לאלקים לאל חי מתי אבוא ואראה פני אלקים. היתה לי דמעותי לחם יומם ולילה באמור אלי כל היום איה אלקיך. אלה אופרה ואשפכה עלי נפשי כי אעבר בסף אדדם עד בית אלקים בקול רנה ותודה המון חוגג."

צמאה נפשי לאלהים לאל חי מתי תבוא הגאלה - ואראה פני אלהים, אבל היתה לי דמעותי לחם יומם ולילה באמור אלי כל היום - למה לא תחשב איה אלקיך - שהוא בבית הנקסט ומדברים דברי שחוק וקלות ראש ושיחה בטלה בבית הנקסט, ועבדי קלנא בשכינתא ועל דא מתעבבי בגלותא, אלה אופרה ואשפכה עלי נפשי - רצה לומר לשעומדים בפני אלי הארץ - אופרה שעומדים בכבוד גדול ומורא ופחד, ואשפכה עלי נפשי - איה ולמה לא תהא כהנת כפנדקית, כי אעבר בסף לפי כבודו ומורא מלכי ארץ - על אחת כמה וכמה היה ראוי לנהוג בעומדו בהיכל מלך הכבוד מלך העולם, עד שיהיה ראוי שאדדם עד בית אלהים - שלא ישמע אפלו קול פסיעות, כי אם קול רנה ותודה המון חוגג.

או נאמר שאנו עושים בחג הסבות זכר לשמחת בית השואבה, ואמרו (ירושלמי סוכה פ"ה ה"א) שנקרא בית השואבה שהיו שואבים משם רוח הקדש - והיו זוכים להשראת שכינה, על דרך שפרשו (זוהר בראשית רסא ב) על מאמר הלל (סוכה נג.) אם 'אני' כאן הכל כאן [זהר - הוה רמזו ואמר אי שכינתא דאקרי אני שריא כאן, הכל כאן]. וזה אמרו - אלה אופרה - שאעשה זכר למקדש, ואשפכה עלי נפשי שנקראת השכינה - שאזכה להשראת שכינה, על ידי שאדדם עד בית אלהים שהוא בית הנקסט - בקול רנה ותודה המון חוגג.

או נאמר על ידי שאלה אופרה - שאעשה זכר למקדש, ואשפכה עלי נפשי בתפלה לה', כי אעבר בסף שתרגומו במטלה - דהינו בחג הסבות, מבטחני שירחמנו עושנו ויבנה בית קדשנו ותפארתנו - ואדדם עד בית אלהים בקול רנה ותודה - בן יהי רצון במהרה בימינו אמן. (אלף המנו)

הנה בזה הקדוש (ח"ב קלא): החמיר מאד באסור הדבור בבית הנקסט, ואמרו דמאי דמתעבבי ישראל בגלותא, משום דעבדי קלנא בשכינתא. והוא דבר שהשכל מחיבו, והדברים קל וחמר, שהרי בעמדו לפני שרי ואילי הארץ לבקש מלפניהם על דבר שהוא לצרפו והנאתו, אם מניח כבודו ומדבר עם חברו, הוא מקל בכבודו וחרה בו אפו.

ועל פי זה פרשתי רמז הכתוב (תהלים מב ג-ה) "צמאה נפשי לאלקים לאל חי מתי אבוא ואראה פני אלקים. היתה לי דמעותי לחם יומם ולילה באמור אלי כל היום איה אלקיך. אלה אופרה ואשפכה עלי נפשי כי אעבר בסף אדדם עד בית אלקים בקול רנה ותודה המון חוגג." והוא, כי "צמאה נכספה וגם כלתה נפשי" להיותנו דבקים "לאלקים לאל חי", וזה אי

אפשר כי אם בהיותנו על ארצנו ועל נחלת אבותינו, ובכך פלו עיני מיחל "מתי אבוא ואראה פני אלקים", מתי יבוא משיח ויגאלנו. אבל "היתה לי דמעותי לחם יומם ולילה", כי אנכי הרואה סבת העפוב "באמר אלי כל היום" למה לא תחשב "איה אלקיד", שהוא מצוי בבית הנקסט, ושם נדברו דברים בטלים ודברי שחוק וקלות ראש ועבדי קלנא בשכינתא, אשר על דא מתעבבי בגלותא (זהר ויקרא עה:). וזה הדבר מכאיב הלבבות, "אלה אפרה" אצל אלי הארץ הוא השליט נקרא אלה לשון קנשה (פסיקתא זוטרתא ויקרא עו א), "ואשפכה עלי נפשי" מרב יגוני שעומדים לפניהם בכבוד גדול ולא תהיה כהנת כפונדקית, והדברים קל וחמר, "כי אעבר בסף", ההפך שיש בין מלכותא דרקינא למלכותא דארעא, צריך כש"אדם עד בית אלקים" לא ישמע קולי רק "בקול רנה ותודה" אל הרנה ואל התפלה "המון חוגג", עבדו את ה' בשמחה. (דן ידן)

"מה יפו פעמיו בנעלים" (שיר השירים ז ב) @22 - מה יפו פעמיהם של ישראל בשעה שעולים לרגל, "בת נדיב" - בתו של אברהם אבינו ע"ה שנקרא נדיב, דכתיב (תהלים מז י) @22 "נדיבי עמים נאספו עם אלקי אברהם". (סוכה מט:)

ויש להבין, למה תלה שבח העולים לרגל במדת הנדיבות? ונראה לפרש על פי מה שאמרו בגמרא (תענית ב). שאין שואלים את הגשמים עד ז' בחשוון, והטעם הוא משום עולי רגלים עד שיגיע אחרון שבהם לנהר פרת. וזה אמרו: "מה יפו פעמיו" - מה יפו פעמיהם של ישראל עולי רגלים, שאין מטנפים מפני שלא היו גשמים והיו יכולים לילך בנעלים ולא היו צריכים לסגוד לים ליםות הגשמים. וכי תימא זה שהיו הגשמים נעצרים וגשם אין, הנה מפני "מתהלל במתות שקר" (משלי כה יד), שפוסקים צדקה ואינם נותנים, כמו שפרשו בגמרא (תענית ח:), לזה אמר כי אין זה, מפני שפך ידוע שהם בת נדיב בתו של אברהם אבינו ע"ה. ולזה סים קרא "חמוקי ירכיף", שהם עושים צדקה מתן בסתר מה ירף בסתר (עי' מועד קטן טז:).

אי נמי נראה בהקדים להבין מאמר רבותינו זכרונם לברכה (ראש השנה טז:): חייב אדם להקביל פני רבו ברגל, מה המצוה הזאת ומה טעם יש בה, הלא נתראנו פנים בבית הנקסט? וכבר אמרו המפרשים (יערות דבש ח"א יב) שהוא זכר למצות ראיה אשר היינו חייבים בזמן שבית המקדש קים, לעלות ולראות. אבל עליה אני דן, למה הטריחנו ויצרנו לעלות ולראות, הלא מלא כל הארץ כבודו? ועוד יש לדיק בלשון חכמים שאמרו חייב לקבל פני רבו ברגל, ולא אמרו בחגים ומועדים, שהרי על הפסוק שאמר (שמות כג יד) "שלש רגלים" הצרכו לדרש למעט חג מראיה (חגיגה ד:), ואם רצו למנוקט לשנא דקרא, הוי להו למימר להקביל פני רבו ברגלים?

ונראה לתרץ הכל בהקדים מה שכתבו המקבילים (מהרח"ו בשערי קדושה א א) שרצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל ונתן להם רמ"ח מצות כנגד רמ"ח אבריו של אדם, כדי

שֶׁבֶכֶל מִצֹּהַ יִתְקַן בָּהּ אֶבֶר פִּרְטֵי הַמִּתְיָחִים לְאוֹתָהּ מִצֹּהַ, וְנַעֲשֶׂה מִלְּבוּשׁ שֶׁל קֹדֶשׁהּ הַשִּׁירָה לְאוֹתוֹ אֶבֶר. וְזֶה אָמְרוּ: מִה יִפּוּ פַעֲמֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם מִתְתַּקְּנִים עַל יְדֵי שֶׁהֵם עוֹלִים לָרֶגֶל, וּמִתְקַנִּים גַּעֲלִים שֶׁל אֹר לָרֶגֶלִים שֶׁל הַנִּשְׁמָה. וְלִזְהָ אָמְרוּ בְּתוֹ שֶׁל אֶבְרָהָם - גִּימְטְרִיָּה רַמ"ח, שֶׁצָּרִיךְ לַעֲשׂוֹת תְּקוּנָה לְכָל רַמ"ח אֶבְרִים, וְלָכֵן צָרִיךְ שִׁיחָהּ לָהֶם מִצֹּהַ גַּם בְּרִגְלֵיהֶם כְּדֵי שִׁיחָהּ הַרְגָלִים. וְהִנֵּה בְּזִמְנָה שְׂבִית הַמִּקְדָּשׁ קִים הָיוּ מִתְקַנִּים שְׁתֵּי הַרְגָלִים. הַאֲחֵת, עַל יְדֵי הַעֲלִיָּה לְרֹאשׁ אֶת פְּנֵי ה', וְהַשְׁנִית, עַל יְדֵי שֶׁהָיוּ מִבִּיָּאִים עוֹלֵת רֹאשׁ וְשִׁלְמֵי חֲגִיגָה. וְזֶה אָמְרָם: חֵיב אָדָם לְהַקְבִּיל פְּנֵי רַבּוֹ בְּרֶגֶל - כְּנֶגֶד מִצֹּהַ רֹאשׁ, וּבִזְהָ נִתְקַן תְּקוּנָה הַרְגָל הַאֲחֵת, וְלִשְׁחִיבָהּ בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ, אָמֵן - אֲזִי יִתְקַנּוּ שְׁתֵּי הַרְגָלִים, כֵּן יְהִי רָצוֹן, אָמֵן. (עַן יְדִין)

שִׁלַּח לְחֻמָּךְ עַל פְּנֵי הַמַּיִם כִּי בָרַב הַיָּמִים תִּמְצָאֲנוּ. תָּן חֶלֶק לְשִׁבְעָה וְגַם לְשִׁמוּנָה.

(קהלת יא א-ב)

וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ וְזִכְרוֹנָם לְבָרְכָהּ (עִירוּבִין מ:): "תָּן חֶלֶק לְשִׁבְעָה" - אֵלּוּ שִׁבְעַת יָמֵי הַפֶּסַח, "וְגַם לְשִׁמוּנָה" - אֵלּוּ שְׁמוֹנֶת יָמֵי הַחֹג. נִרְאֶה לְפָרֵשׁ עַל פִּי מַה שֶׁאָמְרוּ הַמַּפְרָשִׁים (חִיד"א שְׂמַחַת הַרְגֵל לְמוֹד א' לַחֹג הַשְּׁבִיעִי) כִּי מִי שֶׁהוּא טָרֹד עַל הַמִּחְיָה וְאֵין לוֹ פְּנָאִי לְלַמֵּד, וּבְפִי אֹמֵר שֶׁנִּפְשׁוֹ חֲשָׁקָהּ בַּתּוֹרָה, וְאִם הִיא לוֹ פְּנָאִי לֹא יִמְיֵשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה מִיָּדוֹ, יֵשׁ בְּחִינָה לְזֶה בִּימֵי הַמּוֹעֲדִים שֶׁאֵין לוֹ עֶסֶק בָּהֶם, אִם לֹא יִפְסִיד הַזְּמַן וְיַעֲסֹק בַּתּוֹרָה זֶה הוּא הוֹרָאָה שֶׁהָאֱמֶת אֵתוֹ וְכִדְבָּרָיו כֵּן הוּא, וְנוֹטֵל עָלָיו שֶׁכֶּר אֶף עַל יָמוֹת הַחֹל, אֲשֶׁר בִּזְהָ פָּרְשׁוֹ "כִּי אֶסַח מוֹעֵד אֲנִי מִיִּשְׂרָאֵל אֲשַׁפֵּט" (תְּהִלִּים ע"ה ג). נִמְצָא דְצָרִיךְ לְקַיֵּם בְּמוֹעֲדִים "חֲלָקָהּ" - חֲצִיזָה לַה' בְּעֶסֶק הַתּוֹרָה וְחֲצִיזָה לָכֶם בְּאִכְלָהּ וּשְׁתִּיָּה אֶהְבָּה בַּתְּעֻנּוּגִים. וְנִרְאֶה דְזֶהוּ רָמְזוֹ הַכְּתוּב: "שִׁלַּח לְחֻמָּךְ" - הִכִּינוּ לְסַעֲדָהּ, כְּמוֹ "וּמִלְכִּי צֶדֶק וְכו'" הוֹצִיא לָחֶם וְיִין" (בְּרַאשִׁית י"ד יח), וְגַם צָרִיךְ "עַל פְּנֵי הַמַּיִם" - אֵין מַיִם אֵלָּא תּוֹרָה (בְּבֵרָא קַמָּא י"ז), שֶׁלֹּא יִפְסִיד הַזְּמַן, וּבִזְהָ תְּרוּיָה "כִּי בָרַב הַיָּמִים" שֶׁאֵתָה טָרֹד וְאֵין לָךְ פְּנָאִי לְלַמֵּד - "תִּמְצָאֲנוּ" שֶׁכֶּר טוֹב. וְהִדְרָה מִפְּרֵשׁ, עַל אִיזָה זְמַן מִיָּרִי קָרָא "תָּן חֶלֶק", אֲחֻזָּה בִּזְהָ וְגַם מִזְהָ? "לְשִׁבְעָה וְגַם לְשִׁמוּנָה", אֵלּוּ יָמֵי הַפֶּסַח וְיָמֵי הַחֹג שֶׁנִּתְּנוּ לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה (ע"י יְרוּשָׁלַיִם שַׁבַּת טו ג). (עַן יְדִין)

חל המועד

יְדוּעַ מאמר רבתינו ז"ל (סנהדרין צט.) שהמבזה את המועדות דהינו חל המועד אין לו חלק לעולם הבא. ופרשו, דהינו שנוהג מנהג חל במלאכה או באכילה ושתיה. ויחיד האיש וילפת שיש דברים שגוראים קלים ואדם דש אותם בעקביו עליהן אמרו, שהעובר עליהן אין לו חלק לעולם הבא, ובפרט בענין חל המועד רבים עברו, ומוחמת שהתירו איזה מלאכות יותר מיזם טוב נעשו כל המלאכות בהתר ואין מבקש לידע מהו אסור ומהו מותר, ועברה גוררת עברה שמתוך שהם להוטים בעסקיהם או בשחוק ה"קארטין" פנה היום בלי אכילה כלל או באכילה כל שהוא כמעשהו בחל, וה' הטוב יכפר בעד. והאיש הירא לנפשו ידרש מעל ספר או מפי סופרים איזו מלאכה אסורה ואיזו מתרת ולא יעבר. וכן יזהר להרבות קצת באכילה ושתיה להבדיל בין הקדש ובין החל ולא יאבד עצמו לדעת.

וידוע מאמרם ז"ל (ירושלמי שבת טו, ג) שלא נתנו שבתות וימים טובים לישראל אלא לעסק בתורה. וידוע מה שפרשו הקדמונים בפסוק (תהלים עה, ג) "כי אקח מועד אני מישרים אשפט". כי אשר יש להם טענה שאינם יכולים לעסק בתורה מחמת טרדתם על המחיה ועל הכלכלה, חל המועד הוא תבדתהון והיא מקטע רגליהון ומחנכתן גם על זמן טרדתם, כי החל המועד עד ממחר שאין הטרדה גורם. ואם בחל המועד וכן בכל עת שהוא פנוי אינו מפנה עצמו לבטלה אלא עוסק בתורה, בא בשכרו גם על הזמן שהוא טרוד בעסקיו כאלו היה עוסק בתורה. והאיש הירא את ה' חרדה ילבש כל ימיו ויזהר מעלבונה של תורה שכל מי שאינו עוסק בתורה נקרא נוף (שמות רבה מא, ט). וביותר יזחל ויירא בחל המועד שהם ימי הדין שבפסח העולם גדון על התבואה ובחג על המים (ר"ה טז). וגמר הדין בהושענא רבה, והפנקס פתוח לדונו על פי מעשיו, וראוי לאזר חיל להוסיף מצנה אחת יתרה, ודי בזה למי שיש לו לב. (פלא יועץ)

גליונות הגריח"ס שליט"א על פלא יועץ

גליונות מכת"י מהר"ר הגרי"ח סופר שליט"א על ספר פלא יועץ בערכים הנדפסים כאן מתוך מה שנדפס בפלא יועץ עם הגהות "דמשק אליעזר" [ובכל מה שכבר נידון בקונטרס "אמרי חיים" המצורף לקמן בדברי הפלא יועץ, לא הבאנו בכפילא]

ערך סליחות

(עמוד יד ד"ה והיומר) והייתר שיש לירא יראא גדולה ולעשות תכנה תכנה, הוא לפי מה שפירשו המקבילים למאי דקשה על אפרם (ראש השנה טז): ששאלשה ספרים יש: צדיקים נכתבים ונחתמים לאתר לחיים, ופעמים נכתבים ונחתמים לאתר למיתה, בינונים וכו'. וקרי ציגנו הוראות דרך רשעים צלחה, והצדיק אבד, ואנשי חסד נאספים. ותרצו, שעקר החיים והמות שנגזר בראש השנה, הוא חיי הנפש ומיתת הנפש. מה שכתב "שפירשו המקובלים", נ"ב, לאו דוקא, וכבר הראשונים כתבו כן, עיין שם ברי"ד ורמב"ן וריטב"א ור"ן ר"ה ט"ז ב'.

ערך תשובה

(עמוד לו ד"ה וכל הקרצ) וכל הרחוק מן התורה, הוא רחוק מן השם יתברך. וכמ"ש בהדיא בזה"ק ח"ג (דפ"ט ע"ב).

(עמוד מ ד"ה ואס לא) ממון של אסור המערב עם ממון של התר - בא זה ומאבד את זה. וכן כתב לעיל (בערך גזל), וכן כתב בספר החינוך (מצוה שמג), והוא ש"ס (ב"מ ע"א א') שהמלוה בריבית נכסיו מתמוטטין.

(עמוד מ ד"ה ואס היא) ואף אם הנחבל ימחל

מעצמו ויעביר על מדותיו, וקמנהג העולם שאומרים בכל לילה: "הריני מוחל וסולח וכו'", לא סגי בהכי, דנחי דמועיל הרבה, אבל על כל פנים חייבא וקניא עלה דאנש לעשות את מה שמשל עליו ולרצות את חברו. תדע, דהא מיתי בש"ס (יומא פז). עובדא דרב, דהנה מהדר וממצי נפשה להווא טבא בכל מעלי יומא דכפורי כי היכי דלשאל מנה מחילה, ותהנה לה פרה, שמע מנה דלא סגי בפשימחל הנחבל מעצמו לחוד. ואולי יש לדחות ולומר דאכן אם מוחל סגי אבל רב אסור היה לו למחול כי ת"ח צריך להיות נוקם ונוטר כנחש [ואסור לו למחול על כבודו] יומא כב' ב'. [א"ה: ראה בדברי רבינו שליט"א בספר שובי השולמית ח"ה (סי' יג) באריכות על דברי הפלא יועץ הנ"ל, ושם העיר דלא דק פורתא בעובדא דמייתי תלמודא ביומא שם כיע"ש].

(עמוד מ ד"ה ואס היא) ומה גם שאין אדם יודע אם מחל לו חברו, שעל הרוב האומרים נסח "הריני מוחל וסולח", אין פיהם ולבם שרים, ויש דלא ידע מאי קאמר, והראיה, שביום שאחריו הקפידה במקומה עומדת ביהר שאת. הנה כי כן, לא סגי בלי שאלת מחילה. לא הבנתי היטב, דמה בכך, כי יש לומר שדי בכך במה שמחל בפיו, אף שבלבו הקפידה נמצאת, ודברים שבלב אינם דברים, ועיין.

(עמוד מא ד"ה ואס גזל) ואם לא יוכל לעשות שום דבר מצרכי רבים, או שגזל את הגוים ואין ידו משגת להשיב. ושמע מינה דלא ס"ל כאחרונים דליכא בגוי "והשיב".

(עמוד מא ד"ה ואס גזל) אם לא יוכל לעשות שום דבר מצרכי רבים, או שגזל את הגוים ואין ידו משגת להשיב, או שחייב להשיב את הגזלה ליתומים קטנים דלאו בני מחילה נינהו, באפן שאין לו תקנה, אפלו הכי לא יתאש מן הרממים, שאין הקדוש ברוך הוא בא בטרוניא עם בריותיו, רק ישפך נפשו לפני השם שיצורוהו על דבר קבוד שמו, ויקבל עליו שפאשר תשיג ידו, יחזיר, וה' יראה ללכת וירחמנו עושהו. וכמ"ש בחובות הלבבות שער התשובה פרק י"א.

(עמוד מז ד"ה וזפרט) ובפרט בענין התשובה צריך שעיניו לא תשבע ולא יאמין בעצמו,

לעולם יפחד ששם בדמיוני לה למעבד לא עבד, ויותר על מה שתקן. חזר וקלקל בעברות שעושה בסדרן, או ששם לא תקן כלום, שלא נתקבלה תשובתו, כגון שפעס, שהפועס טורף נפשו באפו. איני מבין, שעל ידי כעס אי אפשר להפקיע תשובה, כי תשובה מציאות ואינה מתבטלת, כמי שנטהר על ידי מקוה ואחר כך כעס, אטו חזר ונטמא. [א"ה: ראה בדברי רבינו שליט"א בספר שובי השולמית ח"ה (סי' יח) ע"ש].

(עמוד מז ד"ה וזפרט) וכן יש כמה עברות שגורמין שנוצלים בפניו שצרי תשובה. עיין רמב"ם הלכות תשובה פסק דיש כ"ד דברים המעכבים את התשובה. ועוד שם בפרק ו' (ה"ג) אם הרשיע כפרעה וכסיחון, ע"ש [שנוצלים בפניו דלתי תשובה], וחלקו עליו רבינו יונה ועקידת יצחק, ועיין יד הקטנה.

א. כתב בספר חובות הלבבות (שער התשובה פרק י'): אבל איך אופן התחבולה למי שקשתה עליו התשובה, נאמר בתשובת השאלה הזאת, כי מי שעבר עבירה מן העבירות, שיקשה לתקנה באופן התשובה המיוחדת בה, אינה נמלטת מאחד משני דברים: או שתהיה מן העבירות שבינו ובין בוראו, או שתהיה מן העבירות שבינו ובין בני אדם, כמו האונאה והגניבה ומיני הגזילות והחמס והעוול.

ומאיו מהן שתהיה, ותהיה התשובה נמנעת עליו לאחד מן הפנים שהקדמנו שהתשובה מהם קשה, כשיקבל עליו גדרי התשובה בכל תנאיה, אשר בכחו ויכלתו מהם, הבורא מקל עליו תשובתו, ועובר לו על מה שנעלם ממנו ונמנע עליו, וישים לו מוצא קרוב מחטאו וירחיב אמות לאתו בו וכו', ואם הוא מצד אונאה וגזל בממונות, יתן לו האל ממון ויפרענו לחבירו וירצהו וימחול לו. ואם הרע לחבירו בגופו או בממונו - הבורא יתברך יכניס לו בלבו רצון ואהבה, עד שימחל לו במה שהיה מחטאו עליו, כמו שאמר ברצות ה' דרכי איש גם אויביו יושלים אתו. ואם ירחק ממנו העשוק, יזמין הבורא התקבצם, עד שייכנע לפניו העושק וימחול לו, ואם לא ידע האנשים העשוקים ומספר הממון אשר עשק, יפיק אותו האל להוציא ממנו בתועלות כוללות, כבנין גשר וחפור בארות, יהנו מהם בני אדם, ועשות בורות בדרכים, שאין המים מצויים בהם, ומה שדומה לזה מתועלת ההמון, עד שתהיה תועלתו כוללת מי שעשק ומי שלא עשק. ואם ימות העשוק, ישיב הממון ליורשיו.

הרי לנו פתח תקוה נכבד מאוד לתקון עון הגזל כשאין לאל ידו להשיב, שיעשה תשובה עם כל גדרי התשובה ויתאמץ בה לפי כוחו, ואז השי"ת יכניס בלב הנגזל והעשוק שימחל לכל גזליו ודו"ק.

(עמוד מג ד"ה הנה כי כן) מי לנו גדול מדוד המלך עליו השלום, שלאחר שהפליא לעשות, אף על פי כן אמר (תהלים נא ה): "וְחִטָּאתִי נִגְדִי תְּמִיד". צ"ע, דזה היה בתחילה כאשר בא אליו נתן הנביא ולפני שהפליא לעשות.

(עמוד מג ד"ה וכן עשה בן המלך) ומי לנו גדול מרבי אברהם דאמריאוי לה תליסר נהרי דאפרסמונא דכנא, והוא אמר: לריק יגיעתי. לפי מה שכתב מהרח"ו בספר עץ הדעת טוב (ח"ב דף ו' ע"ב דרוש לנפטר) ובספר אור ישראל (כוכבי אור מאמר ב) אינה ראייה ע"ש. [דשם פירשו שחשש שינוכה משכרו לעוה"ב בעבור שכבדוהו הרבה בעוה"ז].

ערך ראש השנה

(עמוד נז ד"ה ורע עלי) שנהרי אמרו במדרש. הוא תלמוד ערוך בראש השנה (ל"ב ב').

(עמוד ס ד"ה ואשריהם ישראל) אכל ידוע מאמר רבנותינו ז"ל: טוב מעט כבונה מהרבות בלא כונה. לאו דוקא. ועיין שו"ע סימן א'.

ערך תענית

(עמוד סג ד"ה ולא על) וכן אמרו בפ"ס (ב"מ פה.) שרב יוסף התענה ארבעים תעניות ועוד ארבעים ועוד מאה. ארבעים. כצ"ל. ועיין גמרא פ"ה א' ורש"ל שם, וכ"ה גירסת רש"י בסנהדרין.

(עמוד סג ד"ה ולא על) וכל שכן לנו המלאים חטאות, שחטאתינו מונעים הטוב ממנו שצריך להתענות, אולי יתעשת האלהים לנו. וע"ע בכל האמור לעיל ערך יסורין ולקמן ריש ערך תשובה.

(עמוד סג ד"ה ואני אומר) ובאיזו שנה או באיזה זמן מהשנה כגון בימי אלול ועשרת ימי תשובה, כל שכן שובבי"ם - יתענה. לכאורה צריך עיון, מאי כל שכן הוא, הא עשרת ימי תשובה עדיפי.

(עמוד סו ד"ה וגם) ורמזו בתבנת "תענית" שהוא נוטריקון תת צני. [עיין מנוחת שלום ח"ב סי' יג ישועות חיים ח"ב סימן ד].

(עמוד סו ד"ה וגם מתנאי) מעשה באשה אחת שהיתה מגלה תעניתה ונענשה על תעניתה. הוא ירושלמי בחגיגה (פ"ב ה"ב) ונפסק בשו"ע (סי' תקס"ה ס"ו).

ערך כיפור

(עמוד סז ד"ה וכן מפורש) ונהי שיום הכפורים מועיל ועבד טהרה אפילו לשאינם שבים, כי יומא הוא דקא גרים, שהוא מסגל לכהן, אף אינו עושה אלא טהרה מועטת. צע"ק דלא קי"ל כרבי (יומא פ"ה ב') דעצמו של יוהכ"פ מכפר, וי"ל, ודוחק.

ערך סוכה

(עמוד עג ד"ה סוכה היא) והיא העומדת לאדם לכפור במקום גלות (ילקוט שמעוני ויקרא תרגו). ומתבאר היטב על פי דברי הזוהר הקדוש ח"ג (דק"ג סוע"א) אחסין גלותא. ע"כ. [שם איתא דהיושב בסוכה מוריש לו ולבניו חירות, ומי שאינו יושב מוריש גלות ב"מ, ודו"ק].

(עמוד עג ד"ה סוכה היא) ואמרו על האר"י ז"ל שהיה נזהר שלא לדבר שיחת חליץ תוך הספכה. בראשית חכמה (שער הקדושה, פי"ד אות לד) כתב זאת על הרמ"ק ז"ל.

(עמוד עג ד"ה ועוד יט) **וְאַף מִי שְׁנוּטֵל לְוֵלֵב**
אֵינוֹ עוֹשֶׂה נְעֻנְעִים, שְׁסוּבָרִים שְׁאִין זֶה אֵלָא
מְנַהֵג חֲכָמִים וְחֲסִידִים וְלֹא יָדְעוּ שְׂזוֹ עָקֵר
מִצְנָה. נראה דר"ל נענועים דהקפות,
 דאלת"ה צל"ע, עיין תוספות סוכה דף ט"ל
 ע"א ד"ה עובר, ודוק. [והיינו דשם כתבו
 התוס' דנענוע אינו אלא מכשירי מצוה
 דאמרי' מדאגבהיה נפק ביה].

(עמוד עד ד"ה ועוד נלוה) **שְׂפָתָבוּ גוֹרֵי הָאָרֶץ**
וְלֹא, שְׂמִי שְׂיָהָא שְׂמַח וְטוֹב לֵב וְלֹא יִצְטָעַר כָּלֵל
בְּחַג הַקִּדּוּשׁ הַזֶּה, מְבַטֵּחַ לוֹ שְׂתַעֲלָה לוֹ שְׁנָה
טוֹבָה וְיִהְיֶה לְעוֹלָם שְׂמַח. כתב רבינו שליט"א
 בספר הדר יעקב ח"ב (סי' מו) וזת"ד:
 דברים (ט"ז ט"ו): "שבעת ימים תחוג לה'
 אלהיך במקום אשר יבחר ה', כי יברכך ה'
 בכל תבואתך ובכל מעשה ידך והיית אך
 שמח". ופירש רש"י ז"ל: "והיית אך שמח,
 לפי פשוטו אין זה לשון צווי אלא לשון

הבטחה. ולפי תלמודו למדו מכאן לרבות
 ליל יום טוב האחרון לשמחה". ובס"ד נראה
 לי ברור שנחלקו שני הפירושים שהביא
 רש"י ז"ל פשוטו ומדרשו, בגדר הבנת תיבת
 "אך", דלפי פשוטו היינו "אכן" "אמנם"
 וכדפירשו רבותינו הרמב"ן ז"ל ורבינו בחיי
 ז"ל בביאורם לתורה ויקרא (כ"ג כ"ז), אבל
 מדרש חכמים פירש תיבת "אך" היינו
 "בלבד" וכדכתב הרמב"ן שם, ולכן דרשו
 לרבות לילי יום טוב אחרון. ורבינו אברהם
 ׳ן' עזרא ז"ל כתב: "והיית אך שמח, מצוה
 לשמוח בחג הסוכות, ויש אומרים כי יברכך
 לעתיד, ותהיה לעולם שמח". וכתב בספר
 פלא יועץ [הנ"ל] וכו', ולדעתי יש למצוא
 מקור להבטחה מופלאה זו שהשמח בחג
 הסוכות "מובטח לו שתעלה לו שנה טובה
 ויהיה לעולם שמח" במקרא והיית אך שמח
 וכפירוש רש"י וראב"ע ז"ל וכדכתיבנא
 לעיל בס"ד.

א. קצת על רבינו אליעזר פאפו זצ"ל בעל ה'פלא יועץ'

רבינו אליעזר ברבי יצחק פאפו זצ"ל

בעזרת ה' יתברך^א, נראה היום לדבר קצת על רבינו איש אלוקים קדוש הגאון החסיד רבי אליעזר ברבי יצחק פאפו זצוק"ל, בעל 'פלא יועץ'. נעסוק קצת, בדמותו המופלאה, על קצה המזלג, כטיפה מן הים, על דמותו של אותו גאון וקדוש בעל 'פלא יועץ'. וגם נעסוק בתורתו, מה שנספיק. ובדברים הצריכים חיזוק ועבודה.

זמנו מקומו ופטירתו

נוכיר קצת פרטים על ה'פלא יועץ': הוא נולד לפני כמאתיים שנים בעיר שאראי דמן בוסניא (כך קראו לזה בימים של המלכות העותמנית דאז, זה היה שייך למלכות הטורקים, מלכות הספרדים, היום זה ב'בולגריה'). אז זרח והציץ נזרו של הגאון בעל 'פלא יועץ', והוא נפטר צעיר, - לא יודעים בדיוק בן כמה: יש אומרים בן ל"ח שנים, ויש אומרים בן מ"ג שנים - ובהמשך נראה גם את הסיבה של פטירתו. גם יום ההילולא שלו לא ברור בדיוק, יש אומרים שיום ההילולא שלו זה ביום י"ט בתשרי, וי"א שזה ביום כ' בתשרי. וכנראה שכ' תשרי זה יותר נכון. על כל פנים יהיה איך שיהיה, נראה לדבר עליו, ולהכירו קצת מתוך חיבוריו היקרים, 'פלא יועץ', 'חסד לאלפים', ועוד.

'אגרא דבי הילולי מילי'

כבר הזכרנו פעמים הרבה דברי רבינו האר"י איך שהוא ביאר ולמד פשט בדברי הסוגיא בברכות (ו): 'אגרא דבי הילולי מילי', רש"י (ד"ה מילי) לומד כפשטו כידוע, שעיקר קיבול שכר שיש לאדם כשהולך לשמח חתן וכלה, זה 'מילי', דיבורים, "לשמח החתן בדברים", כשרוקד בפני החתן, משבח את הכלה בפניו, על ידי ה'דיבור' נוצר חיבה יתירה (ע' רש"י כתובות ח סע"א)². אבל כידוע רבינו האר"י ז"ל מבאר, 'אגרא דבי הילולי מילי', פירוש, שזכות

א. א"ה, שיחה זו נאמרה בחג סוכות תש"נ, וכאן נסדרו הדברים בשילוב שיחה נוספת על חודש אלול, ועוד, ולתועלת הלומדים חילקנו לשלשה חלקים נפרדים, כאשר יראה המעיין הי"ו.

ב. על ידי ה'דיבור' נוצר קשר

הטעם לזה הוא, כמו שהזכרנו כמה פעמים, כי על ידי ה'דיבור' נוצר 'קשר', הדיבור הוא המקשר בין איש לרעהו ובין בעל לאשתו. וההיפך מ'קשר' - הוא 'שתיקה', אפילו ישבו ביחד כל הזמן, אם

הוא לנפטר, לצדיק, שביום ההילולא שלו - 'אגרא דבי הילולא' - ביום פטירתו, ביום סילוקו לחיי עד, 'מילי', דהיינו שעוסקים בכל ה'רקיעים' ובכל העולמות וה'מתיבתות' שבשמים בתורתו. 'מילי', הדברים שלו, הדיבורים שלו. (ע' ליקוטי הש"ס להאר"י ז"ל ברכות ו: ומגלה עמוקות פרשת חיי שרה, ובס' מנוחת שלום חלק יא סי' נג, ובמש"כ בס' נתיבות חיים ח"ב סי' י). ועל כן ראוי גם לנו ביום הילולא - או קרוב להילולא על כל פנים - לעסוק קצת בדבריו, במשנתו הנקיה, של אותו גאון קדוש וטהור בעל 'פלא יועץ'.

לא יהיה 'דיבור' בניהם לא יהיה לעולם קשר בניהם. לכן שמחת חתן וכלה, צריכה להיות על ידי הדיבור שישמח אותם.

רצה להיות חסיד...

במאמר מוסגר נזכיר כאן מעשה, כיון שיש בזה הרבה תועלת, על אחד שרצה להיות 'חסיד'.. למד דברי המשנה במסכת אבות (פ"א משנה ה): 'אל תרבה שיחה עם האשה, באשתו אמרו'. החליט - דבר ראשון - שלא ידבר בביתו שום 'דיבור'. וכך היה. הגיע לביתו בצהריים כדי לאכול 'ארוחת צהריים', עורכים שלחן והוא יושב ואוכל, אשתו מתיישבת גם היא, והוא ממשיך לאכול. 'שותק כמו דג', מסתכל עליה כאילו היא 'שקופה', כאילו היא עשויה מ'זכוכית', ושותק. עברו יום יומיים, כמה אפשר?! אשתו הלכה לביתו של רבה של העיר, ר' שמואל סלנטר זצ"ל, (היה רבה של ירושלים שמונים שנה), אמרה לו: 'אדוני הרב, אני לא יודעת מה קרה לבעלי, אף פעם לא היה דבר כזה, ('מאורע' חדש, 'חסידות' שאין כדוגמתה), שותק לגמרי!'. אמר לה הרב שבשעת הצהריים מתי שהבעל מגיע לאכול ארוחת צהריים, שתודיעהו כי קורא הוא לו שיבוא אליו.

הגיעה היא לביתה ואמרה לבעלה: 'ישמעני בעלי היקר והנכבד, ר' שמואל סלנטר רבה של העיר, גזר אומר שתבוא אליו מחר בשעת הצהריים'. שאל אותה: 'מה קרה?', אמרה לו: 'לא יודעת, כך הרב אמר'. שמע הבעל הדברים, וחרדה גדולה אחזתו, מה הרב רוצה.

למחרת בצהריים בא אל הרב כולו ירא וחרד, דופק בדלת, נכנס, ורואה את הרב יושב ואוכל ארוחת צהריים. הרב סימן לו באצבעו שישב על הכסא לידו. והרב ממשיך לאכול, בשתיקה, וכך הרב אוכל לאט לאט, והשני יושב על קוצים, מה הרב רוצה ממנו. וכך חולף ועובר הזמן לאיטו, לאחר שלשת רבעי השעה, לא היה יכול יותר להתאפק, פנה אל הרב ואמר לו: כבוד הרב מה רצית? אמר לו הרב: כלום. רק רציתי שתרגיש איך זה לשבת ליד מי שאוכל בשתיקה, שתרגיש את מה שאשתך מרגישה בשעה שאתה יושב אוכל ושותק, כמה ההרגשה הזו לא נעימה. הבין האיש והפנים הדברים לליבו. ומאז, הוא מדבר יותר.. דיבור יוצר קשר. זהו "אגרא דבי הילולי מילי". הדיבור יוצר קשר, ומשמח האדם. וזהו שמחת חתן וכלה.

על הספר 'חסד לאלפים' לבעל ה'פלא יועץ'

יש לרבינו ה'פלא יועץ' ע"ה חיבור נחמד ויקר מאד על 'שלחן ערוך', בשם 'חסד לאלפים', והוא מובא הרבה בספרי הפוסקים 'בן איש חי' 'כף החיים' ועוד. כולם תמיד מביאים את הספר הזה. כבר השם עצמו אומר למדני, אומר דרשני: מה זה 'חסד לאלפים'? כיון שכך הייתה מגמתו של ספר הזה, של החיבור הזה, לעשות חסד עם כלל ישראל. חיבור יקר על שלחן ערוך אורח חיים ויורה דעה, מלוקט מספרי רבותינו הפוסקים, מצורף בתוכחת מוסר, בלשון קלה, ברורה. זה 'חסד לאלפים'. (וכמו שנראה עוד בהמשך מדברי בנו על החיבור הזה).

'חסד לאלפים' אינו מפרש ה'חיתר' אלא ה'אסור'

והספר הזה, 'חסד לאלפים', יש בו עצה עמוקה, מה שאין בהרבה ספרים. ה'פלא יועץ' (ערך אסיפה) - ומי כמותו חכם גדול המכיר את כל פיתוליי הנפש! - 'את הספר שלי אני יכתוב במהלך אחר ממה שכותבים שאר המחברים'. למה? אומר ה'פלא יועץ': אני לא יכתוב מה מותר לעשות, אני יכתוב רק מה 'אסור' לעשות ומה 'אין' לעשות.

סיבת וביאור הדברים

מה החשבון בזה, מדוע לא תכתוב מה 'מותר'?! - אלא אומר ה'פלא יועץ' ע"ה: הטבע האנושי כך הוא, כשכותבים משהו 'מותר', הקורא שרוצה להתיר יותר, אומר 'כשם שזה מותר, כך "מן הסתם" גם זה מותר...'. כבר הוא מוסיף קולא על קולא, היתר על היתר, אומר, 'מה ההבדל?!', אפילו שיש הבדל כהבדל שמזרח ועד המערב, אבל הוא לא רואה את זה... אצלו זה אותו דבר... 'העולם דומה עליו כמישור' (על פי יומא עה). אומר, 'אם התירו את זה - קל וחומר שצריכים להתיר את זה...'. וכך הוא מתיר את כל האיסורים... אבל אם אני יכתוב בספר מה 'אסור' לעשות ומה 'אין' לעשות, אף אחד לא יגיד: 'אם את זה אסור לעשות - גם את זה אין לעשות...', זה עוד לא שמענו שעושים... תמיד ילפינן לקלקולא, להיתרא, אבל לא לחומרא...

'פתלתול ועיקש לבנו'

ג.

אנחנו אומרים את זה ב'פה', ב'וידוי' תמיד אומרים את זה: 'פתלתול ועיקש לבנו'. הלב של האדם הוא 'פתלתול', עיקול בתוך עיקול, ויחד עם זה עוד 'עיקש'. נורא נוראות. צריך להיות חכם נורא לרדת לסוף דעת האדם ולתוך עומק נבכי לבנו. את כל המהלכים עמוק בלב. וה'פלא יועץ' השכיל היטב היטב להכיר את כל הנפתלות שיש בלב האדם.

'האדם יראה לעינים וה' יראה לעינים'

הזכרנו בעבר יסוד גדול: שאדם תמיד יכול להטעות את כולם, כיון שהטבע האנושי ש'עיני בשר' רואים רק דברים גשמיים. כך זה בעיני הבשר שלנו. להשיג בחינות רוחניות, זה דבר קשה, כי 'האדם יראה לעיניים' (שמואל א טז ז), הוא רואה רק לפי הראיה החיצונית. אדם תמיד מסתכל ולפי מראה עיניו - הוא רואה. הוא לא יכול להבחין ולדעת מה בדיוק מסתתר מאחרי זה. הוא לא יכול לדעת, הוא שופט רק לפי מראה העין שלו. רק 'ה' יראה ללבב' (שם), אבל האדם רואה לפי הראיה החיצונית, זה התכונה של העין שלנו.

בני הבית הם המכירים את המציאות האמיתית

האדם יכול להטעות את כולם, אבל יש אנשים שאי אפשר להטעות אותם. אומרים העולם בשם 'חידושי הרי"מ' זצ"ל: שנים הם שאי אפשר להטעות: הקב"ה ואשתו. אשתו של האדם היא תמיד יודעת ומכירה את המציאות שלו. ואשתו זה לאו דוקא, אלא גם בני הבית, המקורבים, הבנים שנמצאים יום יום, הם רואים בדיוק מקרוב את ההנהגה. בחוץ אתה יכול להיראות מי יודע מה... אבל בבית האשה, הבנים, המשפחה, שמכירים את האבא בכל מצב, רואים אותו בכל תנועה, בכל מעמד, הם יורדים באמת לעומק הנשמה של האבא.

'פלפול לכבוד הזוב'

ד.

מספרים העולם על גדול אחד, חכם אחד, שאמר פעם בציבור פלפול גדול 'גג על גג', וישב שם בשורה לפניו מישוהו, אשר מחזותו היה נראה שהוא 'תלמיד חכם', וכשאותו רב אמר את הפלפול הגדול הוא 'עיקם את האף'. הרב ראה את זה, אמר: 'למה הוא מעקם את האף? כנראה קשה לו על הפירוש שלי מהירושלמי. אני יודע מהירושלמי ההוא, אנחנו צריכים לתרץ שלא יהיה קשה משם'. והמשיך את המערכה ואת הפלפול ותירץ גם משם. אחרי שהוא גמר לתרץ הציץ עליו, וראה שהוא עדיין מעקם את האף... אמר אותו רב בלבו: 'כנראה לא נחה דעתו ממה שאמרתי, יש לו קושיא מתוספות פלוני במסכת ברכות, צריכים גם את זה לתרץ'. ותירץ גם את זה. אחרי שתירץ גם את זה, הוא ראה שאותו אחד עדיין מעקם את האף, אמר לעצמו: 'ריבון העולמים! גם על זה קשה לו?! לא יודע. מה כבר יכול להיות?!'.

אחרי השיעור, הוא ניגש אל אותו אחד, אמר לו: 'ראיתי שהאזנת והקשבת היטב לשיעור שלי, אבל למה כל הזמן עיקמת את האף שלך?!'. אמר לו אותו אחד: 'כבוד הרב אני יגיד לך את האמת, לא הבנתי כלום.. כלום לא הבנתי, שום דבר! אלא מה? כל הזמן היה שם איזה 'זוב' עף שם, ואני הייתי מנענע את האף שלי (פחדתי להפריע באמצע השיעור)...'.

אמר אותו רב: 'נמצא שאמרת פלפול לכבוד זוב... כך יצא, כל הפלפול הגדול הזה לכבוד זוב... האדם יראה לעיניים, ורק ה' יראה ללבב, מה אנחנו יכולים לדעת?!'

דברי בנו של ה'פלא יועץ' על אביו

למה אני מקדים ואומר את זה? כיון שאנחנו עכשיו באים לעסוק קצת, בדמותו המופלאה - על קצה המזלג ממש, 'כטיפה מן הים' - של אותו גאון וקדוש בעל 'פלא יועץ', ולכן ראיתי לנכון להקריא פיסקא אחת מדבריו של בנו, רבי יהודה זצ"ל, בהקדמתו לספר 'חסד לאלפים' (הספר הזה אחרי פטירתו של ה'פלא יועץ', והבן כותב קצת פרטים על אביו בהקדמתו), והוא, שהיה בן שלו, מכיר היטב את האבא הגדול שלו, והוא מעיד ומספר עליו.

ספר 'חסד לאלפים' חיבור השווה לכל נפש

אקריא לכם מלשונו הטהורה (הקדמת הבן המחבר לחסד לאלפים): הספר הזה, ספר חסד לאלפים, "דבר השווה לכל נפש", דבר השייך לכל אדם, הוא לא כתב את זה דוקא לתלמידי חכמים גדולים ומופלגים, בחסידות בצדקות. אלא חיבר את החיבור הזה שיהיה שווה לכל נפש, וכמו שהוא ממשיך "בדבר השייך לכל אדם, בעל עת ובכל זמן, והכל בסדר נכון, כאשר צדיק יבחן בספר הקדוש הזה".

'חכמה' ו'יראה'

עוד מוסיף, "והכל בעומק יראת ה'", לכל 'חכמה' צריך לצרף 'יראה', יראת שמים טהורה, כמו שדוד המלך ע"ה אומר בתהלים (קיא י) 'ראשית חכמה יראת ה'', וכך גם בנו שלמה המלך ע"ה 'יראת ה' ראשית דעת חכמה ומוסר' (משלי א ז), האב והבן - גם דוד המלך וגם שלמה המלך - אמרו אותו דבר.

עומק יראת ה'

ומדגיש, לא מדובר על יראת ה' 'מלומדה', אלא 'הכל בעומק יראת ה'', יש יראת ה' 'מלומדה', 'ותהי יראתם אותי מצות אנשים מלומדה' (ישעיה כט ג). ולא היא. צריכים עומק. וכמו שנראה בהמשך, בדברים האלה צריכים הרבה לב, הרבה רצון, להיות ירא שמים אמיתי. וכאשר רואים כך בשמים, שיש לאדם רצון אמיתי להיות ירא ה', פותחים לו את השערים, כי 'בדרך שאדם רוצה לילך בה מולכין אותו' (מכות י:).

כֹּל חשקו וחפצו ומאוויו ורצונו, לא היה אלא מתי יבוא לידו לעשות נחת רוח ליוצרנו' ומעיד בנו על אביו רבי אליעזר פאפו זצ"ל, "ולפי רוב היראה והאהבה והדבקות עצום, אשר היה פרוש מרובה, וכל חשקו וחפצו ומאוויו ורצונו, לא היה אלא מתי יבוא לידו לעשות נחת רוח ליוצרנו, בכל לבבו ובכל נפשו ובכל מאודו". כל העשרים וארבע שעות של בעל ה'פלא יועץ' היו סובבים סביב ציר אחד: איך אני יעשה יותר ויותר נחת רוח לה'

יתברך. זה היה הקו וה'ציר' המרכזי שסבבו חייו. "בכל עת ובכל זמן". בכל לב בכל נפש. לא סתם 'מלמעלה', אלא ממש מיצוי הנשמה, 'לב' 'נפש' ו'מאד'.

חקו הסובב את ספר 'פלא יועץ'

וכך נדרש גם מאיתנו. וגם בספרו 'פלא יועץ' ושאר החיבורים שלו, זה הקו שהוא מעמיד תמיד: שכל אחד ואחד צריך שתהיה התכלית והמגמה שלו, הציר הסובב תהלוכות חייו: לעשות נחת רוח לה' יתברך. "בכל מידות טובות, ונהגות ישרות, בדביקה, בחשיקה, בחפיצה", בדביקות, בחשיקות, בחפץ לב.

כל יסורי עולם כאפס וכאין כדי לעשות רצון הבורא יתברך

ואם כך הוא, ממילא מבינים המשך דברי בנו, "וכל יסורי עולם, הכל כאין לנגד עיניו, נגד עשיית רצון הבורא", כל ייסורים שנתגלגלו ויבואו, ביחס לעשות נחת רוח לבורא יתברך, הרי הם כאפס וכאין, 'תוהו' מוחלט, 'כמר מדלי' (ישעיה מ טו).

הנהגות של סיגופים שנהג בהם ה'פלא יועץ'

דוגמא לדבר, של ייסורים לצורך עבודת ה', ממשיך ומביא בנו על אביו בעל ה'פלא יועץ', "והפליא לענות בצום נפשו", תעניות, לאין גבול, 'הפליא', כבר למעלה מגדר אנושי! "ומלקויות בכל לילה שאומרים בהן תחנונים", כל לילה שנוהג אמירת תחנונים - לאפוקי חול המועד וכיוצא בזה - היה מנהגו ללקות. "שק ואפר וחרולים", איזה מין 'סיגופים' שאנחנו אפילו לא יודעים מה זה, אפילו מה זה 'שק' אנחנו לא יודעים... אתה אומר לאחד 'לבוש שק', הוא חושב שהוא לקח 'שק תפוחי אדמה' והתלבש בו...זה לא כך, זה משהו אחר, תראו בשו"ת רב פעלים (ח"ב סוד ישרים סי' ח) מה זה 'שק'.

טבילה במים קרים וטבילת 'שלג'

ולא רק זה, "וטבילות אפילו פעמיים בכל יום, תבר גזיזה דברדא, ונחת וטבל, וטבילות שלגים", טבילה ב'שלג', שכל אחד יחשוב בדעתו מה זה אומר... זה קור אימים. היום כשאדם נכנס ל'מקוה', דבר ראשון מכניס את הרגל לראות איך המים... אם חם - נכנס. אבל אם מגלה שהבלן לא חימם מספיק, הוא הולך... 'היום אני פטור'... אצל ה'פלא יועץ' לא היה דברים כאלה. 'טבילות שלג'. אפילו כמה פעמים ביום. זה קור נורא, שאדם רק יתאר לעצמו מה זה.

'לא הניח דבר קטן וגדול מדרכי החסידות והקדושה והפרישות'

חסידות עצומה, "וכזאת וכזאת, כל אשר מצאה ידו, לא הניח דבר קטן וגדול מדרכי החסידות והקדושה והפרישות אשר לא מילא את נפשו מהן". עדות מופלאה. לא הניח דבר אחד, מכל הנהגות החסידות, הנהגות קדושה, והנהגות פרישות.

האריכות בזה אך למותר

מוסיף הבן, "והאריכות בזה אך למחסור", מה נבוא להאריך בזה, כל מה שנאריך ונאריך 'אך למחסור'. "כי אם באתי לפרט בפרטי פרטות עומק רשפי התעוררות והתלהבותו ביראת ה', וזהירותו בכל מילי דחסידותא, בכל מכל כל, הלא לאמונה", לשון כזו זה כמעט שבועה, זה סרך שבועה, "לא יספיקון ספרים ומגילות". כך הוא מעיד. אם אני יבוא לתאר את כל הנהגת החסידות הקדושה פרישות וטהרה של האבא שלי, לא יספיקו ספרים ומגילות.

אי אפשר לתאר דבר רגיל ותמידי

והטעם לזה, "כי אין יוכל איש לרשום בכתב דבר ההווה ורגיל ותמידי", דבר שיוצא מגדר הרגיל אפשר לציין, אפשר להעלות עלי גליון, 'ביום זה וזה ארע כך וכך', אבל אצלו ראינו את זה יום ביומו, שעה בשעה, רגע ברגע. אין יכולת לתאר את הכל.

דברי מוסר שהיה מעורר ה'פלא יועץ' לרבים

עוד מוסיף בנו ומעיד לנו על אביו הגדול בעל ה'פלא יועץ', "כאשר פתח פיו בחכמה, בדברי מוסר והתלהבות ודביקות, היה כנחל נובע וכמעין המתגבר", ביראת ה' טהורה, בחסידות יתירה, בדביקות עצומה, ודבריו היו חודשים ומשפיעים, "ודעת לנבון נקל להבין ולהשכיל, כי מי האיש אשר חננו ה' דעת רחבה והנהגה ישרה ויראת ה' טהורה וחסידות יתירה ודביקות עצום", וכל זה היה אצל ה'פלא יועץ', "הא ודאי, כי ידיו רב לו, ולו הרבה לעשות רצון קונו".

דברי ה'פלא יועץ' על שלא רצו לסייע בעד מצוות 'פדיון שבויים'

ודבריו היו נשמעים וחודרים בלבבות השומעים. בעירו היה יהודי אחד שנתפס למלכות, והוציאו אותו להריגה, אמרו שיוציאו אותו ל'תליה' (ה"ס), אלא אם כן הקהילה תיתן סכום עצום לפדות אותו. ואנשי הקהילה לא רצו לפדות אותו כל כך, וגם לא היה כסף. ה'פלא יועץ' כינס את כל בני הקהילה, אמר להם, 'לחייב אתכם לתת כל אחד ואחד את האוצרות שלו - אין בכחי. שאדם יתן את כל הזהב שיש לו בבית, עגילים צמידים נזמים וכו', זאת אין בכחי. אבל בתורת רב הקהילה יש בכחי לדרוש, שתמכרו את כל ה'ספרי תורה' שבעיר, את כל ה'רימונים', את כל ה'בתי כנסיות', הכל תמכרו, ובכסף הזה נפדה אותו!' (וע"ע פלא יועץ ערך השתדלות). הם שמעו כך, הבינו חומר הענין, ופדו אותו. למרות שהיה סכום גדול (המעשה הובא בספר מנחת יהודה אלקלעי דף יא ע"ב, הובא במבוא לפלא יועץ עם דמשק אליעזר עמוד 37). כל מי שירא שמים דבריו נשמעים (ברכות ו:). כדי שהדברים יפעלו פעולה, צריכים הם לצאת מלב טהור - ומי היה כמו ליבו הטהור של ה'פלא יועץ'. זיע"א.

כל מה שהכירו בו העם לא היה אחד מעשרה

ומעיד בנו, "וכבר היה מפורסם בחסידות לעין כל יודעיו ומכיריו, וכל העם עונים אחריו מקודש", וכל זה "עם כי לא היה גלוי וידוע להם אחד מעשרה מאשר ראתה עיני, ולבי ראה הרבה", מה שהציבור ראה והכיר, זה חלק קטן, עשירית, ממה שאני בתור הבן מכיר וראיתי, ועם כל זה כולם האריכו והפליגו בחסידותו ובקדושתו.

זכה עזר'

ונפלא מה שמוסיף כאן, וראיתי שהוא היה "וגברא דמריה סייעיה", היה לו סייעתא דשמיא מן השמים, "זכו לו", זיכו לו מן השמים, "גרמא דנפל חולקיה", גרם זכות זו של סייעתא דשמיא שלו, שנפלה בחלקו "מרת אמי ע"ה", ואת זה מעיד הבן, "אשה טובה, המלאה לה דעת ויראת ה', ומפורסמת בחסידות ושלומה בכל מידות טובות, והנהגות ישרות, לפי רוב והתמדתה בקריאת ספרי מוסר בלעז", בשפה שמכירה, "ונדברו יחד עם הרב אדוני אבי ביראת ה' כל היום", זה היה הדיבור שלהם כל היום, דברי מוסר ויראת ה'. זכה - עזר (יבמות סג. בראשית רבה פר' יז סי' ג), אשתו כצורתו כדמותו וכצלמו, כמותו, יושבים כל היום ביראת ה'. "זוכה מסייעתו, היא הייתה לו לעזר ולהועיל לכל דבר שבקדושה. איש ואשה שזכו" שכינה ביניהם (סוטה יז), "שניהם כאחד טובים ואדוקים בקדושה וטהרה ויראת ה' טהורה, ולא הוה להו מהאי עלמא כלום". והבן ז"ל עוד מאריך, אבל מספיק לנו הפסקא הזו כדי לראות ולהכיר קצת על הנהגתו של ה'פלא יועץ'.

במקומו של ה'פלא יועץ' לא נפטר אדם צעיר

מסופר (הובא בספר מליצי אש ח"ג במילואים עמוד פט, הובא במבוא לפלא יועץ עם דמשק אליעזר עמוד 42) שכאשר הוא הגיע לעירו, הוא היה גר בארצות 'בולגריה' 'יגוסלביה', בעיר קטנה שנקראת 'סיליסטרה', עיר קטנה מאד, שם היה מקומו. וכשהוא הגיע לשם, הוא הגיע ב'קפיצת דרך', בין לילה הגיע. וכל זמן שהיה שם - לא נפטר שום אדם בצעירותו. כולם האריכו ימים, כולם הפליגו בזקנה. זכותו של ה'פלא יועץ' הגינה על כולם. כמו שמצינו בגמרא בכמה מקומות (תענית לקמיה, וע"ע סנהדרין צט. ומכות יא.), יש זכות של אדם גדול שהיא מגינה על העיר. הגמרא במסכת תענית (כא:) מביאה כמה מעשים, כי בשכונתו של אמורא פלוני לא הייתה פורצת דליקה, ובעיר פלונית כשהיה הרב נמצא לא היה שריפה, אם הייתה מגיפת דבר (בר מינן) בעירו לא היה. אותו דבר כאן, במקום שה'פלא יועץ' היה נמצא, לא היה נפטר אדם בצעירותו. וכל הדברים הללו מעידים מי היה האיש, כמה רב גובריה וכמה נפיש חיליה.

פטירתו צעיר לימים ככפרה לעם ישראל מפני ה'מגיפה'

ומובא בפנקס הקהילה של עירו (הובא בספר מליצי אש ח"ג במילואים עמוד פט, הובא במבוא לפלא יועץ עם דמשק אליעזר עמוד 42), איך היה סדר סילוקו של אותו צדיק וקדוש בעל ה'פלא יועץ' לחיי עולם הבא. הוא נפטר צעיר ממש, כמו שפתחנו, והודיעו לו מן השמים שצריכה לפרוץ מגיפה. כך נגזרה גזירה בשמים באותה שנה, וכידוע ב'מגיפה' כשניתנה רשות למשחית להשחית שוב אינו מבחין (ב"ק ס.), ונופלים אלפים ורבבות. וחלילה ימותו מכלל ישראל רח"ל. והוא עמד בתפלה לפני הקב"ה, ואמר, 'ריבון העולמים, מדוע ולמה לך להמית את עמך ישראל? אני מוכן להיות כפרתם!'. וכך היה. הוא נפטר צעיר, ובטלה המגיפה. כך מעידים בפנקס הקהילה.

הבטחתו למי שיבוא להתפלל בציונו

והוא הבטיח, שמי שיבוא וישתטח על המצבה שלו שם בעירו, אם הוא יטבול במקוה לפני כן, ויתפלל מעומק הלב, תשמע תפלתו. וידוע - כך מובא בספרים, בספר מליצי אש (ח"ג במילואים עמוד פט), ועוד הרבה (ראה במבוא לפלא יועץ עם דמשק אליעזר עמוד 42) - שבאמת כל מי שהיה צריך איזה ישועה, היה נוסע להשתטח על קברו. וראו פלאות ופלאי פלאות. עד הדור האחרון.

נסיון הרוסים לגעת במצבת קדשו

מספרים - כך מובא בספרים על תולדות חייו (מבוא לספר פלא יועץ מהדורת תושיה עמוד 14) - גם שכאשר הרוסים הארורים נכנסו וכבשו את העיר, הם חרשו את בית העלמין, רצו לעשות שם 'כנסייה' שלהם, 'בית תיפלה' שלהם. וכשהגיעו למצבה של ה'פלא יועץ', כל מה שעשו וניסו לעקור אותה מן המקום - לא הצליחו. ראו והבינו שזה לא משהו טבעי, עזבו וברחו.

הבטחתו של ה'פלא יועץ' למי שיעסוק בדברי תורתו

אדם גדול כזה, כרבינו ה'פלא יועץ' זצ"ל, הוא יכול להבטיח את אותה הבטחה מופלאה שקשה למצוא לו חבר ורע, [מה שאני לפי מיעוט ידיעתי יודע שרק עוד אחד הבטיח כזו הבטחה], שמי שיהיה רגיל ולומד בספרו 'פלא יועץ', ובשאר ספרים 'אורות אילים', 'חסד לאלפים' ועוד, בודאי שהוא - המחבר - בעולם הנשמות יקבל מזה טובת הנאה. כיון

שהדברים שלו עשו פירות. הוא חיבר חיבור, ויושבים לומדים בספר שלו, יש לו נחת מזה ברקיע, בלי ספק. והוא מבטיח: תדע לך, בודאי, אני לא יהיה בגדר כפוי טובה, ואני אשלם במיטבא למי שילמד בחיבורים שלי. ובענוה שלו הוא מקדים שרק אם הוא 'זכה' 'לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו'. "ואם אזכה לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו, אשתדל לשלם לו במיטבא, ולבקש רחמים עליו" (אורות אילים אות צו), "ואם אזכה לחזות בנועם ה', ולבקר בהיכלו, אשלם במיטבא לכל מוכאן דלימטי ליה מיניה הנאה" (הקדמה לפלא יועץ ד"ה והנה אמרו). ולשלם ב'מיטב' הכוונה בעידית שבעידית. לכל מי שהוגה ולומד בספרו, שעל ידי זה שפתותיו דובבות בעולם הבא. זה נורא. מי ששומע מה שכתוב כאן, הבטחה כזו, זה באמת מראה עד כמה רב גובריה ונפיש חיליה.

כחו של הפלא יועץ להבטיח הבטחה כזו

די לו לאדם שיוכל בבית דין של שמים להפקיע ולהוציא את עצמו בלבד זכאי... עד שזה יהיה, כולי האי ואולי. ה' יעזור לכולנו. כי כדי שהאדם יוכל באמת להפקיע את עצמו, ולהיות סגור טוב לעצמו, שיתקבלו טענותיו, ויעבור את הדין בשלום, זה דורש עבודה מרובה. אבל כאן ה'פלא יועץ', עם הכתפיים הרחבות שלו, מבטיח לך, אתה תלמד בספר שלי - אני אחזיר לך טובה. מי יכול להבטיח הבטחות כאלה?! אבל הוא, ה'פלא יועץ', יש לו על מה לסמוך ולהבטיח. באמת רב גובריה. כמו שראינו אפס קצהו מהנהגתו.

התפשטותו של חיבור ה'פלא יועץ'

זכה והחיבור שלו התפשט בכל בית ישראל, מזמן שנדפס בפעם הראשונה בשנת תקפ"ד, לפני מאה שישים ושש שנים, ועד היום הזה. ראיתי כתוב שה'פלא יועץ' עד היום נדפס למעלה משלושים מהדורות, בכל מיני שפות, 'עברית' 'ערבית' 'לאדינו' 'אידיש' ועוד (ע' במבוא לפלא יועץ עם דמשק אליעזר עמוד 73). התפשט בכל העולם כולו. וזה עצמו מעיד על מחברו, חיבור שזוכה כל כך הרבה פעמים להתפרסם בכלל ישראל, זה מראה על גדולתו של המחבר, רבינו בעל ה'פלא יועץ' זצ"ל.

ה'חפץ חיים' מביא מה'פלא יועץ'

רבינו החפץ חיים זצ"ל, אף על פי שבספריו כמעט ולא נזכרו ספרי מוסר בני דורו, בספרו שפת תמים (פ"ז בהגהה) מעתיק מהפלא יועץ (ערך משא ומתן) "וזה לשון הספר הנחמד

ה. א"ה, ובהקדמת בנו לפלא יועץ (בלאדינו) כתב בזה"ל: כל המתחייב ומבטיח - בעל חוב נעשה, ולבטח יהיה פורע חובו ונאמן בדברו. ואל יקל בעיניכם הדבר, שיהיה לאדם מליץ טוב בעולם הזה ובבא

פלא יועץ", והיה לו לשימוש בעוד מקומות (ע' שפת תמים פ"ד בשם "ראיתי בספרים" והוא מפלא יועץ ערך גזל, הובא במבוא לפלא יועץ עם הגהות דמשק אליעזר).

לימוד בישיבות הונגריה בספרי ה'פלא יועץ'

פגשתי לפני איזה זמן יהודי תלמיד חכם זקן מהונגריה, והוא סיפר לי: 'תדע לך, אנחנו בישיבות אצלינו בהונגריה, לפני שהרב היה מתחיל את השיעור בגמרא, לומדים מוסר, 'חוק ולא יעבור', והספר שהיינו לומדים בו היה **ספר פלא יועץ**'. כך הוא סיפר לי.

חוראת ה'סטייפלער' זצ"ל ללימוד עם הילדים ספר 'פלא יועץ'

הובא על רבינו הסטייפלער זצ"ל (כן הובא בספר אמרי ספר עמוד שלב מספר דרך צדיקים ח"ב עמוד 131 הערה 8, שכן סיפר הגר"ק שליט"א בשמו), שהוא ענה על מה שאלו אותו, איזה ספר מוסר ללמד לילדים ב'תלמודי תורה' וב'חידושים'? הרי אם תיתן להם ספרים קשים, הם לא יכולים להבין. אם תיתן לילד ספר 'חובת הלבבות' הוא לא יבין בין ימינו לשמאלו, כי זה ספר שכתוב בלשון עמוקה, וצריך התבוננות להבין אותו. והוא עונה להם, שילמדו וילמדו איתם ספר 'אורחות צדיקים' לאחד מרבותינו הראשונים הקדמונים (וראה דברי רבינו שליט"א בספר חוקי רצון ח"א סי' ח בהערה), וספר 'פלא יועץ'. זה יועיל להם לתלמידים, ויכניס ויחדיר בהם יראת שמים טהורה, אהבה לה' יתברך. אהבה לתורה, אהבה למצוות. ספר 'פלא יועץ' מסודר לפי ערכים, לפי מערכות בכל העניינים הצריכים חיזוק, אדם בוחר לעצמו מה שצריך בו חיזוק, וחוזר ולומד, וכך גם בספר 'אורחות צדיקים'.

לעשות נחת רוח לבורא יתברך

וכמו שהזכרנו עדות בנו, שכל עניינו וכל מגמתו הייתה דבר אחד, לעשות כמה שיותר נחת רוח לה' יתברך. וצריכים לדעת: המקצוע הזה של 'נחת רוח' זה לא כתוב בספרים, אלא כל אחד ואחד 'כי כאיש גבורתו' (שופטים ח כא). בדברים האלה, כללים נאמרו לנו, אחריו, וכל אלה העוסקים בהפצת הספרים ועושים השתדלויות אחרות למען יקראו הספרים, מחייבים הינם עוד יותר את אדוני אבי יצחק"ל וזיע"א. עכ"ל.

ו. א"ה: וכן היה באמת מנהגו של הגאון רבי שמעון סופר זצ"ל בעל התעוררות תשובה, למסור שיעור מתוך הספר פלא יועץ, (כמובא בספר מנהגי רבותינו והלכותיהם), וכן הגאון רבי עקיבא סופר זצ"ל בעל הדעת סופר, לפני שיעוריו למד בספר פלא יועץ (כמובא בשו"ת דעת סופר מילין זעירין עמוד ז). הובא במבוא לפלא יועץ עם הגהות דמשק אליעזר (עמוד 83). ע"ש.

ופרטים ופרטי פרטים - זה כבר תלוי באובנתא דליבא של כל אחד מאיתנו. בדרך שרוצה לילך לכבוד השי"ת - יפתחו לו עוד פתח ועוד פתח. וכך יהיה ריבוי העבודה. מפתח לפתח, ממדרגה למדרגה. כיון שהדברים האלה, הפרטים ופרטי הפרטים, אין להם גבול ושיעור.

כל אחד עושה נחת רוח לכוורא יתברך בדרכו שלו

כל אחד ואחד יכול להוסיף ולעשות מדיליה. ויש הרבה אופנים של עבודה לה' יתברך. רק צריך שהאדם יהיה לו לב, ורצון, וכשיש סייעתא דשמיא זוכה ונפתחים לו הרבה מהלכים של נחת רוח לה' יתברך. והרבה עובדות ומעשים יש בזה על רבותינו חכמי ישראל, שחיפשו וחקרו לעשות נחת רוח לה' יתברך, כל אחד ואחד בדרכו בעבודתו ובסגנונו שלו, 'לא ראי זה כראי זה'.

לכבות את האור כל ימי שעות החכם בעירו...

לדוגמא, ראיתי מעשה על אחד מהגדולים בחו"ל (איני זוכר כעת שמו), הוא היה גר בעיר רחצה לרפואה. כידוע שבזמנם, (כך היה מקובל עד לפני המלחמה), מי שהיה חולה איזה חולי, היה נוסע למקומות שיש שם מעיינות ו'מינרלים' שהיו שותים את המים הללו, וזה היה מועיל הרבה לרפואה (לחוליים פנימיים בבטן וכיו"ב, ל"א). וזו הייתה עיר מפורסמת, ורבים היו באים לשם. ואותו גדול, כיהן כרבה של העיר. יום אחד סיפרו לו על תלמיד חכם גדול, שנחלה, ובא לעיר, בא לשתות מהמעיינות הללו, וישהה בעיר במשך שבועיים. כששמע כך, ביקש אותו גדול מבני ביתו, וכך אמר להם: 'שמעתי שעכשיו בא לכאן תלמיד חכם גדול, ובכן, בשבועיים הקרובים אני מבקש מכם שבלילה לא ידלוק אור אצלי בבית'. לא הבינו. 'מה ענין שמיטה אצל הר סיני?!', אם בא לעיר תלמיד חכם, מדוע בלילה צריכים לכבות את האור? וכי בשביל שהוא בא אותו תלמיד חכם צריך שיהיה חושך בלילה?! אמר להם: 'אני מפחד וחושש שמא אותו חכם שבא להתרפאות כאן, בא לשתות את המים מהמעיינות כאן, יעבור בלילה ויבוא ליד הבית שלי, ויראה אור דלוק, ויחשוב בלבו, 'הנה רבה של העיר, יושב ולומד תורה, ואני גולה במקומי בצער', לכן בשביל זה אני מבקש שבבית לא ידלק אור בלילה כל השבועיים הקרובים. אני יכול ללמוד תורה גם בחושך'. (זה תלוי בן אדם, יש בני אדם שגם בחושך לומדים, ויש בני אדם שגם כשיש אור לא לומדים...). על כן באמת במשך אותם שבועיים ימים, מיד כשיורדת השמש, שקיעת החמה, לא היה אור בביתו של אותו גדול, הוא ישב ולמד כל הלילה בעל פה, אפשר גם להביא חברותא ולפלפל איתו בכל הש"ס כולו, (מי שידוע כמובן...).

זהירות שלא לגרום חלישות הדעת לת"ח

ההנהגה הזו לא כתובה בשום ספר. לא תמצאו מי שייכתוב שאם חכם בא לעיר, צריך שבבית שלי יהיה חושך... אבל אותו גדול הרגיש, שיכול לבוא ולהתגלגל צער לשני

על ידו, ונזהר בזה עד קצה אחרון. והרבה מרבותינו עמדו על הנקודה הזו, שלא לגרום 'חלישות הדעת' לחכמי התורה, ואפילו בדרך 'גרמא', שהוא לא אשם, בכל אופן יראה להיזהר ולהישמר.

מעשה על רבה של ירושלים הגרי"ח זוננפלד זצ"ל

ונספר עוד מעשה כיוצא בזה (וזה שייך לחול המועד), על אחד המיוחד מגדולי רבני ירושלים בכל הדורות כולם, הוא הגאון רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל. הוא היה גר בעיר העתיקה, ב'בתי מחסה' בקירבת מקום ל'כותל המערבי', וב'חול המועד' בא לבקר אותו אחד מגדולי רבני ירושלים, רבי אליהו קלצקין זצ"ל, (היה רב גדול וגאון מובהק ומפורסם, רבה של העיר לובלין), וישב אצלו, ודיברו ביניהם דברי תורה וכו'. וראו הנהגת פלא אצלו, הרי הוא היה רבה של ירושלים, והגמרא (ר"ה טז:) אומרת 'חייב אדם להקביל פנו רבו ברגל', והיו נכנסים ויוצאים מאנשי ירושלים למעונו. ובאותו זמן שהיה אצלו ר' אליהו קלצקין זצ"ל, כל מי שנכנס אליו, אמר לו ר' יוסף חיים זוננפלד זצ"ל, 'בודאי אתה הולך לכותל המערבי', או 'בודאי אתה חוזר מכותל מערבי'. כך במשך שעה ארוכה. כל מי שנכנס אצלו, במקום לפתוח ב'שלום', היה אומר לו: 'אתה מן הסתם חוזר מהכותל' וכדומה. והנוכחים לא הבינו, מה כוונתו בזה, יש איזה 'סגולה' או 'לחש' לומר 'כותל המערבי'?

זחירתו שלא לגרום חלישות הדעת לר"ח

אחר כך הסביר להם: ישב כאן גדול אחד מגדולי רבותינו בירושלים, רבי אליהו קלצקין זצ"ל, 'הגאון מלובלין', ואני פחדתי שיראה שכל כך הרבה אנשים באים אצלי, ואילו אצלו לא באים כל כך, ממילא יכול להיות ואפשר שדעתו תחלש עליו, 'תראה אותו ותראה אותי'. על כן פייסתי אותו, הראתי לו שהם לא באים אליי, הם הולכים לכותל המערבי, או חוזרים מהכותל המערבי, ואומרים לעצמם 'בא נקפוץ וניקח ברכה מהרב', (נטריד אותו קצת...). זה מה שהדגשתי לכל אחד שנכנס, שהוא בא מהכותל או חוזר מהכותל. להראות לו שהם לא באים בשבילי, הם הולכים לכותל מערבי, ובדרך נכנסים גם אליי.

ז. עד היום יודעים היכן הבית שלו. וזה לא 'בית', זה היה 'מרתף' עלוב... והוא היה 'רבה של ירושלים', ועם כל זה לא הסכים לעזוב את ה'מרתף' הזה, כי היה לו שם חלון, שדרכו יכול היה לראות את הכותל המערבי יום יום, ואת זה הוא לא יחליף ולא ימיר בעד שום הון שבעולם. אצלו זה מרגלית יקרה. פעם אחת היה גשם ענק בירושלים, ונתמלאו הרחובות בגשם, וביתו התמלא בגשם והוצף כולו, ועמד רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל ואשתו במשך שמונה שעות במים והרימו והחזיקו את הילדים מעל המים, עד שבאו וחילצו אותם.

היום אדם ישלם כל הון שבעולם לא לגור במקום כזה... אבל אצלו זה היה חשוב יותר מכל הון שבעולם, לראות את הכותל מחלון ביתו.

הנהגת חסידות שתלוייה בלב

גם זו דוגמא של הנהגת חסידות שלא כתובה בשום מקום. וכי הוא מחוייב בזה? (מישהו אחר היה סופר את כל מי שבא אצלו, 'אחת, אחת ואחת...', כמה באו... רושם אותם... ומבקש גם שיצלמו...). אבל אצל רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל היה מורא שמא חלילה יהיה צער לתלמיד חכם, ליהודי נוסף, בגללו. צריך להפנים את ההנהגות האלה.

בדרך שאדם רוצה ללכת מולכין אותו

ומהיכן זה בא? זה הרי לא כתוב בשום מקום. בכל הספרים לא תמצא כזו הנהגה. זה כתוב באובנתא דליבא של כל אחד ואחד. בדרך שהוא רוצה - באמת - ללכת בה, לעשות נחת רוח לה' יתברך, מלאכי השרת מכוונים ומנחים אותו (ריטב"א יומא לט: ספר חרדים פרק ע), ויכול לחדש חידושי חידושים בדברים הללו, תילי תלים של הלכות והנהגות, ב'בין אדם לחבירו' וב'בין אדם למקום'.

'פשתן' של האתרוג לנרות חנוכה

כיון שאנחנו עכשיו בחג סוכות, נספר עוד דבר שקשור לסוכות. ראיתי הנהגה יפה של תלמיד חכם אחד. רואים בה איך שכל כולו מחשבה למצוה. הנה ל'אתרוג' שאנחנו קונים, יש 'פשתן' שבו עוטפים את ה'אתרוג'. מה עושים עם ה'פשתן' הזה אחרי החג? יש אחד שעושה סתימה לצינור אצלו... הרי זה 'פשתן' משובח, עוטף את זה בצינור, ואנני ליה זכות האתרוג שהצינור לא ידלוף... (עם האתרוג הוא גם יכול לסתום...). אבל המבין, ומי שאיכפת לו מהמצוה, וכך ראיתי על אותו תלמיד חכם, לוקח את ה'פשתן' הזה ומשתמש בו ל'נרות חנוכה'. 'הואיל ואיתעביד ביה מצוה חדא, נעביד ביה מצוה אחריית' (ברכות לט סע"ב). היה שומר את ה'פשתן' הזה לחנוכה. בזה היה מדליק. גם זו הנהגה שלא מפורשת, זו לא הלכה. זו הנהגה של האדם לפי מדרגתו. אתה רוצה אתה יכול לסתום 'סתימה', ואתה רוצה אתה יכול לעשות מצוה. אין חובה הלכתית.

לחפש לעשות נחת רוח לה' יתברך

אבל מי ש'אוהב מצוות, לא ישבע מצוות'. תמיד מחפש עוד 'הידור' ועוד 'חסידות' ועוד דרך לעשות 'נחת רוח' לבורא. לא כמו שיש מתאוננים ונאחנים, 'אוף', 'די', מספיק, גם התרי"ג זה די והותר..., לא כך. המחפש האמיתי, העובד האמיתי, הוא כמו שהיה ה'פלא יועץ', כל כולו רק מחפש איך לעשות נחת רוח לה' יתברך.

שלא יהיה בורח מן המצוה

חלילה שלא יהיה האדם 'בורח מן המצוה' ו'פורק עול' מן המצוה, ח"ו. כמו שבאוזניי אמר לי אותו פתי: 'יש לי פשט חדש למה חג סוכות זה 'זמן שמחתנו', כיון שפטורים מלהניח תפילין בחול המועד...'. כי כשהוא מניח תפילין על הראש שלו, הראש שלו נופל... זה כבד לו. בוש וחרפה שאדם מרגיש כך". צריך שירגיש את האהבה למצוה, את השמחה למצוה, את ההשתוקקות ואת הנכספות של הלב למצוה.

לימוד מוסר

ואיך זוכים לזה? איך מגיעים להרגשות הללו? ה'לב' זה דבר עדין, וצריך כל הזמן מירוק וציחצוח ושפשוף כדי שיקנה את הדברים הללו. וכשהוא יושב ומעיין בספרי מוסר, כמו של ה'פלא יועץ', זה באמת פועל בו לטובה. הדברים פועלים ונכנסים לאט לאט. זה לא בא בבת אחת, צריך ריבוי של לימוד ושינון וחזרה, פעם אחר פעם, ובסוף הדברים חודרים ופועלים לטובה. חזקה על דבר שיצא מן הלב שזה פועל. (ובהמשך עוד נדבר על זה בהרחבה יותר).

'לא אותי קראת יעקב - כי יגעת בי ישראל'

ח.

על הפסוק בישעיה (מג כב): 'לא אותי קראת יעקב, כי יגעת בי ישראל', אמר המגיד מדובנא זצ"ל משל ידוע (כוכב מיעקב ויקרא עמוד ד), יש אנשים ששואפים ורוצים וצמאים למצוות, 'אוהב מצוות לא ישבע מצוות', כל גרגיר של מצוה אצלו זה יקר מכל 'חללו של עולם'. ויש בני אדם ההיפך הגמור, כל מצוה ומצוה קשה עליו כ'קריעת ים סוף', (במקום 'תרי"ג מצוות' יש להם 'תרי"ג בעיות'), והוא אמר את המשל הידוע, על אותם שני סוחרים שהיו נוסעים ב'כרכרה' שלהם. האחד היה סוחר באבנים טובות ומרגליות, והשני היה סוחר בגרוטאות של ברזל. ה'סוחר' באבנים טובות ומרגליות, כל מה שלקח איתו היה 'מזוודה' אחת קטנה, יש לו את כל מה שהוא צריך, אבנים טובות ומרגליות. אבל ה'סוחר' של הגרוטאות לוקח איתו מזוודה ענקית, שיש בה את כל החתיכות ברזל שלו וכו'. בדרך הגיעו לאיזה 'פונדק', איזה 'בית מלון' לנוח קצת מהנסיעה הארוכה, וכל אחד עולה לחדרו, וכל אחד מביאים לו את החבילה שלו לחדרו ה'סבלים' של ה'פונדק'. ה'סוחר' מחכה שיביאו את המזוודה שלו, ואחרי איזה רגעים נכנס הסבל של בית המלון, כולו עייף ויגע ומתנשף ומתנשם ומזיע... הסתכל עליו הסוחר בתמהון, אמר לו: 'במחילה, המזוודה שלי קלה, עדינה, לא מכבדה, אני חושש שאם אתה טרחת ויגעת והזעת כל כך, כנראה התבלבלת וזו לא המזוודה שלי...'. עד כאן המשל.

אם קיום המצוות קשה על האדם אות הוא שלא קיים כראוי

והנמשל, ישנם בני אדם שניגשים לעסק התורה והמצוות אותו דבר, אתה רואה אותם כל כך עייפים כמעט עד כדי 'עילפון' וכו', ואני מדבר על מצוות רגילות, שיעור תורה, תפלה וכו', (שלא לדבר על מצות 'צדקה' שאם הוא נאלץ להכניס את היד ל'כיס' לתת צדקה, כבר כולו מזיע...). כל זה הולך אצלו כל כך

צריך ללמוד מוסר כדי לדעת שצריכים ללמוד מוסר

וכבר אמר רבינו הגדול רבי ישראל מסלאנט זצ"ל "כי לדעת שצריך מוסר צריך מקודם ללמוד הרבה מוסר", כמו שהביא תלמידו בספר אור רש"ז (ויקרא מאמר שעו).

פלא יועין' - עצות פלאיות

הספר הזה כשמו 'פלא יועין', יש בו עצות פלאיות, מאות ואולי אלפי עצות, בכל מכל כל, הדרכה לעבודת השי"ת. על הכל הוא חשב. איך לעשות, ומה להקדים, ומה לתת. 'פלא יועין', עצה לכל דבר. באמת מלא עצות. מה שאדם לא חושב בכלל.

עצתו של ה'פלא יועין' למי שמוסר שיעור בחול המועד...

נראה דוגמא לזה מעניינא דיומא, אדם שצריך להגיד שיעור בחול המועד סוכות, והוא מפחד שיהיו אנשים שירדמו בשיעור, והרי ההלכה היא שאסור לישון מחוץ לסוכה. מה העצה? מה שאמר ה'פלא יועין' (ערך תפילין) שישתמש ב'טבק' ולא ירדם כאשר ה'תפילין' עליו. ולכן נעשה גם אנחנו ונחלק 'טבק' לאנשים, וכולם יריחו ויתעמשו וכך יתעוררו... זה דוגא קטנה מעניינא דיומא. והמבין יבין, מי שחבר שלו רדום יעיר אותו... מותר... (ע' בן איש חי ש"א פרשת האזינו אות ח). ועוד כהנה וכהנה.

עצות על קיום המצוות

גם עצות על קיום המצוות יש בו, אנחנו אוהבים מצוות שבדרך כלל 'קלות'. אבל כשיש מצוה 'קשה', האדם "משום מה" אוהב להשתמט ממנה... הוא מחפש תירוצים, 'קשה לי', 'אני לא יכול', 'לא נעים לי', 'חולה', 'אני צריך להיות חולה', וכל שאר התירוצים המבוארים ב'מסכת תירוצים' כידוע... אבל ה'פלא יועין' הוא בדיוק יודע לנגוע בנקודה האמיתית, ואומר מה לעשות.

קשה, בפרט ה'תפלה' בשבתות ובחגים, כמה הוספות יש, מזמורים, ו'נשמת כל חי', וגם תפלת 'מוסף', ו'קריאת התורה'.. (לו יצויר שהיו אומרים שמחר לא צריכים להתפלל, איזה 'שמחה וששון' היה לו...). מה הפתרון? להגיע לתפלה ב'יוצר'.. במקום שיתבונן ויבין מה זה 'תפלה', יש לך רשות וזכות לעמוד לפני בורא עולם! (אדם צריך להכניס את זה לראשו היטב, זה לא 'עונש', ההיפך). על זה הפסוק אומר 'לא אותי קראת יעקב' - והראיה - 'כי יגעת בי ישראל'. אם אתה מתייגע, אם זה מעייף, זה לא ה'סחורה' שלי. הסחורה של הבורא יתברך - מצוות - זה לא סחורה מעייפת.

בקשת מחילה בערב יום הכיפורים - ממי לבקש?

אתן לכם דוגמא, יש הלכה בשלחן ערוך (סי' תרו) שבערב יום הכיפורים האדם צריך לבקש מחילה, (אנחנו עדיין לא רחוקים מיום כיפור... לפני שבוע בדיוק היה יום כיפור, יש כאלה שהספיקו כבר לשכוח וצריך להזכיר להם את זה...). ממי הוא הולך לבקש 'מחילה'? - מהידידים שלו, מהאוהבים שלו, או מאלה שהוא אומר 'אולי יצא לי מהם טובת הנאה...', 'אלך לבקש מה'בוס' שלי, זה יהיה עוד איזה 'סגולה' שיקדם אותי עוד בעבודה... כדאי לי...'. זה לא בקשת מחילה, זה 'סחורה'. אדם כזה 'סוחר'... אבל מאותם אלה שבאמת צריך לבקש מהם מחילה, כגון, אם היה לו איזה 'עסק' בעבודה עם פלוני שהוא צעק עליו, והוא החזיר לו כפליים... אליו הוא לא הולך לבקש 'מחילה'. אומר לך: 'מאחד כזה צריך לבקש מחילה?! צריך לקיים בו 'מחה תמחה את זכר עמלק'... (דברים כה יט). מה פתאום לבקש מחילה ממנו?!'. וכשה'פלא יועץ' מדבר על ההלכה הזו של בקשת מחילה בערב יום הכיפורים, הוא מדגיש לך, דוקא מאחד כזה תבקש מחילה. לא תחכה שהוא יבוא אליך... אדם אומר 'בושה, אני אשפיל את כבודי?.. אני אלך אליו?... שהוא יבוא!'. ולא היא. בזה תבחן אם אתה באמת עובד את בוראך כראוי.

משלוח מנות בפורים

אותו דבר לגבי 'משלוח מנות' ב'פורים', אומר ה'פלא יועץ' (ערך פורים), אדם שולח מנות לידידים שלו, אבל לשונאים שלו אף פעם הוא לא ישלח... הפוך בדיוק ממה שצריך. הרי 'משלוח מנות' נועד להרבות אהבה ואחווה שלום ורעות, צריך לשלוח דוקא לאותם אלה שבמשך השנה לא היית איתם בידידות כל כך (בלשון המעטה...). להם תשלח 'משלוח מנות'. לחברים הקרובים שלך, הרי בלאו הכי אתם אוהבים ומכבדים אחד את השני, נפגשים, מדברים, ושוררת ידידות בינכם. דוקא לאותו אחד שאתה רואה אותו ברחוב, אתה מאחל לו את כל פרשת 'כי תבוא'. (והוא עונה ומשיב 'וכן למר'...). לאחד כזה אתה צריך לשלוח את ה'משלוח מנות'. לפיכך ולהרגיע ולעודד אותו. כאן נבחן האדם.

עצה זהב

וזו עצה זהב. יש בני אדם שומעים את זה מחפשים 'תירוצים' מדוע לא לבקש 'מחילה', מדוע לא לשלוח 'משלוח מנות' לאנשים אלה. אבל דעו לכם שזו 'עצת זהב'. צריך לקום ולעשות. הרבה פעמים רק אחרי שאדם עושה את זה, הוא רואה עד כמה הלב שלו עצמו נעשה נקי.

זחירות שלא להגיע לידי צורך בבקשת מחילה מקטנים

ואם כבר אנחנו עוסקים בנושא של בקשת מחילה, כדאי להזכיר מה שה'פלא יועץ' מעורר (ע' ערך בעלי חיים, וערך הן צדק, וערך הכאה, וערך הנהגה וערך רחמנות ועוד), שצריכים לדעת, שיש בני אדם שאי אפשר שימחלו לך לעולם ועד כמעט. מי הם? ילדים קטנים. עם קטנים אל תתחיל. לעולם ועד לא. כיון שהגמרא אומרת, שקטנים לאו בני מחילה נינהו. הם לא יכולים למחול לך. ומה תעשה? איך תתקן מעשיך?! צריך לדעת את הדברים האלה.

זחירות שלא לבוא לידי מריבה עם ילדי חבריו

ויש להוסיף עוד נקודה חשובה. יש בני אדם, שמשום מה חושבים שהילדים זה מין 'הפקר', עושה 'גזירה שווה': 'כמו שהילדים שלי הפקר אצלי, כך גם כן הילדים של השכן ושל החבר הפקר...'. ולפעמים מאיים עליהם, 'אני אגיד אותך לאבא שלך, אני אעשה כך וכך...', עד שבעיני הילד הוא נעשה כ'מלאך המוות'... ולפעמים מקיים בו גם 'משלוח מנות' מכה ומרביץ לו... לפעמים אדם מתחיל עם הילדים הקטנים של השכן, ואוי ואבוי מה שיכול לצאת מזה... כיון שהאבא שלהם מאד מקפיד על זה. 'איך אתה מרביץ לבנים שלי? זה זכות יחידה שלי... מה אתה נכנס לתחום שאינו שלך...'. וזה יכול להביא ביניהם הרבה צרות.

להרחבות אהבה על ידי כיבוד הילדים של חבריו

אדרבא, תנהג להיפך. אתה תראה חיבה יתירה לבנים של השכנים ושל הידידים שלך, ואתה לא יודע כמה זה יוסיף אהבה ואחווה בינך לבין החבר שלך. אם תיתן לו לילד שלו איזה 'מתנה', אפילו 'משהו', 'כל דהוא', איזה 'סוכריה', 'קרמבו' אחד - כמה זה יכול להגדיל אהבה ואחווה שלום ורעות בכלל ישראל. הילד יבוא לביתו, ויאמר 'פלוגי נתן לי', אביו שומע את זה, אומר, 'חידוש', לא ידעתי שפלוגי כל כך אוהב אותנו. ואם הוא אוהב אותנו כל כך, גם אני צריך לאהוב אותו, ולהשיב לו כגמולו'. וזה בדוק ומנוסה.

עצות ב'בין אדם לחבירו'

וכהנה וכהנה עצות ב'בין אדם לחבירו', שכמה שהנושא הזה עדין ומורכב, וכמה ממש עמוק עד התהום. אדם לא חושב ומתבונן על הרגשות של חבריו, וה'פלא יועץ' מדגיש ומרעיש על הדברים האלה (ע' בפלא יועץ בערכים הנ"ל ועוד).

על זה שהאדם אינו חושב על חבריו התביעה

וצריך אדם לחדד את החושים לדברים הללו. אדם בדר כלל לא שם לב, רק מה שנוגע אליו, לעצמו, לגופו, לכבודו ולממונו, בזה הוא מאד קפדן ודיקן. אבל מה שביחס

לאחרים, אומר 'לא חשבתני'. באמת הוא לא חשב, אבל על זה התביעה! מה שלא חשבת זה לא פוטר אותך! היית צריך לחשוב על הכל היטב.

מצות 'פדיון שבויים' ב'ענבים'...

סיפרתי פעם הנהגה של חסידות, סיפור מפורסם, על אחד מגדולי רבותינו מירושלים. בנו מספר ומעיד, שכך היה מנהגו של אביו, היה יוצא ביום שישי לקנות צרכי שבת לכבוד שבת קודש. כמו שמבואר בגמרא (שבת קיז:).^ט וחידוש ראיתי אצל אבא שלי, כשהיה הולך לקנות 'ענבים', תמיד היה קונה ומביא אותם מפורקים ומפורדים. אף פעם לא ראינו אצלינו בבית 'אשכול ענבים' שלם גדול ויפה (מרימים אותו ומסתכלים וחושבים מאיפה מתחילים ומאיפה מסיימים...). תמיד בודדים, גרגרים, בודדים, 'פרט ועוללות'. שאלתי אותו פעם: 'אבא, למה תמיד אתה קונה ענבים בודדים? פעם אחת תקנה אשכול גדול 'וישאהו במוט בשנים...' (במדבר יג כג). אמר לו אביו, מרבני ירושלים: 'אני אגיד לך את החשבון, אני עושה חסד עם המוכר. יש הרבה שבאים לקנות 'ענבים' ולוקחים את האשכולות, אבל את הבודדים לא רוצים. (כאילו זה 'סם המוות'... לא נוגע בזה... אוי לו לאותו מוכר שיציע כמה ענבים בודדים לקונה... יגיד לו, 'כזו סחורה אתה נותן לי?!...!'. עלול לזרוק לו את זה בפנים...). ובאמת מה גריעות ופחיתות יש בזה? הרי זה בדיוק אותו הטעם... זה נכנס לבטן בדיוק כמו ה'אשכול' ענבים, אין שום הבדל. רק שאצל בני אדם זה נתפס כמו סחורה סוג ד'... אף על פי שזה יכול להיות משובח כמו האשכול ממש. ואותו מוכר, תמיד נשאר אצלו כל הענבים הבודדים, ובסוף הוא זורק את זה, ויש לו הפסד ממוין. לכן אני בא, ועושה אצלו מצוות 'פדיון שבויים'... קונה את כל הענבים הבודדים. הוא שמח שנפטר מגרגרי ענבים הללו - ואני שמח כפליים!'

הצדקה הגדולה ביותר

וכל אחד יחשוב בעצמו, מי חושב על הדברים האלה?! באמת רבי יהודה החסיד ז"ל בספר חסידים (סי' תתרלה) אומר, שאם אתה עושה צדקה עם השני, והוא לא מרגיש שאת

קניות לצרכי שבת

ט.

במאמר המוסגר, הפלא יועץ (ערך הכנה) כותב, שהנהגה הזו נמסרה דוקא לגדולי ישראל, שהם יצאו לקנות לכבוד שבת קודש. ויש לתת לזה כמה סיבות. סיבה ראשונה, כשהוא הולך לקנות לשבת, הוא גם חוזר חזרה לבית. כי יש בני אדם, יוצא לקניות לכבוד שבת, ונעלם עד הצפצוף... בבית מחכים לו שיעזור, שבת נכנסת מוקדם, בשעה ארבע 'צפצוף', תבוא תעזור, אבל הוא נעלם... 'קניות' לשבת... סיבה נוספת שזה ניתן דוקא לחכמי ישראל, כיון שגם בשעה שהוא הולך לקנות 'דגים' ו'תפוזים' לכבוד שבת קודש, דעתו על התורה, על הגמרא ועל התוספות. אבל אחד שהולך לקנות 'דגים' ובסוף גם קנה דברים מיותרים..., עליו לא נאמר שיצא לקניות בערב שבת...

העושה איתו 'צדקה', זו הצדקה היותר מעולה. כמו כאן, אתה לא נותן לו ממש 'צדקה', קניתי בכסף מלא, אבל תוך תוכו רצוף אהבה וחסד. וזה דבר גדול ונורא.

ה'פלא יועין' מעורר תמיד על הדברים האלה

איך זוכים לדבר הזה? צריך ללכת בהנהגה של גדולי רבותינו. שאדם יושב ולומד בחיבורים האלה, 'פלא יועין', וכדומה להם, זה מעורר את הלב. וה'פלא יועין' היה באמת 'יחיד מומחה', 'יחיד מקודש' בפעולות האלה. כל כולו תמיד חושב וסובב רק על הציר הזה, איך וכיצד אני יכול יותר להוציא ולתת נחת רוח לה' יתברך. ב'בין אדם לחבירו', וב'בין אדם למקום', אין הבדל, הכל קדוש.

ב. בענין חיוב ומעלת לימוד ספרי מוסר ויראה

תורה תבלין - לימוד המוסר

ונלמד קצת מלשונו הקדושה ב'פלא יועץ' (ערך מוסר), שכאן הוא מרמז בהדיא על הדברים האלה, נקריא את לשונו, "ידוע ומפורסם מעלת לימוד המוסר", אין מי שלא יודע את המעלה ואת התועלת הבאה לאדם על ידי לימוד המוסר, "עד שפירשו המפרשים" - כך מביא הגאון חיד"א זצ"ל בספר ברכי יוסף (סי' א אות ט), ומעתיקים אותו גם המשנה ברורה (סי' א אות יב) וסבא בכף החיים (סי' א אות לא) - "שמאמר רבותינו ז"ל שאמרו בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תבלין", כך אומרת הגמרא (קידושין ל:), ליצר הרע אין לו רפואה, הקב"ה כשברא את החולי המר והנמהר הזה, שהקב"ה קראו 'רע', כי זו המציאות של יצר הרע, 'רע' בחפצא, רע מאוד, יש לו רק תבלין אחד שיכול לתבל ולרפאות אותו, וזהו עסק התורה. זו העצה היחידה. [ואם בכל אדם הדברים אמורים, על אחת וכמה אצל בעל התשובה הזקוק לחיזוק נוסף כנגד יצרו המתחדש עליו בכל יום להמיתו].

י. משלו הנפלא של ה'מסילת ישרים'

ידוע המשל של רבינו הרמח"ל זצ"ל (מסילת ישרים פרק ה), מעשה באחד שלמד את 'חכמת הרפואה'. וידוע כי חכמת הרפואה היא חכמה הצריכה לימוד הרבה, ואין לומדים אותה ביום אחד, אלא צריכים לזה הרבה טורח ויגיעה, ואחרי זה צריך הרבה להתנסות בזה עד שמתמחה במלאכה. ומעשה באחד שיגע וטרח ולמד את חכמת הרפואה והתמחה בה, עד שנעשה רופא טוב. הייתה לו 'קליניקה' גדולה, והיו באים אליו הרבה 'פציינטיס' שימצא מזור לחוליים. ויהי היום, והנה הגיע לרופא הזה מאן דהו ואמר לו, 'אדוני הרופא (ל"א) אני לא מרגיש טוב'. שואל אותו הרופא, 'מה אתה מרגיש?!' עונה לו החולה, 'אני לא מרגיש... לא יודע, אבל באופן כללי אני מרגיש לא טוב. לא יודע למה ומה קרה'.

בדק אותו הרופא המומחה, עד שגמר את הבדיקה ואמר לחולה, 'ברוך ה', זיהינו מה יש לך, ויש גם רפואה לחולי שלך. תקח 'סירופ' זה וזה, וכדורים אלו ואלו, ובעזרת ה' זה יביא לך רפואה ותשוב להיות בריא כאחד האדם'.

והנה - הפתעה. פונה החולה הזה ואומר לרופא הוותיק, 'אדוני הרופא, לא מקובל עלי מה שאתה אומר. אתה אומר לקחת כדורים? אני לא מוכן. אני אומר זריקות. אתה אמרת לקחת סירופ? - אני אומר משחה!...!'

דבר כזה לא שמענו מימינו. אדם שמעולם לא עסק במלאכת הרפואה ואין לו כל ידיעה בחכמה הזו, לא ברפואת אדם ולא ברפואת בהמה, חולק על הרופא ואומר לו 'לא נראה לי כמוך', 'לא מסתבר לי כמו שאתה אומר, ואני חושב שאני צריך לקחת רפואות אחרות'.

מה אפשר לעשות עם חולה שכזה? כלום. מנסים להסביר לו עוד פעם, 'תשמע, יש כאן אנשים שמבינים יותר ממך, ששנים על גבי שנים התמחו ברפואה, והם רוצים את טובתך, ואתה צריך לשמוע להם'.

היצר נלחם בזה בכל כחו

ולכן היצר נלחם בזה בכל כוחו ובכל מרצו. כי כל מילה של תורה, כל דברי חיזוק והתעוררות של מוסר, הרי זה שובר ומכניע את ה'יצר', שהרי "לית לך מילה לתברא יצר הרע אלא אורייתא" (זוה"ק ח"א דר"ב ע"א), אין לך דבר ששובר ומכניע את ה'יצר' כעסק ה'תורה', ובפרט שהוא עוסק בענייני מוסר, שזה פועל לא רק באופן 'סגולי', אלא זה משפיע על האדם ישירות, כי הוא לומד על הדברים שהוא לקוי וצריך בהם תיקון.

דברי מרן החיד"א על חובת לימוד המוסר

והגאון חיד"א ז"ל הוסיף דברים נוראים בספרו דבש לפי (מערכת ת' אות מ"א): "אמרו קדמונינו שעיקר הלימוד לצרף ללימוד שלומד מוסר הבנוי על פי התורה, ועל ידי זה לומד

אבל הוא מתעקש ואומר, 'לא, אני רוצה לעשות מה שאני מבין'. אומרים לו, 'בסדר, תעשה מה שתרצה'. מה יכולים לעשות?! עשה החולה מה שרצה, ולקח מה שלקח. ומה סופו? שיר וטיול. שיר, שכן במהרה ישירו אחריו 'יושב בסתר עליון'... ובטיול, כשילווחו לבית הקברות...

אם החולה לא מבין שעליו לשמוע לקול המומחה, הרופא שיש לו ידיעה ונסיון ברפואה, וחושב שהוא יכול לעשות מה שהוא מבין ומה שהוא רוצה, אין לו להתפלל על שאחר כך החולי מתגבר ומחמיר עד שהולך לבית עולמו.

אומר המסילת ישרים (פ"ה), המשל הזה הוא הבסיס לעבודת ה' יתברך. בורא עולם יתברך שמו בא ומודיע קבל עם ועולם ומפרסם לכולם, שמעו בני, אני בראתי חולי בעולם, חולי קשה, שלפעמים הוא מדבק, ולפעמים הוא גם קטלני בר מינן.

מה זה החולי הזה? **היצר הרע**. ואני, אומר הקב"ה, כשבראתי את החולי הזה, בראתי לו גם כן רפואה מזור ותעלה, שאם תקח אותו תהיה בריא. מהי הרפואה? **התורה הקדושה**. אין דבר שיש בכוחו לנתון לשבור ולחסל את היצר הרע כמו התורה הקדושה.

מכריז הקב"ה ואומר, דע לך בני, אני בראתי את החולי הזה, ואני שבראתי אותו, אומר לך שיש לו רק רפואה **אחת ויחידה**, היא התורה. אם אתה לוקח את הרפואה הזו ומתקשר לתורה הקדושה - בזה יש לך את הכח ואת היכולת להתגבר על היצר, שתהיה ידך על העליונה.

אבל אם אדם מחפש לו 'תחליפים', ואומר לעצמו, לא נראה לי כל כך הרפואה הזו ואני חושב שאשתמש לחולי הזה ברפואה אחרת, אז שיהיה ברור: כמו במשל החולה והרופא ברור ופשוט שסוף החולה הזה לאבדון, כך גם בענייננו. אם אתה עוזב את התורה שהקב"ה מעיד עליה שהיא הרפואה ליצר ואתה מחפש תחליפים אחרים, אתה עתיד לפול. אתה עלול לשקוע יותר ויותר בתאוות ולהלכד בפיתויי היצר, ואז החולי יחמיר יותר ויותר.

תורה בהרהור תשובה ונכנע, וזה הלימוד מבטל יצר הרע, כי ההכנעה מבטל ליצר הרע כמו שאמר בספר זוהר הקדוש. והמגיד הזהיר למרן ז"ל שילמוד מוסר (מגיד מישרים פרשת צו ופרשת אמור), וכן כתב הרב עיר וקדיש מהר"ר חיים הכהן ז"ל תלמיד רבינו מהר"ר חיים וויטאל ז"ל. והגאון מהרש"ל ז"ל צוה למוכיח שיבא ויוכיחנו כמו שמוכיח להדיוט וגזר עליו לעשות כן. והאדם עצמו בלומדו מוסר יראה תועלת והתעוררות הנפש. וזהו עיקר הלימוד לצרף עמו מעט לימוד מוסר להכניע עצמו ולהתעורר ביראת ה', כי זהו תכלית התורה והיינו דכתיב ראשית חכמה יראת ה', ושנינו כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת, ואמרו באבות דרבי נתן (פרק כ"ט) כל מי שיש בידו הלכות ואין בידו מדרש לא טעם טעם של יראת חטא עכ"ל, והרי הוא כמבואר, דבמדרש יש תוכחות מוסר ובא ליראת חטא. ופקח עיניך וראה דלא סגי בלימוד הלכה, אלא צריך ללימוד מדרש שיש בו מוסר, ואם בינה שמעה זאת החזק במוסר אל תרף, וההכנעה יסוד מוסד חיי אדם בעולם הזה ובעולם הבא, שיכיר מיעוט ערכו ויהיה לבו לב נשבר ועל ידי זה ימנע מהחטא ולימודו יעלה לריח ניחוח. הבט ימין וראה מה שאמרו רז"ל במדרש שוחר טוב (פרק ט"ל דף כ"ב) לא נתן הקדוש ברוך הוא את התורה אלא כדי שלא יעסקו בלשון הרע ודברים בטלים. והיינו מה דאמרו בתנחומא (פרשת עקב) לא בחר הקב"ה בישראל אלא מפני שהם ענוים, כי מה שמקיימים מצוות גם אומות העולם מקיימים ומה שמשבחים להקב"ה גם הגוים משבחים, הא לא בחר בישראל אלא בשביל הענוה, ועל ידי לימוד תוכחות מוסר יזכה להיות עניו שאין מדה טובה הימנה. (וכבר במדבר קדמות מערכת ע' ולעיל בקונטרס זה דבש לפי זה כתבתי בעניותי קצת ממעלות הענוה ע"ש). ומצוה גוררת מצוה יבואו ללימוד תורה לשמה ולקיימה כי זה כל האדם. ומכאן תוכחה לתלמידי חכמים שאינם רוצים ללימוד כי אם גמרא ופוסקים, ומבזים בלבם לתלמידי חכמים שלומדים תנ"ך ומשניות וספרי מוסר. והן בעון לא יבינו, כי האף אמנם דלימוד הגמרא יקר מאד, ואין לו להקב"ה אלא ארבע אמות של הלכה (ברכות ח.), וכתב רבינו תם שהתלמוד כלול בכל. מכל מקום כל זה היינו ללומד תורה לשמה בענוה, ונזהר בדקדוקי מצוות, כמו הראשונים שהיו קדושים מאוד ונשמתי ממוקם עליון, אבל בדור יתום זה כי גברה הסט"א והוא בעקבות משיחא והיצר הרע רודף לתלמידי חכמים ביותר. אלו התלמידי חכמים שאינם רוצים ללימוד מוסר - על הרוב הם מתגאים בלימודם, וחושבים שהם חכמים גדולים, ומבזים הזקנים וגדולי דורם, ואינם מקפידים להתפלל כהוגן, ופוגמים ברית הלשון והראות וכיוצא. ולכן אין תורתם רצויה כי אינה לשמה. ואלו המתגאים יתנו אל לבם מה שאמרו הפוסקים דבזמנינו לא יש תלמיד חכם, ואם זה כתב מהר"ל ז"ל בזמנו שיש יותר משלוש מאות וחמישים שנה שנפטר זלה"ה, מה נאמר בדור הזה. ומכל האמור תלמידי חכמים אשר נגע אלהים בלבם ימהרו לשוב וילמדו מוסר ותיכף יכירו בגאותם ומהות לימודם ואשר נכשלים בכמה ענינים וישונו אל ה', ואז לימוד הגמרא יעלה לרצון לפני ה' ונסלח להם, עכ"ל"ק של רבינו הגאון חיד"א זצ"ל, והם דברים מחרידים.

כפיאות הלשון 'אבן' ו'ברזל'

ממשיך ה'פלא יועץ', "ואמרו (קידושין שם וסוכה נב:), אם פגע בך מנוול זה מושכהו לבית המדרש. אם אבן הוא - נימוח, אם ברזל הוא - מתפוצץ". ולכאורה מה זה הכפל לשון של רבותינו, 'אבן' ו'ברזל', מדוע המשילו זאת בשני משלים? מה רוצים רבותינו להביע בזה. הרי הם לא דיברו בעלמא, כל דבר בא לציין משהו.

'אבן' - ביטול מקיום המצוות

אלא אמרו המפרשים - המהר"ל (חידושי אגדות קידושין ל. ודרוש לשבת הגדול) - שכך הוא ביאורם של דברים, יש שני מהלכים בהטעיית היצר, יש אופן של 'אבן', מגיע ה'יצר' לאדם, ואומר לו: אל תעשה כלום, אל תלך לשיעור תורה, אל תלך להתפלל, תשב בבית, 'משבח אני את העצלנים' (סוכה כז:), לא רק ב'רגל', אלא כל השנה כולה... אל תזוז, תהיה 'אבן'. מפיל על האדם 'חבלי שינה ותרדמה', והאדם לא יכול לזוז, כמו 'אבן'. ובינתיים מפסיד אלפי מצוות, שיעור תורה, תפלה בציבור ועוד ועוד"א.

יא. עובדא על הגאון אדמו"ר רבי ישראל מקוויניץ בעל עבודת ישראל זצ"ל

מוכא בספרים עובדא מעניינת על הגאון בעל עבודת ישראל זצ"ל, הוא היה גר בחו"ל, בארצות 'פולין' שב'רוסיה', והוא סיפר על עצמו, שפעם אחת קם בבוקר להתפלל, ורק אני יוצא מהמיטה החמה, ומי עומד לידי? ה'יצר הרע'. אומר לי, 'ר' ישראל, מה אתה הולך עכשיו להתפלל בקור הזה? סכנת נפשות! אפשר לקבל 'דלקת ריאות', והרי התורה אמרה 'ונשמרתם מאד לנפשותיכם' (דברים ד טו), 'מאד' כתיב, תשגיח ותיזהר, אתה לא נוהג כראוי, הרי אתה זקן ומבוגר, איך אתה קם בקור הזה?'. הרי במדינות רוסיה כידוע קר מאוד. אמרתי לו: 'תסלח לי, אתה יותר זקן ממני, ואם אתה באת ברחוב ולא קרה לך כלום, גם לי לא יקרה כלום!... אבל יש לי הצעה בשבילך, בוא אתה תשכב במיטה שלי, ואני הולך...'. שילמתי לו באותה מטבע. מיניה וביה עניתי לו. כך הוא סיפר.

פעמים שהרופא בעצמו הוא היצר הרע...

לפעמים אדם שומע את ה'יצר הרע', אומר, 'אמת, אתה צודק, גם הרופא אמר לי כך...', והוא לא יודע שהרופא בעצמו הוא היצר הרע ביחד איתו, שניהם עשו יד אחת כנגדו... צריך לדעת ממי אתה מביא ראיה...

הלכה שכולם יודעים...

הרבה פעמים אדם משתמש בהיתר הזה, 'פיקוח נפש דוחה את כל התורה'. וזה דבר מעניין, שהלכה זו התפשטה בכל הציבור. הלכות של דרך ואופן קיום תורה ומצוות, הרבה לא יודעים, אבל את ההלכה הזו, של דחיית כל התורה כולה, הרבה יודעים אותה...

מגיד דבריו ליעקב / בחיוב ומעלת לימוד המוסר קמו

'ברזל' - קיום עבירה בקום ועשה

ויש עוד דרך שהיצר בא לאדם, בדרך של 'ברזל'. ברזל זה סימן של קלקול והשחתה, על דבר שאסור לעשות - הוא 'מתיר' לו לעשות. זה נקרא 'ברזל'.

על ידי תורה תבלין ניצול משני מהלכים אלו

באו רבותינו ז"ל ואמרו שעל ידי 'תורה תבלין' אתה ניצול משני המהלכים הללו של היצר הרע, גם אם זה 'אבן', וגם אם זה 'ברזל'.

מי שלא לומד מוסר - לא טעם טעם יראת חטא

מאמרי רבותינו הללו, אם אבן הוא נימוח, ו'תורה תבלין', על איזה 'תורה' נתכוונו? אומר ה'פלא יועץ', "הכל הוא על לימוד המוסר", מה זה ה'תורה תבלין'? לימוד המוסר. "ועל הרוב, מי שאינו מתמיד ללמוד מוסר", בקביעות יום יום, "לא טעם טעם יראת חטא", אפילו 'טעם' של יראת חטא הוא לא טעם.

מעשה על הגאון רבי אליהו לאפיאן זצ"ל

צריכים לדעת מתי להשתמש בהלכה הזו, ואיך להשתמש בה. הגאון רבי אליהו לאפיאן זצ"ל, לרוב מעלתו היו מזמינים אותו להרבה אירועים. דא עקא, לפעמים כשהוא היה מגיע לאירועים מסויימים, היו עורכים לפניו שולחן ומוציעים לו לאכול, ולא תמיד יכל לאכול מחמת שהיו ספיקות על הכשרות. מה יעשה? יגיד להם 'לא כשר כאן'!?

הרי זו פגיעה אנושה במארחים.

היה רבי אליהו לאפיאן זצ"ל 'ערום ביראה', היה אומר להם 'הרופא אסר עלי לאכול'. שמעו את זה והבינו. אם הרופא אמר, בודאי, צריך לשמוע לו ולא לאכול. זה דבר שמפורסם אצל כולם, 'וחי בהם ולא שימות בהם', מכאן לפיקוח נפש שדוחה את כל התורה כולה' (יומא עה:).

'ערום ביראה'

אחר כך היה מי ששאל את רבי אליהו, 'מה זה שאמרת שהרופא אסר עליך לאכול? מי הוא הרופא הזה?'. אמר לו רבי אליהו לאפיאן, 'הרמב"ם. הוא היה רופא, והוא כתב שאסור לאכול אצל אחד כזה שיש ספיקות על המאכלים שלו!...'. זו דוגמא ל'ערום ביראה', כמו שאומרת הגמרא (ברכות ז.), 'ורש"י שם מפרש מהו ערום ביראה, 'להערים בכל מיני ערמה ליראת בוראו'. בשביל להיות ירא שמים, צריך לפעמים למצוא כל מיני תחבולות ורעיונות, כיצד להתנהג. צריכים להשתמש בעצות ותחבולות כדי להיות ירא שמים אמיתי, לקיים את רצון ה' על פי כל גדרי ההלכה מחד, ובלי לפגוע באנשים מאידך.

אם אין קביעות ללימוד מוסר - 'דרך איש ישר בעיניו'

וכיון שאינו לומד מוסר, ולא טעם טעם יראת חטא, עוד מוסיף ה'פלא יועץ', "ודרכו ישר בעיניו", 'דרך איש יצר בעיניו' (משלי כא ב), הוא יכול להיות בדרך עקומה מעוותת ומעוקשת, אבל בעיניו ישר מאד. חושב 'ההנהגה של מצוינות'. אבל הוא לא יודע חומר העבודה המוטל עליו. הוא לא יודע מה זה 'בין אדם לחבירו' ו'בין אדם למקום'. "ולבנו יבין אשר הוא יהודי כשר", הוא 'בטוח' שהוא יהודי כשר, אין במעשיו כל פגם.

מוסיף ה'פלא יועץ', "ואף אם ישמע או ילמוד פעם ביוכל", ילמד דברי מוסר ותוכחה, "או ישמע דברי מוסר", כיון שאינו בקביעות, "אינו פועל לו, ואינו מתעורר כלל, ואין בשר המת מרגיש באיזמל" (שבת יג:), מה הטעם, מה הסיבה? "כי שפש כחלב לבם" (תהלים קיט ע) מחמת עוונותיהם, שהם מסכים המבדילים ומטמטמין את הלב", ה'לב' נפגם, וה'לב' זה עיקר העיקרים בעבודת ה' יתברך. יש שם מין 'טמטום', לשון אטימות, נעשה לבו אטום וסתום וחתום מכל חכמה, "אוטמת וסותמת מכל חכמה" כלשון רש"י במסכת יומא (לט רע"א). לא מרגיש. אומרת הגמרא במסכת שבת (לא:): יודעים הרשעים שדרכם לגהנם, ואף על פי כן ממשיכים בדרכם, כי יש להם חלב על הכסלים, ('כסלים' אלה הם ה'כליות יועצות'), יש לו 'חלב', דבר שהוא 'מקפא' אותו ו'מרדים' אותו. הוא לא נותן לו 'להתפעל'. לא מצוייר אצלו מה זה 'גן עדן' ומה זה 'גהנום'. אבל כשאדם מתבונן וממחיש ומצייר ומרחיב את הדברים היטב, הדברים פועלים אצלו. כמה גדול חומר 'נדוד עבירה', כמה העונש על כל 'חטא' קשה וחמור. אבל אם עבירה מטמטמת את הלב (יומא לט:), הרי שה'לב' לא מתפעל, 'מה רוצים ממני?!', יש לו איזה הרגשה של שאננות.

יב.

ההבדל בין הצדיק לרשע - כח הציור

שמעתי מרבתי משנים קדמוניות יסוד גדול, בשם ה'סבא מקעלם' ע"ה (חכמה ומוסר ח"א מאמר כח ד"ה וההפך), שהוא היה אומר: "מה בין צדיק לרשע? הוא רק כח הציור". ההבדל בין הצדיק לרשע, זה כח ה'ציור' בלבד. פירוש הדברים: יש הרבה רשעים שכאשר אתה מתחיל לדבר אתם, תאמר לו: 'תתבונן מה יהיה הסוף. לו יצוייר שבשעה זו ממש היית מתבקש לעולם העליון, להיכן היו שולחים אותך? להיכן היית הולך? לגן עדן או לגהנום?'. הרבה יאמרו לך בפה מלא: 'אם אני הייתי במצבי מגיע לעולם העליון, היו שולחים אותי 'אקספרס' לגהנום'. אין לי כל ספק בכך'. תשאל אותו: 'אם כל כך ברור לך מקומך ומצבך, למה אתה לא משנה 'קו'? למה אתה לא משנה 'מהלך'? תדאג קצת לחיי נפשך ונשמתך, לא רק 'חיים גשמיים' יש. אפילו אתה מודה בפה מלא, למה בזה אתה לא מתעורר לחזור בתשובה? מדוע אינך פותח 'דף חדש'?'. הוא לא יענה לך. אין תשובה. התשובה האמיתית היא כי הוא לא חושב ולא מתבונן בזה. ורק על ידי לימוד המוסר אפשר להגיע לזה.

השמחה שצריכה להיות לאדם בעת קיום מצוות

מוסיף ה'פלא יועץ', "ועל זה אמרו (ברכות יח:) 'רשעים בחייהם קרויים מתים', שהם כמתים", הם חשובים כמו מתים, מה הכוונה שהם כמתים? מפרש ה'פלא יועץ', הטעם לזה הוא מפני "שאינם מרגישים ביראת ה' ואהבתו ברשפי שלהבת יה כדת מה לעשות", הם לא מרגישים 'טעם' במצוות, הם עושים את הכל 'מלומדה', אין לו חיוב וחשק למצוה", "ומתוך כך אין שמחים על המצוות יותר ויותר ממוצא שלל רב".

'שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב'

דוד המלך ע"ה אמר 'שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב' (תהלים קיט קסב). מה הכוונה 'שלל רב'? אמרו רבותינו, כגון אם אדם הולך על שפת הים, ופתאום מבין גלי הים הוא מבחין רואה ומגלה לשמחתו 'תיבה', 'ארגז', מטלטל ובא בגלים, הוא עומד לבדו, מציץ ואין אף אחד, 'וירא כי אין איש', והארגז מתקרב ובא... איך ההרגשה?... אדם יתאר לעצמו את המעמד הזה, רואה גלים פולטים לחוף הים איזה ארגז... לאט לאט מתקרב ובא, כבר הנשמה שלו כמעט יוצאת, 'מי יודע מה מונח שם'. והנה הגל הביא את זה ממש עד למרגלותיו...

יג. **חיוב מצות נטילת לולב של הגאון רבי לוי יצחק מבראדיטשוב זצ"ל**

אומרים העולם (הובא בספר זכות אבות דף ט ע"א) על הגאון רבי לוי יצחק מבראדיטשוב זצ"ל שבילילה ראשונה של סוכות, שלמחרת בבוקר מנענעים את הלולב ואת האתרוג, לא היה יכול לישון כל הלילה, היה יושב בסוכה וממתין למצוה הזו, מחכה לאשמורת הבוקר כדי ליטול את האתרוג ולנענע את הלולב.

היה יושב מול האתרוג שהיה מונח ב'ויטרינה' בתוך קופסא של כסף, וכל המבט שלו על האתרוג, כמו 'מהפנט', מול האתרוג. כמו - להבדיל בין הקודש לחול - שאדם שהיו מביאים לו אוצר גדול, חמישים אלף דולר מונח בארון, וכי היה מסיח דעת מזה לרגע אחד? בודאי שלא. גם את הראש שלו היה מכניס בתוך הארון... מה שבטוח בטוח... ביחד בצוותא... להבדיל, כך היה עומד מול הארון, וממתין מתי יבוא אשמורת הבוקר, כדי שאוכל לקיים המצוה של נטילת לולב ואתרוג.

ובבוקר כשסוף סוף הגיע הזמן, כשהוא בא לקחת את הלולב והאתרוג שהיו מונחים בתוך ה'ארון', ב'ויטרינה', מרוב הנכספות למצוה הוא הושיט את היד ובקע את הזכוכית והוציא משם את הלולב והאתרוג, לא הרגיש כלום... וכך הלך לחיים טובים ולשלום לנענע ולקיים את המצוה.

כל כך היה שקוע בחשק לקיום המצוה, עד שלא שם לב לפתוח את הזכוכית של החלון של ה'ויטרינה' ולהוציא את ה'אתרוג', אלא הוא הושיט את היד ושבר את הזכוכית מרוב שחשקה נפשו אל הדבר. עד כדי כך. היו מחכים וזריזים לקיום מצוות.

אצלינו זה נראה דבר פלא, איך קורה דבר כזה?... אבל מי שיודע מה ערך של מצוה, יכול להבין. הרי אם - להבדיל - היה לך שם אוצר גדול של ממון, היית חוטף את כל הארון כולו... אותו דבר כאן.

והוא רץ, מנסה לפתוח את המנעול, ומגלה שגם ה'מפתח' נמצא תקוע על התיבה, (נס בתוך נס'...), וברוך ה' נפתח. פותח את ה'תיבה' ונגלה אליו 'אור יקרות', כולו מלא באבנים טובות ומרגליות, מלא שטרות, מכל המינים והסוגים, (אדומים ירוקים וג'ינג'ים...). איך הוא מרגיש באותו רגע? - הוא עומד קופץ ורוקד משמחה. אין לשער ואין לתאר את השמחה שיש לו באותה שעה! נפל בחלקו אוצר גדול, הכל בשבילו, אף אחד לא ראה, פטור מ'מס הכנסה' ושאר מרעין בישין. איזה שמחה גדולה! (הנה, אנחנו לא זכינו לאוצר, וכבר שמחים רק על התיאור...).

על זה מעיד דוד המלך ע"ה, 'שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב', יותר ממה שמוצא שלל רב! וזה לא 'מליצה', כך דוד המלך ע"ה חי. וזה מה שאומר ה'פלא יועץ', על אלה ש"אין שמחים על המצוות יותר ויותר ממוצא שלל רב", כאשר אדם מקיים מצוה, הוא צריך להיות שמח פי כמה וכמה יותר מזה! אבל כאשר לא לומדים מוסר, לא מבינים, לא מרגישים.

טעמו וראו כי טוב ה'

דע לך: אם קשה לך - אתה צריך להכניס לעצמך את ה'יקרות' של המצוה, כי אתה עדיין לא טעמת 'טעם' של מצוה. 'טעמו וראו כי טוב ה'' (תהילים לד ט), כאן צריך 'לטעום', לא יעזור 'הסבר'. (העולם אומרים: מי שלא טעם טעם דבש מימיו, אם יבוא להסביר לו בהסבר שכלי כמה ה'דבש' טעים ומתוק, יאמרו לו: 'הסוכר מתוק, אבל הדבש פי עשר יותר מתוק', הוא לא יבין את זה, זה לא נכנס לראשו. אבל אם יקחו כפית של דבש ויטפטפו לו טיפה אחת בלשון, כבר הוא יבין). 'טעמו וראו כי טוב ה''. **תטעם**. כל עוד שלא טעמת לא יעזור שום הסבר. תקיים מצוה כמו שצריך, אתה תהיה 'מאושר', אתה תרגיש 'נועם' ו'עריבות' ו'מתיקות'. ולא תצטרך יותר הסברים.

סימן ובחינה לאדם

ואין אדם שלא זכה להרגיש 'טעם' זה. הרבה פעמים אדם מקיים מצוה, עם כל ההפרעות ועם כל מיני קשיים, ואף על פי כן מתאמץ ומשתדל לקיים את המצוה כמו שצריך. וממילא הוא מרגיש טעם ועריבות. ו'כל דבר שהיה בכלל ויצא ללמד, לא על עצמו יצא למד - אלא על הכלל כלו יצא ללמד'. הטעם של המצוה שהרגשת, זה לא דוקא במצוה הזו, זה בכל מצוה ומצוה. זה סימן לאדם. אם הוא מתעייף מתורה וממצוות, זה סימן לא טוב. צריך להרגיש 'עריבות' ו'מתיקות'.

שמחה בלימוד התורה

הזכרתי (באחד השיעורים) מה שמעיד הגאון ר' אליהו לופיאן זצ"ל (המשגיח הגדול של ישיבת כפר חסידים), שהוא נפטר זקן מופלג, וסיפר שבעיניו ראה זקנים בדור שלפניו, לפני שנה בערך, איך שהיו יושבים בבית המדרש ולומדים תורה, ולא פעם ולא פעמיים ראינו באמצע

מגיד דבריו ליעקב / בחיוב ומעלת לימוד המוסר קיט

הלימוד מרוב המתיקות ומרוב הנחת והשמחה שהיה להם, היו עיניהם זולגות דמעות מרוב ערבות ומתיקות של לימוד! אצלנו לא נשמע כדבר הזה, שאדם יבכה מרוב 'מתיקות' התורה?! היום בוכים מסיבות אחרות, על זה שהוא צריך ללמוד (וע' חגיגה ה:). זה סימן מובהק שאדם ידע היכן הוא אחוז בעבודת ה' יתברך.

לחצטער על העבירות

וכן להיפך, אומר ה'פלא יועץ', "ואין מצטערים על העבירות יותר ממי שמתו מוטל לפניו כמו שכן ראוי", כי חומר העוונות הוא נורא ואיום, על הכל יבוא בחשבון. "והכל תלוי לפי טהרת הנפש". (ובהמשך נאריך יותר על חומר העוונות).

חובת ותועלת לימוד המוסר

עוד מלמד אותנו ה'פלא יועץ', איך הדרך לזכות לתקן את זה, להיות שמחים בעשיית רצונו יתברך, "והנה סולם מוצב לעלות בהר ה' ולקנות טהרת הנפש", וזו התכלית, שאדם יהיה קדוש וטהור, לעלות במסילה העולה בית אל, לעלות להר ה', "הלא הוא השקידה ללמוד ספרי מוסר או לשמוע", דברי מוסר, לבוא לשיעור ולשיחות מוסר, ופירושו של דבר שיהיה לו קביעות מידי יום ביומו, ועל ידי ריבוי השקידה בספרי מוסר, יחדרו וישפיעו הדברים. "כי אז ילמד ליראה את ה'", הוא ידע לכלכל צעדיו במשפט, כמו שצריך. "ויהי כקרא איש ספרי מוסר, ימצא שוליו מלאים עוונות ופשעים תלי תלים, כי אשר חשב שאין בו עון אשר חטא", מה שהוא סובר שהוא דבר המותר, "ימצא כתוב בספר שהוא עון גדול, עון פלילי, כגון איסור גזל ואונאה, ומצער חברו ושבעת שוא ושקר וליצינות וחנופה ושקרים וברכות חטופות שהן לבטלה ונהנה בלא ברכה, ודברים בטלים, שנאמר עליהם 'הוגעתם את ה' בדבריהם' ובלשון הרע, שחמור כנגד עבודה זרה, גלוי עריות, שפיכות דמים, וגאווה וכעס וראיית נשים וכהנה רעות רבות, ובטול תורה כנגד כולם, אשר כל אלה עברות חמורות הרבה מאד ודשו בהן רבים ונעשו כהיתר גמור, ואין איש שם על לב להיות נחם על רעתו ולעזוב דרכו", דברים שאדם 'דש בעקביו', מתוך 'הרגל' הוא לא שם לב על חומר העוונות.

קביעות ללימוד המוסר

והעצה לזה היא הקביעות, זה לא בא 'על הרגע'. יש בני אדם לומדים פעם אחת, ומתייאשים, אומרים, 'לא ראיתי שום שינוי, כנראה שלי זה לא מועיל'. וזה לא נכון. כל לימוד משפיע, אבל צריך לזה זמן. תנסה, תקבע קביעות במשך כמה חודשים, ותראה את ההשפעה. לאט לאט באים הדברים. וכמו שמוסיף ה'פלא יועץ', "אמנם כאשר יתמיד לקרוא או לשמוע דברי מוסר יום ליום, יערוף כמטר לקחו. כמו שהמטר נוקב את האבן, כך דברי מוסר סוף

שנוקבין את לב האבן. הלוח ילך מעט מעט בדרך טובים, ולבבו יבין ושב ורפא לו". הרי מה שה'מטר' נוקב את ה'אבן' זה דבר פלא, מי שלא יודע שכך הוא, קשה לו להאמין ולקבל את זה ש'טפטוף' של 'מים' מהגשמים יכול לנקב סלע צור החלמיש. אבל כך זה, במשך הזמן, המים מטפטפים, והמטר נוקב את האבן. ואותו דבר לגבי ה'לב' של האדם, על ידי 'טפטוף' מתמיד של דברי מוסר, הסוף הוא שזה נוקב את 'לב האבן'. "וידוע שכל ההתחלות קשות, ויקשה בעיניו ללמוד או לשמע דברי מוסר, ולא יכנסו הדברים באזניו, 'לא חלי ולא מרגיש', אבל סוף שיכנע לבבו, ויערב לו ויבסס לו. וידוע מאמר רבותינו ז"ל (ברכות מ.) אם תשמע בישן - תשמע בחדש, ואם יפנה לבבך - שוב לא תשמע. לכן החזק במוסר אל תרף, ואם התרפית חזר בך. חזק ויאמץ לבך! וראוי ללמוד כל ספרי מוסר אחד לאחד חזר חזר, חזק ולא יעבר, יום ליום ולילה ללילה. ואף כשיחזור בספרים שכבר קרא, יהיו בעיניו כחדשים וימצא התעוררות חדש לפי העת ולפי מצב נשמתו, כי לא כל העתים שוות, כאשר צדיק יבחן. ומאחר שאמרו דברים היוצאים מן הלב - נכנסים ללב, מה טוב ללמוד פרקי אבות ומוסרי הש"ס ומדרשים וספר הקדוש ראשית חכמה וספר החסיד הרב של"ה וכהנה ספרי הקודש כולם קדושים".

חובת לימוד המוסר גם לעמלי התורה

מוסיף ה'פלא יועץ', "ואפילו מי שחננו ה' דעת ושם חלקו מיושבי בית המדרש ועוסק בנגעים ואהלות", הסוגיות החמורות ביותר (ע' חגיגה יד.), והוא חושב כי הוא פטור מלעסוק במוסר, "יותר ויותר צריך ללמוד ספרי מוסר", אדרבה, הוא צריך להרבות יותר מאחרים בלימוד המוסר, "כי 'לא המדרש הוא העקר אלא המעשה' (אבות פ"א משנה יז), ו'כל הגדול מחברו, יצרו גדול ממנו' (סוכה נב.), ושגגות נעשות להם כזדונות (בבא מציעא לג:), והקב"ה מודקדק עמהם כחוט השערה". כיון שאתה עוסק בתורה, עמל התורה, הקב"ה יותר דורש ממך.

התועלת בלימוד המוסר על ידי החזרה וחשינון

ומסיים ה'פלא יועץ', "ואל יאמר אדם, מה לי ללמוד או לשמוע בלמודים, הכל גלוי וידוע לפני מה שכתוב בספרים שאומרים, איך ראוי לעבוד וליראה ולאהבה את ה' הנכבד והנורא", הרי הוא תלמיד חכם, הוא יודע, מה יש לו ללמוד עוד מוסר? הוא כבר יודע מה כתוב בספרי מוסר ויראה, "זו היא עצת היצר הרע! כי סגולת למוד ספרי המוסר - לעורר את הלב, כי יתן האיש את רוחו במה שהוא לומד וירצה להתעורר, ולומד על מנת לקיים לשמור ולעשות בודאי הדברים עושים פירות, ורוח נכון יתחדש בקרב", על ידי הלימוד והחזרה הוא מתעורר, כי אם לא שקובע בקביעות, גם אם יודע מה כתוב בספרי מוסר, זה לא חוזר ל'לב' שלו, זה לא משפיע עליו במציאות.

מגיד דבריו ליעקב / בחיוב ומעלת לימוד המוסר קבא

לימוד מוסר - תולדות הצדיקים

ובאמת ישנו עוד סוג של 'לימוד מוסר', וזה עצם הקריאה והשמיעה ב'סיפורים' וב'עובדות' ו'הנהגות' של גדולי ישראל. כאשר אדם קורא או שומע, זה כבר חודר ומשפיע. כאשר רואה את המסירות, את העמל, את היגיעה והשקידה בתורה הקדושה, ואת הזהירות העצומה בבין אדם לחבירו וכבוד הזולת וכו'. לכן הזכרנו כ'טיפה מן הים' על ה'פלא יועץ'.

אם יקבע עיתים ללימוד מוסר ימצא עוד זמן ללימוד 'מוסר'

אומרים בשם המשגיח בעל ה'אור יחזקאל' זצ"ל שצריך לכל הפחות עשרים דקות בכל יום. וכבר הזכרנו דברי הגאון ר' ישראל סלאנט זצ"ל שאם אדם אומר 'אין לי זמן ללימוד מוסר', הנה כשילמד מוסר בהכרח ימצא שיש לו עוד זמן רב פנוי...

קביעותו של החתם סופר בלימוד 'מוסר'

מובא בספר חוט המשולש (הוצאת מסורה תשכ"ג, עמוד פט) על רבינו הגדול הגאון בעל חתם סופר זצ"ל, שהיה לו ב'ישיבה' שלו שיעור קבוע ב'מוסר', והתלמידים שם היו תלמידי חכמים מופלגים¹, וכשהוא נכנס להגיד שיעור בישיבה, מידי יום ביומו, היה נכנס באימה וביראה, ומוסר שיעור מספר 'חובת הלבבות', ורק לאחר מכן את השיעור בגמרא.

לימוד מוסר גם לנשים

גם עם הבנות שלו היה רבינו החתם סופר זצ"ל יושב ולומד ספר 'מנורת המאור', היה להם 'שיעור' ביחד (חוט המשולש שם עמוד צ). אמרו לו: 'לא שמענו מעולם לקבוע מוסר גם לנשים..', אמר ה'חתם סופר', 'וכי להן אין יצר הרע? גם להן יש, וגם הן צריכות ללמוד

תלמידי ה'חתם סופר'

יד.

והרי לא מדובר ב'תלמידים מתחילים' שלא יודעים בין ימינם לשמאלם, היו שם תלמידים שהיו בקיאים בש"ס בבלי וירושלמי, בקיאים בכל דברי הראשונים בעל פה, היה פעם אחת שה'חתם סופר' בשיעור שלח להביא מה'אוצר הספרים' את ספר ה'מרדכי' של אחד מגדולי רבותינו הראשונים, רצה לבדוק את הלשון של ה'מרדכי' בפנים, עמד תלמיד אחר, אמר, 'כבוד הרב, לא צריך להביא את הספר, אני אגיד את הלשון של ה'מרדכי', וחזר ואמר את כל ה'מרדכי' בעל פה, דף שלם מילה במילה. זו ידיעה מוחלטת בכל דברי הראשונים. היו 'אריות' בתורה.

מוסר!'. לכל אחד ואחד יש 'יצר הרע'י. לכן היה מקדיש לזה זמן כל יום. למרות שאותו גאון וקדוש היו לו טרדות לאין מספר, מכל מקום היה מוצא זמן בכל יום ויום להושיב את בנותיו על ידו וללמוד עמהם מוסר בספר 'מנורת המאור'.

'ביום שאיני לומד ספרי מוסר מרגיש אני בעצמי הצטננות ביראת ה'

ורבינו ה'חתם סופר' זצ"ל, הוא העיד על עצמו (חוט המשולש עמוד צד), שאם עובר עליו יום אחד, שמפני איזה אונס הוא לא מסר את השיעור הזה ב'חובת הלבבות', הוא מרגיש התקררות בעבודת ה' במשך איזה זמן. ומה נאמר ומה נדבר אנן, איזובי הקיר.

על רבינו ה'חתם סופר' זצ"ל

אין לנו ציור מי זה אותו גדול רבינו בעל חתם סופר זצ"ל, ומה זה נקרא 'התקררות' אצלו. הוא העיד על עצמו (חוט המשולש עמוד קכג) שבכל שנות חייו, לא היה לו בשום תפלה 'מחשבות זרות'. מיום עומדו על דעתו כל התפלות שלו כולם היו בכוונה מדוקדקת^{טז}.

'אין אדם רואה נגעי עצמו'

כלל גדול בתורה: אין אדם רואה נגעי עצמו (נגעים סוף פרק ב), כל הנגעים אדם רואה חוץ מנגעי עצמו^{טז}. כך מצייר היצר לאדם 'דרך איש ישר בעיניו' (משלי כא ב), וזו אחת הסיבות החמורות, הגדולות, שאדם נרתע לאחוריו מלימוד ה'מוסר'.

טז. הגאון מוילנא זצ"ל, לפי אחת הנוסחאות באגרותיו, מפרש ש'תורה תבלין' אצל האשה זה 'הצניעות'. זה העצה והדרך של האשה להתמודד עם ה'יצר הרע'. זו העבודה שלה.

תפלתו של ה'חתם סופר'

טז.

ואיך הייתה נראית התפלה שלו, אפשר ללמוד קצת, הבת שלו, הרבנית הצדקנית מרת שמחה, סיפרה על אביה ה'חתם סופר', 'אני והאמא שלי, היינו מכבסים פעמיים בחודש את הטלית של אבא שלי, מפני שהיא הייתה נספגת ומתמלאת בזיעה בשעת התפלה שלו!'. ה'תפלה' הייתה מעומק הלב. עד כדי שכולו היה מזיע, והזיעה הייתה נספגת בטלית. ופעמיים בחודש היו צרכים לכבס אותה מרוב שהייתה משחירה מהזיעה! [כל אחד ישאל את עצמו, מתי בפעם אחרונה הוא כיבס את הטלית שלו... יש אנשים שמה'בר מצוה' ועד ה'קבורה' נשארים עם אותה הטלית... אין מה לכבס, אין שום 'זיעה', יש קור, התפלה 'קרה'...].

'כל הפוסל במומו פוסל'

יז.

כפשוטו אני מדבר, כי הדרשנים קראו את המאמר הזה באופן אחר: "כל הנגעים אדם רואה-חוץ", ב'חוץ', כשהוא מסתכל ב'חוץ' אצל כל האנשים, ורואה 'לפלוני יש נגע', ולא־למוני יש 'חסרון' כזה, יש לו 'מום' כזה, למה זה? "מנגעי עצמו", כיון שהנגעים אצלו, שהמום הזה בו, אז הוא רואה אותם בחוץ. כיון שכל הפוסל במומו פוסל כידוע (קידושין ע.). מכל מקום אנחנו נדבר כעת לפי פשוטו.

מגיד דבריו ליעקב / בחיוב ומעלת לימוד המוסר קכג

הלימוד בענייני מוסר מעורר את האדם יותר

הגאון רבי ישראל סלאנט זצ"ל היה אומר (ע' איגרת המוסר לגר"ס זצ"ל), שכל לימוד שאדם לומד, (אפילו במסכת בבא קמא בפרק 'שור שנגח את הפרה'), גם זה עוזר לתיקון המידות. וזה פועל באופן 'סגולי', הרי אין לזה הסבר ואין לזה טעם. אבל כך זה פועל ומשפיע. זה כח התורה.

אבל כבר אמרו - וכמדומני שמעתי זאת מהגאון הצדיק ר' שלום שבדרון זצ"ל - כי 'סגולה' אין הכרח שהיא תפעל, ויש לה 'מפריעים' ו'מעכבים'. אבל יש דברים שהמציאות שלהם מכריחה להשפיע על האדם. כשאדם יושב ולומד על הנושא שהוא לקוי בו, (וכל אחד מכיר את נגעי לבבו), הוא לומד בספרים על הדברים הללו שהוא צריך בהם שיפור, זה חודר ובודאי ישפיע ויראה פרי לטובה.

* * *

הפחד מלימוד 'מוסר'

ובאמת הרבה צריך לעורר על ענין לימוד המוסר. יכול להיות שהוא לומד תורה, ובא לשיעורים, ולומד הכל מכל כל. הכל טוב ויפה. אבל כשאתה אומר לו: 'בא תלמוד מוסר, תפתח ספרי מוסר, תפתח ספרי יראה'. הוא משתמט מזה, אומר לך: 'אני לא צריך..', 'תלמוד בשבילי..'. למה? מה הפחד מלימוד ה'מוסר'? מה ה'רתיעה' הזו?

מה יהיה לעתיד לבוא

יש אחד אומר: 'כל הזמן מדברים בספרי 'מוסר' ובספרי 'יראה' מה יהיה ה'סוף', מה יהיה 'לעתיד לבוא', וזה מפחיד אותי, לא רוצה לחשוב על הדברים האלה..'. וכי 'תירוי' הוא זה? אם כן תחשוב ואם לא תחשוב, 'מה יהיה הסוף', זה יבוא ויהיה. וכי זה בדינו הדברים האלה? לסגור את העיניים יותר טוב?! (ע' משנה ברורה ס"ס תכח בביאור הלכה).

הסיבה האמיתית שיש שנמנעים מלימוד מוסר

אחד השורשים העיקרים, שבגנם יש שנמנעים וחוששים מלימוד מוסר, כי זה 'מחייב' בלי זה אדם יכול לומר לעצמו: 'אני בסדר גמור', 'דרך איש ישר בעיניו' (משלי כא ב). לא דוחק את עצמו, ויש לו כל מיני 'תירוצים' שונים ומשונים לתרץ את דרכו ומעשיו הרעים. אבל כאשר הוא מתחיל ללמוד בספרי 'מוסר', בספרי 'יראה', מראים לו בצורה ברורה: 'דבר זה צריך זהירות', 'ודבר זה צריך שיפור', וכאן צריך לבדוק, 'ובין אדם לחבירו', ושים לב ושלא תפגע ב'דיבורים' בחברך, ושיאיר פנים לחברו, ותשגיח על ממונו, ועוד ועוד. הרי שספרי היראה וספרי המוסר לא נותנים לו לאדם 'מנוחה'. בלי זה היה הוא בעינו 'מלאך', מתחיל ללמוד 'מוסר' והוא מגלה שהוא אכן 'מלאך'.. 'מלאך חבלה'.. נורא ואיום. לכן מה הוא עושה? לא לומד מוסר. זה שורש הסיבה.

לימוד מוסר כדי להיות עבד ה'

הגאון רבי ישראל סלנטר זצ"ל היה אומר: הלימוד בספרי 'מוסר' ו'יראה' שייך לכל נפש, מגדולי הגדולים ועד ילדים - כולל נשים. אמת שנשים פטורות מתלמוד תורה, כמו שהתורה אומרת: 'ושננתם לבניך' (דברים ו ז), ודרשו רבותינו: ולא הבנות (ע' קידושין לד. ורש"י שם). אבל זה דוקא לגבי 'תלמוד תורה', אבל ענין של 'יראת שמים' זה שייך לכולם. לימוד ה'מוסר' מביא 'יראת שמים', זה מביא 'עול', שאדם יודע: 'באתי לעולם הזה בתכלית אחת - להיות עבד ה'! להיות עובד ה' באמת! לעשות נחת רוח לפניו!'. וזה בא על ידי לימוד 'מוסר' בקביעות.

הלב של האדם הוא כמו אבן

זה דורש לימוד מתמיד, אפילו שהדברים ידועים ומפורסמים (וע' מסילת ישרים בהקדמה), וכדברי 'הגאון מוילנא' (באגרת הגר"א): ה'לב' של האדם לפעמים הוא כמו 'אבן', ו'אבן' צריכה 'מכה' אחר 'מכה', 'חבטה' אחר 'חבטה', עד שה'אבן' הזו מתבקעת ומתפוצצת, וכך יש 'פרי לטובה'. אותו דבר ה'לב' של האדם, 'עקוב הלב מכל' (ירמיהו יז ט). צריך שיהיה לימוד אחר לימוד. אפילו אם ה'לב' שלו כבר 'מלא' בענייני העולם הזה, עם כל זה לימוד אחר לימוד, פעם אחר פעם, קריאה אחר קריאה, וכך הדברים 'מחלחלים', הדברים 'בוקעים', והדברים עושים 'פרי לטובה'. זה דבר שהוכיח את עצמו (ע' פלא יועץ ערך מוסר, הובא להלן).

בדוק ומנוסה

אם אדם ינסה איזה 'תקופה', (נניח 'חודש'), אדם יתמיד בלימוד 'מוסר', ברור ובטוח לי - אין לי צל צילו של ספק - שהוא יראה שינוי בעבודת ה' שלו. אם זה ב'דקדוק ההלכה', שישתדל לקיים כל מצוה בשלימותה, ואם זה בשאר דברים של 'בין אדם למקום', ובפרט 'בין אדם לחבירו' יראה שינוי גדול. תנסה ותראה. אבל בקריאה חד פעמית, 'פעם ביוכל', זה כבר לא כל כך משפיע. רק על ידי התמדה בלימוד המוסר. אם האדם יתמיד בלימוד המוסר - הוא יראה 'עולם חדש'. למה? כי תמיד מצא למעשיו 'תירוצים', אבל כשהוא לומד מוסר זה מראה לו את 'האמת'.

אם לא ילמד מוסר ישאר מעוות בדרכיו ובמעשיו

אמרו הקדמונים משל למה הדבר דומה לאדם שרצו להביא לו 'ראי', כדי שיוכל לתקן ולסדר עצמו כראוי, ואמר להם: 'אל תביאו לי, אני בסדר..'. וכי אם זרק את ה'ראי' נעשה 'נאה'? נעשה 'מסודר'? זה לא יעזור כלום. אדרבא מי שרוצה באמת לדאוג לעצמו, לוקח את ה'ראי' ובדק את עצמו, ומתקן את מה שצריך. כך הוא ה'נמשל' לגבי לימוד ה'מוסר'. כי לימוד המוסר הוא ה'ראי' של האדם, מראה לו את פגמיו וחסרונותיו, וכך הוא לומד

מגיד דבריו ליעקב / בחיוב ומעלת לימוד המוסר קכה

ומעיין בדברים ויוכל לשפר ולשפץ ולתקן דרכיו. אבל אם שם את ספר המוסר ב'ארון' עמוק עמוק, מכסה אותו ב'ש"ס בבלי' שלו, בבחינת 'בל יראה ובל ימצא', 'חותם בתוך חותם' (עושה לו מיתת 'נשיקה', מנשק את הספר וטמן אותו עמוק בארון..), מה זה יעזור לו? הרי הוא יישאר מעוות בדרכיו ובמעשיו. אדרבא יראה ללמוד ולתקן ולשפר דרכיו ומעשיו כראוי.

לימוד המוסר הוא התרופה המועילה ביותר נגד היצר הרע

וכבר לימדנו רבינו הרמח"ל זצ"ל (במאמר דרך עץ חיים עמוד קפז), כי לימוד ה'מוסר' ו'חשבון הנפש' זאת היא ה'תרופה' היותר גדולה וחזקה שתוכל להמציא נגד ה'יצר'. והיא קלה, ופעולתה גדולה, ופרייה רב (כך הוא לשון הרמח"ל). וכל זה בתנאי שיהיה האדם קובע לעצמו לימוד מוסר. ומי שעושה את הדבר הזה, הוא יגיע אל ה'שלימות'. דבר מופלא מלמד אותנו הרמח"ל ע"ה, על ידי לימוד ה'מוסר', על ידי 'חשבון הנפש' היומי, אדם יכול להגיע לדרגות רמות ונשאות, לדרגות של 'שלימות' ושל 'דביקות' בה' יתברך.

ג. עבודת חודש אלול

'אלול' מלשון 'ריגול'

בפרט בימים הללו, בימי חודש אלול, צריכים להרבות קביעות בספרי מוסר. כבר ידוע מה שלימדו אותנו רבותינו חכמי המוסר, שורש וביאור המילה 'אלול', הוא מלשון 'ריגול', על הפסוק 'לתור את הארץ' (במדבר יג טז ויז, יד לו ולח) דהיינו שהלכו המרגלים לרגל בארץ ישראל, מתרגם התרגום 'לאללל ית ארעא', את המילה 'לתור' מתרגם מלשון 'אלול'. 'אלול' זה מלשון 'ריגול', מלשון 'חיפוש', מלשון 'לתור', לחפש". החודש הזה ניתן ל'ריגול', לבלוש אחר המעשים, לחפש ולמשמש, כמו שלימדנו הרמח"ל זצ"ל בספר מסילת ישרים (פרק ג).

מעלת ותועלת המקבל על עצמו לימוד 'מוסר'

ואם קובע לימוד מוסר, כבר על ידי זה זוכה. כמו שלימדנו רבינו יונה ז"ל (שערי תשובה שער ב אות י) את היסוד הגדול שלו 'שהאדם יכול לצדק עצמו בשעה קטנה וברגע קטון'. אדם יכול להפוך את עצמו ברגע קל ממוציאות אחת למציאות אחרת ולהוציא עצמו מאפלה לאורה. כי כבר לימדנו רבותינו שכאשר אדם שומע דברי מוסר ותוכחה ומקבל על עצמו לקיימם ולעשות כן אשריו ואשרי חלקו.

העיקר הוא 'שמיעת חלב'

ונראה לשון קדשו של החסיד רבינו יונה גירונדי ז"ל בשערי תשובה (שער ב אות י): "כאשר ישמע מוסר החכמים והמוכחים יקשיב וישמע", לא רק ב'שמיעת האזון' גרידא, אלא כמו שאנחנו אומרים 'שמע ישראל', והכוונה היא תבינו ותקבלו עליכם כלל ישראל. כי לא מספיק רק שאדם ישמע באזנים שלו, והאזנים שלו מנותקות מהלב. שמיעה כזו מה יש בה? לא שווה היא. 'שמיעה' צריכה להיות עם הבנה ועם קבלה לעשות ולקיים. שיחדרו הדברים עמוק ללב, (וכמו שנראה בהמשך). "ויכנע ויחזור בתשובה, ויקבל בלבו כל דברי התוכחות, ושלא יגרע דבר מדבריהם", וזהו עיקר העיקרים, שה'לב' יתפעל ויכנסו בו הדברים עד שיקבל על עצמו לשפר מעשיו.

'ברגע קטון יצא מאפילה לאור גדול'

ואם מקבל על עצמו קבלה זו, "הנה האיש הזה ברגע קטון יצא מאפילה לאור גדול, כי עת אשר יאזין ויסכיב ולבבו יבין ושב ויקבל ביום שמעו דברי המוכיח, ויקיים עליו להיותו עושה ככל אשר יורהו תופשי התורה מן היום ההוא ומעלה, ולהזהר כאשר יזהירו יודעי בינה יח. והיכן צריכים לרגל ולחפש? כל אחד אצל עמקי לבבו שלו. פשיטא ואין צריך לומר, לא אצל חברך.. זה תמיד אסור, קל וחומר ב'אלול'. ב'אלול' תחפש רק אצלך. בנגעי לבבך. וכל אחד ואחד מכיר את

מגיד דבריו ליעקב / עבודת חודש אלול

קבו

לעתים, עלתה בידו התשובה ונהפך לאיש אחר". ברגע שאדם מחליט החלטה גמורה באמת ובתמים בכל עומק לבבו, שהימים הראשונים יפלו ומעכשיו הוא מתחיל דף חדש, ברגע הזה. "ומעת אשר קיבל כזאת במחשבתו וגמר עליו ככה בלבבו, קנה לנפשו זכות ושכר על כל המצות והמוסרים", שהוא עתיד לעשות, כבר נכתב לו בפנקס 'פלוני זה עשה כך וכך מצוות גדולות וחשובות'. והגם שעדיין לא עשה דבר, מכל מקום בעצם הקבלה וההחלטה זה נחשב לו כאילו כבר עשה. "ואשריו, כי צידק נפשו בשעה קלה".

'וילכו ויעשו בני ישראל'

מוסיף רבינו יונה, ומבאר את המקור לחידוש הגדול שלו, "וכן אמרו רבותינו ז"ל", במכילתא פרשת בא (יב יח), ומביא את זה רש"י בפירושו על התורה שם, "וילכו ויעשו בני ישראל", ורבותינו עמדו כאן על שאלה גדולה, "וכי מיד עשו, והלא לא עשו עד ארבעה עשר לחדש", איך אומר כאן הפסוק 'וילכו ויעשו', וכי הם כבר עשו את הפסח? הרי הם הצטוו על הפסח עכשיו בראש חודש ניסן, והקרבנו לא תהיה אלא ב"ד ניסן, ואיך כתוב שכבר עשו? "אלא כיון שקבלו עליהם לעשות מעלה עליהם הכתוב כאילו עשו מיד". [ועיין היטב תענית (ח' ב') ובפירושו "רש"י" שם ודוק].

'צידק נפשו בשעה קלה'

והרבה למדנו מדברי קדשו של החסיד רבינו יונה ז"ל שבעצם ההסכמה וההחלטה לקבל ולשמוע לדברי המוכיחים^ט, והיום בזמננו הם ספרי המוסר של רבותינו גדולי

עצמו, מכיר את כוחותיו, ומכיר את חסרונותיו (אני מקווה...). יש הרבה שמכירים רק את 'מעלותיהם', אבל צריכים להכיר גם את ה'חסרונות', ובזה צריך ריגול עמוק, 'חריש עמוק'.

יט. בשעה שהחכם יושב ודורש נמחלים העוונות

והקדוש רבי אליעזר אזקרי ז"ל בסוף ספרו ספר חרדים (פרק עג) הביא כמה עצות למחילת וכפרת העוונות ובה כתב: "סגולה שישית. ישמע בחשק דברי חכם כשדורש יראת שמים ודברי אגדה שמושכין לבו של אדם כמים, שאמרו רז"ל שבזה ימחול עונותיו וכו' ולפעמים מתעורר באדם רוח טהרה מקול הקורא לאוזן נשמתו, ומכל מקום לא יזכה לזה רק השומע קול החכם המוכיח, והיינו דכתיב והיה אם שמוע תשמע, כלומר אם תשמע למוכיח באוזן בשר - תזכה לשמוע באוזן הלב כרוז מלכו של עולם, והיינו ונשמע פתגם המלך, שעל ידי רוח הקודש ידעו בסיני זה הענין, ואמרו ודאי שנשמע קול מוכיח לפי שאז נזכה לשמוע פתגם המלך" ראה שם כל דבריו, ונודע כי מקור הדברים במדרש משלי (פרק י): "בשעה שחכם יושב ודורש אני מוחל ומכפר עונותיהם של ישראל, ולא עוד אלא בשעה שעונין אמן יהא שמיא רבא מברך אפילו נחתם גזר דינם אני מוחל ומכפר להם עונותיהם". וכזאת אמרו במדרש

הדורות ז"ל, אזי כבר אותו אחד שקיבל החליט והסכים כזאת כבר ברגע קטון יצא מאפילה לאור גדול, וכן כבר אז עלתה בידו התשובה ונהפך לאיש אחר, ולא זו בלבד אלא צידק נפשו בשעה קלה, דהיינו שנהיה צדיק, וגדר צדיק הוא מי שרובו זכויות [כדאמרו בראש השנה (י"ז ב') וקידושין (ט' ב'), ועיין לרבינו החפץ חיים ז"ל בספרו אהבת חסד ח"ב (פרק ג') ובספרו שמירת הלשון ח"א (שער התבונה פרק ד') עיין שם דברים נוראים], וכבר אז שקיבל על עצמו כזאת לשמוע לדברי המוסר והתוכחה הרי הוא כבר קנה לעצמו כל המצוות והזכויות אשר עדיין לא עשה כלל, אלא מה שיעשה בעתיד וכבר הם נרשמים בספרו שעשאו, ובזה נעשה צדיק שרובו זכויות, והוא דבר נפלא ופתח תקוה נכבד מאוד להכתב בספר החיים והשלום ולזכות לשנה טובה ומבורכת.

שמיעת התוכחה ודברי המוסר

ואכן בלימוד ושמיעת המוסר ברכה מרובה יש ותועלת עצומה, ואלו דברי רבינו הרמב"ם ז"ל בהלכות תשובה (פרק ד'): "חמישה דברים הנועלים דרכי התשובה בפני עושיהן ואלו הן וכו', והשונא את התוכחות שהרי לא הניח לו דרך תשובה, שהתוכחה גורמת לתשובה, שבזמן שמודיעין לו לאדם חטאיו ומכלימין אותו - חוזר בתשובה, כמו שכתוב בתורה זכור ואל תשכח ממרים הייתם, ולא נתן ה' לכם לב עם נבל ולא חכם, וכן ישעיהו הוכיח את ישראל ואמר הוי גוי חוטא ידע שור קונוהו וגו', מדעתי כי קשה אתה, וכן צוהו האל להוכיח לחטאים שנאמר קרא בגרון אל תחשוך, וכן כל הנביאים הוכיחו לישראל עד שחזרו בתשובה, לפיכך צריך להעמיד בכל קהל וקהל מישראל חכם גדול וזקן וירא שמים מגעוריו ואהוב קהלת רבה (פ"ט ס"ס כ"א), בשעה שהזקן יושב ודורש, ועונין אחריו אמן יהא שמיא רבה, אפילו יש לו שטר גזרות של מאה שנה, הקב"ה מוחל על כל עוונותיו.

מעלת עניית 'אמן יהא שמיא רבה' אחר דרשה של החכם

וכתב בספר החיים (חלק סליחה ומחילה פ"א) "מה שאמרו: "ולא עוד אלא בשעה שעונין אמן יהא שמיא רבא מברך אפילו נחתם גזר דינם אני מוחל ומכפר להם עונותיהם", היינו כאשר השומעים הדרשה עונים אמן יהא שמיא רבה אחר הדרשה", ורבי אברהם אזולאי ז"ל בספר חסד לאברהם (מעין ב' נהר ל') כתב: ודע כי כל חכם הדורש באגדה, יש לו כח למחול כל עוונותיהם של ישראל, ועוד אם מוסיף ואומר הקדיש על האגדה נמחלו כל עונותיהם ואפילו אם נחתם גזר דינם הקב"ה מוחל ומכפר עונותיהם עכ"ל, והביא דבריו מו"ז הגאון בעל כף החיים זצ"ל בספרו חיים עד העולם (הדרן למסכת ברכות דף ז') והוסיף שם: "יש בכוח דורשי אגדה אם הם רבים בכל המקומות למחול עוונות של כל ישראל ותחזור ארץ ישראל להבנות על ידי ביאת הגואל" והאריך בזה, [והביא דברים חשובים נפלאים בענין זה שהדורש לרבים דברי אגדה ומוסר בספר היקר והחשוב "עצות לדינא" (סימן כ') עש"ב].

מגיד דבריו ליעקב / עבודת חודש אלול

קכט

להם, שיהא מוכיח לרבים ומחזירן בתשובה, וזה ששונא את התוכחות אינו בא למוכיח ולא שומע דבריו לפיכך יעמוד בחטאתיו שהם בעיניו טובים" עכ"ל"ק. וכבר נתבאר שבזמן הזה ספרי המוסר של רבותינו גדולי הדורות ז"ל הן הם החכמים הזקנים ויראי שמים המוכיחים ומלמדים ומחזירים בתשובה.

החסד הגדול שניתן לנו את חודש אלול

רבותיי: אלול, אלול! ראיתי מובא בשם רבינו הרמב"ן זצ"ל, עמד על החסד הגדול שהקב"ה גילה לנו את העבודה של 'אלול', של הימים נוראים. הרי הרבה דברים יש שהקב"ה הסתיר מאיתנו, ולא גילה לנו. אחד הדברים שיכל להסתיר מאיתנו, זה שיש 'יום משפט' מידי שנה בשנה. ואדם היה יכול לחיות את כל שנותיו כהרגלו, בלא לדעת כלל שיש יום בשנה שהוא עולה לדיון בשמים, מביאים את כל מעשיו, דיבוריו, מחשבותיו, (ואפשר להוסיף: גם את 'הבטחותיו', הרי כל פעמים מבטחים הבטחות, השאלה היא אם עומדים בהם...). הכל בא בשמים למושפט. מתבוננים, מסתכלים.

'מלך במושפט יעמיד ארץ'

ו'מלך במושפט יעמיד ארץ' (משלי כט ד)^{כא}. ואם לא היינו יודעים את הידיעה הזו, אדם היה

ב. א"ה, וראה לשון רבינו הרמב"ן ז"ל בדרשתו לראש השנה (כתבי הרמב"ן ח"א עמוד רמט): והתשובה חסד גדול על הבריות, אבל עונש גדול הוא להם, שבזמן שאדם חוטא עובר על רצון בוראו שעה אחת בשעת החטא, וכשהוא עומד ואינו שב בתשובה, עומד במרדו כל ימיו ואינו חושש לעשות רצון בוראו, וכל שכן ישראל שמתפללין ומתודין ומלחשין בפיהם וצועקים בקולם חטאנו עוינו פשענו, ואינן מניחין העוונות כלל, שזה בודאי מרד גדול הוא, ומוסיף על עצמו כעס וחרון אף. משל לליסטים ששולל את הדרכים ומלסטם את הבריות, והוא בא לפני המלך, אדוני מחול לי הרגתי אנשיך ושללתי אנשי מדינותיך ולסטמתי דרכיך. ולמחר חוזר לרעות שעשה. שאין כל פיוסין שאמר למלך אלא ניאוצין, ומיעוט כבודו ומוראו של מלך. ולכן אמר הכתוב רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה, על כן אפקוד עליכם את כל עוונותיכם (עמוס ג ב), אמר הקב"ה, גליתי לכם דין יום הכיפורים, והודעתי לכם שאני מכפר בו לשבים, וסיפרתי לכם כל טכסיסין של יום בתענית ובתפלה וקרבנות, ולא חששתם לדברי לשוב כלל, נמצא הרי זה מרד גמור. ונמצא קירובן של ישראל אצל הקב"ה, הוא הגורם ריחוקם, וכל שכן הזוכים לישוב לפני הקב"ה בארצו וכו'. עכ"ל.

להיערך לקראת יום הדין

כא.

וכשיש הנהגה של 'מושפט' - זה 'מושפט', נורא. צריך לדעת את זה. בימים נוראים אנחנו אומרים בתפלה: 'המלך הקדוש'. מפרש רש"י (ברכות יב: ד"ה המלך הקדוש), **"לפי שבימים הללו, הוא מראה"** הקב"ה, **"מלכותו לשופט את העולם"**. שופט. 'שופט כל הארץ' (בראשית יח כה).

חי כל שנות חייו בלי ידיעה והתבוננות. מבלי להתכונן מספיק. ואחר כך היה מקבל מכות וייסורים, מכל המינים והסוגים, והוא לא היה יודע על מה ולמה באו עליו צרות אלו.

ארבעים ימי רצון

באו וגילו לנו: ידידי, דע, מתקרב יום המשפט! ותתכונן ותכין את עצמך. נתנו חודש ימים של הכנה עד יום הדין, וארבעים יום עד יום הכיפורים. ארבעים יום של ימי רצון, מתחילת חודש אלול, עשרת ימי תשובה, עד יום הכיפורים. זה חסד נפלא שגילו לנו את הידיעה הזו. נתן לנו הבורא יתברך את החודש הזה ל'ריגול' ו'בילוש' ו'בדיקה' ו'חקירה' אחר המעשים. וראשית הכל הוא לימוד 'מוסר'.

הזהירות בעבודה בחודש אלול

וכלל גדול בדינו, מה שהרמב"ן ע"ה באיגרת לבנו מביא, "וכל הקדוש מחבירו - חרב מחבירו" (כתבי רמב"ן ח"א עמוד שסח). וזה נכון גם לימים אלו, ימי חודש אלול. כיון שהם ימי רחמים וסליחות, ימי תשובה וכפרה, ימים של 'אני לדודי ודודי לי', של קירבה להשי"ת, כנגד זה היצר פועל ביתר שאת וביתר עוז. וצריך בזה עבודה רבה ועצומה שלא להפסיד את הימים המקודשים הללו. (ע' באורך בדברי רבינו שליט"א בספר שובי השולמית ח"א סי' א).

וצריך לחליץ חושים למערכה, להיכנס ולהיות מוכנים ככל יכולתנו לקראת יום הדין 'ראש השנה'. זו העבודה וההכנה של 'אלול'. חלילה לא בלב שאנן שקט ובוטח, 'הכל יהיה בסדר...'. לדאבונינו אנחנו רואים שנה בשנה מה מתרחש, איזה צרות ואסונות כלל ישראל סובל, אם אדם היה זוכר כל מה שהתרחש השנה הזו, מ'ראש השנה' שעבר ועד היום הזה, כמה 'אסונות' ובכיות, וכמה דם נשפך כמים, כמה היה מתיירא. 'מה נאמר ומה נדבר'. אלא תמיד הצרות האחרונות משכחות צרות ראשונות, ואדם לא זוכר ולא חי את כל מה שעבר במשך השנה. ובפרט אם זה לא נוגע בו ממש, בודאי הוא לא זוכר. כך טבע האנושי. אדם קרוב אצל עצמו. לא איכפת לו הצער של הזולת. אולי ברגע הראשון הוא נאנח 'אנחה', ובוהו מוציא את עצמו ידי חובה, רק כשזה נוגע בבשרו ממש, הוא זוכר. בימים הללו צריך לעורר ולהזכיר, להתבונן, לדעת שהכל נפסק ונחלט בשמים ביום הדין. ומשפט זה משפט קשה.

כב. קנין של דבר ארבעים יום

כל קנין של דבר צריך ארבעים יום. ארבעים יום זה זמן מסוגל לקנין הדבר, כך ידוע בספרים הקדושים [א"ה: ראה בקונטרס מגיד דבריו ליעקב (פרשת ויקרא תשע"ט). ובמה שהאריך רבינו שליט"א בספר עדות ביעקב ח"ב (סי' ז עמוד מט והלאה) בענין תנא מיניה ארבעין זימנין. ע"ש]. ושורש הדברים במדרש ילקוט שמעוני (משלי ריש רמז תתקכט), שדרשו רבותינו, שהמילה 'משלי' אות מ' היא מ' רבתי, מ' גדולה,

מגיד דבריו ליעקב / עבודת חודש אלול

קלא

מעלת ה'תשובה' בחודש אלול

והגאון הקדוש רבי יעקב אבוחצירא זצ"ל בספרו שערי ארוכה (אות א עמוד לד) כה לימדנו "בשאר ימות השנה, אם האדם שב בתשובה, יש ספק אם נתקבלה תשובתו, מכל מקום בחודש אלול אם שב בתשובה שלימה מובטח לו שנתקבלה תשובתו, מאחר שנפתחים באלול שערי רחמים, והוא עת רצון", ועוד כתב (שם עמוד קפד) "בחודש אלול ששערי רחמים פתוחים, והוא עת רצון בודאי, והתשובה מתקבלת בו", ועוד חזר וכתב (שם עמוד רנד) "העושה תשובה בחודש אלול היא מעולה ביותר, ומתקבלת במהרה בלי שום עיכוב, כי השכינה ימינה פשוטה לקבל שבים בחודש הזה".

צפייה ליום הכיפורים

כבר הזכרתי דברי הגאון ר' ישראל סלנט זצ"ל, שאילו היה המלך מכריז פעם בחמישים שנה, שהוא מוחל על כל החובות שחייבים לו, כל ה'מיסים' וכל ה'ארנוניות' וכל ה'מס הכנסה' ו'מס חטאות' וכו' וכו', - על הכל מוחלין ומעבירין. אדם רק היה שומע את זה, כבר היה שמח. בלי שזה יהיה 'הלכה למעשה'. רק שומע שיש 'מציאות' כזו, שיוותרו לו על כל החובות, כבר הוא 'מאושר'. קל וחומר כשזה יהיה בפועל. אבל עוד לפני שזה יהיה בפועל, כמה הייתה צפייה עצומה: 'מתי נזכה', מתי נגיע, לאותו יום שבאמת יוותרו על החובות שלנו למלכות'. והרי כך זה 'יום הכיפורים'. יום שמוחלים לנו על כל החטאים והעוונות. זה לא חובות 'ממוניים', עם זה עוד אפשר להסתדר, אבל מוחלין על כל 'חטאי הנפש'. כמה שמחה גדולה ועצומה זה צריך לתת בליבנו!

צריכים להתכונן לחגיגת מוכנים כראוי ליום הכיפורים

צריך האדם לתקוע במוחו את הידיעה הזו. מתקרב ובא יום הכיפורים, צריך להכין ולהתכונן. זה לא 'מחילה' בעלמא, צריך עבודה הכנה ותשובה. לשפר דרכינו ומעשינו. הלוואי שנזכה להכין את עצמינו כהוגן וכראוי איך לבוא כראוי ליום הזה לפני אבינו מלכנו אוהבנו בלא גבול ושיעור הקב"ה, ל'יום מחילה וסליחה', יום שניתנו בו לוחות אחרונות (ב"ב קא.). ועיקר ההכנה - קביעות עיתים ללימוד 'מוסר'.

ולמדו מכאן רבותינו ששלמה המלך ע"ה התענה ארבעים יום כדי לזכות לחכמה. ובאמת היה שלמה המלך ע"ה החכם מכל האדם (מלכים א ה יא).

‘הנני נשפט אותך על אומרך לא חטאתי’

הדבר הראשון במערכת התשובה, כשאדם בא לחזור באמת בתשובה, זה מה שלימד אותנו ירמיה הנביא ע"ה. הנביא צווח וצועק על כלל ישראל, ותוך כדי המוסר שהוא מלמד אותנו, אומר, ‘הנני נשפט אותך על אומרך לא חטאתי’ (ירמיה ב לה). זה ההתחלה. כשאדם חי בהרגשה ‘לא חטאתי’, זה איום ונורא. עיקר המשפט זה ‘על אומרך לא חטאתי’.

אמרך - בלבך

וכבר ידוע מה שכולם שואלים, מה הפירוש, ‘על אומרך לא חטאתי’, וכי כל אותם אנשים של אותו דור, אף אחד מהם לא אמר ‘חטאתי’?! הם לא אמרו ועשו ‘וידוי’ מימיהם?! אלא רש"י ע"ה בביאורו לירמיה (שם) השכיל היטב לבאר: ‘הנני נשפט אותך על אומרך לא חטאתי’ - מפרש רש"י (ד"ה ותאמרי): **בלבך**. ה'לב' צריך לומר ‘חטאתי’. יש בני אדם, שאומרים ‘חטאתי’, אבל זה רק ב'שפתיים' בלבד. הלב שלהם אומר להם, ‘מה חסר לי? צדיק אני! אלא כיון שהדפיסו את נוסח הוידוי צריך לאומרו...!’. (בעיני ראיתי, לא פעם ולא פעמיים, אדם אחד שבידוי, שאומרים אותו בלחש, הוא אומר את הכל בלחש, חוץ משתי מילים ‘צדיקים אנחנו!...!’. את זה הוא צועק בקול גדול מקצה בית הכנסת עד הקצה השני... ואחר כך בלחש ממשיך וממלמל שאר הוידוי. אבל ‘צדיקים אנחנו’ הוא מוכרח להכריז... זה ‘מסירת מודעה’ שכל מה שהוא עכשיו עתיד לומר ‘וידוי’ זה בשביל החבר שלו...).

וידוי מעומקא דלבא

צריך לומר ‘חטאתי’, ולא אמירת שפתיים, אלא אמירת הלב. וה'לב' ממאן להודות בחטא, אל תחשבו שקל להודות בחטא. זה מה שהיה בדורו של ירמיה הנביא ע"ה, אמרו ווידוים, ‘וידוי גדול’ ו‘וידוי קטן’, ו‘וידוי ערב יום הכיפורים’, ו‘וידוי החיד"א’, הכל, כל הוידוים אמרו באותו דור, אבל הקב"ה לא מקבל אמירה של וידוי כזה. מוכיח ירמיה הנביא ע"ה: ‘הנני נשפט אותך על אומרך לא חטאתי’, **בלבך**. ה'לב' צריך להרגיש שאכן קלקל. הלב צריך שיתוודה. אם זה רק ב'שפתיים' זה לא שווה כלום.

‘על חטא שחטאנו לפניך בוידוי שפתיים’

אדרבא רבותינו תיקנו לנו בנוסח הוידוי ‘על חטא’, הוסיפו לנו: ‘על חטא שחטאנו לפניך בוידוי שפתיים’. פירוש הדברים, שרק ה'שפתיים' התוודו. אבל ה'לב' לא התוודה. אצל דוד המלך ע"ה נאמר, ‘ויך לב דוד’ (שמואל א כד פסוק ה ופסוק י). ה'לב' מכה, ה'לב' מרגיש את המכה - והוא מכה את האדם. זה ‘לב חי’. אבל אם ה'לב' של האדם לא מרגיש, הוא בבעיה גדולה. זה הדבר הראשון שאדם צריך לבדוק כדי לדעת את המציאות הרוחנית שלו. צריך לדעת היכן הלב עומד.

לַבְבִּין יִבִּין - וּשְׁב וּרְפָא לֵוִי

כל מערכת התשובה מתחילה עם 'לב'. הפסוק בישעיה מתחיל: 'לבבו יבין - ושב ורפא לו' (ישעיה ו י). קודם כל: 'לבבו יבין'. זה תחילת ה'תשובה'. וכל הנביאים מדברים על 'לב'. 'שימו לבבכם על דרככם', כך צועק חגי הנביא (א פסוק ה ופסוק ז). צריך שהלב יהיה חלק בלתי נפרד, והראשון במעלה, כשנכנס למערכת של התשובה. וזו עבודה גדולה.

דבר ראשון ב'תשובה' הוא ה'חרטה'

במה פותחים? פותחים בחרטה. רבינו יונה ע"ה בספרו שערי תשובה בשער הראשון, סידר לנו את עיקרי ויסודות התשובה, עשרים יסודות ועיקרים הוא מביא, והדבר הראשון שהוא פותח זה 'חרטה', שיתחרט על עוונותיו (שערי תשובה ש"א אות י). ולהתחרט זה לא כמו משחק של הילדים 'אני מתחרט'... זה לא כך. אלא, אומר רבינו יונה, "החרטה - יבין לבבו כי רע ומר עזבו את ה'", גם כאן הוא פותח ומתחיל עם 'לב', 'יבין לבבו', כי רע ומר עזבו את ה', זה דבר ראשון ב'חרטה'.

'רע ומר עזבו את ה''

ולתבונן היטב, מה שצריך להבין ה'לב' של האדם, כדי להגיע לידי 'חרטה', הוא "כי רע ומר עזבו את ה'", פירוש הדברים, כבר הזכרנו הרבה פעמים, הרבה בני אדם חושבים: 'למה לא טוב לעשות עוון וחטא, כיון שמשלמים על זה אחר כך, בעולם הזה ובעולם הבא'. ואמנם זה נכון, אבל זה לא העיקר הסיבה, כי עיקר הקלקול ב'חטא' שאדם חוטא, זה לא רק בגלל שיש עונש על כל 'חטא', לא רק בגלל 'תסירך רעתך' (ירמיה ב יט). עיקר הסיבה היא, כמו שמלמד אותנו כאן רבינו יונה, "יבין לבבו כי רע ומר עזבו את ה'". הדבר היותר רע שיכול להיות, זה מציאות של ריחוק מהקב"ה. ועל ידי חטא נגרם ריחוק. דבר שהוא היפך רצון השי"ת זה 'רע', זה 'חטא', זה 'עוון'. 'לא יגורך רע' (תהלים ה ה). וממילא זה גורם ריחוק מהשי"ת. ואם חלילה אדם מתרחק מבוראו, זה הרע והגרוע ביותר (וכמו שהארכנו בזה הרבה פעמים).

'רחיקך יאבדו'

זה הדבר הראשון שצריך להבין בתשובה, שתחילתה ב'חרטה', ותחילת 'חרטה' להבין את זה. עצם הריחוק מהבורא יתברך, זה הקלקול היותר נמרץ שיכול להיות. 'כי הנה רחיקך יאבדו' (תהלים עג כז). מי שהוא רחוק מהשי"ת - אין לו תקנה. 'ואני קרבת אלהים לי טוב' (תהלים עג כח), ה'טוב' האמיתי, השלם, הוא הקירוב לקב"ה (מסילת ישרים פ"א).

השכר הנצחי - קידוש לקב"ה

והקירוב לה' יתברך, זה יהיה השכר הנצחי של כל אחד ואחד לעתיד לבוא, להתענג על ה' ולהינות מזיו שכינתו לעד ולעולמי עולמים, בלי קץ וגבול, לנצח נצחים.

מעשה אלישע אחר'

ידוע המעשה עם 'אלישע אחר', אותו חכם שעשה מה שעשה, וקיצץ בנטיעות ויצא לתרבות רעה (ע' חגיגה יד: וקידושין לט:). בשעת פטירתו, בא אצלו תלמידו רבי מאיר, אמר לו, התלמיד לרבו, אלישע אחר: 'חזור בך! קלקלת הרבה בחיך, חזור בתשובה!'. אמר לו אלישע אחר: 'וכי יש לי עוד אפשרות לשוב בתשובה?'. אמר לו רבי מאיר: 'כן, שכך נאמר 'תשב אנוש עד דכא' (תהלים צ ג), עד דכדוכה של נפש!'. בכה אלישע, ונפטר מתוך בכיה. היה שמח רבי מאיר, אמר, "דומה שמתוך תשובה נסתלק רבי". הוא הספיק לחזור בתשובה, ברגעים האחרונים. וכיון שחזר בתשובה, הוא ישתדל בעבורו (כמבואר כל זה במדרש רות רבה פרשה ו ס' ד, קהלת רבה פ"ז ס"ח, וירושלמי חגיגה פ"ב ה"ד, הובא בתוספות חגיגה טו. ד"ה שובו בני שובבים, וע"ע בדברי רבינו שליט"א בספר מנוחת שלום ח"ג ס' מה, ובספר שובי השולמית ח"ה ס' כא).

השתדלותו של רבי מאיר עבור אלישע

במה ישתדל בעבורו? שיכניס אותו לגהינם. הרי הגמרא (חגיגה טו:): אומרת, שכאשר מת 'אלישע אחר', אמרו, 'מה נעשה איתו?!', הרי להושיב אותו בעולם הבא, ב'גן עדן', במחיצתן של צדיקים, אי אפשר להושיב אותו. הרי הוא כל כך קלקל, חילול שבת מינות וכו' (חגיגה טו:). ומצד שני, לדון אותו ולהעמידו בדין, גם זה לא דבר פשוט. הרי בבחירתו עסק הרבה מאד בתורה.

רבי מאיר הכניס את אלישע לגהינם

אומרת הגמרא (חגיגה טו:), "אמר רבי מאיר, מוטב דלידייניה וליתי לעלמא דאתי", מוטב לו שידונו אותו, ויכנס לגהינם, כדי שיכול בעתיד לבוא לעולם הבא, "מתי אמות ואעלה עשן מקברו", דהיינו שיכניס אותו לדין בגהינם, ומספרת הגמרא, "כי נח נפשיה דרבי מאיר סליק קוטרא מקבריה דאחר", כאשר רבי מאיר נפטר, באמת התחיל לעלות 'עשן' מקברו של 'אלישע אחר', דהיינו שרבי מאיר באמת פעל והכניסו אותו - את אלישע אחר - לגהינם. תפלתו של תלמידו רבי מאיר אהני ליה, והכניסו אותו לגהינם.

רבי יוחנן הכניס את אלישע לגן עדן

מוסיפה הגמרא: "אמר רבי יוחנן, גבורתא למיקלא רביה?!", רבי יוחנן התאונן על רבי מאיר, אמר, זו גדולה וחידוש להכניס את רבו - את אלישע אחר - לגהינם שישרף שם!?

מגיד דבריו ליעקב / עבודת חודש אלול

קלה

"חד הוה בינא", תלמיד אחד היה בנינו, אלישע אחר, עסקנו בתורה יחד, ונכשל ויצא לתרבות רעה, "ולא מצינן לאצוליה", אין אנו יכולים להציל אותו מגהינם ולהביאו לעולם הבא?! "אי נקטיה ביד, מאן מרמי ליה, מאן?!", אם אוחז אני בידו להביאו לעולם הבא, מי יקחנו מידי?! "אמר, מתי אמות ואכבה עשן מקברו!", יוציא אותו מגהינם, ויכניס אותו לעולם הבא. מסיימת הגמרא, "כי נח נפשיה דרבי יוחנן, פסק קוטרא מקבריה דאחר", אכן פסק העשן לעלות מקברו של אחר, באמת רבי יוחנן הוציא אותו מגהינם הכניס אותו לגן עדן.

מעל מאה שנה נידון בגהינם!

והגאון ר' איצ'לה בלאזר זצ"ל (אור ישראל מאמר כוכבי אור מאמר א) עושה חשבון נורא. בואו ונחשב כמה שנים הייתה האש דולקת על קברו של אלישע אחר? אפשר לעשות חשבון, זה מזמן פטירתו של רבי מאיר ועד זמן פטירתו של רבי יוחנן. כמה שנים זה? ור' איצ'לה עושה חשבון, לפי סדר הדורות, ומה שאנחנו יודעים מדברי רבותינו, ומגיע למסקנא: סביבות מאה וחמישים שנה היו בין פטירת רבי מאיר לפטירת רבי יוחנן (וע"ע בדברי רבינו שליט"א בספר כנסת חיים עמוד כא). מאה וחמישים שנה נידון בגהינם! ואילולי רבי יוחנן שהציל אותו, מי יודע כמה היה ממשיך עוד להיות נידון בגהינם!*

כל כך השתדלו להכניסו לגהינם

למד מכאן ר' איצ'לה זצ"ל לימוד נורא: צא וראה, שכל כך השתדל רבי מאיר בשביל להכניס את אלישע אחר לגהינם. למשך מאה וחמישים שנה! וכל זה היה כדאי בשביל התכלית, כדי שאחר כך יהיה לו חלק בנצחיות, חלק בעולם הבא. יסבול בגהינם כמה שיהיה, גם אלף שנה, העיקר שבסוף יזכר עצמו. זה מוגבל, יש לזה זמן וגבול. מה שאין כן רוחניות, עונג רוחני, להתענג על ה', זה לנצח נצחים.

חומר עונש הגהינם כשבעים שנות יסורי איוב בעולם הזה

ו'גהינם', לימדנו הרמב"ן ז"ל (בהקדמת פירושו על ספר איוב מוה"ק עמוד כג ד"ה ודע, עש"ה, וכזאת כתב בס' מחנה ישראל ח"א פרק יח, ובספר נדחי ישראל פרק כב, בשם הרמב"ן, ובספרו תפארת אדם פי"ב בשם "איתא בספרים". וכ"ה בס' פרי צדיק פרשת בחוקותי אות ג בשם הרמב"ן הנ"ל), ששעה

משפט רשעים בגהינם

כג.

מה תקשו? הרי משפט רשעים בגהינם י"ב חודש (עדויות ספ"ב ר"ה יז). כבר אמרו הראשונים - רבי יהודה החסיד ז"ל בספר חסידים (סי' ל סוף סי' מז) ועוד - י"ב חודש זה המשפט הקשה, אבל אחר כך, אפשר לשבת בגהינם עוד זמן מרובה כדי למרק את החטאים (וראה עוד בדברי רבינו שליט"א בספר כנסת חיים עמוד כא, ובהגהותיו על ספר חסידים "אמרי יעקב" על הספר חסידים סי' מז).

קלה בגהינם היא יותר משבעים שנה של יסורי איוב! זה דבר שאין הדעת יכולה להבין. אם נרצה קצת להמחיש, מעט מן המעט, נאמר, שאם היו לוקחים ומקבצים את כל הייסורים של כל האנושות כולה, כל מה שיש, הכל בכל מכל, מקמצים אותו לאדם אחד במשך שבעים שנה של ייסורים, עדיין כל זה לא מגיע לשעה קלה בגהינם!

כדאי היה להכניסו לגהינם - כדי שיגיע אל התכלית

כדאי הייתה כל ההשתדלות של רבי מאיר, בשביל להכניס את אלישע אחר לגהינם, למשך למעלה ממאה שנה, כי הגם שיקבל את העונש שלו, אבל אחר כך יכנס לנצחיות, לעולם הבא ממש, לגן עדן, להינות מזיו השכינה, להתענג על ה' ולהינות מזיו שכינתו.

עיקר הקלקול זה הריחוק מהשי"ת

ולדידן, למדנו מכאן, כי עיקר הקלקול זה הריחוק מה' יתברך. ואם יש אפשרות להתקרב לבורא יתברך, שווה בעבור זה לסבול יותר ממאה וחמישים שנה, שכל שעה קלה שם קשה יותר משבעים שנות יסורי איוב! כי עיקר הקלקול זה הריחוק מה' יתברך.

עונש על כל עוון

אחרי שתבין ותפנים את הדבר הזה, שבכל חטא החומרא היה הריחוק מה' יתברך, 'כי רע ומר עזבו את ה'', אחרי זה מוסיף רבינו יונה (שערי תשובה שם), יש עוד קלקול שני בכל חטא שאדם חוטא, "וישיב אל לבו כי יש עונש נקם ושילם על העוון, כענין שנאמר לי נקם ושלם (דברים לב לה), ונאמר גורו לכם מפני חרב כי חמה עוונות חרב" (איוב יט כט). אחרי הקלקול של הריחוק מה' יתברך, יש בנוסף לזה עונש אחר של 'תשלומין', פורענות על המעשים הרעים. אבל זה הדבר הנוסף. הדבר הראשון, "יבין לבבו כי רע ומר עזבו את ה'".

חומר החטאים

וכדי להבין באמת מה החומרא והעונש הנורא על כל חטא, מלבד מה שראינו כבר מהמעשה עם אלישע אחר, אני רוצה לחזור על דברים מפורסמים, ואני חוזר עליהם עוד הפעם, כי חודש אלול זה זמן חזרה ושינון הדברים להזכיר ולזכור - ולהתבונן. עמד על הנקודה הזו של חומר עוונות המשגיח הגה"צ רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל, (המשגיח של ישיבת פונוביז'), ונזכיר קצת מדבריו בהמשך.

לחיות ולחמחיש את מעשה האחים ויוסף

כבר בחומש למדנו, מקראות מפורשים, את כל הפרשה של מכירת יוסף, וכל המעשה עם יוסף ואחיו. אבל בואו נתבונן אנחנו, עיקר העיקרים שאדם חי את המעמד. אם היינו יכולים לצייר היטב כל דבר ודבר שאנחנו לומדים, כל פרשה ופרשה, הדברים היו נחקקים בלב. ננסה קצת לחזור וללמוד את הפרשה של יוסף ואחיו.

הנהגת יוסף עם אחיו במצרים

ידועים הדברים, כל המהלך מהמכירה של יוסף ועד שיוסף מתגלה לאחים, עד שהוא אומר להם 'אני יוסף אחיכם' (בראשית מה ד). ומה שבאמת מעורר לכאורה תמיהה רבתי, היא הנהגתו של יוסף הצדיק עם אחיו. כל כך יוסף מצער את אחיו, זה לא סתם. הרי, בכניסה למצרים, האחים באים ונכנסים, ורק צועדים צעד ראשון במצרים - וכבר נתפסים על ידי ה'בולשת המצרית', וטוענים כנגדם, 'מרגלים אתם!'. עוד לא נכנסו... אין שום 'רגליים לדבר', בלי שום ביסוס. מילא אם היו מוצאים איזה 'רשימה' חשודה באמתחותיהם, או מוצאים איזה 'מפה', או 'מצלמה' שאפשר לקלוט ולצלם מתקנים סודיים וכדומה, ניחא. יש איזה 'אחיזה' למענה 'מרגלים אתם'. אבל כאן לא מוצאים באמתחותיהם כלום, ובלי שום ביסוס טוענים כנגדם 'מרגלים אתם'. נלקחים אצל יוסף, והוא אומר להם 'כן, מרגלים אתם!'. הכנים אותם למאסר שלשה ימים, נמצאים שלושה ימים ב'בית הסוהר'. ואנחנו לא יודעים לשער מה זה 'בית הסוהר המצרי', איזה גהנום זה... יושבים שלשה ימים, לא יודעים על מה ולמה. בלי שום סיבה.

אחרי שלשה ימים, יוסף מוציא את כל האחים, אבל את שמעון הוא משאיר במאסר. חשבו בעצמכם איזה צער זה, שיודעים שאח שלהם יושב ומתענה ב'בית הסוהר המצרי' על לא עוול בכפו. אומר להם יוסף 'את האלהים אני ירא' (בראשית מב יח). אני ירא שמים, אני מוציא אתכם, איזה יראת שמים... הפלא ופלא.

'ויחרדו איש אל אחיו'

והפרשה מסתעפת ומסתבכת יותר ויותר, מוצאים את הכסף באמתחותיהם. כבר באמת נתיירא, 'ויחרדו איש אל אחיו' לאמר, מה זאת עשה אלהים לנו' (בראשית מה כח). מי יודע עכשיו מה יהיה. הרי בלי שום ביסוס הוא האשים אותם, עכשיו שיש לו 'אסמכתא' מי יודע מה יהיה.

'בגדול חחל ובקטן כילה'

עוד לא סיימו עם זה, ותבעו את בנימין, ויוסף מראה להם פנים שוחקות, יושבים וסועדים ואוכלים ביחד, שותים ביחד, שמחה וששון. כבר סברו, אולי באמת החליף את הפנים שלו. והנה, רק גמרו את הסעודה, ומיד מתחילה הגזירה של בנימין. עלילה חדשה, 'היכן

קלה

עבודת חודש אלול / מגיד דבריו ליעקב

הגביע?'. אמרו לו, 'מה אתה רוצה ממנו? את הכסף שמצאנו החזרנו - גביע שלך נגנב?!' (בראשית מד ח). לא התייחס. תפתחו את אמתחותיכם. וצריך לתאר לעצמנו את המעמד, איך עומדים האחים ופותחים, 'בגדול החל ובקטון כילה' (בראשית מד יב), פותחים לכל אחד את השק שלו, מחפשים היטב, ולא מוצאים, הראשון והשני והשלישי וכן הלאה, וברגע האחרון מתהפכת הקערה על פיה, מצאו את הגביע אצל בנימין. אומרים לו האחים, תיקח אותנו לעבדים. הם לא אמרו סתם מליצה, הם באמת התכוונו. מוכנים אפילו להיות עבדים שלך. חרדה נוראית. ויהודה יותר מן הכל, הוא הרי יהודה נכנס בעובי הקורה, הוא הבטיח שהוא יחזיר את בנימין, שני עולמות הוא נתן ערבות.

כעסו של יהודה וחששו של יוסף

ובמדרש בראשית רבה (פר' צג ס' ו) אמרו רבותינו, על אותו מעמד, "בשעה שהיה יהודה מעלה חמה, היו שערות לבו בוקעות כליו ויוצאות, והיה נותן עששיות של ברזל לתוך פיו ומוציאן כאבק", ועוד אמרו (שם ס' ז), "באותה שעה נתמלא" יהודה "חימה על יוסף" כעס עליו כעס נורא, "כיון שראה יוסף סימנין של יהודה", וכבר נראה מה הם הסימנים, "מיד נודעו ונבהל", יוסף נבהל ונפחד, "אמר, אוי לי שמא יהרגני", חשש שמא יהודה בכעסו יהרוג אותו, "ומה הן סימנין שהיו בו ביהודה?", שתי דעות במדרש, "של בית שילו אמרו, שני שילטונין זולגות דם, ויש אומרים כמין שליטי הגבורים, וחמישה לבושים היה לובש, נימה אחת היתה לו בלבו כיון שהיה כועס קורע את כולם", וכך היה, יהודה כל כך כעס, ונקרע הבגד.

'לא נשאר בהם איש'

ולא זו בלבד, אומרים רבותינו במדרש (שם ס' ח), "אמר יהודה לנפתלי, לך וראה כמה שווקים במצרים", תציץ ותראה, הרי 'נפתלי איילה שלוחה' (בראשית מט כא), "קפץ וחזר", במהירות יצא ובדק, "אמר לו" נפתלי ליהודה אחיו, "שנים עשר" שווקים יש במצרים. "אמר יהודה לאחיו, אני אחריב מהם שלשה וטלו כל אחד ואחד אחד אחד, ולא נשאר בהם איש!", כך אמר יהודה, אנחנו נעשה חיסול מוחלט למדינה הזאת, ונגמור ונשמיד את כולם.

'מוטב שאתוודע להם ואל יחריבו את מצרים'

אמרו חז"ל (שם בהמשך), "באותה שעה ולא יכול יוסף להתאפק, כיון שראה יוסף שהסכימה דעתם להחריב את מצרים אמר יוסף בלבו מוטב שאתוודע להם ואל יחריבו את מצרים", ראה יוסף שבאמת כבר ממש סכנה עצומה, הגיעו מים עד נפש, ועוד זמן קצר וכבר עלולים להחריב את מצרים, אמר יוסף, כיון שכן, אני הולך ואתגלה אליהם. אני יריגע אותם.

משמע ש"ז היה ביכולתו היה יוסף ממשיך לייסר את אחיו

דקדק ה'אור יחזקאל' זצ"ל (יראה ומוסר עמוד נג), משמע מדברי חז"ל, שאם לא היה ליוסף את הפחד הנורא שיחריבו וישמידו את מצרים, היה יוסף ממשיך עוד ועוד לצער את

האחים. היה ממשיך לענות אותם בכל מיני דרכים. עוד עלילה ועוד עלילה. רק ראה יוסף שאי אפשר, כבר סכנה, והם יכולים להחריב את המדינה, על כן הלך והתגלה בפניהם.

הנהגת יוסף מאחבתו לאחיו

יצריכים להבין, ריבון העולמים, מה רוצה יוסף לעשות להם? וכי נקמה הוא מחפש? חלילה וחם! לא חשוד יוסף הצדיק על הדברים הללו שהוא עושה נקימה על המכירה. יוסף שהיה מגדולי השבטים, לא חשוד על הדברים הללו כלל ועיקר. אלא, הפוך בדיוק, כך לומד המשגיח זצ"ל (אור יחזקאל שם): "הנהגה זו, אדרבא, נבעה מחמת אהבת יוסף הצדיק לאחיו ומגודל דרישת טובתם". בגלל האהבה של יוסף לאחים שלו, הוא התנהג איתם בכל חומר הדין.

כוונת יוסף למרק עוזן אחיו במכירתו

מה הפירוש? מבאר המשגיח זצ"ל: "ידע יוסף הצדיק, שהיה חטא במעשיהם של השבטים", הרי יוסף בודאי ידע שלמעשה האחים במכירה שלו נהגו שלא כדת, היה כאן חטא, "וחטא אין עליו ויתור בשום פנים, וכדאמרין בגמרא (ב"ק נ:) כל האומר הקב"ה ותן יותרו מעיו, וחשש יוסף שמא לא ינוקה ויכפר החטא בעולם הזה, ויבואו פגומים לעולם הבא", וזו פשר הנהגתו של יוסף, "ולכם עדיף שיקבלו את עונשם בעולם הזה, וכל מה שהיה ביכולתו לצערם, ועל ידי זה יתנקה חטאם - עשה", ציער אותם כל מה שיוכל, רצה יוסף בכל האופנים שיש בידו שיהיה כפרה לאחים שלו, כדי שיבואו לעולם הבא טהורים נקיים צחים ומצוחצחים. זה היה החשבון שלו. כי העונש בעולם הבא, זה פי כמה חמור יותר. שעה אחת שווה לשבעים שנות יסורי איוב, כמו שהזכרנו (ועוד נראה בהמשך). יוסף חיפש את כל הדרכים והאפשרויות כדי שיהיו נקיים, שישלבו כאן את הייסורים ויבואו נקיים לעולם הבא.

ייסוריו של יהודה ושל שאר האחים קודם לזה

גדולה מזו, הרי מדובר שכבר קיבלו הם ייסורים, אבל זה לא מספיק כדי למרק עוונם! וכמו שמוסיף האור יחזקאל', "ואף שעוד לפני זה נענשו עונשים חמורים, יהודה" אוי כמה סבל, "איבד את אשתו ושני בניו", ייסורים נוראיים! וכל זה הגיע לו "עבור חטא מכירת יוסף, ובנוסף לכך ירד מגדולתו כי הכירו האחים בחטאם (ע' רש"י בראשית לח א), וכל הכ"ב שנה היו השבטים מתחרטים על מעשיהם. וביותר יש להוסיף, הלא נסתלקה הנבואה מיעקב אבינו ע"ה כל אותם השנים, ויעקב ישב בצער ואבילות במשך כל הזמן, ובודאי היה צער רב לשבטים בראותם גודל היגון ועגמת הנפש הנגרם על ידם לאביהם", האחים ישבו בבית, וראו את האבא שלהם, יעקב אבינו ע"ה, בוכה יום יום, בצער, על יוסף. והאחים רואים זאת, ולא יכולים לגלות לו. מתחרטים על המכירה, אבל לא יכולים לעשות שום דבר. "מכל מקום לא הספיק העונש הגדול הזה, והוסיף יוסף לענותם ולצערם, והכל למען יתכפר חטאם".

מכירת יוסף לדעת האחים הייתה לפי דין תורה

וכל הצרות והייסורים הללו, הכל בגלל עוון דק מן הדק. הארכנו להסביר באחד השיעורים [א"ה: ראה באורך בקונטרס מגיד דבריו ליעקב ח"ו (פרשת וישב תשע"ט, עמוד ו והלאה) בארוכה] שהאחים אחזו שלפי הצדק ולפי דין תורה באמת צריכים למכור את יוסף, כיון שיש ליוסף דין 'רודה', שיוסף רוצה לנשל אותם מחיי העולם הבא. כך הייתה ההבנה שלהם. ולכן הם רדפו אותו, מכרו אותו.

'האלהים מצא את עוון עבדיך!'

וכך יש לנו עדות נאמנה של יהודה, שהוא בטוח במאת האחוזים שכפיו נקיות, שהרי אומר לו יהודה ליוסף, 'ויאמר יהודה, מה נאמר לאדוני, מה נדבר ומה נצטדק, האלהים מצא את עוון עבדיך' (בראשית מד טז), ומפרשים רבותינו במדרש בראשית רבה (פר' צב ס' ט), "מה נאמר לאדוני - בכסף ראשון, מה נדבר - בכסף שני, מה נצטדק - בגביע. מה נאמר לאדוני - במעשה תמר, מה נדבר - בבלהה, ומה נצטדק - בדינה. מה נאמר - לאבא שבארץ כנען ביוסף, ומה נדבר - בשמעון, ומה נצטדק - בבנימין. אם נאמר לך חטאנו, גלוי וידוע שלא חטאנו! ואם נאמר לך שלא חטאנו, 'האלהים מצא את עון עבדיך!'. אמר רבי יצחק מצא בעל חוב מקום לגבות שטרו, אמר רבי יצחק כזה שהוא ממצה את החבית ומעמידה על שמריה". יהודה מעיד, לא חטאנו! אלא מה? 'האלהים מצא את עון עבדיך'.

חטא מכירת יוסף 'כחוט השערה'

ומפרש רבי יצחק, 'כזה שהוא ממצה את החבית ומעמידה על שמריה', דהיינו, כשאדם מרוקן את החבית מהיין, מוזג את כל היין, נשאר 'שמרים', הוא לוחץ וסוחט את השמרים, כדי שגם הטיפות הבלועות בשמרים גם הם יצאו. כך הקב"ה מדקדק במידת דינו 'כחוט השערה', סוחט כביכול את טיפת החטא הנמצאת באדם. יש כאן תביעה דקה מן הדקה. האחים הקדושים, שבטי י"ה, הצדיקים הללו, לא הרגישו בתביעה הזו 'לא חטאנו!'.

על עונש דק מן הדק כזה - הגיעו כל העונשים המרים הללו

ועל הדקות בחטא זה הדק מן הדק, הגיע כל כך עונש נורא, בעולם הזה. ליהודה, ולאחים, וכל מה שעשה להם יוסף, כמו שראינו. ואילולי שיוסף נתיירא מיהודה, היה מוסיף עוד ועוד לצערם, כדי לזככם ולתקנם מהפגימה הדקה מן הדקה בחטא הזה. זו הסיבה שיוסף הצדיק התנהג איתם 'ביד חזקה ובזרוע נטויה' עם השבטים הקדושים. בשביל למרק את החטא. כמה שיותר. ומי שמתאר את הייסורים ואת הצער של האחים, זה איום ונורא, נורא נוראות, וכל זה על חטא דק מן הדק!

עשרה הרוגי מלכות

וגם כל זה שראינו שנענשו האחים על העוון הדק של 'מכירת יוסף', גם זה לא הספיק, לא גמרנו בזה. בעבור החטא הדק הזה של מכירת יוסף, נהרגו עשרת הרוגי מלכות. קראנו בקינות בתשעה באב לפני חודש, הסיבה של עשרת הרוגי מלכות, בעוון מכירת יוסף (מדרש אלה אזכרה).

עלילות הדם

והקדוש הגאון רבי אלחנן וסרמן זצ"ל הי"ד (קובץ מאמרים ח"א עמוד רנג) מוסיף עוד, שנראה לו ברור, שאותה עלילה מרושעת שהקזיה את דם ישראל דורי דורות, 'עלילת הדם', שבכל גולה וגולה, כלל ישראל סבל ממנה נוראות נוראות. כל פעם שהיה מגיע ערב פסח, היו כלל ישראל בסכנה. היה פחד בלב, 'מי יודע מה יהיה השנה'. בכל תפוצות ישראל. בארצות אשכנז, ספרד, ב'דמשק' שנת ת"ר. ועוד כהנה וכהנה עלילות לאין מספר. הנוצרים ושאר אומות העולם, היו מעלילים שהיהודים הרגו איזה גוי משלהם, שחטו אותו, ולקחו את דמו, ובזה הם עושים את ה'מצות'. וזו עלילה של למעלה מאלף שנים. עלילה מטופשת ואכזרית. להעליל על כלל ישראל דבר כזה?! הרי אין לך אומה שכל כך מחמירה בענייני דם כמו כלל ישראל, אדם ששוחט 'עוף' צריך להקזי את דמו בכל האופנים אחרי השחיטה ומליחה וכו'. ובזה מאשמים אותנו?! זה לא נכנס בשכל. אלא, אומר ר' אלחנן חידוש נורא, זה עדיין כפרה על חטא מכירת יוסף! כיון ששחטו את השעיר, 'ויטבלו הכתונת בדם' (בראשית לו לא), ושמנו את הדם שלו על 'כתונת יוסף', ובזה באו והראו ליעקב, ועל עוון זה עדיין יש תביעה, ומגיע ה'פרעון' בדמות 'עלילת דם'.

הכל בעבור חטא דק זה של מכירת יוסף

כל זה, הצער של האחים, והצער של עשרה הרוגי מלכות, שזה נורא ואיום איך שנהרגו, והצער בכל תפוצות ישראל מגזירות ועלילות הדם. כמה החטא הדק מן הדק הזה, של מכירת יוסף, עושה פירות ופירי פירות, רח"ל. הרי לנו כי "קשה מאד לתקן חטא, אפילו דק מן הדק, על ידי עונשי עולם הזה" (אור יחזקאל שם).

העונש היותר גדול שנכתב בתורה חטאם

והעונש היותר גדול, זה מה שנכתב החטא שלהם בתורה. זה העונש היותר גדול שיכול להיות. הרי הגמרא (שבת נו:) אומרת על שלמה המלך ע"ה, שכיון שלא מחה בגשותיו, עליו אומר הפסוק בספר מלכים (א' יא ו) 'ויעש שלמה הרע בעיני ה''. כיון שהיה לו למחות ולא מחה כדבעי. אומרת הגמרא, "נח לו לאותו צדיק שיהיה שמש לדבר אחר", דהיינו שמש לעבודה זרה רח"ל, "ואל יכתב בו ויעש הרע בעיני ה'". ובמדרש (שמות רבה פר'

ו סי' א) יש לשון "נח לו לשלמה להיות גורף ביבין, שלא נכתב עליו המקרא הזה", העדיף החכם מכל אדם שלמה המלך ע"ה להיות 'גורף ביבין', מנקה את כל הביבין מהצואה והלכלוך, והעיקר שלא יאמר עליו פסוק זה. כיון שמה שכתוב בתורה זה נצחי.

חומר החטא

אומר ה'אור יחזקאל' (עמוד נד), העונש היותר גדול שיכול להיות, הוא על כך שזה כתוב בתורה, וכאן במכירת יוסף נענשו בעונש הזה, התורה כותבת במפורש 'וישנאו אותו ולא יכלו דברו לשלום' (בראשית לו ד), "מעידה התורה כי הייתה במכירת יוסף חטא פשוט, והעולם מבינים זאת כפשוטו, ששנאתם אותו גרמה למכירה", וכבר הארכנו שלא כך הוא, וזו הבנה שצריך להוציא מלבנו, אלא היה כאן חטא דק מן הדק, ועם כל זה נענשו כל כך, כדי לתקן את החטא הדק הזה. כאן אנחנו רואים ולמדנים חומר החטא. וזה בחטא דק מן הדק, מה נאמר בחטאים אחרים.

'כיראתך - עברתך'

הפסוק אומר, 'מי יודע עוז אפך, וכיראתך עברתך' (תהלים צ יא). אומר ה'אור יחזקאל' (שם עמוד נד), "קשה להבין ולהכיר מידת עונשו של הקב"ה, הדרך להבין זאת - התבוננות בחובת יראת שמים המוטלת עלינו. וכפי שיראת שמים בלא תכלית", היא לא מוגבלת, אין לה גבול, אדם שיהא ירד וחרד מהקב"ה בלי גבול ובלי מספר, "כמו כן אף עונשי שמים ללא תכלית". 'כיראתך - עברתך', החרון אף של הקב"ה, 'עוז אפך', הוא לפי אותה מידה - בלי גבול.

סיבת חומר החטא

מה הסיבה לחומר החטא כל כך? כיון שיש כאן פגיעה בכבוד שמים! רבינו יונה ז"ל כותב בספרו שערי תשובה (ש"א אות טז) "אין קץ לדעת הממרא את פיו" של הבורא יתברך. אין קץ! העונש המגיע על החוטא, זה איום ונורא. כבר ראינו את החשבון הנורא אצל אלישע אחר. ואצל 'מכירת יוסף'.

מעשה רבי ישמעאל ברבי יוסי ואבדן

ונראה עוד מעשה נורא להבין 'חומר החטא'. בגמרא מסכת יבמות (קה:), יש מעשה עם רבי ישמעאל ברבי יוסי, בא לשמוע תורה בבית המדרש, נכנס לבית המדרש, "אגב יוקריה הוה מפסע ואזיל", היה אדם זקן וכבד, ונכנס לבית המדרש והלך לאט, עד שהגיע למקומו, "אמר ליה אבדן", חכם מחכמי התלמוד שנקרא אבדן, "מי הוא זה שמפסע על ראשי עם

מגיד דבריו ליעקב / עבודת חודש אלול

קמג

קודש?!", התלמידים, כולם היו יושבים על הרצפה, היה להם 'מחצלת' עליה היו יושבים, לא היו יושבים על 'כסאות' ו'ספסלים', ועל כן בשעה שמישהו היה הולך, נראה כאילו הוא פוסע על היושבים. שאל אותו אבדן, מי הוא זה שפוסע על ראשי עם קודש? כלומר, מה אתה בא מאוחר, תבוא מוקדם! "אמר ליה, אני ישמעאל ברבי יוסי, שבאתי ללמוד תורה מרבי", מרבי יהודה הנשיא, שהוא היה אומר שיעור, ממנו באתי ללמוד תורה. "אמר ליה, וכי אתה הגון ללמוד תורה מרבי?!", וכי אתה תלמיד הגון שמותר לך ללמוד תורה אצלו?!

עונשו של אבדן

ויש שם ויכוח ביניהם, (לא נכנס לזה), על כל פנים מסיימת הגמרא, "באותה שעה", באותו מעמד כשדיבר אבדן כך, "נצטרע אבדן", נעשה מצורע, מפרש רש"י (ד"ה נצטרע אבדן), 'עונש של לשון הרע - נגעים' (ערכין טו:), כיון שכך דיבר אל רבי ישמעאל ברבי יוסי, ולא רק זה, "וטבעו שני בניו, ומיאנו שתי כלותיו", היה לו שתי כלות שמיאנו בבעל, (כמו שידוע דין 'מיאון', אם התחתנו צעירות לפני גיל י"ב, הם יכולות למאן, אומרת לבעל לא רוצה אותך, ויוצאה בלא גט). בקיצור, נשאר אבדן ריק מן הכל, גופו מצורע ומוכה שחין מכף רגל ועד ראש, וצרעת זה ייסורים נוראים, כמו שכתוב ברש"י ספר שופטים (יא לט) ומקורו בכתובות (כ:), איברים נופלים אחד אחרי השני. בר מינן איזה מין עונש נורא. (וע"ע בס' נתיבות חיים ח"ו סי' כז אות א). שני בנים שלו ברגע אחד טבעו ומתו, וגם הכלות שלו עזבו אותו. נשאר מדוכא בייסורים רח"ל. פחד פחדים. וכל זה על מה? - על הדיבור הזה שהוא דיבר עם רבי ישמעאל ברבי יוסי שלא כהוגן.

'ברוך רחמנא דכספיה לאבדן בהאי עלמא'

ועל זה אומרת הגמרא (שם), "אמר רב נחמן בר יצחק, בריך רחמנא, דכספיה לאבדן בהאי עלמא", ברוך ה' שבייש את אבדן כאן בעולם הזה ולא בעולם הבא, ולא חיכו להפרע ממנו בעולם העליון. מברך ומודה לה' על זה. כי אוי ואבוי מה שמחכה העונש לעתיד לבוא, מי שלא מקבל עונשו כאן בעולם הזה.

ייסוריו הנוראים של אבדן

להתבונן קצת, איזה ייסורים מדובר כאן. אדם ששתי בניו ברגע אחד מתו. ומקבל 'צרעת', איזה ייסורים, ואיזה בושה. צריך להיות מחוץ למחנה. לא יכול להיכנס לביתו, מנודה מכולם. והרי אבדן לפי איך שהוא הבין, הוא לא עשה דבר רע, הוא תבע את כבודו של כלל ישראל. מי הוא זה שפוסע על ראשי עם קודש. אלא שהדיבור הזה לא היה במקומו, הייתה על זה תביעה. לכן קיבל כאלה ייסורים נוראים, צרעת, ואיבוד הבנים, בשביל למרק חטא דק שכזה! ועל זה אומרת הגמרא, שחסד עשה איתו הקב"ה שפרע את עונשו כאן בעולם הזה ולא השאיר את זה לעולם הבא. זה חסד! מברך ומודה לקב"ה על זה!

גודל החטא

כי רבותינו הם ידעו והבינו מה המשמעות של העונשים לעתיד לבוא. כמה מירוק וליבון צריך לנקות חטא דק מן הדק. ומהדוגמאות הללו, מיוסף, מאלישע אחר, מהמעשה עם אבדן, נוכל קצת ללמוד על גודל החטא. קצת מתחילים לתפוס מה זה ענין 'חטא', ואלו חטאים דקים, שהם לפי דין תורה צודקים.

התביעה היא על שלא מכירים ומבינים עומק החטא

על זה בא הפסוק ואומר, 'הנני נשפט אותך, על אומרך לא חטאתי', וכמו שמפרש רש"י 'בלבך', שלא מרגישים בלב את המשמעות של ה'חטא'. אנחנו לפעמים לא תופסים בכלל מה המשמעות של מעשינו. באמת הרבה פעמים אנחנו לא מבינים. אדם לא רואה מה נגרם בחטאו בעולמות העליונים (ע' נפש החיים שער א).

מעשה על הגאון רבי אפרים הכהן זצ"ל

בירושלים היה מקובל אלהי צדיק יסוד עולם, חכם אפרים הכהן זצ"ל, שמעתי מתלמיד חכם אחד שהכיר אותו, מעשה, שפעם הוא דיבר איזה שיחת מוסר, ואחד מהשומעים שמע דבריו, חדרו בלב, עוררו אותו, גרמו לו התפעלות גדולה. בא אצלו, אמר לו, 'כבוד הרב, אני כל ימי הלכתי אחרי תאוותי, ועשיתי כל מיני תועבות וקלקולים שבעולם, ואני רוצה לעשות תשובה, ואני מבקש ממך תיקון על החטאים שלי!', והוא התחיל לספר לחכם אפרים מה הוא חטא ומה הוא עשה (יותר נכון, את מה שלא עשה... על כל התורה הוא עבר, והיה צריך למצוא ולפרט על מה לא עבר...), ומסיפור לסיפור עוון יותר גרוע, יותר מר ויותר גס, עד שחכם אפרים כבר לא יכל להתאפק, התחיל לבכות, בוכה ממש בכי תמרורים, העיניים שלו זולגות דמעות בלי הרף ובלי הפוגה. אותו אחד לא הבין, אמר לו, 'כבוד הרב, על מה אתה בוכה? אני חטאתי, אני צריך לבכות, לא אתה!'. נאנח רבי אפרים זצ"ל אנחה גדולה, אמר לו, 'כואב לי שכל כך הכעסת לבוראך! תגיד לי, מה עשה לך הקב"ה, שכל כך רע החזרת לו?! על זה אני בוכה!'.

ראיותיו של רבי אפרים הכהן זצ"ל שכהן הוא

כד.

שמעתי מספרים, שפעם שאלו אותו, את חכם אפרים ע"ה, 'מי אמר שאתה כהן?!'. כך מישוהו בא ושאל אותו. נענה ואמר לו חכם אפרים זצ"ל, 'יש לי שתי ראיות שאני כהן, ראיה אחת, שאני הייתי מתפלל עם רבינו יוסף חיים זצ"ל, ה'בן איש חי', בבית הכנסת שלו, והוא היה מעלה אותי 'כהן', ואם הוא היה מעלה אותי 'כהן', 'אין בודקין מן המזבח ולמעלה' (קידושין עו). ודבר שני, אהרן הכהן בכבודו ובעצמו אמר לי שאני כהן! הייתי יום אחד ישן בלילה, ובא אלי אהרן הכהן, והוא אמר לי, 'אתה כהן, אתה מהצאצאים שלי', הרי לך שתי ראיות שאני כהן!'. כך הוא אמר אותו קדוש.

חומר ה'פגם' בכל עבירה

אצלנו זה לא מצוייר כך. אדם שעשה איזה עוון, ביטל תפלת מנחה, ביטל קריאת שמע או שיעור תורה, חושב לעצמו, 'מה כבר קרה?'. אבל אנחנו לא יודעים את חומר האיסור והפגם! נורא נוראות! ה'נשמה' שלו מתה, 'רשעים בחייהם קרויים מותים' (ברכות יח.), וכמו שהזכרנו בזה מדברי ה'אור החיים' הקדוש (ויקרא ה כא) [א"ה: ראה דברי רבינו שליט"א בקונטרס מגיד דבריו ליעקב תניינא (תש"פ, חלק עד, עמוד יז והלאה). ע"ש], ומדברי ה'נפש החיים' (שער א) באריכות [א"ה: ראה בקונטרס על רבינו ה'נפש החיים' זצ"ל]. בפרט העוון החמור של ביטול תורה.

כל אחד מכיר נגעי לבבו

כל אחד מכיר נגעי לבבו. כל אחד ואחד יודע מצבו. וצריכים להבין מה זה כוחו של חטא, וכמה מירוק צריך בשביל לנקות חטא אחד! צריכים להפנים את הידיעה הזו תחילה! אם כן מה נעשה? איזה עצות יש לנו? ללמוד מוסר, ולשוב בתשובה.

קנאה ותאוה וכבוד

נסתכל אנחנו, וכי לנו לא מציק הקנאה של 'כתונת פסים', אם נדמה לאחד שלשני יש משהו יותר ממנו, שיש לו איזה כותנת פסים שלו אין, כמה זה מגלגל אצלו קנאה בלב. נשרף ממש, הלב שלו נאכל, 'איך זה שלשני יש, ולי אין?'. ה'קנאה' וה'תאוה' וה'כבוד' מוטבעים באדם מילדותו ממש. וכמו שמוסיף ואומר רבינו ה'אור יחזקאל' (שם עמוד נה), "נבדוק נא את עצמינו ונראה, האם אין בנו מידת הקנאה הנובעת מכתונת פסים. ואם כן הלא

כה. חרב באה לעולם בעבור ביטול תורה

הגמרא (שבת לג.) אומרת, חרב באה לעולם על ביטול תורה. סיפרתי פעם מעשה שהיה עם המשגיח של ישיבת עץ חיים, לפני כחמישים שנה, כאן בירושלים. קראו לו הגאון רבי יהודה הולצמן זצ"ל. הוא היה איש אלקים נורא, קדש קדשים. התקיים בו 'וראו כי שם ה' נקרא עליך' (דברים כח י). היו רואים עליו תמיד כיצד היה חי 'כעבדא קמיה מריה', שלא מסיח דעת מה' אלהיו. בכל פעולה, בכל מעשה, היו רואים כיצד עושה אותה בשיקול הדעת ובמורא מה'. היה ירא וחרד מנגדו איסור יותר ממה שאדם מפחד מ'נחש' בעל שבעה ראשים.. עליו סיפרו, כי היו פעם בישיבה כמה בחורים שישבו ופטפטו בדברים בטלים. והמשגיח ראה את זה, וניגש אליהם כאשר כולו חיוור כסיד, כולו רועד. אומר להם, 'איך זה שכך בעת העסק בתורה יושבים ומדברים בדברים בטלים? האם אתם יודעים כמה חמור עונש המבטל תורה? הלא אמרו חז"ל חי"ת רי"ש בי"ת בא לעולם בשביל ביטול תורה!'. לא היה לו אומץ להוציא את המילה 'חרב' מהפה, ואמר להם את זה באותיות בראשי תיבות.

נורא מאד! ומה שבטי יה, לא היה בם אלא איזה פגימה קלה במידות, והם עצמם לא הרגישו בכך, ומוכל מקום נענשו על זה בעונש חמור כל כך. על אחת כמה וכמה אנו הנגועים בכל מאודנו במידות רעות, בקנאה, ושנאת הבריות, מי יכול לשער כמה חמור עונשנו! והדברים נוקבים עד חדרי בטן. מה אנחנו עושים כדי לא להיכשל בדברים הללו!?

תשובה על מידות רעות

הרמב"ם בהלכות תשובה (פ"ז ה"ג) מלמד אותנו דברים נוראים, שה'תשובה' היא לא רק מהמעשים האסורים, כגון ה'גזל' ו'חילול שבת' וכיוצא בזה, אלא תשובה צריכה להיות על מידות רעות, "צריך לחפש בדעות רעות שיש לו, ולשוב מן ה'כעס' ומן ה'איבה' ומן ה'קנאה' ומן ה'היתול' ומרדיפת הממון וה'כבוד' ומרדיפת המאכלות וכיוצא בהן, מן הכל צריך לחזור בתשובה, ואלו העונות קשים מאותן שיש בהן מעשה שבזמן שאדם נשקע באלו

איסור וחומר עון ה'כעס'

כו.

רבינו ה'חפץ חיים' זצ"ל בספר חובת השמירה (פ"ט) מעורר על אחד מן האיסורים שיכולים לבוא על ידי ה'פה', וזה ה'כעס'. "דברי כעס, יזהר מאוד גם מזה, שהוא עון חמור מאד, כמו שאמרו חז"ל. וגם מזה מצוי לבוא לידי מחלוקת, ועלול לעבור כמה לאוין על ידי זה. שמתוך כעסו נעשים כל המעקשים לפניו למישור".

'כל הכועס כל מיני גהינם שולטים בו'

מוסיף ה'חפץ חיים', "וזהו שאמרו כל הכועס כל מיני גהינם שולטין בו", כך אומרת הגמרא (נדרים כב.), וזה לכאורה לא מובן, הרי 'גהינם' יש רק אחד, אמנם יש שבעה מדורים בגהינם (סוטה י סע"ב) [הדרשנים אומרים בדרך צחות, שאם היה רק מדור אחד בגהינם, גם אם היה חמור והגרוע ביותר, היה 'מתרגל'...], אבל 'גהינם' הוא אחד. מה זה 'כל מיני גהינם'. אלא הביאור בזה, "שעל כל לא תעשה יש עונש מיוחד", וכך מצאתי מבואר בזהר הקדוש (ח"ג דט"ז ע"ב ברעיא מהימנא), שלכל עוון יש את העונש הפרטי שלו, ואת הגהינם המיוחד שלו. והכועס, 'כל מיני גהינם שולטים בו', כי כשהוא כועס הוא מצוי לעבור הרבה איסורים, יכול לבוא לידי 'הכאה' ש'לאו' אחד, ולדברי גאון שזה 'לאו' שני, ולדברי מחלוקת שזה 'לאו' שלישי וכו', ולכל אחד ואחד יש את הגהינם הפרטי שלו, לכן 'כל מיני גהינם שולטים בו'.

חומר איסור ה'כעס' וחובת התשובה

וצריך להזהר בזה עד למאד. לכן הרמב"ם (פ"ז מהל' תשובה ה"ג) אומר שמענייני כעס צריכים לשוב בתשובה ביותר, כי האדם שקוע בהם וקשה לפרוש מהן. מי שיראה לשון הזהר הקדוש (סוף פרשת תצוה דקפ"ב ע"ב) כמה מחמיר בענין הזה של ה'כעס', שטורף נפשו בכפו, ומסלק את נשמתו ממנו, והרי הוא כאילו עובד עבודה זרה, דברים נוראים, תסמרנה שערות ראש מחומר הענין.

מגיד דבריו ליעקב / עבודת חודש אלול

קמז

קשה הוא לפרוש מהם", אם אדם חלילה עשה עבירה, באה והזדמנה לידו איזה עבירה, אחר כך הוא עושה תשובה. אבל מי שמע מעולם שאדם עושה תשובה על 'אכילה יתירה'י. היום זה נהיה מצוה... צא ברחוב ותראה, כל הזמן יש לך רק הזמנות לאכילה... על זה צריך לעשות תשובה, יש כאלה שלא שמעו על זה מעולם...

כל הכועס כאילו עובד עבודה זרה

רבותינו בזהר הקדוש (דכ"ז ע"ב, וע"ע הריב"ש סי' קע) אמרו, שכל הכועס יהיה בעיניך כאלו עובד עבודה זרה. ובאמת מה הביאור בזה, למה כל הכועס כאילו עובד עבודה זרה? והתשובה היא: שכל אחד יחקור בעצמו, צריכים לחקור קצת, למה אדם כועס. אדם ישאל את עצמו: 'למה אני כועס?'. יש כאלה יאמרו לך: 'מה אני יכול לעשות? ככה זה...', ובזה הוא פטר את עצמו.. זה לא 'תשובה' ולא 'תירוץ' (זה 'קשקוש' בעלמא...). אומרים המפרשים (ע' אגרת הקודש פרק כה): ה'כעס' מגיע לאדם מחוסר 'אמונה'. כי אם אתה מאמין באמונה גמורה, 'אמונת אומן', אמונה מוחלטת, שבידו יתברך הכל, שהוא עשה הכל והוא עושה הכל והוא פוקד הכל, (כמה תרויח וכמה תפסיד ואם יהיה לך נזקים וכו'), אם כך מה יש לך לכעוס על פלוני שעשה לך מה שעשה, וציער אותך וכו'. וכי הוא זה שציער וגרם לך את כל זה? זה לא הוא. אלא כך נרשם לך בשמים, שהשנה הזאת כך יהיה, שכך ידברו וכך יעשו לך. אם אתה מאמין באמונה גמורה שהכל בידו יתברך והוא שגור וקבע - אם כן מה יש לך לכעוס? שיהיה לך לכפרת עוונות הצער הזה שנגרם לך. אבל כשאתה חושב: 'פלוני עשה לי כך, והוא דיבר והוא אמר והוא עשה והוא גרם', זה בדיוק 'עבודה זרה'. כי אתה מייחס לאדם הזה כאילו יש לו כוחות בפני עצמו. אתה לא חש ומאמין שהוא סך הכל 'שליח' של הבורא יתברך, יד ההשגה פעלה דרכו. לכן אמרו רבותינו: 'כל הכועס כאילו עובד עבודה זרה'. אם אתה מאמין שהכל בידו - אין לך מקום לכעוס.

הכועס טורפים לו מצוותיו

צריך ללמוד את הנושא הזה, לדעת חומר הענין. הרב חיד"א ע"ה (עבודת הקודש מורה באצבע סי' א אות י וסי' י אות שיד ועוד) מביא מהמקובלים וזהר הקדוש (ח"ב דף קפב ע"א) שמי שכועס טורפים לו מצוותיו. אדם יראה מה יכול להפסיד בשעת הכעס שלו. את הכל ממש. ואחר כך צריך תיקון גדול מחדש עד שיגיע למדרגה הראויה. שאדם יראה ויתבונן בספרי מוסר ויראה, יקבל את העצות ואת ההדרכות הראויות והנצרכות לו. כל מה שהזכרנו זה מעט מן המעט. קצת לעורר את האדם שיידע שהכעס 'עולה ביוקר' ויזכור את הטובות שמקבל מחבירו. [א"ה: עוד בענין ה'כעס' והעצות ודרך העבודה, ראה דברי רבינו שליט"א בקונטרס מגיד דבריו ליעקב (פרשת תרומה תשע"ט). ע"ש].

זהירות ממותרות

כו.

הגאון חיד"א זצ"ל מביא מה שהוכיח המלאך המגיד (מגיד מישרים סוף פרשת בראשית מהדורא בתרא) למרן הבית יוסף אחר ששתה מים יותר מהרגלו ואמר לו "בזה הרבית יצר הרע בך". וזה נורא למתבונן! הרי הוא לא אכל 'במבה' או 'גלידה'... רק שתה קצת יותר ממה שנצרך לו! אבל לפי מדרגתו של מרן ה'בית יוסף' ע"ה היה זה בגדר 'מותרות'. על אחת כמה וכמה אלו הממלאים גרונו יין או הולכים אחר שאר תענוגות, כמה יצר הרע מכניסים הם בקרבם!

‘עד שאדם מתפלל שתכנס תורה לתוך גופו, יתפלל שלא יכנסו מעדנים לתוך גופו!’

ולחיפך, לא ימצא היצר הטוב ולא תתגבר הקדושה והטהרה אלא היכן שאין בו מותרות יתירות ותאוות שפלות, ולכן אמרו חז"ל (ע' תנא דבי אליהו רבה פרק כו) והביאו זאת התוספות (כתובות קד.) על התורה הקדושה שהיא פסגת הקדושה והרוממות "עד שאדם מתפלל שתכנס תורה לתוך גופו, יתפלל שלא יכנסו מעדנים לתוך גופו!".

למעט בתענוגים ועידונים

מור זקני הגאון ז"ל בספרו 'כף החיים' (סי' קנז אות טו) הביא דבריו של הגאון חיד"א ע"ה בספר מורה באצבע (סי' ג אות קה), וזה נורא למתבונן, "כל סעודות החול הנוסף על כדי בריאותו - הולך לסטרא אחרא", רחמנא ליצלו, "לכן אם בעל נפש הוא, אף כי עשיר, ימעט בתענוג בימי החול, כי התענוגים בחול הוא כבונה משכן לסטרא אחרא, ואוי לו כי איבריו מתטמאים שחונה עליהם הסטרא אחרא, ולו הכין כלי זיין ליצר הרע להלחם בו עד רדתו חיים שאולה". וסבא ע"ה מביא (שם) על רבינו האר"י ז"ל, "שלא היה אוכל אלא דבר מועט מאוד" (שער המצות פרשת עקב). רק מה שצריך בדיוק לצורך קיום גופו - הא ותו לא. "וכן כתב בספר מגיד מישרים (באזהרות סוף אות יח) שאמר לו המגיד למורן ז"ל, מנע עצמך מאכילת בשר הרבה, שהיא מפסדת הנשמה ופוגמת, ושתיית יין הרבה אין אתה יודע להיכן הוא מגיע הפגם וההפסד הגדול שעושה, לכן מנע רגלך מנתיבתם, ואל תביא נפשך במעמדם, והזהר בזה הרבה במאד מאד! המון העם חושבין כי העולם הזה כהווייתו, אין מביט ואין רואה, אוכלין ושותין לשובע יצרם הרע, אוי להם שהעולם מטעה אותם! והיד כותבת למעלה, ואחר כך נתבעין ממנו בדינים משונים! הדא הוא דכתיב ומה תעשה ליום פקודה. אשריך שאתה מוזהר, וגם כן תגלה אוזן אוהבך ויתעוררו משנתם".

‘התקן עצמך ללמוד תורה’

רבינו יונה ע"ה על המשנה באבות (פ"ב משנה יב) 'התקן עצמך ללמוד תורה' מפרש מה הכוונה של התנא 'התקן' עצמך ללמוד תורה? במה 'יתקן' את עצמו האדם לצורך לימוד התורה? "למעט התענוגים, כדי שילמוד תורה הרבה, כמו ששינינו 'כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה ובתורה את עמל' (אבות פרק ו משנה ד) כי המרבה בעידונין לא תשכון בתוכו החכמה".

מעשה נפלא עם הגאון מהר"י קובו זצ"ל

הגאון חיד"א ע"ה מביא ב'הגדה של פסח' שלו (שמחת הרגל ח"א מהדו"ח עמוד פב) מעשה נפלא שהוא שמע מאנשים נאמנים על הגאון הגדול רבי יוסף קובו זצ"ל, שהוא היה מגדולי רבני 'סאלוניקי' לפני כ- 250 שנה, (הייתה 'עיר ואם בישראל', עיר של תורה במשך מאות בשנים עד השואה האחרונה שנהרגו שם כולם, הי"ד), ובימנו מצאו 'מציאה' חדשה בעיר 'סאלוניקי', נתברר שיש שם איזה איש 'מגיד', יודע עתידות, כל מי שצריך משהו - היה בא עליו ו'על המקום' היה מגלה לו נסתר ונפלאות. 'פלאי פלאות'

מגיד דבריו ליעקב / עבודת חודש אלול

קמט

'הבלי הזמן'

כך מעורר הרמב"ם (הל' תשובה פ"ג ה"ד פ"ט ה"א) על רדיפת 'הבלי הזמן', שבעוונותינו היום זה 'צו השעה'... והאמת היא שעל זה צריכים לעשות 'תשובה'. ומי שלא מבין איזה 'חטא' יש בזה - היא גופא קשיא. על זה גופא צריך לעשות תשובה, על זה שלא מבין שזה חטא... צריכים להכיר את ה'חטא', כמו שאמרנו. 'כי רע ומר עזבו את ה'' כדברי רבינו יונה. אי אפשר לשער כמה הוא עושה קלקול.

חטא העגל

הסבא מקעלם זצ"ל אמר פעם הרגשה נוראית, להבין מה חומר של 'חטא'. הגמרא (שבת קמו.) אומרת, שבמעמד הר סיני, כלל ישראל פסקה זוהמתו, זוהמת 'נחש הקדמוני'. ישראל התהפכו להיות בגדר 'מלאך'. לשון רבותינו (שיר השירים רבה פ"א סי' ד): "בשעה ששמעו ישראל 'לא יהיה לך' (שמות כ ג), נעקר מלבם יצר הרע". חזרו להיות במדרגת 'אדם הראשון' קודם החטא, שלא היה לו יצר הרע מבפנים, כשבא הנחש לפתות אותו, היה צריך לבוא מבחוץ, כדי לפתות אותו להחטיאו. אבל אחרי החטא נכנס היצר בתוכו. אותו קלקול קלקלתם גם אתם. כלל ישראל אחרי חטא העגל, שב ונכנס היצר הרע בתוכם. 'אני אמרתי אלהים אתם, ובני עליון כולכם' (תהלים פב ו), צריכים הייתם להיות כמו מלאכים, שאין להם נגיעה ושייכות לחטא, אלא שחזרו וקלקלו ב'חטא העגל'. גם כן עוד הפעם, 'מבחוץ' בא השטן, הראה להם מיתתו של משה כידוע, וחטאו ב'חטא העגל'.

• • •

ממש. היה אומר לו: 'אתה עשית כך, ואמרת כך, חשבת כך', שום דבר לא נסתר מנגד עיניו, 'כל רז לא אניס ליה', הכל הוא יודע. וזה פלא, יהודי שלא ראו שהוא עסק ב'עשר קדושות' להתקדש ולהטהר, לא ראו אצלו עמל ויגיעת התורה עד למאד, אלא פתאום צץ וצמח 'מגיד' חדש, 'יודע תעלומה' חדש, כל דבר הוא אומר ומפרש, 'רוח הקודש' נשפך עליו. באו אל הגאון רבי יוסף קובו זצ"ל, שאלו אותו: 'כבוד הרב, כח זה שיש לפלוגי, מהיכן זה בא?!'. כל דבר כזה יש לו שני שורשים, או ממחלך של 'קדושה', או להיפך ח"ו מצד ה'טומאה', וצריך לברוח מזה כ'בורח מן הנחש'. אמר להם: 'אני אתן לכם בחינה, אתן לכם סימן, לכו וראו את סדר אכילתו, איך הוא אוכל? האם הוא אוכל 'כאחד האדם' (או אפילו פחות מזה) -הרי זה סימן שמצד הקדושה זה בא, אבל אם חלילה הוא לקוי בענייני אכילה, הרי זה מעיד ומגיד שהוא יונק ממקומות לא כשרים ולא טהורים!'. הלכו וביררו, באו ואמרו: 'כבוד הרב, ראינו שהוא לא אוכל, הוא זולל.. מה שמספיק ל'גדוד' הוא אוכל לבדו בארוחת צהריים..'. אמר להם: 'אכן נודע הדבר'. וכך היה. 'פיו מעיד עליו מהיכן הוא' (ע' שיר השירים רבה פ"א סי' ז, ובס' שערי זוהר שם), מה מקורו ומה שורשו.

חטא 'עין הדעת'

כה.

כי זה מה שקרה בחטא 'עין הדעת', 'עין הדעת טוב ורע' (בראשית ב ט), פירשנו פעם כי 'דעת' לשון

החוטאים בחטא העגל

והנה יש להתבונן ב'חטא העגל', כמה חטאו בו, כשמשנה רבינו ע"ה הרג את עובדי עבירה, כתוב בפסוק, 'כשלושת אלפי איש' (שמות לב כח). זה אפילו לא אחוז אחד מכלל ישראל, מעט מן המעט. ולא זו בלבד, אלא שאמרו רבותינו (ע' למהרח"ו ז"ל בספר עץ הדעת טוב פרשת כי תשא, וע' במדרש שמות רבה פר' מב ס"ו, ובספר הזהר הקדוש ח"ג דרע"ו ע"ב) שכל אלו שחטאו ב'חטא העגל', לא היו מבני ישראל, אלא זה היה קלקול של ה'ערב רב'. ועם כל זה, כבר נגרם הקלקול. חזר היצר הרע.

בקשת משה רבינו ע"ה מחילה בעבור עם ישראל

ואחרי 'חטא העגל', בימים האלה, ימי אלול, משה רבינו ע"ה נכנס לפני ולפנים, עמד ברקיע להתחנן לפני הקב"ה שייסלח לישראל, ארבעים יום, התנפל ובכה לפני הקב"ה, 'רחום וחנון תמחה את העוון הזה', ואכן נשמעה תפלתו, הקב"ה התפייס, ויאמר ה' סלחתי כדבריך'. ובערב יום הכיפורים שב וירד משה רבינו ע"ה עם שני לוחות אבנים בידו. [יום הכיפורים' זה 'מתן תורה' מחדש].

אחרי הכל 'חטא העגל' עדיין עושה פירות

ואף על פי כן, אחרי הכל, 'חטא העגל' עדיין עושה פירות. והראיה שהגזירה הזו של 'מיתה' עדיין לא בטלה. למרות כל מה שמשנה רבינו ע"ה עשה, התחנונים והתפללות והבכיות, ולמרות שהקב"ה אמר 'סלחתי כדבריך', אבל עדיין ה'חטא' נשאר, אמנם בודאי 'דק מן הדק', אבל עדיין נשאר 'פרי' מהחטא.

'וחוטא אחד יאבד טובה הרבה'

הרי לנו מה יכול לגרום 'חטא' אחד. כמו שלימד אותנו קהלת (ט יח) 'וחוטא אחד יאבד טובה הרבה'. עם כל מה שהחטא היה על ידי ערב רב, על ידי מיעוט מתוך כלל ישראל, ואחרי שמשנה רבינו ע"ה העתיר והתפלל, ואחרי שהקב"ה התפייס וסלח, מכל מקום עדיין אנחנו סובלים מהחטא הזה, נשאר ה'רושם' של החטא.

חיבור (ע' בראשית ד א, ד כה, לח כו, רות ב א, ג ב, משלי ג ו, כד ד, וע"ע למהר"ל בנתיבות עולם נתיב התורה פרק טו), דהיינו על ידי מה שחטא אדם הראשון, הוא השריש בלבו והכניס בתוכו 'רע', הכניס את 'יצר הרע'. לשון הזהר הקדוש (ע' זוה"ק ח"א דנ"ב ע"א, וח"ב דקנ"ד ע"ב ודקפ"ב ע"א, ונפש החיים ש"א פרק ו ועוד), אשכין בגו מעוהי יצר הרע. כבר נעשה ונהיה מעורב יחד איתנו. היצר כבר לא צריך לבוא 'מבחוץ' לפתות אותו, אלא מכוחו ובתוכו בא ונמצא, בין מפתחי הלב יושב (ברכות סא.), ומשם מתחיל ההסתה והפיתוי (וע"ע בספר נפש החיים שער א).

מגיד דבריו ליעקב / עבודת חודש אלול

קנא

היסוד לתשובה לחכיר בחומר החטא

להבין מה החומרא והפעולה של 'חטא', זה הבסיס ל'תשובה'. שאדם יהיה עם עיניים פקוחות, ולב מבין. רק כך ידע היכן הוא עומד. ועל מה צריך הוא לשוב בתשובה.

האדם אינו רואה גודל הנזק מכל חטא

יש שוטים ואומרים, 'מה רוצים ממני? מה עשיתי? ואם עשיתי, מה בכך?!...!'. 'מה כבר יכול להיות? יתהפך העולם?!...!'. והם לא יודעים, אכן, התהפך העולם, אלף פעמים בעבור החטאים שלך - אבל אתה לא רואה. אתה לא מבין מה גורם חטא בעולמות העליונים. בשביל להבין באמת מה זה 'נדנדוד של חטא', צריך להיות מבין ומכיר היטב מה קורה בעולמות העליונים.

מעשה על הגר"א

שמעתי מעשה על הגאון מוילנא זצ"ל, שראו אותו בליל שבת קודש יושב ולומד בתורה, ברוב יגיעה ועמל כדרכו, ואידי דטרידא ליה בתלמודיה, נגע בטעות ב'מוקצה', לא הזיז ולא טלטל את ה'מוקצה', רק נגע בו. לחשו התלמידים 'מוקצה', שמע הגר"א והבין שנגע ב'מוקצה' נפל והתעלף. מרוב הצער ועגמת הנפש שהיתה לו. ולא שזה איסור, הלא לא טלטל את המוקצה, רק 'נגע' בו, וגם היה 'שוגג', אבל זה כבר מתקרב לאיסור, יש כאן 'דרא דאיסורא', ולכן נפל מתעלף! כך שמעתי. והיינו כי הגר"א זצ"ל הבין וידע מה גודל 'חטא'. המבין - יודע. מי שלבו חי, הוא מבין ורואה מה זה 'נדנדוד עבירה'. על כן התעלף! זו הראיה הנכונה שצריכה להיות לכל 'נדנדוד של חטא'.

האפשרות לשוב בתשובה 'עד דכדוכה של נפש'

כל המחובר לחיים, יש לו עוד תקוה לחזור בתשובה. 'די לחי באשר הוא חי' (מדרש לקח טוב איכה פ"ג ס' טל). ואמרו במסכת קידושין (פ): 'מה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו' (איכה ג' לט), דיו חיים שנתתי לו. ורש"י שם מסביר, 'מה יתאונן אדם חי, למה יתאונן אדם חי, למה יתרעם אדם על הקורות הבאות עליו, אחר כל החסד שאני עושה עמו, שנתתי לו חיים ולא הבאתי עליו מיתה'. ויש לזה עוד סיבות. כי כל המחובר לחיים, יש עוד תקוה. יהיה האדם באיזה מצב שיהיה, אפילו אם ח"ו ירד לדיוטא התחתונה, עד מ"ט שערי טומאה ועד בכלל, אבל הוא 'חי', הוא יכול לעשות 'תשובה', הוא יכול לעמוד ולהכות 'על חטא' ולומר 'ריבונו של עולם, חטאתי עויתי פשעתי, אני פותח דף חדש' וחוזר בתשובה גמורה, והקב"ה ישמע לו, 'תשב אנוש עד דכא' (תהלים צ ג), דרשו רבותינו (ירושלמי חגיגה פ"ב ה"א) עד דכדוכה של נפש. אפילו עד ה'רגע האחרון' ישמעו את תפלתו. כשהוא חי 'כל המחובר לחיים', יש לו תקוה. ואפילו 'שניה אחת' זה יקר מכל יקר.

שני אופנים בביאור נוטריקון אלול

ואת הימים הללו 'ימי אלול', ימי רצון, צריכים לנצל אותם כראוי. אמרו המפרשים, את המילה 'אלול' יש להסביר בשני אופנים, ראשי תיבות אלול, זה אהוב למעלה ונחמד למטה, וכנגד זה, אלול ראשי תיבות אוי לו ואוי לנפשו. וההסבר בזה הוא, שתלוי מה אתה עושה בימים האלה, אם אכן אתה מתקרב לקב"ה, ובאמת מחליט לפתוח דף חדש, ומתקן את המעשים, כל אחד כפי יכולתו, אפילו ב'משהו', כבר זו מעלה. הוא כבר מתייצב על דרך טובה, הוא נעשה אהוב למעלה ונחמד למטה.

לא ימצא איחור התשובה זולתי בעמי הארץ

הקב"ה מושיט יד בחודש 'אלול', רק "עורו ישנים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם, וחפשו במעשיכם, וחזרו בתשובה, וזכרו בוראכם" (רמב"ם הל' תשובה פ"ג ה"ד). ולשון רבינו יונה ז"ל (שערי תשובה שער א אות ג): "ולא ימצא איחור התשובה זולתי בעמי הארץ, אשר הם ישנים שוכבים ולא ישיבו אל לבם, ולא דעת ולא תבונה להם למהר להמלט על נפשם". וצריכים לדקדק בלשונו, 'ישנים' - שוכבים, לא סתם 'שינה'... כמה רעה ה'שינה' הזו! 'תחילת מפלה' - שינה' (בראשית רבה פר' יז ס' ה, פר' מד ס' יז), כשאדם 'רדום' זה הסכנה היותר גדולה שיכולה להיות. אדם 'רדום' אתה לא יכול לעזור לו כלל. בשלמא כשהוא ער, אתה יכול לדבר לשכנע להסביר, אבל לך תשכנע ישן... אתה לא יכול להעיר אותו... איחור תשובה, נמצא רק אצל מי שהוא בגדר 'ישן' - שוכב. שינה עמוקה... צריכים להתעורר ממנה ולשוב בתשובה במהרה!

לנצל את ימי חודש אלול

צריכים באמת לנצל את הזמן הזה של חודש אלול, ימי רצון, ימים שיש בהם סייעתא דשמיא מיוחדת, הקב"ה מראה לנו חיבה יתירה, מודיע מראש 'יש משפט! הכינו עצמכם!', נותן לנו שלושים יום להתקרב אליו. להיזהר שלא להיות 'ישנים שוכבים'. אחד שמתעורר אחריו ואשרי חלקו. אבל אם את המתנה הטובה הזו האדם לא מנצל, הוא 'ישן שוכב', (אומר, 'ריבון העולמים, יפה שאתה נותן לי שלושים יום, אבל עכשיו אני טרוד בטרדות של סוף שנה... אחרי החגים' אני באמת יעשה תשובה...). אוי לו ואוי לנפשו. בשני עולמות. כי ידו של הקב"ה מושטת אליך, ואתה מסרב וממאן להושיט ידך אליו יתברך. מילה אחת, מצוה אחת, זכות אחת, הרהור תשובה אחד, יכול להכריע את הכף, מכף מיתה לכף חיים, יכול לבוא לראש השנה ויוצא זכאי בדינו, כיון שהצטייד עם עוד זכות אחת ועוד מצוה אחת.

מגיד דבריו ליעקב / עבודת חודש אלול

קנג

הנהגת חודש אלול כ'שעת מלחמה'

ראיתי עדות נאמנה של הגאון רבי לייב חסמן זצ"ל, (הוא היה משגיח של ישיבת חברון לפני כשבעים שנה), והוא מספר, שהוא זכה להכיר את ה'זקנים' התלמידים של הגאון ר' ישראל סלאנט זצ"ל, והנהגתם באלול הייתה כמו 'שעת חירום', 'שעת מלחמה', כשאדם נמצא ב'שעת מלחמה' כל הכללים הרגילים בטלים, אין את ההנהגה הרגילה. 'מלחמה' זה אחרת, משתנה כל המציאות. כך הם היו בחודש אלול, כמו 'עת חירום' ו'שעת מלחמה', היו מחפשים את עיקר הסיבות והדרכים לאסוף יותר זכויות לצאת זכאי ביום ראש השנה. כי צריכים לאסוף זכויות לקראת יום ה'משפט'. ואין לנו זכות גדולה ומעולה יותר מאשר מצות תלמוד תורה. סדר הלימוד שלהם בחודש אלול היה שמונה עשרה שעות ביממה ברציפות! אותם הקציבו והקדישו לתורה. רק את המעט הנותר נתנו לגוף. כי זו 'שעת מלחמה'. כמו - להבדיל - שסיפר לי חייל, שבהיותו ב'מלחמה' לא היה לו זמן לישון, אמר לי, 'נשענתי על החבר שלי בעמידה, וזה היה השינה שלי', כמו שיש כיוצא בזה בדברי רבותינו (ע' סוכה נג.). כי ב'שעת מלחמה' אדם יודע שה'גוף' עכשיו לא יכול לקבל את מה שצריך, קודם כל תציל את ה'חיים' שלך, ואחרי ה'מלחמה' תעשה מה שאתה רוצה. אין אוכל מסודר, אוכל 'מנות קרב'. ישן בעמידה. אין לו זמן ללכת ולהכין לו 'מיטה' ו'ספה' ולסדר את ה'כרים' שיעמדו בזווית המתאימה. אין זמן. מלחמה! האויב עומד כנגדי, רוצה להכריע את הכף כנגדי! עוד שלושים יום נעמוד ליום הדין, 'יצר הרע' יבוא ויטען כל מה שיוכל כנגדינו! שעת מלחמה - להתעורר! צריכים זכויות, אי אפשר להיות רדומים. זה חודש אלול, צריכים לקום ולהתעורר. כל אחד כפי יכולתו.

להתעורר מ'קול שופר'

בני אשכנו נוהגים לתקוע בשופר כל חודש אלול, צריכים כל הזמן לשמוע את 'קול השופר' שנועד להרעיד את הלב, לעורר אותנו להתכונן לשפר את המעשים. שפרו מעשיכם. כמו שכתב הרמב"ם (פ"ג מהל' תשובה ה"ד).

חיזוק ב'עסק התורה' באלול

וכמו שהזכרנו דברי הרמב"ן, על החסד הגדול שנתן לנו הקב"ה את חודש אלול, אומר הקב"ה, לא העלמתי ממך את הידיעה הזו שיש 'משפט'. לא העלמתי ממך שכל מעשיך יבואו למשפט. רק אני נותן לך את ההזדמנות שלושים יום חודש בשנה להתקרב אלי. רק תבוא. תתקרב. והדבר הראשון, עסק התורה. אין לך דבר שמקרב את האדם לבוראו יותר מעסק התורה.

תיקון המידות

דבר שני, לשבור ולתקן את המידות. למשל, מידת ה'הכנעה' היא משברת את ה'גאווה', וכן הלאה. ועל ידי לימוד בספרי יראה ומוסר, כשאדם יושב ורואה ולומד בספר 'שערי תשובה' לרבינו יונה, הוא מראה לו איך להתכונן. לא להיות ישן. האדם מתעורר.

ברגע אחד יכול לתקן את כל אשר פגם

נמצאים אנו בסיומה של שנה, ימי אלול, הימים המקודשים והנוראים הללו, כל אחד צריך לאסוף יותר תורה ויותר זכויות. למען ה', להחליץ חושים, להתעורר לתשובה אמיתית! ואשרי הזוכה. לפעמים אדם בהרהור תשובה אמיתי כשהוא בוקע מהלב, כשרואה את ריחוקו מהקב"ה, ובוכה לפני הקב"ה תרחם עלי תחום עלי, אני רוצה להתקרב אליך, זוכה לעשות תשובה, יכול להפך את הקערה על פיה, יכול להפוך את כל מה שחטא - לזכויות.

מעשה על הגאון רבי לוי יצחק מבארדיטשוב זצ"ל

מספרים העולם על אוהבן של ישראל רבי לוי יצחק מבארדיטשוב זצ"ל, שהוא כידוע היה אוהב ישראל ברמ"ח איברים ושם"ה גידים, ולא היה מסוגל לראות באחד מישראל איזה נדנוד של איסור, לא יכול לראות שום 'עבירה' אצל 'ישראל', כולם היו אצלו אהובים וכ'מלאכי השרת'. כל מה שהיה רואה, אפילו מעשה מכוער, מיד היה מתרגם אותו ל'זכות', מתרגם אותו ל'שבח'. ועוד אומר לקב"ה, 'ראה, מי כעמך כישראל'. כך הייתה המידה שלו לומר וללמד זכות על כל דבר ודברי. והסיפור ידוע, שבעירו היה אחד עבריין גדול, שלא

מניח תפילין ומטפל בעגלה שלו...

כט.

מספרים שפעם הלך בבוקר להתפלל, ובשעה שיוצא להתפלל, ראה 'עגלון' אחד עומד עם הטלית ועם התפילין ומתפלל, ובאותה שעה הוא מורח את ה'גריז' בגלגלים של העגלה שלו... לא מצא זמן אחר, רק בזמן ה'תפלה', בעודו מעוטר בטלית ותפילין... אם מישוהו אחר היה רואה אותו נוהג כך, היה מוחה בו, 'כך מתפללים?! לך תתפלל?!' 'איך עושים כדבר הזה עם טלית ותפילין?!' וכו'.

לימוד הזכות של רבי לוי יצחק מבארדיטשוב זצ"ל

אבל רבי לוי יצחק כאשר ראה אותו, אמר, 'מי כעמך ישראל, ריבון העולמים! היכן יש עוד אומה שאפילו בשעה שאדם מורח את ה'גריז' על גלגלי העגלה שלו הוא מניח טלית ותפילין!...'. הפך את הקערה על פיה... זו הייתה מידתו, מידה לראות טוב בכל אחד ואחד מישראל.

מגיד דבריו ליעקב / עבודת חודש אלול

קנה

הניח עבירה אחת שלא עבר אותה. יום אחד פגש אותו רבי לוי יצחק, חיבק אותו, אמר לו, 'תדע לך אני מקנא בך!...!'. הוא שמע את זה, צחק, אמר לו: 'מקנא בי? על מה יש לקנא באחד כמוני? מכף רגל ועד ראש עשיתי עוונות וחטאים לאין מספר, בי יש לקנא?!'. אמר לו רבי לוי יצחק: 'על זה בדיוק אני מקנא בך! כי אם אתה תזכה לעשות תשובה כמו שצריך, הרי כל העוונות שלך - ה'מיליונים' וה'מליארדים' - כולם יתהפכו לזכויות. לכן אני מקנא באחד כמוך, אתה עתיד להיות עשיר יותר ממני בזכויות באם תעשה תשובה!'. ואומרים שבאמת הדיבור הזה פעל אצל אותו יהודי לטובה, ועשה תשובה כהלכה. הדיבור של רבי לוי יצחק פתח את הלב שלו ועורר אותו לשוב בתשובה.

מרובה מידה טובה

ומכל מה שלמדנו עד כמה חמור איום ונורא 'נדנוד עבירה' דק מן הדק, וכמה העונש על כל 'חטא'. ומכאן נוכל לקבל הבנה קצת על השכר הגדול של כל מצוה, כמה גדולה וכמה חשובה היא, כמה רם ונישא שכרה ומעלתה של המצוה, שהרי מרובה מידה טובה פי חמש מאות (תוספתא סוטה פ"ד ה"א). כל מצוה יש לה שכר נצחי. עושר אין קץ צפוי להולך בדרכי ה'. ה' יתברך יהיה בעזרנו. ברוך ה' לעולם אמן ואמן.

סימן א

בענין כח ומעלת התשובה

[תשובה מתקנת ומכפרת גם זמן וחיים שהלכו לאיבוד]

מעלת ידידי היקר ואהוב שליט"א, דברין הגיעוני, וראיתי דמר הי"ו בחסד האל ב"ה זכה לחזור בתשובה בהיותו בן ח"י שנים, ומאז ועד עתה, שנים הרבה, מסתופף באהלה של תורה, ושוקד בתורה בהתמדה רבה יומם ולילה, וכותב דלבו נשבר על שנות נעוריו שנאבדו ממנו בהבל ורעות רוח וכו' וכו' והלכו לאבדון, והדבר מציק לו עד לאחת, ובכל פעם שנזכר בזה מר לו מר ביותר, ושואל ומה יהיה, ואם יש עצה לתקן זאת וכו' וכו'.

ידידי היקר נר"ו, מכתלי דברין נראה שבאמת זכית בסייעתא דשמיא לתשובה שלימה, ובפרט שאתה עמל ויגע ושקוד על התורה בהתמדה גדולה, יום ולילה לא ישבותו, ואם כן אין לך ככפרת התורה המטהרת ומקדשת האדם, וכמו שהאריך רבינו הגדול אביר הרועים הגאון רבי חיים מוואלז'ין זצ"ל בספר תורה דיליה, נפש החיים (שער ד' פרק ל"א) עיין שם שהראה כן מכל דברות חז"ל בתלמוד, במדרש, ובספר הזהר הקדוש, עיין שם נפלאות עוז תורתו.

ואביא מקצת מדברות קדשו המלהיכים והנוראים שם (דמ"ט סע"ב): "וזהו שאמרו בפרק התורה (אבות פ"ו מ"א) ונעשה כמעין המתגבר והולך, ויש מקום לפרשו

אמר הצעיר יעקב חיים סופר נר"ו: הואיל וחיבורי זה ערכתיו בס"ד עתה בימי התשובה שזיכנו אבינו מלכנו ית"ש באהבה בחסד ובחנינה, ראיתי לנכון לקבוע בראש חיבורי מכתב שכתבתי בס"ד לחזק הלבבות ולהחיות נפשות נכאות ונכאבות, במה שזכינו בחסדי השי"ת ורבים מאחינו חוזרים בתשובה שלימה, ועוסקים בתורה, ופעמים הרבה לבם נשבר ומר להם מר, על ימי הנעורים שחלפו ונאבדו לריק, ולא פעם היה לי שיג ושיח עמם בדבר זה, וראיתי עצבון לבם ויאוש רוחם, לכן ראיתי להביא מדברות רבותינו גדולי ישראל ז"ל **שתשובה מכפרת, מתקנת, ומשלימה גם אותו זמן שנאבד לריק ולבטלה**, ואקוה שבס"ד יהיו דברינו המעטים מזור, חיזוק, ומרגוע לנשברי לב, וימשיכו בעוצמה בשקידת התורה ובתשובה שלימה, בלא להטות אזן ליצר המתאמץ בכל עוז ותעצומות להחליש עמל התורה ויגיעתה, ולא ישיתו לבם בזה לדברי הצר הצורר, אלא יאמינו באמונת אומן כי חנון ורחום ה' ורב לסלוח, ותשובה מכפרת כל עון, ומתקנת כל פגם, כולל איבוד הזמן, ונזכה כולנו אנחנו וכל זרעינו לתשובה שלימה, ולהיות מעבדיו עושי רצונו כרצונו, הדבקים בו ובתורתו, ונזכה לתת כבוד לשמו כיר"א.

גם על הענין הנ"ל, שכמו המעין הנובע, אף שלפעמים נרפש ונשחת בהרבה רפש וטיט, עם כל זה הוא נובע ובוקע, מתגבר והולך מעט מעט, עד שברכות הימים יתגבר ויתגלה לגמרי ויתפשט כמאז - כן העוסק בתורה, אף אם נתלכלך תחילה **בעוונות וחטאים עצומים ונטבע מאד ברפש וטיט מצולות הרע ח"ו**, עם כל זה על ידי עסק התורה, יהא נכון לבו בטוח שודאי המאור שבה יחזירו למוטב, והטוב מתגבר והולך על הרע שבו מעט מעט, עד שלסוף בהכרח יתגבר הטוב ויתפשט בכולו לגמרי, והוא מתקדש מטומאתו ופרחה טהרה בכולו, וכן אמר שם, ומכשרתו להיות צדיק חסיד ישר ונאמן כו', לשון הכשר והגעלה וליבון מפיגול גיעולי הרע שהיה בו תחילה, וכמו שכתוב (ירמיה כ"ג כ"ט) הלא כה דברי כאש וגו', שהיא מלבנתו ומכשרתו כו', וכן אמרו במדרש תנחומא (פרשת ויקהל ס"ח) שהתורה מטהרת לבן וכליותן של תלמידי חכמים.

ועל ידי עסק התורה כראוי, הוא מעורר שרשה העליון, להאציל ולהשפיע שפעת אור עליון וקדושה על העולמות כולם, ורשפיה רשפי אש שלהבת נורא, לגרש ולכלות כל הטומאות והזוהמות שגרם במעשיו בכל העולמות, להתקדש ולהאיר עוד בקדושה העליונה, להתקשר יחד אחד בחבירו, וכל הפגמים מתמלאים, וכל הקלקולים נתקנים, וכל ההריסות מתבנים, והשמחה וחדותא יתירתא, ואור העליון מתרבה בכל העולמות עכל"ק זיע"א.

וא"ש האלקים רבינו חיים נ' עטר ז"ל בספרו הקדוש אור החיים שמות (ל'

י"ג) כתב: "התורה היא מגינה ומכפרת עון ומרבה זכיות, כאומרם ותלמוד תורה כנגד הכל, ואפילו היו ביד האדם **עבירות רבות** - זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת ולאשם כאילו הקריב כל הקרבנות המכפרים, והוא אומרו כל העובר על הפקודים שהם המצוות, זה [עסק התורה] יהיה לו **לתיקון כל דבר**" ע"ש.

וראש הגולה, דודי זקני הגאון רבינו יוסף חיים זצ"ל בספרו בן איש חי ש"ב (ר"פ תצוה) כתב: "כן התורה מכפרת, אפילו אדם **רשע שעבר כל העבירות - אם מתחרט, ועוסק בתורה יכופר לו ויתקדש בקדושתם של ישראל, דאין לך עון שלא יתוקן בתורה**" עש"ב, ועיין בחיבורי שובי השולמית ח"א (סימן ה') עש"ב, והארכתי בזה בהרבה מחיבוריי בס"ד.

והוסיף רבינו יוסף חיים ז"ל בספרו בן יהוידע עבודה זרה (ד' ב'): "כדי ליתן פתחון פה לבעלי תשובה. הא דנקיט לשון זה של פתחון פה, נ"ל בס"ד כי בעל תשובה עיקר תיקון שלו הוא בפה, כי וידוי וחרטה הם בפה, ועסק התורה בפה, דכתיב כי חיים הם למוצאהם למוציאם בפה, ולימוד התורה בפה הוא מועיל במקום הקרבנות, והפה הוא המזבח שמקריב עליו קרבנות, וכן התפילה גם היא היא בפה, ולזה אמר ליתן פתחון פה לבעלי תשובה. גם נרמז בפה מספר "לב אבן" שהוא בגימטריא פ"ה, שהחוטא לבו אטום כאבן ונפתח על ידי התשובה, וכן הוא אומר ביחזקאל (י"א י"ט) והסירותי לב האבן מבשרם ונתתי להם לב בשר", ועוד עיין שם בזה.

וכבר ראיתי לגאון קדמון רבי מרדכי הכהן ז"ל, מתלמידי גורי האר"י ז"ל, בספרו שפתי כהן על התורה, ויקרא (ו' ב') שכתב: "זאת תורת העולה, התורה היא העולה על הכל, אפילו שעשה כל עבירות שבעולם - תורה מכבה עבירה, וזהו על מוקדה, עולה על המוקד שהוא היצר שמוקיד האדם ומחממו, תבוא אש של תורה ותכבה אש של עבירה, יש אש אוכלת אש, שנאמר הלא כה דברי כאש וגו', מה אש כל מה שנכנס לתוכו נעשה אש כמוה, כן כל הקורא בתורה הוא נטהר כמוה, אפילו עשה כל עבירות שבעולם, אם עוסק בתורה לשמה מרוב אהבה, עליו נאמר מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה, וכו' וכו', ולזה נאמר תורת העולה, שהיא עולה מכל הקרבנות, שהיא כולה כליל ואינה עולה אלא על מוקדה על המזבח לבד, אבל התורה עולה למעלה מן הכל, שנאמר זאת התורה לעולה למנחה וגו', כלומר לא עולה לא מנחה ולא חטאת, אין צריך שום קרבן, שהיא עולה על כל הקרבנות, ומצילתו מדינה של גיהנום. ואש המזבח תוקד, סופי תיבות שחד, שנותנים אחר תחתיו, וזהו השוחד שנותנים לשרו של גיהנום, שנאמר צדיק מצרה נחלץ ויבוא רשע תחתיו, זהו תוקד בו, באותו רשע שמביאים תחתיו". ועיין באריכות בחיבורי שובי השולמית ח"א (סימן ה'), ובחיבורי שובי השולמית ח"ו (סימן ט'), ונתבאר הענין במקומו בס"ד.

ולפיים דעת ידידי היקר יצ"ו, הנני להביא לך מה שאזכור כעת מדברות רבותינו גדולי ישראל עיני העדה זצ"ל שכתבו במפורש ולהדיא שעל ידי תשובה

מתקן גם הזמן שהלך לאבדון, ואין ספק אצלי שנעלמו ממני בזה עוד הרבה מדברות רבותינו ז"ל, אבל תנן לא עליך המלאכה לגמור, ויבואו חכמים ממני וישלימו הדברים ושכמ"ה.

בספר לקט רשימות בעניני חודש אלול (דף ק"ה) כתב: "אמר הגה"צ המשגיח דלייקווד רבי נתן זצ"ל, משם הגה"צ רבי דניאל מקלם זצוק"ל הי"ד, אנשים סבורים שעל ידי תשובה אפשר לתקן עבירה, אבל מי שהפסיד זמן אינו יכול לתקן, וזה אינו, כי האמת שאפשר על ידי תשובה גם לתקן זמן, והוכיח זאת מהפסוק בספר יואל (ב' כ"ה) ושלמתי לכם את השנים אשר אכל וגו', וביאר הגה"צ רבי דניאל ז"ל דודאי קאי על רוחניות ולא על עושר גשמי, חזינן דאפשר להשיב זמן, וכן אפשר לתקן זמן על ידי תשובה, כיון שזמן הוא גם כן בריאה ודוק היטב.

ובתב הגאון שר התורה אדמו"ר רבי צדוק הכהן זצ"ל מלובלין, בספר פרי צדיק שמות (פרשת משפטים סוף מאמר ז' דנ"ג ע"א): "את מספר ימיך אמלא, כל נפש מישראל מספר ימיו קצובים לפי עבודתו בקדושה, וצריך להזהר שלא יחסר אף יום ממידת ימיו, וכמו שנאמר ואברהם זקן בא בימים, היינו שבא לעולם הבא שלם עם כל ימיו בקדושה, ועל זה באה הבטחת השי"ת שגם אם האדם קלקל וחסר ממידת ימיו, עם כל זה, אם מעתה ישים אל לבו להכנס בעבודתו יתברך, אזי השי"ת ישלים וימלא לו את מספר ימיו החסרים לו, וזהו את מספר ימיך אמלא" ע"כ.

ובספר תורת אבות דסלונים, (ערך תשובה אות מ"ו דר"נ רע"ב) הובאו דברי קדשו של הגאון המופלא רבי משה מידנר ז"ל: "מאמר הכתוב בספר משלי (י' כ"ז) יראת ה' תוסיף ימים, פירוש שמוסיף לו גם הימים שעברו, שעל ידי תשובה הם חוזרים אליו" עכ"ל"ק. [ועיין לקמן ד"ה ואמנם].

והכהן הגדול מאחיו, הגאון המובהק רבי רפאל הכהן מהמבורג זצ"ל בספרו הקדוש מרפא לשון (עמוד יום הדין דש"ג ע"א) הביא דברי ספר הזהר הקדוש ח"א (דרכ"ד ע"א): "איננו יומין דבר נש, כד איתברי בההוא יומא דנפק לעלמא, כולהו קיימין בקיומיהו, ואזלין וטאסין בעלמא, נחתין ואזהרן לבר נש כל יומא ויומא בלחודו, וכד ההוא יומא אתי ואזהר ליה, ובר נש עביד בההוא יומא חובא קמי מאריה, ההוא יומא סליק בכיסופא ואסהיד סהדותא, וקאים בלחודו לבר. ותנא, בתר דקאים בלחודו, יתיב עד דבר נש עביד מניה תשובה, זכה תב ההוא יומא לאתריה, לא זכה, ההוא יומא נחית ואשתתף בהוא רוחא דלבר, ותב לביתיה, ואתתקן בדיוקניה דההוא בר נש ממש, בגין לאבאשא ליה, ודייר עמיה בביתא. ואית דדיורא לטב אי הוא זכי, ואי לאו דיוריה עמיה לביש, בין כך ובין כך אתפקדן איננו יומין וחסרים, ולא עאלין במנינא דאיננו דאשתארו, ווי לההוא בר נש דגרע יומי קמי מלכא קדישא" וכו'.

וכתבו בעלי המוסר, שסגולת עשרת ימי תשובה, אם שב לפני השי"ת מוחלין לו כל מה שחטא באותו יום בשבוע

כל ימות השנה. [א"ה יח"ס: מה שהביא בשם "בעלי המוסר", הן הם דברות רבינו **הארי"י** ז"ל, עיין למו"ז הגאון ז"ל בספר כף החיים (סימן תקס"ב אות י"ד, וסימן תר"ג אות כ') עיין שם].

נמצא על ידי מה ששב בימים הקדושים האלה, גורם שהימים שחטא בהן חוזרין במנין הימים כנזכר בספר הזהר דלעיל, ועל ידי זה נכון לקרוא לאותם ימים "ימי תשובה", כי על ידי ימים הללו משיבים לו הימים שנאבדו ממנו בחטאו בהן", עיין שם כל דבריו הקדושים זיע"א.

והגם דהוא ז"ל כתב זאת לסגולת "עשרת ימי תשובה", מכל מקום אינו חולק על עצם היסוד שתשובה פועלת לתקן גם הימים והזמן שנאבד לאדם, אלא שכתב שבמיוחד ובמסויים אפשר לתקן הדבר בעשרת ימי תשובה, ודוק היטב.

וכתב בספר הקדוש באר מים חיים בראשית (כ"ה ז'): "צריך האדם לעת פקודתו לתת דין וחשבון מכל ימיו שעברו עליו, אם לא נפקד אחד מהם מלתקן בו דברים השייכים לתיקון אותו היום, והנה מי שאינו עושה כן, הרי הוא שב לעולמו קצר ימים, שאינו בא לשם עם כל הימים, כי נחסר ממידת ימיו הרבה שאינם נכנסים בחשבון, עבור שלא תיקנם ולא נתן להם הראוי להם, וכו'.

ואמנם על כל פנים אם דבר טוב נמצא באדם בימי חייו, שכאשר נזכר ביום מיומו במעשה יום אתמול שעבר מאתו בלתי עבודת קונו, ונותן זאת על לבו

כל ימי חלדו של אדם אם לא איבד זמנו, וכל ימיו חרותים אחד לא נעדר הרי הוא מושלם בשלימות, אבל אם איבד זמנו בדברי הבאי בשחוק וקלות ראש, או בדברי בטלה בלי תורה ומצות, וקל וחומר אם פשע והעוה באיזה יום, הרי היום ההוא חסר מימי חייו ולא הושלם חוקו וכו', ועל זה נאמר ואברהם זקן בא בימים, שבא עם הימים ולא איבד זמנו, וכל יום קנה לעצמו קנין שלימות בפועל, אבל הימים שהלכו באיבוד זמנו בדברים בטלים, לא קנו מציאות כי אין להם חיות, והרשעים בחייהם קרוים מתים, ובעת מותו ימיו חסרים, ומחויב להתגלגל עוד הפעם כולי האי ואולי ישלים זמנו וכו', אבל מכל מקום הימים לא קנו שום מציאת חיות, ונכתבים אותם הימים למיתה ואינם בחשבון ימי חייו, וזהו פירוש המאמר גדולה תשובה שמארכת ימיו ושנותיו של אדם, שאם עשה תשובה אז זדונות נעשות לו כזכיות, נמצא **קנו הימים למפרע חיות**, על ידי הזכיות הללו ודוק היטב.

עוד מצאתי לגאון המובהק מהרא"ל צונץ זצ"ל, בספרו אריה שאג (דרוש כ"א דף ק"י) שכתב: "ומבואר בספר הזהר ח"א (דרכ"א ע"ב) שהימים שהם קונים הויה לו שלימות הקדושה, ועל זה נאמר ויקרבו ימי ישראל למות, זכאה מאן דקריבו יומיה קמי מלכא קדישא ע"ש, והימים האלה קונים שלימות בהיות המצוות, ונמצא שיש לו לצדיק ימים שלימים חיים וקיימים, אך לא כן הרשעים, וכו' וכו', ואף שהאדם כלה בהבל ימיו, וכל חייו היו לריק, לא ראו טוב

כי הוא עתיד ליתן דין וחשבון בעד זה, ומתמרמר בלבו ומתחרט מאוד, ועל ידי זה נתלהב לבו לגשת אל הקודש באהבה עזה, לברוח מבחינת הרע כל עיקר, ולקבל עליו מחדש בהתלהבות לבו עבודת שמו יתברך, עבודה תמה וכו' וכו', אז בזה הוא מתקן היום אתמול שעבר עליו בביטול עבודת קונו, כי אחרי שעל ידי ביטולו ביום אתמול - בא עתה לעבודת גבוה באהבה עזה, ונמצא נעשה טפל למצוה, והירידה היה צורך עליה, ומתחברים יחד יום אתמול והיום, ונתעלים לרצון לפניו יתברך, וזהו שאמר הכתוב במשלי (י' כ"ז) יראת ה' תוסיף ימים, פירוש כי מי שהוא ירא מה' ומתחרט על הזמן אשר נחסר מאתו, ועושה תשובה לפני קונו באמת כנאמר, אז תוסיף ימים שהוא מוסיף לעצמו הימים שעברו עליו, ולא נחסר ממנו אף יום אחד מכל ימיו, ולהיפך ברשעים שאינם עושים תשובה לא די שימיהם נחסר מהם, כי אף שנות רשעים תקצרנה ששנותיהם נקצרים ונחסר מהם", ועיין בדברי קדשו שם שהאריך ודוק היטב.

ובמסכת יומא (פ"ו ב'): "אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן גדולה תשובה שמארכת ימיו ושנותיו של אדם שנאמר ובשוב רשע מרשעתו חיו יחיה".

וראיתי לרבינו הגדול בעל נודע ביהודה ז"ל בספרו צל"ח יומא שם שכתב: "הנה בריאת האדם לא תוהו בראו, כי אם לקנות שלימות, ולהשלים חוקו בתורה ובעבודה עבודת הקודש, וכשכיר יקוה יומו ובא בשכרו, וזהו השלמת הנפש

תיקון למפרע, וכמו שכתבתי בחידושי ראש השנה פרק קמא" ע"ש. עד כאן דבריו ז"ל. [ועל רום מעלת וגדולת הגאון רבי יחיאל מיכל ב"ר עוזיאל בעל נזר הקדש ז"ל האריכו בספרים, ותסגי לן המובא באריכות בקובץ התורני "בית אהרן וישראל" (גליון פ"ג) עש"ב, ועייין גם בספר יש מנחילין בקונטרס חלוקי אבנים (סימן ס"ח דף תל"ב, ודף תקכ"ו) ע"ש, אך מה שכתב שם שהוא זה שהדפיס סידור "דרך ישרה", ז"א, ורבי יחיאל מיכל ב"ר עוזיאל הנ"ל, ברבי יחיאל מיכל ב"ר אברהם איחלף ליה ואכמ"ל].

ועם שהגאון בעל נזר הקדש ז"ל כותב **דתשובה מאהבה** שמהפכת זדונות למצוות, היא היא שפועלת שמתקנת הימים והשנים למפרע, וכן כתוב בהבלעה בדברי הצ"ח כנ"ל, ומי יאמר זכיתי לבי ותשובתי היא תשובה מאהבה, והרי "על פי רוב התשובה שעושים רוב בני אדם היא תשובה מיראה ולא תשובה מאהבה", וכדכתב בספר ערוך לנר מכות (י' א' ד"ה מאי) ע"ש.

הנה מלבד שכל שאר הגאונים הנ"ל לא הזכירו שרק תשובה מאהבה היא המתקנת הזמן לשעבר, וכל כי האי בודאי היה להם להזכיר פרט חשוב זה, עוד בה שכבר נודע **שכל העוסק בתורה - תשובתו תשובה מאהבה**, וזו לשון הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו הכתוב לחיים (מזמור ע"ג דק"ג ע"ב): "התורה והתשובה צריכות זו לזו, על ידי תשובה זוכה לתורה, ועל ידי תורה זוכה לתשובה שלימה מאהבה ולא תשובה מיראה" ע"ש, והגאון חיד"א ז"ל בספרו דברים אחדים (דרוש ז') לשבת תשובה

ולא קנו שום הויה קיימת, מכל מקום **בשובו בתשובה על כל פרט ופרט, נחשבים לו הימים למפרע שיהיו קרבים קמי מלכא קדישא**, וכמו שכתוב בצדיקים ויקרבו ימי ישראל וכו', והיינו הימים שמאז לא היו נחשבים, כי היו מעותדים לעלות בתהו ויאבדו, עתה יאריכון ימיו חיים וקיימים לעולם" עש"ב.

ועכשיו מצאתי לגאון קדמון, הוא החסיד המקובל רבי יחיאל מיכל ב"ר עוזיאל ז"ל מגלוגא, בביאורו המופלא "נזר הקדש" על מדרש בראשית רבה, הנדפס בשנת תע"ט (פס"ב ס"ח דשי"ט סע"ג) שכתב: "מבואר בדברינו (לעיל פנ"ח) בשם ספר הזהר הקדוש כי גם הימים והשנים עצמם יש להם מדרגה למעלה, והם עצמן מקבלין תיקון או פגם על ידי המעשים הנעשים בהם, ולזה בתורה נזכרו ימיהם ושנותיהם של צדיקים, להיותם לזכרון לפני השי"ת לרצון זכות תיקון הימים והשנים הללו אשר תיקנו במעשיהם הטובים ע"ש.

והנה זה לא שייך אלא במי שהיה צדיק תמים מנעוריו, אבל מי שהיה רשע מתחילתו ואחר כך שב בתשובה, אין למנות שנותיו, כי הלא השנים והימים הראשונים יפלו אשר לא קבלו תיקון, ואין סברא למנות ימים האחרונים לבד בלא ימים ראשונים, כי אז יהיה מקום לטעות שלא היה חי אלא אותם השנים המנויים בתורה, וזה נגד האמת ושפת שקר לא יכון בתורה, וכו', ואמרו רז"ל ביומא (פ"ו ב') דהעושה תשובה מאהבה זדונות נעשו לו כזכויות, **וכיוצא בזה גם השנים הראשונות מקבלות**

ובתב הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו הכתוב לחיים (מזמור ק"ה דקמ"ז ע"א):
 "אומר אני דמה שאמרו רז"ל דרשו ה' בהמצאו, אלו עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים, זהו לעמא דארעא פחותי הערך שאין בהם תורה, אמנם לתלמידי חכמים דיתבין ועסקין באורייתא קדישתא, הרי אמרו רז"ל בסוף תמיד על הפסוק שפכי כמים לבך נוכח פני ה', דהעוסק בתורה שכינה כנגדו, וכן נראה מכמה מאמרי רז"ל במדרשים, וזהר הקדוש ותיקוני זהר ומהמקובלים ז"ל וכו', ומאחר שכן **לגבי העוסק בתורה הקדושה - כל ימות השנה נחשבים כאילו הם עשרת ימי תשובה**, ואין הכי נמי שיהיה להם הדרגה בזמן עשרת ימי תשובה רבואת טפי" וכו', וכעין זה ראיתי מובא משמיה דרבינו הגאון הסבא קדישא מהרש"א אלפנדרי זצ"ל, ונתבאר במקומו בס"ד.

והגאון מהרא"ז מרגליות ז"ל בשו"ת בית אפרים או"ח (סוף ההקדמה ד"ה וחזרנו ד"ה ע"א) הביא משם הרי"ף ז"ל על עין יעקב סוף יומא, שמי שעשה תשובה מאהבה היא מכפרת, ואין צריך לכפרת יום הכיפורים ע"ש, ועיין מה שכתבתי בזה בס"ד בחיבורי שובי השולמית ח"ה (סימן י"ז) וצ"ל וצ"ל לכאן.

ולפי כל דברות רבותינו גדולי הדורות ז"ל מתבאר דמי שעמלו בתורה ושוקד בתורה, תשובה שעושה תורת "תשובה מאהבה" יש לה, ולפי זה גם לדברי הרב נזר הקודש ז"ל תשובתו מתקנת הזמן שנאבד וכו', כנ"ל.

דכ"ח רע"ב) כתב: "ארבעת חילוקי הכפרה לא נאמרו אלא בעמי הארץ, ואפילו תימא בתלמיד חכם, היינו במי שאין תורתו אומנותו וטרוד בעסקיו, אבל תלמיד חכם שתורתו אומנותו, דהיינו שרוב עסקו בתורה, ושב ומתחרט ועוזב החטא לגמרי, ועוסק בתורה יום ולילה סג"י ע"ש.

ובספר נפש החיים שם (שער ד' פרק ל"א) כתב: "עיקר התשובה השלימה האמתית שהיא מאהבה, היא רק על ידי עסק התורה כראוי, כמו שאמרו (אבות פ"ו) במעלות התורה, אוהב את המקום, וכמו שאמרו השיבנו אבינו לתורתך כו' והחזירנו בתשובה שלימה לפניך" ע"ש.

וקיימא לן שהחוזר בתשובה מאהבה, אינו צריך לארבעת חילוקי הכפרה, כי מתכפר לו הכל, וזדונות נעשות זכויות - כן כתב הגאון חיד"א ז"ל בספרו נחל שורק (הפטרט וילך אות א'), ובספרו כסא דוד (דרוש י"ג לתשובה ד"ה רצון דנ"ה ע"ב), ועיין לו גם בספרו מדבר קדמות (מערכת ת' כלל י"ח), ובספרו פתח עינים סנהדרין (מ"ג ב'), שוב ראיתי בהגהות שפת החומה לחומת אנך שיר השירים (אות כ"ו), ולהושע (פרק י"ד דק"ב ע"א) שציין בזה הרבה וש"נ.

ואמרו שהחוזר בתשובה מאהבה, תכף מתכפר לו הכל, ואין צריך לא יסורין ולא מיתה - כדכתב רבינו מהרש"א ז"ל, והביא דבריו הגאון חיד"א ז"ל בספרו נחל אשכול (שיר השירים ה' ח') ע"ש, וכן כתב בספרו צוארי שלל (הפטרט ויצא סוף אות ד'), ועיין לגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספר נפש חיים (מערכת ת' אות ס"ח) עיין שם.

לבן ידידי שליט"א שבחסדי השי"ת זכית לחזור בתשובה, והנך שוקד יגע ועמל בתורה, לכן לא יפול לב אדם עליו, אלא יהיה לבך בטוח שקט ושאנן שגם שנות הנערות שהלכו לאיבוד, השי"ת ברוב חנינותו ועוצם חמלתו ישרים אותם לטובה וברכה, כאשר לימדנו גאוני ישראל זצ"ל וכמשנ"ת.

וזכור נא מה שלימדנו הרב בעל שבט מוסר זצ"ל בספרו מעיל צדקה (ס"ס אלף תק"ו): "אף על פי שאדם מרבה לחטוא לפניו יתברך, ועושה כל התועבות שבעולם, ואין שכחה לפני כסא כבודו, והעבר והעתיד הכל לפניו הוה, ועומד לפניו כאילו באותו הרגע נעשה, עם כל זה בבוא החוטא לבקש ממנו שיתפייס, מיד הקב"ה מקבלו ומרבה להטיב עמו, כאילו מעולם לא סר מאחריו וקיים תורתו ומצותיו, ואדרבה מרבה עמו במתנות, היינו שכל עונותיו אשר עשה מתהפכים לזכויות לקבל עליהם שכר", היש חיך מתוק מזה ודוק.

והמלאך הדובר במרן הבית יוסף זצ"ל, כך לימדנו בגודל מעלת החזון בתשובה, והוא בביאור המקרא בספר ישעיה (מ' א') נחמו נחמו עמי יאמר אלהיכם, דברו על לב ירושלם וקראו אליה, כי מלאה צבאה, כי נרצה עונה, כי לקחה מיד ה' כפלים בכל חטאתיה: "כי נרצה עונה, כלומר דעונה מוליף עליה זכו, ברזא דעונות נעשות לו כזכויות, ולא תקשי היאך אפשר למהוי הכי, דהא ידעת דחובא דחב בר נש, יתיב קמיה קב"ה ומוליף עליה חובה, ואמר פלוני עבר לי ביום פלן, וכד

תב בר נש מההוא חובא, הא איהו מכריז ואמר קמיה קב"ה, פלוני דעבד לי ביום פלן תב בתיובתא מיני, אשתכח דחובא גופיה מוליף עליה זכו, והיינו כי נרצה עונה, כלומר דעונה גופיה מרצה קמיה קב"ה עלה למימר דתב בתיובתא מיניה, כי לקחה מיד ה' כפלים בכל חטאתיה, כלומר ועל כן יהב לה קב"ה כפלים מכל מה דאיתגרע מניה, דחטאתיה היינו גרעוניה, כמה דאת אמר והייתי אני ובני שלמה חטאים וכו', אשתכח דנסבא כפליים טיבו מבישו, דהא בישא נחת עליה מחד מכילא, וטיבו נחית עליה מתרין מכילי", וככתוב בספר מגיד משרים (פרשת וארא) עש"ב.

וזו לשון רבינו יצחק אברבנאל ז"ל ויקרא (ד' א'): "הנה קרא את האשם קדש קדשים", וכן קרא את החטאת קדש קדשים", בהיות שניהם באים על חטא, וקרובן שלמים שאינם באים על חטא היו קדשים קלים. לפי שרמזו בזה מעלת בעלי התשובה, שלא ידמה בעצמו שהוא מרוחק ממעלת הצדיקים מפני העונות והחטאות אשר עשה - אין הדבר כן, כי הוא אהוב ונחמד לפני בוראו כאילו לא חטא מעולם, ולא עוד אלא ששבח גדול יש לו, שטעם טעם חטא ופירש ממנו וכבש את יצרו, וכאמרם ז"ל מקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולין לעמוד שם, ולרמוז מעלת בעלי התשובה קרא ה' לקרבנותיהם, ר"ל החטאות ואשמות קדשי קדשים, להודיע שקרבנותיהם נערכים אצל ה' ערך גדול, והשלמים, שהם קרבנות הצדיקים גמורים, שאין מביאים חטאות

ממכריו על האבות", וכן הוא בספרו תורת משה על התורה שם.

ורבינו הכהן הגדול בעל חפץ חיים זצ"ל בספרו שם עולם ח"ב (פרק ג' דף רט"ו) כתב: "ובאמת כאשר שב האדם אל השי"ת, חוזר השי"ת ומקרבו כמו שלא חטא מעולם, ולא יזכרו לו מאומה מעוונותיו הראשונים" ע"ש. [ומדברי רבינו החפץ חיים ז"ל בספרו ליקוטי אמרים (ס"פ ו' דף י'), למדתי שתשובה מהני גם להשלים גם מה שלא למד ע"ש].

ואחתום בדברות קדשו של רבינו חיים ויטאל ז"ל, בספרו עץ הדעת טוב תהלים (כ"ב א' דף כ"ד): "מידת הקב"ה שלא כמידת בשר ודם, מידת בשר ודם שכשחוטא לו האדם ואחר כך עושים שלום, אינו בלבבו של חבירו כמו מקודם, אמנם השי"ת אינו משנה מאהבתו כלל ממה שהיה מקודם, רק אדרבה **אוהב אותו יותר** כששב בתשובה שלימה" ודוק היטב. והשי"ת ברחמיו וחסדיו ובאהבתו אלינו, יזכנו ויעזרנו לחזור לפניו בתשובה שלימה אנחנו וכל צאצאינו, וכל ישראל אחינו, ולתקן ולהשלים כל אשר פגמנו וחסרנו אמן ואמן.

והנני חותם בברכה נאמנה מעומק לב, שתזכה לעלות עוד ועוד בתורה ויראת שמים טהורה, ויהיה שבתך בבית ה' כל ימי חיך, בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוות, אמן ואמן.

הדוש"ת אוהבו החפץ בטובתו
יעקב חיים סופר

ואשמות כי לא נתחייבו בהם, נקראו בשם **קדשים קלים** עיין שם.

ואביא כאן דברות רבינו הגדול זצ"ל בספרו חתם סופר על התורה דברים (י"ח ו' דע"ה ע"א): "וכי יבוא הלוי מאחד שעריך מכל ישראל אשר הוא גר שם, ובא בכל אות נפשו אל המקום אשר יבחר ה', ושרת בשם ה' אלהיו ככל אחיו הלוי העומדים שם לפני ה', חלק כחלק יאכלו לבד ממכריו על האבות", כתב: "יאמר נא מי שדרכיו מקולקלים, והוא הלוי הנלוה ונדבק לאחד משערי העולם, ולא במקום אשר בחר ה', אם דעתו של זה לשוב - אזי העיקר הוא החשקות והתאוה רבה שבוער בקרבו לשוב, ואז מיד תקובל תשובתו, כדכתיב מיום אשר נתת את לבך להבין ולהתענות לפני נשמעו דבריך, ומאז יבוא בכל אות נפשו וחשקו הרב אל המקום אשר יבחר ה', המדריגה העליונה של כל הצדיקים, ומבשרו הכתוב ושרת בשם ה' ככל אחיו הלוי העומדים שם לפני ה', כאותם הדבקים והנלוים שם לפני ה', כן יהיה הוא, חלק כחלק יאכלו, פירוש לשעבר היו הצדיקים הללו נוטלים בגן עדן חלקו וחלק הרשע הזה, והוא יטול בגיהנם חלקו וחלקם כידוע [חגיגה ט"ו א'], אמנם עתה חלק כחלק יאכלו, ועוד גדול בעל תשובה מהצדיק שלא עיוות מעולם, שדי לו לתקן את עצמו, מה שאין כן בעל התשובה שצריך להוציא יקר מזולל מעמקי הקליפות, ואז מעלה עמו כל פגמי משפחותיו ואבותיו, כמובא אצלנו על פסוק שה לבית אבות שה לבית והכי נמי קאמר לבד

סימן ב

בענין ימי אלול ימי רצון

חודש אלול תשס"ג

שאלה: שמועה שמעתי ונא ואנא לברר ולאמת לי אותה, שעם שאכן חודש אלול שהוא חודש הרחמים והסליחות ובו מתחילים ימי הרצון הנפלאים שבהם השי"ת מראה חיבתו ואהבתו העצומה לישראל, ומזלו של החודש יוכיח, וכמפורסם הרבה בכל הספרים, אף על פי כן יכול להיות שבימים אלו דייקא תהיה התקררות בעבודת השי"ת, ואיך יתכן כהאי גוונא, נא יבואו דבריו בענין זה, ושכמ"ה.

תשובה: ידידי היקר רבי יוסף יצחק שליט"א, שאלתך קבלתי ועם דטרידנא טובא ל"א, בס"ד אכתוב לך כעת את אשר אזכור בענין חמור זה.

השמועה אמיתית ונכונה, ואפתח בדברות קדשו של רבינו הגדול הגר"א זצ"ל: "כמו באדם שכל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו (סוכה נ"ב א') **כך במצוות ותפילות**, כל דבר שהוא יותר גדול - לעומתו היצר יותר גדול, וצריך להזהר יותר, וזהו שאמרו (ברכות ו' ב') לעולם יהיה אדם זהיר בתפילת המנחה", והובא בספר אבן שלמה (פ"ט ס"ד), וכן הוא שם (פ"ד הערה ח') ע"ש, ומינה תדון ותלמד גם לימי אלול וכו'.

וְזו לשון הגאון רי"ב בלאך זצ"ל אב"ד מאטרסדורף בספרו בינת יששכר

הנדפס לראשונה בשנת תקמ"ה (דף רמ"ד דפו"ח): "אני נתתי סימן על שני חדשים הללו את ה"א תירא, **את** ראשי תיבות אלול ת'שרי, ורוצה לומר שבחדשים אלו על כל פנים תירא את ה' אלקיך, **ולפי גדולתם של החדשים הללו - היצר מתגבר ביותר בזמן ההוא**" וכו'.

ובספר ערבי נחל (דרשה השייכת לראש השנה) כתב: "ובכתה את אביה ואת אמה ירח ימים, היינו חודש אלול, שניתן להרבות בו בכיה על עונות, אכן השטן שיודע מזה מתחכם והולך בחודש אלול לפתות לבות בני אדם בחודש אלול יותר מכל השנה, כי כל מה שהאדם מכין יותר את לבבו - מתחזק יצרו יותר, וכמאמר רז"ל כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו, ונדמה לאוהב להם ומושך ביין את בשרם בהבלי עולם הזה ותאוותם יביא להם, ואיזה ריוח במשא ומתן בכל חודש אלול והוא עת האסיף זבת חלב ודבש ועת מסחר הרוכלים בכדי שלא יעשו כלום בכל חודש אלול".

ועוד לו שם (דרשה לראש השנה שחל בשבת) כתב: "השי"ת נתן זמן מן ראש חודש אלול שיכינו את עצמן לעמוד למקום המשפט על יום המוגבל הוא ראש השנה, ובעבור שהדרך רב, וגם דרך רע, הענין הוא כי כשיעמדו ישראל בתפילה בראש השנה ותעלה תפילתם השמימה צריכים הכנה מן

להיות שמבחינת ההרגשים וההתעלות יהיה המצב גרוע עוד יותר מכל השנה כולה, והתירוץ כי לפי גודל הברכה כן גודל הקללה, עיין שם.

ועוד שם ח"ב (דף כ"ו) כתב: "מִרְנַן הַמִּשְׁגִּיחַ בַּעַל אֹר יַחְזָקָא זצ"ל הֵבִיא דְּבָרֵי הַסָּבָא מִקְלָם זצ"ל שֶׁהִיָּה אֹמֵר שִׁיתֵּכֶן **שְׁבַעֲשֶׁרֶת יְמֵי תְּשׁוּבָה** יִהְיֶה הָאָדָם בַּמִּצְוָה גְּרוּעַ יוֹתֵר מִבְּשָׂאֵר יְמֵי הַשָּׁנָה, כִּי כוֹוֶנֶת הַיֵּצֶר הוּא הַשְׁטֵן הוּא מֵלָאךְ הַמּוֹת לַמִּנּוּעַ אֶת הָאָדָם מִעֲבוּדָה בִּימֵי אֱלוֹ" וכו', עיין שם.

ובספר אור יחזקאל (ימים נוראים דף קס"ג קס"ד וקס"ה) כתוב: "בִּימֵי אֱלוֹל שֶׁהֵם יְמֵי רַחֲמִים וְקִרְוָה הָאָדָם לְתְּשׁוּבָה, וּבִיּוֹתֵר בְּיוֹם רֹאשׁ הַשָּׁנָה עֲצֻמוֹ שֶׁהִקְבִּ"ה מִמַּתִּינָה לְתְּשׁוּבַת יִשְׂרָאֵל, מִשְׁתַּדֵּל הַיֵּצֶר בְּיוֹתֵר לְהַחֲטִיאֲנוּ, וְכִשְׁתְּדוּק תִּמְצָא שְׁבִימִים אֱלוֹ מִזְדַּמְנִים לָאָדָם סִיבוֹת גְּדוּלוֹת וְחִזְקוֹת יוֹתֵר לְהַכְשֵׁל בַּחֲטָא וּבִאי עֲשִׂיַת תְּשׁוּבָה וְכו', וְעַלִּינוּ לְחִשּׁוֹשׁ וּלְיִרָא מְאֹד בִּימֵי אֱלוֹל מִכָּח יֵצֶר הָרַע, וּבִפְרֵט בְּיוֹם רֹאשׁ הַשָּׁנָה עַלִּינוּ לְחִשּׁוֹשׁ מְאִימַת הַיֵּצֶר, שֶׁהָרִי רֹאשׁ הַשָּׁנָה יוֹם הַהֲצִלָּה, וְלִכְּן הַיֵּצֶר מִשְׁתַּדֵּל לְהַכְנִיס בִּלְבַב הָאָדָם מַחֲשָׁבוֹת טוֹרְדוֹת הַמִּבְלַבְלוֹת אוֹתוֹ מִעֲבוּדָתוֹ הָרוּחָנִית וְכו', וְדוֹקָא **בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה** מִשְׁתַּדֵּל הַיֵּצֶר הָרַע בְּכָל כּוֹחֹתָיו" ע"ש.

וביוצא בזה כתוב שם (דף ק"ע ודף קע"א): "בִּימֵי אֱלוֹל שֶׁהֵם יְמֵי מִסּוּגִלִּים לְזִכּוֹת הָאָדָם, בְּאוֹתָם יְמֵי תְּמִיד יֵשׁ מִפְּרִיעִים שׁוֹנִים הַמוֹנְעִים מֵאֲתָנוּ אֶת עֲבוּדַת אֱלוֹל, וּמִשּׁוּם כֵּן מוֹטֵלֶת עַלִּינוּ עֲבוּדָה רַבָּה

רֹאשׁ חֹדֶשׁ אֱלוֹל, כִּי מִרְחָק רַב יֵשׁ לָהֶם מִמַּעֲשֵׂיהֶם שֶׁל כָּל הַשָּׁנָה שֶׁנִּתְרַחֲקוּ מֵהַשִּׁי"ת ח"ו, וְגַם הַדֶּרֶךְ רַע כְּנוּדֵעַ שְׁכָל הָאוֹיֵר עַד הַרְקִיעַ מִלֹּא מִקְטְרִיגִים הַנִּבְרָאִים מִמַּעֲשֵׂי בְנֵי אָדָם הָרָעִים וְדִיבּוּרִים הָרָעִים וְכו' אֲכֵן מֵה עוֹשֶׂה הַמִּמּוֹנָה יוֹרֵד וּמַסִּית וּמִטְמַטֵּם לְבוֹת בְּנֵי אָדָם לְבִלְתִּי יִשׁוּבוּ בְּתְּשׁוּבָה מִרֹאשׁ חֹדֶשׁ אֱלוֹל וְשׁוֹכַחִים אֵיךְ יָבֵא יוֹם דִּין כָּל בָּאֵי עוֹלָם יַעֲבִרוּ לִפְנֵינוּ כְּבִנֵּי מִרוֹן וְכָל עֲלִילוֹת מַצְעָדֵי גִבּוֹר יִמְנָה וְיִסְפּוֹר וְאֵינָם מִתְּעוֹרְרִים כָּלֵל זֹלַת בַּעֲרָב רֹאשׁ הַשָּׁנָה מִרְבִּים בְּסִלְיָחוֹת וְכִדּוּמָה אֶז מִתְּעוֹרְרִים בְּנֵי אָדָם וְחִרְיָדִים מִיּוֹם בּוֹאוֹ וּלְבָם דּוֹפֵק בְּתְּשׁוּבָה.

אבל לא טוב הדבר, כי קרוב יום ה' יום המוגבל והמרחק רב והדרך רע לא יועילו ביום אחד כי לא מעט המלאכה, אכן בכל זאת דין ישראל יוצא לאור והוא כמו שאנו אומרים בראש השנה בסדר תקיעות יהי רצון שיעלו אלו המלאכים היוצאים מן השופר כו' וימליצו טוב בעדנו הרי השופר הוא הטוען שלנו והוא המליץ הגדול העומד בפני בית דין של מעלה לטעון עבור ישראל עם מתנגדם."

ואביא לך מדברות קדשו של רבינו הגדול מִרְנַן הַמִּשְׁגִּיחַ זצ"ל בַּעַל אֹר יַחְזָקָא שֶׁבְּהִרְבֵּה מִקְוִמוֹת דִּיבֵּר בִּזְהָ.

בספר לקח טוב (ימים נוראים ח"א דף כ"ב) כתב משם המשגיח בַּעַל אֹר יַחְזָקָא ז"ל: "אֱלוֹל הוּא זְמַן שֶׁאִפְשָׁר לְהַעֲפִיל בּוֹ לְמִדְרָגוֹת גְּבוּהוֹת, וְיִתְכַּן מְאֹד שְׁדוּקָא בּוֹזֵמֵן מִסּוּגֵל זֶה יִהְיֶה לֵב הָאָדָם כְּאִבְן בְּלִי אֵף קוֹרְטוֹב שֶׁל הָרִגְשָׁה, וְעַלּוֹל

ועצומה לשמור את אלול שלא ניזוק ונכשל בו וכו', בימים ובזמנים המסוגלים ביותר לשלימות רוחנית ולהצלחה בעבודת השי"ת, דוקא אז יתכן שיתגברו מפריעים ועיכובים יותר משאר הזמנים וימנעו מהאדם את ההצלחה עיין שם בארוכה, וכיוצא בזה חזר וכתב באור יחזקאל שם (דף שכ"ג, ודף שכ"ז, ודף ש"ל) ע"ש.

וידידי נפשי תלמיד חכם עצום ורב העתיק לי דברות הגר"ש וואזנר שליט"א שכה כתב: "צריך תפילה ורחמים שלא יתגברו הטרדות דוקא בימים נוראים והקדושים, כי בדוק ומנוסה שבזמן הזה מתגברים כרגיל שטף מים רבים של טרדות ומחשבות, והוא כעין מה שכתבו בספרים הקדושים בטעם המחשבות המתרבות כרגיל ביותר באמצע התפילה, שהטעם הוא מפני שהאדם רוצה לקרב עצמו בעומדו לפני ה', ואז מתגברים המפריעים, והוא ממש בבחינת כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו, וכמו כן לענין עשרת ימי תשובה וימי הרחמים שכל הרוצה להתקרב יותר - גם המשיינים רוצים להפריע ביותר" עיין שם.

ובזה אני מבין היטב מדוע היו קהלות שב"שבת מברכין" נהגו להוסיף ביהי רצון דהכרזת ראש חודש לפני לגאולה שלימה ו"לתשובה שלימה", עיין בספר דרכי חיים ושלום (סימן תרפ"ו), ולא רק כיון שהשעה צריכה לכך, אלא גם מגדר לעולם יקדים תפילה לצרה כאזהרת רבותינו במסכת סנהדרין (מ"ד ב') ע"ש.

ומעמא דמילתא הנה מבואר הוא היטב בדברי רבותינו לעיל, ואבוהון

דכולהו דברות קדשו של רבינו הגדול הרמב"ן ז"ל שלימדנו דעת במכתבו לבנו רבי נחמן: "כללו של דבר כל המקודש מחבירו - חרב מחבירו", כמובא בכתבי רמב"ן ח"א (דף רס"ח).

והדברים הללו אינם אמורים רק במקום, אלא גם בזמן, שכל זמן המקודש מחבירו מתאמץ היצר לקלקלו ולהשביטו, וכנודעת הראיה מלימוד תורה ביום שבת קודש שמעלתו עצומה ונשגבה לאין שיעור, עד שאמרו שלימוד תורה שעה אחת ביום שבת קודש, הרי הוא כמו אלף שעות בימות החול כדברות דודי זקני ראש הגולה הגאון רבינו יוסף חיים זצ"ל בספרו בן איש חי (ש"ב פרשת שמות בדרשה), ולימוד תורה ביום שבת מופקע משכחה, ש"כל תורה שלומדים בשבת אין בה שכחה" כדברות הגאון אדמו"ר מגור זצ"ל בספר שפת אמת (פרשת כי תשא תרס"ב, ושם תרנ"ז) והארכתי במקומו בס"ד, ולפי שעה עיין בחיבורי פרי טוב (סימן כ"א), ועיין בדברי ספר הזהר הקדוש ח"ב (דצ"ב ע"ב), ולגאון אדמו"ר רבי צדוק הכהן זצ"ל מלובלין בספרו פרי צדיק (פרשת צו סימן ה' ד"ה וברע"מ) ע"ש, ועם כל זה הלימוד ביום שבת רפוי וזקוק לחיזוק מרובה, והיינו כנ"ל. נוכחם שכלל זה נוהג ב"מקום" וב"זמן", הוא הדין שנוהג הוא גם באדם, כדאיתנא סימנא אין מקרה יוצא מדי פשוטו, עיין בספר ליקוטי מהרי"ח (סדר יום הכיפורים דפ"ט ע"ב), ובדברי רבינו יוסף יעבץ זצ"ל בפירושו המופלא לאבות (פ"ד מ"ה) הובא בתוספת יום טוב שם ודוק היטב].

קסט

חיים

בענין ימי אלול ימי רצון

אמרי

להרבות מאוד בלימוד ועסק ועמל התורה
בצירוף ספרי יראה ומוסר, ולשפוך שיח
ולהעתיר לפני אבינו מלכנו אוהבנו שיעזרנו
על דבר כבוד שמו ויחוננו במתנת חינוך
לעובדו בלבב שלם, ולנצל היטב את ימי
הרצון הבאים עלינו לטובה לתשובה
ולעבודת ה', ולקבל באהבה ידו המושטת
לנו באהבת עולם אכי"ר.

עוד אביא לך דברות הגאון רבי אהרן
קוטלר ז"ל בספרו משנת רבי אהרן
ח"ב (דף ק"ע): "והנה ידוע שאחר יום
הכיפורים האדם הוא במצב ירוד יותר מכפי
שהיה ב"ימים נוראים" וכו' ע"ש, ולכן כתב
שיתחזק בכל מאודו בקבלות חזקות וכו'
ע"ש.

ואין לנו בחודש אלול הרחמים אלא

סימן ג

בענין כח ומעלת הזהירות בבין אדם לחבירו

אמר להם [משה] משרתי עליונים, כלום אתם יודעים מפני מה אני מתבקש לפני הקב"ה, אמרו לו בן עמרם אי אתה יודע שבית המקדש חרב, וישראל גלו, והיה צועק [משה] ובוכה עד שהגיע לאבות העולם, מיד אף הם קרעו בגדיהם, והניחו ידיהם על ראשיהם, והיו צועקים ובוכין עד שערי בית המקדש, כיון שראה אותם הקב"ה מיד ויקרא ה' אלהים צבאות ביום ההוא לבכי ולמספד ולקרח ולחגור שק, ואלמלא מקרא שכתוב אי אפשר לאומרו, והיו בוכין והולכין משער זה לשער זה, כאדם שמתו מוטל לפניו, והיה הקב"ה סופד ואומר אוי לו למלך שבקטנותו הצליח ובזקנותו לא הצליח.

אמר רבי שמואל בר נחמן בשעה שחרב בית המקדש בא אברהם לפני הקב"ה בוכה וממרט זקנו, ותולש שערות ראשו, ומכה את פניו, וקורע את בגדיו, ואפר על ראשו, והיה מהלך בבית המקדש וסופד וצועק, אמר לפני הקב"ה מפני מה נשתנית מכל אומה ולשון שבאתי לידי בוש וכלימה זאת, כיון שראוהו מלאכי השרת אף הם קשרו הספד שורות שורות, ואומרין נשמו מסלות שבת עובר אורח וגו' (ישעיה ל"ג ח'), מאי נשמו מסלות, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה מסילות שהתקנת לירושלים שלא יהו עוברי דרכים פוסקים מהם היאך היו לשממה. שבת עובר אורח.

אמרו רז"ל במדרש איכה רבה (פתיחתא סימן כ"ד): "כיון שראה הקב"ה את בית המקדש [שנחרב], אמר בוודאי זהו ביתי, וזהו מנוחתי, שבאו אויבים ועשו בו כרצונם, באותה שעה היה הקב"ה בוכה ואומר אוי לי על ביתי, בני היכן אתם, כהני היכן אתם, אוהבי היכן אתם, מה אעשה לכם, התריתי בכם ולא חזרתם בתשובה, אמר הקב"ה לירמיה אני דומה היום לאדם שהיה לו בן יחידי, ועשה לו חופה ומת בתוך חופתו, ואין לך כאב לא עלי ולא על בני, לך וקרא לאברהם ליצחק וליעקב ומשה מקבריהם שהם יודעים לבכות.

אמר לפניו רבונו של עולם איני יודע היכן משה קבור, אמר לו הקב"ה לך עמוד על שפת הירדן, והרם קולך וקרא בן עמרם בן עמרם עמוד וראה צאנך שבלעום אויבים, מיד הלך ירמיה למערת המכפלה ואמר לאבות העולם, עמדו שהגיע זמן שאתם מתבקשין לפני הקב"ה, אמרו לו למה, אמר להם איני יודע, מפני שהיה [ירמיה] מתירא שלא יאמרו בימין היתה לבנינו זאת, הניחן ירמיה ועמד על שפת הירדן וקרא בן עמרם בן עמרם עמוד הגיע זמן שאתה מבוקש לפני הקב"ה, אמר לו מה היום מיומים שאני מבוקש לפני הקב"ה, אמר לו ירמיה איני יודע.

הניחו משה והלך לו אצל מלאכי השרת, שהיה מכיר אותן משעת מתן תורה,

בתי את באה להעיד בהן בישראל שעברו על מצותיך, ואין לך בושת פנים מפני, זכרי יום שהחזירך הקב"ה על כל אומה ולשון ולא רצו לקבלך, עד שבאו בני להר סיני וקבלו אותך וכבדוך, ועכשיו את באה להעיד בהם ביום צרתם, כיון ששמעה תורה כך עמדה לצד אחד ולא העידה בהן.

אמר לו הקב"ה לאברהם יבאו עשרים ושנים אותיות ויעידו בהן בישראל, מיד באו עשרים ושנים אותיות. באה אל"ף להעיד בישראל שעברו על התורה, אמר לה אברהם, אל"ף את ראש לכל האותיות ובאת להעיד בישראל ביום צרתם, זכרי יום שנגלה הקב"ה על הר סיני ופתח בך אנכי ה' אלהיך, ולא קבלוך אומה ולשון אלא בני, ואת באת להעיד בבני, מיד עמדה אל"ף לצד אחד ולא העידה בהן.

באה ביי"ת להעיד בהם בישראל, אמר לה אברהם בתי את באת להעיד על בני שהם זריזין בחמשה חומשי תורה שאת בראש התורה הדא הוא דכתיב בראשית ברא אלהים, מיד עמדה ביי"ת לצד אחד ולא העידה כלום. באתה גימ"ל להעיד בישראל, אמר לה אברהם גימ"ל את באת להעיד בבני שעברו על התורה, כלום יש אומה שמקיימת מצות ציצית, שאת נתונה בראש אלא בני, הדא הוא דכתיב גדילים תעשה לך, מיד עמדה גימ"ל לצד אחד ולא העידה כלום, וכיון שראו כל האותיות שהשתיקן אברהם נתביישו ועמדו בעצמן ולא העידו בישראל.

מיד פתח אברהם לפני הקב"ה ואמר רבונו של עולם, למאה שנה נתת לי בן,

אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה דרכים שהיו ישראל עוברים ושבים בהם בחגים, היאך שבתו. הפר ברית (שם). אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבונו של עולם הופר ברית של אברהם אביהם שעל ידו מתישב העולם ועל ידו הכירוך בעולם שאתה אל עליון קונה שמים וארץ. מאס ערים (שם). אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה מאסת ירושלים וציון לאחר שבחרת בהם, הדא הוא דכתיב המאוס מאסת את יהודה ואם בציון געלה נפשך וגו'.

לא חשב אנוש (ישעיה שם), אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה אפילו כדור אנוש שהיו ראש לעבודה זרה לא חשבת את ישראל, באותה שעה נזקק הקב"ה למלאכי השרת אמר להם מה לכם קושרין מספד בענין הזה שורות שורות, אמרו לפניו רבונו של עולם מפני אברהם אוהבך שבא לביתך וספד ובכה, מפני מה לא השגחת עליו, אמר להם מיום שנפטר אוהבי מלפני לבית עולמו לא בא לביתי, ועכשיו מה לידידי בביתי.

אמר אברהם לפני הקב"ה רבונו של עולם מפני מה הגלית את בני, ומסרתן ביד האומות, והרגום בכל מיתות משונות, והחרבת בית המקדש מקום שהעליתי את יצחק בני עולה לפניך, אמר לו הקב"ה לאברהם, בניך חטאו ועברו על כל התורה, ועל כ"ב אותיות שבה, הדא הוא דכתיב וכל ישראל עברו את תורתך (דניאל ט' י"א), אמר אברהם לפני הקב"ה רבונו של עולם מי מעיד בהם בישראל שעברו את תורתך, אמר לו תבוא תורה ותעיד בהם בישראל, מיד באה תורה להעיד בהן, אמר לה אברהם

וכשעמד על דעתו והיה בחור בן שלשים ושבע שנים, אמרת לי העלהו עולה לפני, ונעשיתי עליו כאכזרי ולא ריחמתי עליו, אלא אני בעצמי כפתתי אותו, ולא תזכור לי זאת ולא תרחם על בני.

פתח יצחק ואמר רבונו של עולם כשאמר לי אבא, אלהים יראה לו השה לעולה בני, לא עכבתי על דבריך ונעקדתי ברצון לבי על גבי המזבח ופשטתי את צוארי תחת הסכין, ולא תזכור לי זאת, ולא תרחם על בני.

פתח יעקב ואמר רבונו של עולם לא עשרים שנה עמדתי בבית לבן, וכשיצאתי מביתו פגע בי עשו הרשע ובקש להרוג את בני, ומסרתי עצמי למיתה עליהם, ועכשיו נמסרו ביד אויביהם כצאן לטבחה, לאחר שגדלתים כאפרוחים של תרנגולים, וסבלתי עליהם צער גידול בנים, כי רוב ימי הייתי בצער גדול בעבורם, ועתה לא תזכור לי זאת לרחם על בני.

פתח משה ואמר רבונו של עולם לא רועה נאמן הייתי על ישראל ארבעים שנה, ורצתי לפניהם כסוס במדבר, וכשהגיע זמן שיכנסו לארץ, גזרת עלי במדבר יפלו עצמותי, ועכשיו שגלו שלחת לי לספוד ולבכות עליהם, זהו המשל שאומרים בני אדם מטוב אדוני לא טוב לי, ומרעתו רע לי.

באותה שעה אמר משה לירמיה לך לפני שאלך ואביאם ואראה מי מניח ידו עליהם, אמר לו ירמיה אי אפשר לילך בדרך מפני ההרוגים, אמר לו אף על פי כן, מיד הלך משה וירמיה לפניו, עד שהגיעו לנהרות בבל, ראוהו למשה ואמרו זה לזה

בא בן עמרם מקברו לפדותנו מיד צרינו, יצאה בת קול ואמרה גזירה היא מלפני, מיד אמר להם משה בני להחזיר אתכם אי אפשר, שכבר נגזרה גזירה, אלא המקום יחזיר אתכם במהרה, והניח אותם. באותה שעה הרימו קולם בבכיה גדולה עד שעלתה בכייתם למרום, הדא הוא דכתיב על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו וגו'.

ביון שבא משה אצל אבות העולם, אמרו לו מה עשו האויבים בבנינו, אמר להם מהם הרגו, ומהם כפתו ידיהם לאחוריהם, ומהם אסורים בכבלי ברזל, ומהם נפשטים ערומים, ומהם מתו בדרך ונבלתם לעוף השמים ולבהמות הארץ, ומהם מושלכים לחמה רעבים וצמאים. מיד פתחו כלם ובכו וקוננו בקינות ווי על דמטא לבנן, היכי הוייתון כיתמא בלא אבא, היכי דמכיתון בטיהרא ובקייטא בלא לבושא ובלא כסו, היכי סגיתון בטורי ובחצצי חליצי מסאני ובלא סנדלא, היכי טעניתון מובלי טעוני דחלא, היכי הוו ידיכון כפיתין לאחוריוכון, היכי לא בלעתון ריקא בפומיוכון.

פתח משה ואמר ליטא שמשא אמאי לא חשכת בשעה דעאל שנאה לבית מקדשא, אהדר ליה שמשא בחיך משה רעיא מהימנא, היכי אהוי חשוכא דלא שבקין לי ולא רפו לי דנקטין לי בשיתין שוטי דנורא, ואמריין לי פוק ונהר נהוריך. תוב פתח משה ואמר ווי על זיוך מקדשא היכי חשך ווי כי מטא זמניה די חרב והיכלא מיקלייא ודרדקי דבי רב מתקטלין, ואבוהון אזלין בשביה וגלותא ובחרבא.

לא קנאתי לצרה שלי, ולא הוצאתיה לבושה ולחרפה, ואתה מלך חי וקיים רחמן, מפני מה קנאת לעבודה זרה שאין בה ממש והגלית בני, ונהרגו בחרב, ועשו אויבים במ כרצונם.

מיד נתגללו רחמיו של הקב"ה, ואמר בשבילך רחל אני מחזיר את ישראל למקומן, הדא הוא דכתיב כה אמר ה' קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים רחל מבכה על בניה מאנה להנחם על בניה כי איננו, וכתיב כה אמר ה' מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה כי יש שכר לפעולתך וגו' וכתיב ויש תקוה לאחריתך נאם ה' ושבו בנים לגבולם", עד כאן דברות רבותינו ז"ל הנוראים והמרתיתים.

ובלומדי הדברים נתעוררתי בס"ד מדוע אכן דברי המלאכים, ודברי עמודי העולם אבותינו הקדושים אברהם יצחק ויעקב, ודברי רעיא מהימנא משה רבינו אוהבן של ישראל (מנחות ס"ה א') ובמדבר רבה פ"ב ס"ז) לא הועילו, ולא נתקבלו לפני הקב"ה, ורק כאשר רחל אמנו ע"ה קפצה וסינגרה השיב לה הקב"ה בשבילך רחל אני מחזיר את ישראל למקומן.

ובס"ד עלה בדעתי לומר בדרך אפשר אם יוכשר, והוא שרז"ל גילו לנו שסיבת חרבן ירושלים היה על מעשה קמצא ובר קמצא כאומרם במסכת גיטין (נ"ה ב') ומהרש"א שם, ונחתם דינם לרעה רח"ל בסיבת אותו מעשה אכזרי ומחריד דשוליא דנגרי (שם נ"ח א'), ועיין תוספות בבא מציעא (ל' ב') ושם בתורת חיים ופני

תו פתח משה ואמר שבאי אי בחייכון אתון קטולי, לא תקטלון קטולה אכזראה, ולא תשוון כלאה גמירא, ולא תקטלון ברא באנפוהי דאבא, וברתא באנפה דאמא, דמטא זימנא דמרי שמיא חושבנא חשיב מנכון, וכשדאי רשיעיא לא עבדין הכי אלא מותבין ליה לברא באנפיה דאמיה, ואמרין ליה לאבוה קום נכסיא, בכיא אמיה ונתרין דמעטא עלוהי, ואבוהי תלה ליה רישיה. ועוד אמר משה לפניו רבונו של עולם כתבת בתורתך ושור או שה אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד והלא כבר הרגו בנים ואמותיהם כמה וכמה ואתה שותק.

באותה שעה קפצה רחל אמנו לפני הקב"ה ואמרה, רבונו של עולם גלוי לפניך שיעקב עבדך אהבני אהבה יתירה, ועבד בשבילי לאבא שבע שנים, וכשהשלימו אותן שבע שנים, והגיע זמן נשואי לבעלי, יעץ אבי להחליפני לבעלי בשביל אחותי, והוקשה עלי הדבר עד מאד, כי נודעה לי העצה, והודעתי לבעלי ומסרתי לו סימן שיכיר ביני ובין אחותי, כדי שלא יוכל אבי להחליפני, ולאחר כן נחמתי בעצמי וסבלתי את תאותי, ורחמתי על אחותי שלא תצא לחרפה, ולערב חלפו אחותי לבעלי בשבילי, ומסרתי לאחותי כל הסימנים שמסרתי לבעלי, כדי שיהא סבור שהיא רחל, ולא עוד אלא שנכנסתי תחת המטה שהיה שוכב עם אחותי והיה מדבר עמה והיא שותקת, ואני משיבתו על כל דבר ודבר, כדי שלא יכיר לקול אחותי, וגמלתי חסד עמה, ולא קנאתי בה, ולא הוצאתיה לחרפה, ומה אני שאני בשר ודם עפר ואפר,

יהושע, ובדברי רבינו המאירי ז"ל סנהדרין (י"א א') ואכמ"ל.

והיינו שהיו אז בני ישראל מקולקלים ומושחתים בחלק של **בין אדם לחבירו**, ואנן קיימא לן מידת "תשובתו לפי מדת משובתו" כדברי קדשו של החסיד רבינו יונה ז"ל בספר שערי תשובה (שער א' אות ט"ו ואות מ"ז) ועוד עיין לו שם (אות ל"ה), דהיינו שהתיקון צריך להיות במה שקלקל דייקא.

וזאת היתה תשובת רחל אמנו לקב"ה, והרי אני הייתי מושלמת בענין בין אדם לחבירו, וכמעשה שעשתי עם לאה אחותי וכנ"ל באריכות, ואם כן יבוא זה ויכפר על זה, והיינו שאמר הקב"ה בשבילך רחל אני מחזיר את ישראל בני למקומן, דוק והרחב.

שמא תאמר והרי טענת רחל היתה גבי חרבן בית ראשון כמבואר במדרש לעיל, ובבית ראשון היה הקלקול שהביא לחרבן מפני שחטאו בשלשת העוונות החמורים עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים, ולא מפני עוונות בין אדם לחבירו וכאומרם במסכת יומא (ט' ב'), וכן הוא בירושלמי יומא שם ועוד.

הא לא קשיא שמלבד דבגילוי עריות יש גם חלק בין אדם לחבירו וכמו שנתבאר היטב בס"ד בחיבורי שובי השולמית ח"ה (סימן י') ע"ש, ובפרט עון שפיכות דמים הוא בין אדם לחבירו וכמפורש בדבריו הנוראים של רבינו הרמב"ם ז"ל בהלכות רוצח (פ"ד ה"ט), ועיין לקמן במילואים (אות א').

עוד יש לי לומר בס"ד, דאין הכי נמי מדברי רבותינו במסכת יומא מתבאר דסיבת חרבן בית ראשון היתה בגלל אותן שלשת העוונות החמורים כנ"ל ועיין תוספות בבא מציעא דלעיל, אבל בס"ד מצאתי לרבותינו ז"ל בזה שיטה נוספת וכדלקמיה.

איבה (א' ג'): "גלתה יהודה מעוני ומרוב עבדה היא ישיבה בגוים, לא מצאה מנוח, כל רדפיה השיגוה בין המצרים" ורז"ל בתרגום שם כה אמרו: "אזלו בית יהודה בגלותא על דהוו מענין יתומין וארמלן, ועל סגיאות פולחנא דהוו מפלחין באחזיהו בני ישראל דאיזדבנו להון ולא קרו חירותה לעבדיהון ואמהתהון דהוו מזרעית ישראל, ובגין כן אף אנון אתמסרו ביד עממא, וכנשתא דבית יהודה יתבא בגו עממא ולא אשכחו ניהא מפולחנא קשיא דשעבידו יתה וכל דהוה רדיף יתה אדביקו יתה כד היא מתחבאה בין תחומיא ואעיקו לה".

הרי שרבותינו ז"ל כאן לימדנו שסיבת הגלות בבית ראשון היתה בעון **בין אדם לחבירו**, שהיו מענים יתומים ואלמנות, והיינו מרוב "עוני" לשון עינוי, ועל שלא שחררו לבני ישראל שנמכרו להם לעבדים ואדרבה אחר ששחררו כבשום שוב לעבדים והשתעבדו בהם כמפורש באריכות בספר ירמיה (פרק ל"ד) ועיין בדברי הרמב"ן ז"ל שמות ר"פ משפטים (כ"א ב') שהחמירה התורה מאוד בענין זה והענישה בעונש גלות עיין שם דבריו, ועוד לו שם (כ"ב כ"ג) והיינו דאמר קרא "מרוב עבודה" והבן.

אמרי

מילואים והוספות

חיים

קעה

ועוד אסמכתא לדבר תראה במדרש "גדול וגדולה" הנדפס שבספר אוצר מדרשים (דף פ'): "גדול ענשה של שנאת חנם שהחריבה ירושלם ובית המקדש, וסמך

לדבר איכה ישבה בדד העיר, ראשי תיבות איכה", הרי שדרשו קרא דאיכה על שנאת חנם, והרי מקראות דספר איכה על בית ראשון נאמרו ודוק היטב.

מילואים והוספות

א.

יומא (ט' ב'): "מקדש ראשון מפני מה חרב, מפני שלשה דברים שהיו בו עבודה זרה, וגילוי עריות, ושפיכות דמים. דכתיב וכו', אבל מקדש שני, שהיו עוסקין בתורה ובמצות וגמילות חסדים, מפני מה חרב מפני שהיתה בו שנאת חנם, ללמדך ששקולה שנאת חנם כנגד שלש עבירות עבודה זרה, גילוי עריות, ושפיכות דמים." [וכתב מהרש"א ז"ל שם: אבל מקדש שני כו' ששקולה שנאת חנם כו'. כמפורש בגיטין (נ"ה ב') בעובדא דקמצא ובר קמצא שהוא היה תחילת החורבן. וכזאת כתב מהרש"א ז"ל בגיטין שם: "קמצא ובר קמצא וכו'. סיפר בזה שתחילת חורבן היה על דבר שנאת חנם כמו"ש ביומא (ט' ב') במקדש שני שהיו עוסקין בתורה ובמצות מפני מה חרב מפני שהיה בהם שנאת חנם ע"ש].

וכיוצא בזה אמרו גם בירושלמי מסכת יומא שם (פ"א ה"א): "מצאנו שלא חרב הבית בראשונה אלא שהיו עובדי עבודה זרה ומגלי עריות ושופכי דמים, אבל בשני מכירין אנו אותם שהיו יגיעין בתורה, וזהירין במצות, ובמעשרות, וכל ווסת [ר"ל הנהגה] טובה היתה בהן, אלא שהיו אוהבין את הממון, ושונאין אלו לאלו שנאת חנם,

וקשה היא שנאת חנם שהיא שקולה כנגד עבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים". [מה שאמרו ששנאת חנם **שקולה** כנגד עבודה זרה וכו' ומצאתי במסכת כלה רבתי (פ"ה ה"א): "שנאת חנם **חמירא** טפי מעבודה זרה", ולקמיה הבאתי ממדרש פתרון תורה שכתב "שנאת חנם שהיא קשה מלפני הקב"ה **מכל עונות וחטאים שבעולם**", ודוק היטב].

ולכאורה הרי גם עון החמור של שפיכות דמים הוא בין אדם לחבירו, וכלשון רבינו הרמב"ם ז"ל בחיבורו הגדול הלכות רוצח (פ"ד ה"ט): "אף על פי שיש עונות חמורין משפיכות דמים, אין בהן השחתת ישובו של עולם כשפיכות דמים, אפילו עבודה זרה, ואין צריך לומר עריות או חילול שבת אינן כשפיכות דמים, שאלו העונות הן מעבירות שבין אדם להקב"ה, אבל **שפיכות דמים מעבירות שבינו לבין חבירו**, וכל מי שיש בידו עון זה הרי הוא רשע גמור, ואין כל המצות שעשה כל ימיו שקולין כנגד עון זה, ולא יצילו אותו מן הדין שנאמר אדם עשוק בדם נפש וגו', וצא ולמד מאחאב עובד עבודה זרה שהרי נאמר בו רק לא היה כאחאב, וכשנסדרו עונותיו וזכויותיו לפני אלהי הרוחות לא נמצא עון

ודע שיש להבין מדוע רז"ל ביומא שם
ובבא מציעא שם, ועיין שבת (ק"ט א')
שהזכירו סיבות הרבה לחרבן הבית ולחרבן
ירושלים ולגלות, לא הזכירו כלל ענין זה
שאמר ירמיה הנביא ע"ה שלא שלחו
העבדים וחזר וכבשום שמסיבה זו גלו ועיין
בדברי הרמב"ן ז"ל ר"פ משפטים הנ"ל,

ב.

ירושלמי מסכת יומא שם (פ"א ה"א):
"מצאנו שלא חרב הבית
בראשונה אלא שהיו עובדי עבודה זרה
ומגלי עריות ושופכי דמים, אבל בשני
מכירין אנו אותם שהיו יגיעין בתורה,
וזהירין במצות, ובמעשרות, וכל ווסת נר"ל
הנהגה טובה היתה בהן, אלא שהיו אוהבין
את הממון, ושונאין אלו לאלו שנאת חנם,
וקשה היא שנאת חנם שהיא שקולה כנגד
עבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים".

ובספר עלי תמר לירושלמי מסכת יומא
(שם דשי"ט רע"ב) כה כתב:
"בהקדמת ספר חפץ חיים כתב בסוף בית
שני גברה שנאת חנם ולשון הרע וכו' ואף
שבתלמוד נקיט שנאת חנם הכוונה היא גם
על לשון הרע היוצאת מתוך השנאה וכו'.
ומוכח כן מגופא דשמעתא מדפריך
ובמקדש ראשון לא היתה שנאת חנם,
והכתיב מגורי אל חרב היו וכו'. ואמר רבי
אלעזר אלו בני אדם שאוכלים ושותים זה
עם זה ודוקרים זה את זה בחרבות
שבלשונם וכו' עיין שם בספר חפץ חיים.
ואף שקשה מאד לטפול עליהם חטא נוסף,
מכל מקום משמע כן בגמרא וכמו

שחייבו כלייה, ולא היה שם דבר אחר
ששקול כנגדו, אלא דמי נבות שנאמר ותצא
הרוח ותעמוד לפני ה', זו רוח נבות, ונאמר
לה תפתה וגם תוכל, והרי הוא הרשע
[אחאב] לא הרג בידו אלא סיבב, קל וחומר
להורג בידו".

וכיוצא בזה גם עון גילוי עריות הוא בין
אדם לחבירו ובחיבורי שובי
השולמית ח"ה (סימן י') והבאתי שכך כתבו
רבים ע"ש, ולפי זה לכאורה חזר הדין
שאנשי בית ראשון היו גם הם לקויים
בעוונות שבין אדם לחבירו, וכמו אנשי בית
שני, ולפי זה יש להבין מהו שאמרו ביומא
שם שבבית שני היה עון שנאת חנם שהוא
בין אדם לחבירו מה שאין כן עוונות בית
ראשון וכנ"ל.

וצריך לומר דאין הכי נמי גם בעון רציחה
ועריות יש בין אדם לחבירו, מכל
מקום שנאת חנם ולשון הרע שהם היו
חטאי בית שני וכדכתיבנא לקמיה אות ב',
חמירי טובא וחמירי טפי, ומצאתי במדרש
פתרון תורה (פרשת האזינו): "בזמן שישראל
עושין רצונו של הקב"ה שוכן על ערבות
בשבעה רקיעים, ואין רחוק מהם כלום,
שנאמר מבין שני הכרובים וידבר אליו,
ובשעת הכעס נתעלה וישב במרום מרומים,
וצועקין ישראל ואין עונה להן, ובוכין ואין
קולם נשמע, וגוזרים צום יושבין ומתפלשין
בעפר ומתכסין שקין ומורידין דמעות
כנחלי מים ובוכין מגדולם ועד קטנים ואינן
נשמעים, וכל כך למה, מפני שנאת חנם
שהיא קשה מלפני הקדוש ברוך הוא **מכל**
עונות וחטאים שבעולם", ודוק היטב.

שכתב החפץ חיים, ושוב ראיתי במנורת המאור (פרק נ"ב) שכתב מפורש כן שחרבה מפני שנאת חנם ולשון הרע. ומהרש"א שכתב שהיתה בהם שנאת חנם, כמו שאמרו בגיטין (נ"ה ב') בעובדא דקמצא ובר קמצא. והנה גם שם נסתיים הדבר בלשון הרע, וכן הוה מרגלא בפומיה דרבני ירושלים בדור הקודם שהמחלוקת ולשון הרע שהיו בהכוללים, הסיבה לך היתה מפני שבית המקדש וארץ ישראל נחרבו בעון שנאת חנם וטרם ניקינו מעוון זה, כי השטן של שנאת חנם עדיין מקטרג בינינו. הרי שזיהו את לשון הרע בשנאת חנם. וצריך לומר שבמושג של שנאת חנם כלולים גם שנאת חנם וגם לשון הרע מפני שהם כרוכים זה בזה וכמו שכתב בספר החינוך (מצוה רל"ח) "עכ"ל הרב עלי תמר ז"ל.

ואני עני הקטן יעקב עם שאיני כדאי כלל, תמה אני על עצמי, מהו זה שכתב הגאון עלי תמר ז"ל "ואף שקשה מאד לטפול עליהם חטא נוסף וכו'", ותימה אטו ידידי דרבינו החפץ חיים זצ"ל שהוא טפל על ישראל עון נוסף, והרי הוא ז"ל הוכיח זאת מדברי רבותינו במסכת יומא שם, וכמו שכתב הגאון עלי תמר ז"ל עצמו, ואם כן מהו זה שכתב כזאת על הכהן הגדול מאחיו רבינו החפץ חיים ז"ל, אתמהא.

ותו עם שבודאי רבינו החפץ חיים זצ"ל אינו צריך לא לדידי ולא למטלעתי, הלא הוא תלמוד ערוך בגיטין (נ"ז ב'): "והיינו דאמר רבי אלעזר בשוט לשון תחבא בחירחורי לשון תחבא", ופירש רש"י ז"ל: "והיינו דאמר רבי אלעזר הא דאמרין

לעיל שעל ידי לשון הרע חרב הבית ונהרגו כמה רבבות", ומפורש בדברי רבינו החפץ חיים ז"ל, ועיין מהרש"א ומהר"ם שיף שם, והן הם ממש דברי רבינו החפץ חיים ז"ל, ועיין גם בדברי מהר"ל מפראג ז"ל בספרו נצח ישראל (פרק ז') ובביאורו לאגדות בבא מציעא שם, ודוק היטב.

ובס"ד מצאתי במדרש פתרון תורה הנדפס עתה (פרשה מצורע): "אמרו רבותינו ראה מה קשה היא שנאת חנם ולשון הרע, שהבית הראשון היו בה שלשה דברים עובדי עבודה זרה, ומגלי עריות, ושפיכות דמים, וכיון שחרב נבנה לסוף שבעים שנה, שנאמר לפי מלאת לבבל שבעים שנה. ובית השני היו בו בעלי תורה, ואין בהם אלו שלשה הדברים, אבל היה בהן שנאת חנם ולשון הרע, ונתחרב ועד עתה עוד לא נבנה", וגם כאן מפורש כדברות רבינו החפץ חיים ז"ל ודוק.

ואחר כך מצאתי שכבר עין קדשו של רבינו החפץ חיים ז"ל ראתה זאת וכל רז לא אניס ליה, והוא עצמו כתב כן בספרו שמירת הלשון ח"א (שער הזכירה פ"ד): "ולא חרבה ירושלים במקדש שני, אלא בעון מספרי לשון הרע שהיה ביניהם, בשביל שנאת חנם שהיה בהם, כמו שכתוב ביומא ט' ע"ב ובגיטין דף נ"ו ונ"ז, בשם רבי אלעזר וכמו שפירש רש"י שם דבור המתחיל והיינו" עכ"ל.

ובן מצאתי לו ז"ל עוד שם בספר שמירת הלשון ח"א (חתימת הספר פ"ד): "ובפרט שידוע הוא מה שאמרו חז"ל יומא ט' גיטין נ"ז, שבית שני נחרב בעון שנאת

חנם ולשון הרע, ואם העון הזה, היה בו כח להחריב את הבית הבנוי, על אחת כמה וכמה שיש בו כח לעכב מלבנות את הבית החרב, חס ושלום". [ובס"ד כבר הארכתי בזה בחיבורי הדר יעקב ח"ג (סימן י"ז) עש"ב וצרף לכאן].

ועוד ראיתי שם במדרש פתרון תורה (פרשת האזינו): "בזמן שישראל עושין רצונו של הקב"ה שוכן על ערבות בשבעה

רקיעים, ואין רחוק מהם כלום, שנאמר מבין שני הכרובים וידבר אליו, ובשעת הכעס נתעלה וישב במרום מרומים, וצועקין ישראל ואין עונה להן, ובוכין ואין קולם נשמע, וגוזרים צום יושבין ומתפלשין בעפר ומתכסין שקין ומורידין דמעות כנחלי מים ובוכין מגדולם ועד קטנים ואינן נשמעים, וכל כך למה, מפני שנאת חנם שהיא קשה מלפני הקב"ה **מכל עונות וחטאים שבעולם**", ואתה דע לך.

סימן ד

בענין הזהירות וחומרת בין אדם לחבירו

א.

ופירש רש"י ז"ל: "יאריכון ימך, לעולם

הבא: ייטב לך, בחיך: ימצא חיים,

לעולם הבא צדקה וכבוד בעולם הזה: חיך,

בעולם הזה ואורך ימים לעולם הבא: רבי

אידי אסברא לי, אינו דומה לאלו דהנך

כולהו הבריות נהנין ממנו ונמצא טוב

לשמים וטוב לבריות ובהוא כתיב כי פרי

מעלליהם יאכלו דבהאי קרא כתיב כי טוב

כי פרי מעלליו יאכל בחייו אבל בשילוח

הקן טוב לשמים הוא ואין כאן טוב לבריות

ולא כתיב ביה כי פרי מעלליו יאכל והלכך

לא תנייה גבי אוכל פירותיהן בעולם הזה:

רע לשמים ורע לבריות, כגון רוצח וגזלן

וגנב: רע לשמים ואינו רע לבריות, מגלה

עריות מבזה מועדים אוכל חלב".

והנה עיין לרבינו הרא"ש ז"ל בפירושו

למסכת פאה (פ"א מ"א) שאחר

שהביא דברי התלמוד דקידושין לעיל סיים

וכתב: "כי הקב"ה חפץ יותר במצוות

שיעשה בהם גם רצון הבריות מבמצוות

שבין אדם לקונו". ונתעוררתי להבין

הדברים מדוע אכן הקב"ה חפץ יותר

במצוות שבין אדם לחבירו, יותר מאשר

מצוות שבין אדם למקום.

והיה מקום לומר על פי מה שהארכתי

בחיבורי שובי השולמית ח"י (סימן

י"ד) שבקיום מצוה שבין אדם לחבירו יש

מצוה כפולה, חדא שעשה מצות החסד עם

חבירו, ותו זה עצמו רצון השי"ת שצוה על

קידושין (מ' א'): "רמי ליה רבא לרב נחמן,

תנן אלו דברים שאדם עושה אותן

ואוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת

לו לעולם הבא ואלו הן כיבוד אב ואם,

וגמילות חסדים, והבאת שלום שבין אדם

לחבירו, ותלמוד תורה כנגד כולם. בכיבוד

אב ואם כתיב למען יאריכון ימך ולמען

ייטב לך, בגמילות חסדים כתיב רודף צדקה

וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד, ובהבאת

שלום כתיב בקש שלום ורדפהו וא"ר אבהו

אתיא רדיפה רדיפה כתיב הכא בקש שלום

ורדפהו וכתוב התם רודף צדקה וחסד,

בתלמוד תורה כתיב כי הוא חיך ואורך

ימך. בשילוח הקן נמי כתיב למען ייטב לך

והארכת ימים ליתני נמי הא [שילוח הקן].

והשיבו רב נחמן: "תנא ושייר". ופריך

רבא: "תני תנא אלו דברים ואת

אמרת תנא ושייר. אמר רבא רב אידי

אסברא לי אמרו צדיק כי טוב כי פרי

מעלליהם יאכלו, וכי יש צדיק טוב ויש

צדיק שאינו טוב, אלא טוב לשמים ולבריות

זהו צדיק טוב, טוב לשמים ורע לבריות זהו

צדיק שאינו טוב, כיוצא בדבר אתה אומר

אוי לרשע רע כי גמול ידיו יעשה לו, וכי

יש רשע רע ויש שאינו רע, אלא רע לשמים

ורע לבריות הוא רשע רע, רע לשמים ואינו

רע לבריות זהו רשע שאינו רע".

כך, והרי יש כאן תרתי גם בין אדם לחבירו וגם בין אדם למקום וע"ש.

אבל חושבני שלא משום טעם זה חפץ השי"ת במצוות שבין אדם לחבירו, אלא בעצם הדבר יש מעלות במצוות שבין אדם לחבירו מאשר במצוות שבין אדם למקום, ובפרט שמידת הקב"ה שהוא טוב ומטיב וחפץ חסד ובמצוות שבין אדם לחבירו יש עשיית רצון השי"ת בהטבה לזולת מה שאין כן במצוות שבין אדם למקום.

ובס"ד מצאתי לגאון רבי יונתן אייבשיץ ז"ל בספרו יערות דבש ח"א (דרוש ה' ד"ה וזהו דק"א ע"א) שכתב: "במה שנוגע לכם בין איש לרעהו, זהו תכלית ועיקר התשובה, כי באלה חפץ ה', ומקפיד יותר על המרי הזה שהוא טיב בני אדם משיקפיד על עבירות הנוגעות לו, כי הוא חפץ חסד, ולכן עיקר תשובה בזה, ותכלית שמירת עון בין איש לרעהו" והיינו כמשנ"ת בס"ד. [ועיין לקמן אות ב' דברי הגאון באר שבע ז"ל וצרף לכאן].

וראיתי באריכות לגאון רבי אלחנן וסרמן זצ"ל הי"ד בספרו קובץ מאמרים (דף מ"ב) וכתב: "שבכל מצוות שבין אדם לחבירו יש גם כן בין אדם למקום, וזהו טעם דברי הרא"ש ז"ל הללו דמצוות שבין אדם לחבירו חמורות יותר, דתרווייהו איתנהו בהו", ועיין בחיבורי שובי השולמית ח"י הנ"ל, ובחיבורי גדולה תשובה (סימן א' דף ט"ז), ובחיבורי הדר יעקב ח"ה (סימן מ"א), ובחיבורי פרי חיים (סימן ל"ו) ועוד.

ב.

כתב בספר תפארת בנים ח"ג (סימן כ"ט דף ס"ז): "ביום כ"ב בניסן תשנ"ד, נסתלק בשיבה טובה וזקנה מופלגת, הרב מאיר יעקב גרינפלד זצ"ל, וספרתי אז ששמעתי בשעתו כשאחד שאלו, מפני מה זכית לאריכות ימים מופלגת כזו, וענה לו מעולם לא פגעתי בזולת, אפילו לא בדרך בדיחותא ושחוק.

וזכורני, שלפני שנים הוא היה מתפלל באחד מבתי הכנסת בירושלים, ושם היה לו מקום קבוע לתפילתו, ופעם אחת הגיע לבית הכנסת אורח מחוץ לארץ, שבא להתיישב בירושלים, ואחד הגבאים שבבית הכנסת דחף את רבי מאיר יעקב ממקומו, כדי להושיב את האורח, ורבי מאיר יעקב בגודל סבלנותו שתק ולא הגיב כלום כאילו לא אירע דבר, והלך לשבת במקום אחר" ע"כ.

והנני להביא ולקבוע כאן דברים יקרים וחשובים, ממר מחותני, הגאון המובהק רבי עמנואל טולידאנו שליט"א, תלמיד ותיק, ילחטו"א, רבות בשנים למרן ראש הישיבה הגרא"מ שך זצ"ל, ממשא הספד שנשא על רבו הנ"ל, ונדפסו הדברים בספרו היקר עטה אור, דעת ואמונה, (מאמר י' דף קנ"ז): "כמה היה ראש הישיבה מרן הגרא"מ שך זצ"ל זהיר בבין אדם לחבירו, כבר לפני עשרים שנה הייתי אומר לילדים שלי שראש הישיבה זהיר ביותר בשני דברים: ביטול תורה, ובין אדם לחבירו, מעולם לא פגע במאן דהו.

אמרי הזהירות וחומרת בין אדם לחבירו חיים קפא

אומר "התורה כובלת אותי בשלשלאות של ברזל שלא לדבר לשון הרע", ותמיד היתה לשונו נקיה, ולא פגע במאן דהו, וזהו שבחו שאף על פי שהיה לוחם מלחמות ה', והיה צריך לדבר על משהו בפרהסיא, היה מדקדק ונזהר מאוד בזה, וצריך לדעת שלפעמים כשהיה צריך לעמוד בפרץ ופגע במשהו - הכל היה בחשבון ובדקדוק, ולא היה בעל מחלוקת, ואריכות ימיו תוכיח את זה, וכמו שאמרנו, ועוד עיין שם.

ואביא דבריו הנוראים של רבינו יהודה החסיד ז"ל בספר חסידים (סימן פ"ו דפוס ברלין): "אכתוב עיונות הדומים לרציחה ואינה ניכרת לעינים, והעונש גדול מאוד, כגון המבייש פני חבירו, או מצערו בפניו, שהוא מתבייש ומצטער, שאילו היה הורגו היה מקבל מיתה כדי שלא יהיה מתבייש, אחר כך מתחרט מי שבייש ובא לפני יראי ה' למצוא פתח תשובה, אומרים לו דע כי רעתך רבה ששפכת את דמו, וכך מצינו באביה שהוכיח את ירבעם ברבים לביישו וניגף (עיין בראשית רבה פס"ה ס"כ), ובמסכת מנחות (ס"ה ב') ביהודה שהשיב את הזקן וצהבו פניו של יהודה ומת, ומה זה שלא נתכוין אלא לדברי תורה על אמיתותה מת, שאמר לו רבי עקיבא תמה אני אם יוציא זה שנתו ומת, מי שמתכוין לבייש חבירו ברבים - כמה הוא חייב" עכ"ל. [ועיין בחיבורי שנות חיים (ערך אונאת דברים, וש"נ) עיין שם].

ולחומר ענין "בין אדם לחבירו", ולחובת הזהירות העצומה בדבר, חשבתי לנכון להביא כאן דברים מחרידים שגילה,

והרי ראינו דבר פלא, אריכות ימיו של מרן ראש הישיבה זצ"ל, שלא ראינו גדולים בדורות האחרונים שחיו באריכות ימים כזו, והרי הוא לא היה משופע בבריאות יתירה, וכל ימיו היו ביסורים, ונשא על עצמו את עול הכלל ואת כל עולם התורה, ובין אדם לחבירו, ובין איש לאשתו, וצרות על גבי צרות, ואת כולם קיבל בסבר פנים יפות, והרי ידוע שהיו הרבה דברים של עגמת נפש, ובודאי שעל פי דרך הטבע כל הדברים הללו גורמים לקיצור ימים, ואם כן בודאי נשאלת השאלה במה האריך ימים באיזה זכות, וכבר נתבאר במסכת מגילה (כ"ז ב' וכו"ח א') שאין אריכות ימים באה בכדי, וכל גדולי עולם פירשו שם למה האריכו ימים, כי אין שום דבר בא בחינם בלא חשבון, והצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט.

ונראה לי שהסיבה שהראש ישיבה זצוק"ל, האריך ימים, היא מצד שהיה נזהר מאוד בבין אדם לחבירו, ומעולם לא דיבר רע על משהו, וכמו שכתוב מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב נצור לשונך מרע וגו', ודבר זה בדקתי במשך שנים רבות, ועקבתי אחר זה עשרות בשנים, ותמיד כשהיינו מדברים בעניני העולם גם כן, [אף שעיקר הדיבורים היו בתורה], מעולם לא הוציא מלת גנאי, או ביקורת על משהו, ותתבוננו באים אנשים אליו ומתלוננים על חבריהם בישיבה פלונית וכו', ומחלוקות, ומריבות, ואף פעם לא השתתף עם המספר לגנות את זולתו, וכו'. וזה באמת היה מיראת שמים, והוא היה

רבינו הגדול, מופת הדור, שר התורה ועמוד ההוראה, הגאון בעל דובב מישרים מטשעבין זצ"ל זיע"א.

הנה ראיתי לג"ר אברהם גולדשמיט שליט"א, ר"מ ודיין טאראנטא, במאמר הספד וקינה על סילוקו של צדיק, הגאון הגדול רבי חיים קרייזווירט זצ"ל, הנדפס עתה בקובץ התורני היקר "מוריה", אלול תשס"ב (גליון רפ"ו דף פ"ז) שכתב: "היה מרגלא בפומיה דרבינו הגדול רבי חיים קרייזווירט זצוק"ל מעשה נורא, ושמעתי אנכי מפי רבינו כמה וכמה פעמים, בראשונה לפני כארבעים שנה, ובאחרונה בשבת חול המועד סוכות שנה זו תשס"ב.

וזה לשון המעשה: שמעתי מהגאון רבי אלחנן הלפרין שליט"א מלונדון, תלמיד מרן הגאון מטשעבין בעל דובב מישרים זצוק"ל, שאמר לו הגאון מטשעבין בזו הלשון "כאשר הייתי בגלות בבוכרה, פגשתי שם חכם מקובל אחד, ושאלתיו מה חרי האף הגדול הזה [ר"ל חורבן יהדות אירופה בשנות הזעם הי"ד], ואמר לי על שני דברים, על שביזו את התורה, ועל שעיגנו את בנות ישראל, עד כאן דבריו של מרן הגאון מטשעבין ז"ל.

וביאר את הדברים רבינו הגדול רבי חיים זצ"ל, ואמר מפני שבאותו הדור היו בפולין שתי מכות מדינה, הראשונה שהיו אנשי שררה תקיפים ו אלימים, והיו קונים את הרבנות בעיירות עבור קרוביהם ושמשיהם, והרבה מהם לא הגיעו להוראה, והיתה התורה בבזיון גדול. והמכה השנייה,

אשר בחורי ישראל לא היו נגשים לשידוך, אלא אם כן הובטח להם ממון חשוב, ובפולין היו משפחות רבות שלא היה באפשרותם לזה, ואלפי בנות ישראל היו מעוגנות, עד כאן לשון רבינו הגדול רבי חיים ז"ל.

והנה הכל יודעים כי מרן הגאון מטשעבין זצ"ל, היתה אומנותו גם בפלך השתיקה, ומי הרעישו לספר באזני תלמידו את הדברים הנוראים הללו, אין זאת אלא שצוואה ציוה לנו, שבאם חלילה יגיעו ימים קשים, וצרות רבות על ישראל רח"ל, תדעו בנפשכם כי שני הדברים הללו ביזוי התורה, ועיגון בנות ישראל, קופצים המה בראש כל עוונות, וכאשר תמסרו נפשכם לתקן אותם, או אז יסור חרון אף ה' מישראל, ועל כן היה המעשה הזה מרגלא בפומיה דרבינו הגדול רבי חיים ז"ל, לזרז ולעורר לתקן הדברים.

ויש לנו להבין מדוע עוונות אלו דווקא קופצים בראש המקטרגים, והנה המתבונן בכל דברי הימים של עם ישראל מאז בריאת העולם, כל הגזירות והעונשים שנחתמו על אומות העולם ככולן - הקטרוג שחתם גזר הדין היתה זעקת הנגזל, הצעקה, הבכי של מי שעשו לו עוול, עינו אותו, רימו אותו, דחו אותו, וביזו אותו שלא כדין, וכן מצינו במשכון (שמות כ"ב כ"ו) כאשר אינו משיבו ללוח מה כתיב: והיה כי יצעק אלו ושמעתי וגו'. [ועיין ראב"ע ורמב"ן שם].

הנה המבול נחתם על הגזל בזעקת הנגזל, (כסנהדרין ק"ח ב'), וכן בסדום אחרי

זעקת סדום ועמורה כי רבה, היינו העבירות שבינם לבריות, שהבריות זועקים עליהם אל הקב"ה, וחטאתם כי כבדה מאד היינו העבירות שבינם לשי"ת, ואחר כך כתיב שם (פסוק כ"א) ארדה נא ואראה הכצעקתה הבאה אלי עשו כלה, רצה לומר על וחטאתם כי כבדה מאד, דהיינו העבירות שעשו ביני לבינם אני רוצה לוותר להם, ולא ארד ואראה רק על הכצעקתה הבאה אלי, דהיינו על זעקת סדום ועמורה כי רבה, כענין שנאמר כי יצעק אלי ושמעתי כי חנון אני, ואין לך צעקה גדולה בכל העבירות שבין אדם לחבירו כמו מהנגזל, הלכך לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל", עד כאן.

ונראה לי בס"ד מקור נפתח שעל עיגון בנות ישראל יש עונש נורא של מיתה, ודייקא **בשריפה**, והם דברות קדש של חז"ל במדרש ויקרא רבה (פ"כ ס"י): "רבי לוי אמר שחצים היו [נדב ואביהו], הרבה נשים היו יושבות עגונות ממתינות להם, מה היו אומרים אחי אבינו מלך, אחי אמנו נשיא, אבינו כהן גדול, ואנחנו שני סגני כהונה, אי זו אשה הוגנת לנו. רבי מנחמא בשם רבי יהושע בן נחמיה אמר (תהלים ע"ח ס"ג) בחוריו אכלה אש ובתולתיו לא הוללו, למה בחוריו אכלה אש - משום בתולותיו לא הוללו", ועיין בפירוש מהרז"ו ועץ יוסף על המדרש שם, והובאו דברי המדרש בפירוש תוספות על התורה מהדורת "דעת זקנים" ויקרא (ט"ז א'), ובביאור רבינו בחיי ז"ל על התורה ויקרא (ט"ו ל"ג) ובמדבר (ו' כ"ג), ועוד כתבתי בזה במקום אחר בס"ד.

נ"ב שנה של חטאים כבדים, נחתם הדין על "הכצעקתה" של אותה ריבה שהרגוה במיתה משונה (שם ק"ט ב' ורמ"ה ז"ל שם), וכן עונשם של המצרים החל אחר שהיה פרעה שוחט תינוקות ישראל ורוחץ בדמם, וכתיב באותו ענין "ויזעקו ותעל שועתם אל האלהים" (שמות ב' כ"ג ורש"י ויונתן), ובחרבן בית שני אמרו בגיטין (נ"ח א') במעשה דשוליא דנגרי שנתן עיניו באשת רבו, וסייב בערמה שיגרשנה רבו, והוא נשאה ורבו היה חייב ממון לשוליא, והיה משרתו בחובו, והיו הם אוכלים ושותין, והוא היה עומד ומשקה עליהן, והיו דמעות נושרות מעיניו ונופלות בכוסיהן, ועל אותה שעה נחתם גזר דין ע"ש.

והיינו שנשתנו לרעה עוונות הללו והמה מקטרגים, כי עלתה זעקת בנות ישראל הכשרות השמימה, וכי מה עוול עשו הן שאין להן ממון או יחוס או יופי, ואמרו בסוף מסכת תענית קחו מקחכם לשום שמים ותנן התם באותו ענין שקר החן והבל היופי אשה יראת ה' היא תתהלל", עד כאן מדברי הרב הנ"ל שליט"א, עיין שם שהאריך גם בענין העון השני של ביזוי התורה.

ואלו דברי הגאון המובהק ז"ל בספר באר שבע סנהדרין (ק"ח א'): "הקב"ה מוותר יותר על העבירות שבינו לבין הבריות, מן העבירות שבין אדם לחבירו, כמו שמצינו באנשי סדום דכתיב בבראשית (י"ח כ') ויאמר ה' זעקת סדום ועמורה כי רבה וחטאתם כי כבדה מאד. ורוצה לומר

והדברים מחרידים, נדב ואביהו שעליהם אמר משה רבינו ויקרא (י' ג'): "הוא אשר דבר ה' בקרובי אקדש", ופירש רש"י ז"ל משם חז"ל "אמר לו משה לאהרן, אהרן אחי יודע הייתי שיתקדש הבית במיודעיו של מקום, והייתי סבור או כי או כך, עכשיו רואה אני שהם גדולים ממני וממך", הרי שנדב ואביהו גדולים היו ממשה ואהרן בבחינת מה, ולא הועיל כלום ונענשו ומתו נדב ואביהו, וטעמו של דבר על שעגנו בנות ישראל, צא וראה כמה קשה ענין בין אדם לחבירו, ובפרט ענין עיגון בנות ישראל, דוק והבן הרבה...

ג.

אמר הצעיר יעקב חיים סופר נר"ו: ראיתי לנכון לתועלת המעינים, ולזיכוי הרבים הי"ו, לסמוך למאמרי הנ"ל קצת ליקוטים מחיבורי "אמרי חיים" כת"י, בענין בין אדם לחבירו, ויהי רצון שיהיו לתועלת וברכה, ויעשו פרי לטובה אכ"ר.

א. בין אדם לחבירו. חייב האדם לטרוח בדרישת טוב לעמו, ולשקוד בעמל נפשו, על תקנת חבירו, אם דל אם עשיר, וזאת מן החמורות ומן העיקרים הנדרשים מן האדם - שערי תשובה (שער ג' אות י"ג).

ב. בין אדם לחבירו. הוזהרנו להשתדל בהצלת חבירנו, ולשית עצות לעזרתם בעת צרתם, וככתוב לא תעמוד על דם רעך - שערי תשובה (שער ג' אות ע').

ג. בין אדם לחבירו. הקב"ה חפץ יותר במצוות שיעשה בהן גם רצון הבריות

מבמצוות שבין אדם לקונו - כן כתב הרא"ש ז"ל בפירושו למסכת פאה (פ"א מ"א), וביאור דבריו כתב הגר"א וסרמן זצוק"ל הי"ד בספרו קובץ מאמרים (דף מ"ב): "שבכל מצוות שבין אדם לחבירו יש גם כן בין אדם למקום, וזהו טעם דברי הרא"ש ז"ל הללו דמצוות שבין אדם לחבירו חמורות יותר, דתרווייהו איתנהו בהו", ועיין בחיבורי גדולה תשובה (סימן א' דף ט"ז), ובחיבורי הדר יעקב ח"ה (סימן מ"א), ובחיבורי מנוחת שלום ח"ט (סימן כ"ב) ועוד. [ועיין לעיל דברי הגאון באר שבע ז"ל].

ד. בין אדם לחבירו. שורש ויסוד התורה הם המצוות שבין אדם לחבירו - כן כתב אדמו"ר מצאנז זצ"ל בספר שפע חיים על התורה (שנת תשמ"ב פרשת משפטים דף רכ"ד).
ה. בין אדם לחבירו. על עבירות שבין אדם למקום יש גיהנם, ובעולם הזה העיקר מה שסובלים הוא על עבירות שבין אדם לחבירו - דברות הגה"צ אדמו"ר רבי שלמה מזוועהיל זצ"ל, הובאו בספר מאור השבת ח"ג (דף תקל"א).

ועכשיו מצאתי לרבינו החפץ חיים זצ"ל בספרו שמירת הלשון ח"ב (פרק כ"ז): "כשמקיים המצות שבין אדם למקום, עיקר שכון בעולם הבא, וכן ענשן כשעובר עליהן. והמצות שבין אדם לחבירו, שהוא מיטיב בזה לבני אדם, מקבל שכרו גם בעולם הזה, וכן כשעובר עליהן, לבד ענשו השמור לו לעולם הבא, נענש גם בעולם הזה, בעבור שבמעשיו הצר לבני אדם" ודוק.

אמרי הזהירות וחומרת בין אדם לחבירו חיים קפה

וזה האיש המוכה והמעונה - בחוליו דרש את אלקיו, והצדיק דינו, והתודה וביקש מחילה ומטו מכל האנשים, וקיבל דין מיתה על עצמו, ויעתר לו ה' וזכה למות כבעל תשובה גמור ביום ערב שבת קדש כ"ג תמוז ביום אחד עשר לחוליו ויסוריו וכו'.

מזה נקח מוסר כי הוא היה מתנהג כשורה בכל דרכיו, ומת בחטאו כבן שלשים שנה, מה יעשו החוטאים ומוסיפים אשמה בכל יום, **אלא הקב"ה מאריך אפיה במה שנוגע רק לו ולתורתו, מה שאין כן במה שנוגע לבין חבירו ממהר לפרוע**, אבל על כל פנים החי יתן אל לבו וישוב אל ה' וירחמם ואל אלקינו כי ירבה לסלוח, עד כאן מספר הזכרון.

עוד מצאתי בדרשות חתם סופר ח"ג (דע"ז ע"ב): "הענין ידוע כי רחמי שמים מרובים, ואף כי יחטא איש לאלקים [ר"ל בין אדם למקום], אין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו, ואיננו פוגע בנפשות, וכי גם יפגע בו מידת הדין יראה האלקים לתת לו שארית בארץ בלתי הכריתו, ישב אנוש עד דכא, לא כן כי יחטא איש לאיש [בין אדם לחבירו], והיה כי יקח אלקים נקמתו ממנו, יבקש לרדפו בדבר חרב ורעב ושבי וביזה, ולא שב אפו ממנו ועוד ידו נטויה עד המיתו, והיה כי יראהו מתמותת, מהר יחיש להחיותו להמיתו שנית, כאשר עיננו ראו ולא זר במות האשה הידועה וכו'" עיין שם. והנני להוסיף עוד מדברות קדשו של רבינו הגדול בעל חתם סופר זצ"ל בספר דרשותיו ח"ב (דף שני"ז): "אומר אני

ו. בין אדם לחבירו. עניות ועשירות בעולם הזה, אינו בא על עונשי עבירות שבין אדם למקום, אלא על מה שבין אדם לחבירו, כדאיתא בשבת (קנ"א ב') כל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים - כן כתב הגאון הנצי"ב ז"ל בספר העמק דבר ויקרא (כ"ה מ"ז) ע"ש.

ז. הקב"ה ארך אפים ואינו ממחר לפרוע, היינו במי שעבר על עבירות בין אדם למקום, אבל כשעובר על בין אדם לחבירו אזי הקב"ה ממחר לפרוע רח"ל - והנני מעתיק בזה דברות קדשו של רבינו הגדול חתם סופר ז"ל בספר הזכרון שלו (דף מ"ב): "וזה מעשה האיש הנ"ל, החץ פלח את כל אורך עצם שוקו, הוא העצם האמצעי ואכלה את בשרו, ובכל יום חתכו הרופאים מבשרו חתיכות חתיכות, ושמונה אנשים החזיקו בעדו לבל ינוע ולהחיותו לבל יתעלף וימות, ובחליו ביסורים הקשים והמרים התודה כאיש צדיק, כי באמת רע לא נמצא בו בינו למקום, רק בהיותו פקיד נגיד הגבירה של הבית הנ"ל נתפתה לדבר להרע להרבות מחלוקות בקהלתו, אשר לפנים לא ידעום אנשים שלווים ושקטים המה ואין מכלים דבר ביניהם, והיא האשה התחילה בקלקלה תחילה בעזרת האיש הנ"ל אשר שמע לקולה כנחש ילך, הוא העיד נגדי בהעמדיני למשפט זה שנתיים ימים בפליליהם במה שנוגע לכל בני הקהלה, והוא העלה שכר שכירות הבתים למעלה למעלה להוציא עניים ואביונים עד אפס מקים מושב דירה להם ותעל שועתם אל אלקים וכו'.

בתחילת דינו של הקב"ה יושב בדין על האדם איך התנהג עם חבריו, אם היה מתנהג עמהם לפנים משורת הדין או לא, ובזה המשפט אין הקב"ה מתנהג עמו לפנים משורת הדין אלא במשפט צדק, ואז אם על פי משפט צדק יצא דינו שהוא מאותן האנשים שעוברים על פשע ומעביר על מידותיו, אז אחר כך כשהקב"ה יושב בדין עליו בעסקי תורה ומצוות מה שבינו לבין המקום, הוא נוהג עמו בחסד לפגים משורת הדין" ועיין שם. ועיין לקמיה בסמוך (אות ח' ואות ט') ודוק.

ח. הקב"ה בשעה שמעניש לאדם, מתנהג עמו בחסד, אבל כשהוא רע לבריות אזי אין מנכין לו מן העונש כלל, אלא כגמול ידיו בשלימות יעשה לו - כך כתוב בביאור הגר"א ז"ל ישעיה (ג' י"א) על הפסוק אוי לרשע רע כי גמול ידיו יעשה לו: "מה שאמר אוי לרשע רע, היינו שכל העונשים של העבירות הכתובים בתורה הכל בצדק והכל בדין, אלא כשהרשע טוב לבריות אזי הקב"ה מטיב עמו גם כן ומענישו בחסד, ולא לפי הגמול הראוי על פי הצדק, וזהו שאמרו [בראש השנה (י"ז רע"ב) רב הונא רמי כתיב צדיק ה' בכל דרכיו וכתיב וחסיד בכל מעשיו, בתחילה צדיק ולבסוף חסיד], בתחילה צדיק רצה לומר בתחילת העונש לפי הכתוב על פי הצדק, ולבסוף בחסד זהו שאמר "צדיק ה' בכל דרכיו", היינו דרכי התורה על פי הצדק, והעונש על פי הדין, "וחסיד בכל מעשיו" לבסוף בשעת מעשה העונש מתנהג בחסד, אבל כשהוא רע לבריות אזי אין מנכין לו מן העונש כלל

אלא כגמול ידיו בשלימות יעשה לו, וזהו שאמר יד ליד לא ינקה רע היינו מי שהוא רע לבריות לא ינקה מעונש הכתוב אלא משלמין יד ליד, וכן אמר כאן אוי לרשע רע היינו רע לבריות לא ינקה עונש הכתוב ולפי גמול ידיו יעשה לו" ע"כ.

ובספר משלי (י"ד י"ט): "שחו רעים לפני טובים ורשעים על שערי צדיק", וכתוב בביאור הגר"א ז"ל שם: "הקב"ה בתחילה הוא אמת ולבסוף רוב חסד, והיינו שכתוב בתורה כרת על הוצאות שבת וכדומה הכל צדיק ה' בכל דרכיו, כי כל דבריו באמת ויושר אף על פי כן כשמשלם גמולו אינו משלם כפי הדין ממש, כי חסיד בכל מעשיו ואינו משלם לרשע כגמולו ממש, אך יד ליד לא ינקה רע כלומר הרע לבריות אין מנקין לו כלל, רק משלמין לו יד ליד ממש כפי רשעתו, נמצא הרע לבריות יושב בגיהנם יותר מהרשע לשמים לבד, והיינו שאין הרע עולה מן הגיהנם עד שילך הצדיק דרך הגיהנם ואז מעלה אותו הצדיק משם, וזהו שחו רעים שהם רעים לבריות לפני טובים כשיעברו דרך הגיהנם, ורשעים שהן לשמים לבד לא ימתינו עד שיעבור הצדיק דרך הגיהנם אלא יעלו תחילה מן הגיהנם, אך לא יבואו לגן עדן ואז שיבקשו כאשר יבא הצדיק לגן עדן וזהו ורשעים על שערי צדיק".

ובקונטרס עץ חיים (אות ע"ה דף תל"ד) הנדפס בסוף ספר נפש החיים (מהדורת הרב רובין) מובא: "אמר רבינו הגר"א ז"ל עיקר העמל של האדם צריך להיות על עבירות שבין אדם לחבירו בכל הדקדוקים".

חפץ חיים ז"ל בספרו אהבת חסד (ח"ב פ"ג), ובספרו שמירת הלשון (שער הזכירה פרק ב'), ועוד לו שם (שער התבונה פרק ד') וצריך לכאן, והחי יתן אל לבו.

י. בין אדם לחבירו. אמרו רבותינו ז"ל אם אדם עושין לו נס מנכין לו מזכיותיו, אך יש צדיקים שיעשו להם כמה נסים ואין מנכים להם כלום אלא עושה עמהם הנסים בתורת צדקה, אמנם זה תלוי בדבר אחד, שאם אותו צדיק אוהב לעשות חסד חנם עם הבריות שעושה להם טובה שאין לו הנאה ממנו, אז מידה כנגד מידה יעשה לו הקב"ה נסים בתורת צדקה ומתנת חנם שאין מנכה לו מזכיותיו כלום - כן כתב הגאון רבינו יוסף חיים ז"ל בספרו בן יהודע שבת (ל"ג ב') ע"ש.

והשוה למאמרם בתלמוד ירושלמי דמאי (פ"א ה"ג ד"ד ע"א): "מעשה ברבי פינחס בן יאיר שהיה הולך לבית המדרש, והיה הנהר גינאי מתגבר ועלה על כל גדותיו, אמר לו רבי פינחס בן יאיר גינאי גינאי וכי אתה תמנע ותעכב אותי מללכת לבית המדרש, ונחלק הנהר לפניו ועבר רבי פינחס בן יאיר, ושאלו תלמידיו אם גם הם יכולין לעבור, והשיב להם מי שיודע בנפשו שמימיו לא עשה שום רעה ולא ביזה וציער לבר ישראל, הוא יעבור ולא ינזק, ואם לאו לא יעבור", והדברים נוראים.

ז. לפי צורת ההנהגה של האדם עם הבריות, כך ממש יתנהגו עמו בשעת דינו, שנינו במסכת אבות (פ"ב מ"א): "עין רואה ואוזן שומעת וכל מעשיך בספר נכתבים". ורבינו ראש הגולה הגאון רבינו יוסף חיים ז"ל בספרו ברכת אבות שם כה כתב: "איך שהאדם עושה בעולם הזה ומתנהג בצרכי הגוף בביתו עם בני ביתו ומשרתיו, וגם מה שהוא נוקם ונוטר מאחרים בעבור שהקלו בכבודו, ואינו מעביר על מידותיו - כל זה יהיה שמור לו ליום הדין, שאם הוא חטא והרשיע לפניו יתברך, צריך הוא לקבל עונש גדול כאשר יעריכו לו ליום הדין משפטו לפי השירות אשר ביקש הוא מעבדיו ובני ביתו, ולפי ההקפדה אשר הקפיד על כבודו ולא רצה למחול בעולם הזה, אז יבואו לעשות מזו קל וחומר בן בנו של קל וחומר לאלפים ולרבבות, עד שיצא עליו משפט חרוץ אשר לא יוכל שאתו רח"ל.

ולזה אמרו עין רואה ואוזן שומעת כדי לעשות על הכל דין ומשפט ליום הדין, והנה דע כי מלבד זה הנה כל מעשיך רוצה לומר מעשים הגופניים שלך, אשר תעשה עם בני ביתך ועם משרתיך ועם שאר בני אדם, הכל בספר נכתבים כדי לקחת מהם קל וחומר לאלפים להגדיל עונשך ומשפטיך" רח"ל, ועיין בזה בדבריו המחרידים של רבינו הכהן הגדול ז"ל בעל

סימן ה

בענין גדולה תשובה שמקרבת את האדם לשכינה

תשל"ו

כתב רבינו הרמב"ם ז"ל הלכות תשובה (פ"ז ה"ו): "גדולה תשובה שמקרבת את האדם לשכינה שנאמר שובה ישראל עד ה' אלהיך, ונאמר ולא שבתם עדי נאם ה', ונאמר אם תשוב ישראל נאם ה' אלי תשוב, כלומר אם תחזור בתשובה בי תדבק" וכו', ועוד כתב הרמב"ם ז"ל (שם ה"ז): "כמה מעולה מעלת התשובה, אמש היה זה מובדל מה' אלהי ישראל, שנאמר עונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלהיכם וכו', והיום הוא מודבק בשכינה שנאמר ואתם הדבקים בה' אלהיכם" עכ"ל.

ומרן ז"ל בכסף משנה הניח חלק ולא ציין מקור דברי הרמב"ם שגדולה תשובה שמקרבת האדם לשכינה, ורבים מהמפרשים ציינו לההיא דיומא (פ"ו א') גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד, והוסיפו בפרט לפי מה שכתב הרמב"ם ז"ל בספר עצמו המורה בביאור כסא הכבוד שהוא בחינת השכינה, וכמו שכתב הגאון המובהק מהרז"ו ז"ל בספרו היקר סדר משנה על הרמב"ם שם, ואחריו כתב כן בספר עבודת המלך עיין בדבריהם ז"ל, וכיוצא בזה מצאתי שכתב הגאון רבי יעקב מליסא ז"ל בספרו נחלת יעקב פרשת ואתחנן (דכ"ג ע"ג) ע"ש, וגם הגאון האדר"ת ז"ל בהגהות בני בנימין על הרמב"ם ציין לההיא דיומא וכו"ל ועיין גם בספר בארות המים ובספר משנה כסף על הרמב"ם שם מה שכתבו בזה.

והנה מה שצינו רבנן לההיא דיומא גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד, לכאורה יש לעיין בה, לא מיבעיא לפי פירוש רבינו חננאל ז"ל יומא שם שכה שפירש וכתב: "גדולה תשובה שאפילו הגיע חטאו עד כסא הכבוד התשובה מכפרת שנאמר שובה ישראל עד ה' אלהיך" ע"ש, ועיין מה שכתב להסביר בזה הגאון אדמו"ר רבי צדוק הכהן זצ"ל בספרו פרי צדיק פרשת וירא (אות י') והביא שם שכפירוש רבינו חננאל נמצא במדרש פסיקתא רבתי (פרשה כ"ח), וחזר וכתב כן שם בפרי צדיק פרשת ואתחנן (אות י"ב), ושם פרשת וילך (אות י"א ואות י"ב ואות י"ד) עיין שם.

ולפירוש רבינו חננאל ז"ל כלל וכלל אין משם מקור לדברי הרמב"ם ז"ל הללו, ובפרט שדרך הרמב"ם לפרש התלמוד כרבינו חננאל ולהמשך אחריו כנודע, וכמו שהבאתי מפי סופרים וספרים בחיבורי כרם יעקב (דף ק"ה) ובחיבורי יחי יוסף (דף קנ"ט), ובחיבורי שם בצלאל (דף נ') עיין שם, אלא אפילו נפרש כפירוש הרגיל והמקובל שגדולה תשובה שהיא התשובה מגיעה עד כסא הכבוד, עדיין יש מקום לעיין ולהבין שהרי נקוט בידנו שהרמב"ם ז"ל צמוד ביותר ללשון התלמוד ואינו משנה מלשוננו אף לא אות אחת וכדאייתנא בחיבורי ברית יעקב (דף קי"ז ודף ק"ע), ועיין בכל המצויין בחיבורי תרנן לשוני (דף ק"ע) וצרף לכאן, ואם כן היה לו לרמב"ם לכתוב

כלשון התלמוד גדולה תשובה שמגעת עד **כסא הכבוד**, ולא היה לו לשנות ולכתוב **שכינה** ודוק.

ובם"ד אני עני אכתוב הנלע"ד למצוא מקור לדברי הרמב"ם ז"ל בדברות רבותינו ז"ל, דהנה בספר תהלים (ס"ח י"ט) על הפסוק עליית למרום שבית שבי, לקחת מתנות באדם, ואף סוררים לשכן יה אלקים, כה תרגמו רבותינו ז"ל בתרגום שם: "סלקתא לרקיע שביתא שבייתא יהבתא להון מתנן לבני נשא, וברם סרבניא די מתגיירין, ותייבין בתיובא, שרת עליהון **שכינת** יקרא דה' אלהים", הרי מפורש כדברי הרמב"ם ז"ל שהשכים בתשובה שורה עליהם השכינה ודוק היטב זה הנלע"ד בס"ד.

ורז"ל בתרגום שם פירשו הפסוק שמדבר על שנים "לקחת מתנות באדם" היינו גרים, "ואף סוררים" היינו החוזרים בתשובה, שניהם זוכים לשכן יה אלקים, כי אם נפרש שכל הפסוק מדבר רק בגרים, אינו מובן מה יש לו לגר שמתגייר שהוא כקטן שנולד עתה והוא בלא בלא חטא ועון לחזור בתשובה ודוק.

ומצאתי גם לרז"ל בספר תיקוני זהר (תיקון כ"ב דס"ו ע"ב): "ואם תב בתיובתא, נחית עליה סם חיים דאיהי **שכינתא**, ואתמר בה ושב ורפא לו", ועוד בספר תיקוני זהר (תיקון ס"ט דקט"ז ע"א): "זכאין אינון מארי דתיובתא דנחתי לה [לשכינתא] עליהו בכל יומא ושעתא ורגעא, ולא זאת מנייהו בכל אתר, דעליהו איתמר בהתהלכך תנחה אותך וגו', ולא אית

לה עליהו יומא ידיע, כגוונא דאחרנין דלא נחתת עליהו אלא בשבתות ויומין טבין, אבל מארי תיובתא לא זאת מנייהו [שכינתא] לעולם", ובספר זהר חדש איכה (דצ"ג ע"א): "**שכינתא** צווחא בכל יומא, שובו בנים שובבים, ולית מאן דישגח בה" והבן ודוק היטב.

ואחר שנים נדפס מחדש ספרו של הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל על הרמב"ם הנקרא בשם חיים ומלך, וראיתי לו שם שכה כתב: "גדולה תשובה שמקרכת את האדם לשכינה וכו', עיין מה שכתב הרב סדר משנה, ועיין בספר הזהר הקדוש ח"א (דקכ"ט ע"א) במעלות בעל תשובה דמתקרב עם השכינה, ובוזהר הקדוש ח"ב (דק"ו ע"א), ועיין מה שכתבתי בספר ברכת מועדיך לחיים ח"א (דף צ"ב ע"ג, ודף ק"ב, ודף קט"ו ודף קמ"ט), ועיין במדרש ויקרא רבה (סדר צו פ"י ס"ו) ודוק" עכ"ל. והנה כעת לא איסתייעא מילתא לראות גוף המקומות שציין ואתה תחזה.

ודע דאין לך לתמוה שהגאון רבי חיים פאלאג'י, ואני הקטן אחריו, הבאנו מקורות לדברי הרמב"ם מספר הזהר הקדוש, כי כבר רבים רבים וכן שלמים כתבו שעין קדשו של רבינו הנשר הגדול הרמב"ם ז"ל ראתה ספר זהר הקדוש והשתמש בו, והארכתי בזה בחיבוריי הקטנים עיין בויחי יעקב (דף נ"ז), ויד סופר ח"ב (דף ל"ב הערה ה'), וברית יעקב (דף ל"ד), וזכות יצחק ח"א (דף כ"ב), וחוקי רצונך ח"א (דף ח'), ועיין בארוכה בחיבורי קטורת חיים (סימן ה') מה שהבאתי בזה בס"ד.

סימן ו

ליקוטים בעניני תשובה

חובה דעבד, קב"ה מחיל ליה ולא גבי מיניה - ספר זהר חדש (תשא דמ"ו סע"א).

תשובה. דהא לית רחימו לקב"ה בהדי בר נש בעלמא אלא למאן דתב מחוביה - ספר זהר חדש בלק (דנ"ד ע"א).
וכן הוא בספר הספר הזהר הקדוש ח"ג (דש"ד רע"ב).

תשובה. לית לך בכל עלמא דקיימי קמיה אלא תשובה וצלוחא דבר נש - ספר הזהר חדש רות (ד"פ ע"א).

תשובה. צלי משה ואמר יחי ראובן ואל ימות, ואתקיים בעלמא דין ואתקיים בעלמא דאתי, מאי טעמא בגין דא, ובגין דעבד תשובה מההוא עובדא, דכל מאן דעביד תשובה, קב"ה קיים ליה בעלמא דין ובעלמא דאתי - ספר הזהר הקדוש ח"א (דקפ"ה ע"ב).

תשובה. תא חזי אברהם אתקריב לגביה קב"ה, ותיאובתיה דיליה הוה כל יומי בהאי, ולא אתקריב אברהם ביומא חד או בזמנא חדא, אלא עובדוי קריבו ליה בכל יומי מדרגא לדרגא עד דכד הוה סיב, אסתלק בדרגוי ועאל בדרגין עלאין כדקא חזי, זכאין אינון מאריהון דתשובה דהא בשעתא חדא, ביומא חדא, ברגעא חדא קריבין לגבי קב"ה, מה דלא הוה הכי אפילו לצדיקים גמורים, דאתקריבו גבי קב"ה

תשובה. לית מילה בעלמא ולית מפתחא בעלמא דלא תבר ההוא דתב בתיובתא וכו' - ספר הזהר הקדוש ח"ב (דק"ו ע"א).

תשובה. תשובה מתבר כמה גזרין ודיגין, וכמה שלשלאין דפרזלא, ולית מאן דקיימא קמי דתיובתא - ספר הזהר הקדוש ח"ב (דק"ו ע"א).

תשובה. אתר דמריהון דתיובתא סלקין, אפילו צדיקים גמורים לא יכלין למיקם תמן, ובגין כך כיון דתב בתיובתא, קב"ה מקבל ליה ודאי מיד, דלית מילה בעלמא דקיימא קמי תשובה, ולכולא קב"ה מקבל ודאי, ואי תב בתיובתא הא אזורמן לקבליה ארח חיים, ואף על גב דפגים מה דפגים, כולא אתתקן וכולא אתהדר על תקוניה, דאפילו במה דאית ביה אומאה [שבועה] וכו' דכד קב"ה אומי אומאה, לא אומי אלא אם לא יעביד תיובתא, דהא לית פתגמא דקיימא קמי תיובתא, ועל כולא מכפר קב"ה כד עבדין תיובתא שלימתא וקב"ה מקבל, וכו' - זוה"ק ח"ב (דק"ו ע"א).

תשובה. כל מאן דעביד תשובה, קב"ה קיים ליה בעלמא דין ובעלמא דאתי - ספר הזהר הקדוש ח"א (דקפ"ה ע"ב).

תשובה. כל בר נש דתב בתיובתא קמי מאריה ודחיל כל יומא מההוא

לו האדם ואחר כך עושים שלום אינו בלבבו של חברו כמו מקודם, אמנם השי"ת אינו משנה מאהבתו כלל ממה שהיה מקודם, רק אדרבה **אוהב אותו יותר** כששב בתשובה שלימה - כן כתב רבי חיים ויטאל ז"ל בספרו עץ הדעת טוב תהלים (כ"ב א' דף כ"ד).

ומה שכתב רבינו יונה ז"ל בשערי תשובה (שער א' אות מ"ב): "ועוד יתפלל בעל התשובה אל השם למחות כעב פשעיו וכענן חטאתיו, ושיחפוץ בו וירצהו ויעתר לו כאשר אם לא חטא, וכו', כי יתכן להיות העון נסלח ונפדה מן היסורים ומכל גזרה, **ואין לה' חפץ בו, ומנחה לא ירצה מידו**", עיין שם, אינו סותר להאמור כאן, כי מהרח"ו ז"ל דיבר על השב בתשובה שלימה, דהיינו עם כל עיקרי התשובה שזכר רבינו יונה ז"ל שם בשער הראשון וכולל תפילה בפרט ודוק. [ועיין היטב בספר בית אלהים (שער התשובה סוף פרק א') ע"ש, ובחיבורי גדולה תשובה ח"א (סימן י"ד)].

תשובה. להחזיר בני אדם בתשובה הוא המצוה היותר גדולה - כן כתב מו"ז הגאון בעל כף החיים זצ"ל בספרו ישמח ישראל (פרשת דברים דף רנ"א).

תשובה. איש צדיק הנטפל לרשע להחזירו בתשובה ולא חזר, לוקח זכויותיו - כן כתב הגאון חיד"א ז"ל בספרו חומת אנך תהלים (ס"פ ל"א).

תשובה. תשובה מועילה להשלים מה שלא למד - כן כתב רבינו החפץ חיים ז"ל בספר ליקוטי אמרים (ס"פ

בכמה שנים, אברהם לא עאל באיננו יומין עלאין עד דהוה סיב כמה דאתמר, וכן דוד דכתיב והמלך דוד זקן בא בימים, אבל מאריה דתשובה **מיד** עאל ואתדבק ביה בקב"ה - הזהר הקדוש ח"א (דקכ"ט ע"א).

תשובה. תנינן אתר דמאריהון דתשובה קיימי ביה בההוא עלמא, צדיקים גמורים לית לון רשו לקיימא ביה, בגין דאינון [מאריהון דתשובה] קריבין למלכא יתיר מכלהו ואינון משכי עלייהו ברעותא דלבא יתיר, ובחילא סגיא לאתקרבא למלכא - ספר הזהר הקדוש ח"א (דקכ"ט ע"ב).

תשובה. אתקין ליה בתשובה, דכתיב איש או אשה כי יעשו מכל חטאות האדם וגו', והתודו את חטאתם, והשיב, תשובה תקין כולא, אתקין לעילא אתקין לתתא, אתקין לגרמיה אתקין לכל עלמא - ספר הזהר הקדוש ח"ג (דקכ"ב ע"א).

תשובה. בבוא האדם לתקן עניניו ולשוב בתשובה לפני השי"ת, **תחילת הכל** צריך לראות לתקן חטאי הלשון, ואז תקובל תשובתו - כן כתב רבינו החפץ חיים ז"ל בספרו שמירת הלשון ח"ב (ספ"ה דף קע"ד במנוקד).

תשובה. לשון הרע אחד דוחה מאה תשובות - עיין לגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו עיני כל חי מועד קטן (ט"ז ב'). ועיין בספר של"ה.

תשובה. מדת הקב"ה שלא כמדת בשר ודם, מדת בשר ודם שכשחוטא

ו' דף י'). [ובס"ד בחיבורי שובי השולמית ח"י (סימן י"ב) הארכתי מפי סופרים וספרים שתשובה מתקנת גם חיים וזמן שהתבזזו לריק עש"ב וצרף לכאן].

תשובה. כל הדוחה תשובתו ואומר עוד אחיה יש לי זמן לשוב בתשובה במשך הימים, הרי הוא בכלל האומר אחטא ואשוב שאין מספיקין בידו לעשות תשובה רח"ל - שיחות החפץ חיים (אות ע"ז דף ע"ט).

תשובה. תיכף כשנתחיל בתשובה הבטיחנו הקב"ה להשיב את שבותינו ולקבצנו לארץ ישראל וימול לבבנו ולבב זרענו לאהבתו וכו' - רבינו החפץ חיים זצ"ל בליקוטי אמרים (בהשמטות דף כ"ב).

תשובה. אפילו בחינת התשובה שלא היה מספיק להחיש הגאולה בדורות הקודמים, עכשיו יספיק **אפילו במעט** - דברות קדשו של אדמו"ר רבי יואל מסטמאר זצ"ל בספר דברי יואל (להושענא רבה).

תשובה. לכל תשובה תמצא סליחה - רבינו יונה בספרו שערי תשובה (ש"א אות ט') עיין שם כל דברות קדשו ז"ל.

תשובה. ידוע דהשטן מקטרג על תשובה יותר מכל עבירות שעשה, ומשום דאין נגאלים רק בתשובה, ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב - עיין ספר פרדס יוסף בראשית (ד' ט"ז).

תשובה. בשאר ימות השנה כששב האדם בתשובה, יש ספק אם מתקבלת תשובתו אם לא, מכל מקום בחדש **אלול** אם שב בתשובה שלמה **מובטח** לו שתשובתו מתקבלת, מאחר דאז נפתחים בו שערי רחמים והוא עת רצון - הגאון רבי יעקב אבוחצירא זצ"ל בספר שערי ארוכה (אות א') דף ל"ד מהדורת תשע"ב), ושם (דף קפ"ד), כתב: "בחדש אלול ששערי רחמים פתוחים והוא עת רצון **בודאי** התשובה מתקבלת בו", ועוד שם (דף רנ"ד): "העושה תשובה בחדש אלול, היא מעולה ביותר, **ומתקבלת במהרה בלי שום עיכוב**, כי השכינה ימינה פשוטה לקבל שבים בחדש הזה".

תשובה. מה היא רפואתו של יצר הרע תשובה - תנחומא נח (ס"ס ח').

תשובה. מה נסיעתן מרפידים בני מסה ומריבה, אף חנייתן במדבר סיני בני מסה ומריבה, להודיעך כמה כוחה של תשובה **שבשעה קלה** שעשו ישראל תשובה, **מיד** נתקבלו - מכילתא פרשת יתרו והובא במדרש הגדול (שם י"ט ב' דף שע"ו).

תשובה. תכתב זאת לדור אחרון, מכאן שהקב"ה מקבל השבים, ועם נברא יהלל יי, שהקב"ה בורא אותן בריה חדשה - מדרש ויקרא רבה (פ"ל ס"ג).

והחסיד רבינו יונה ז"ל בשערי תשובה (שער א' אות א') כתב: "והתבאר בתורה, כי יעזור ה' לשבים כאשר אין יד טבעם משגת ויחדש בקרבם רוח טהורה להשיג מעלת אהבתו, שנאמר ושבת עד ה' אלהיך ושמעת בקולו ככל אשר אנכי מצוך

סוגים פרטיים שלא יקומו לתחיה כראש השנה (י"ז א') ע"ש.

ומצאתי בהגהות יעב"ץ לתענית שם, ולכתובות (ק"א ב'), ובתפארת ישראל בפירושו למסכת סנהדרין (פ"י סוף אות ד') שכתבו שגם הרשעים יקומו לעת תחיה לחרפות ולדראון עולם, ומה שאמרו שתחית המתים לצדיקים היינו תחית המתים שהיא לטובה ע"ש, ועיין בספר כמו השחר (מערכת ר' כלל ט') ע"ש.

שוב ראיתי בזה בארוכה לרבי יצחק אברבנאל ז"ל בהקדמתו לספר ישעיה (דף י"א), ועוד שם (ס"פ כ"ו דף קמ"ג), ועוד שם (פרק מ"ג דף ר"ח), ובביאורו לספר יואל (פרק ד' דף ע"ו), ועיין מה שכתבתי במקומו בס"ד.

תשובה. כל מי שמודה על פשעיו ועוזב, ניצול מדינה של גהנום - פרקי דרבי אליעזר (פ"ט) ובית המדרש ח"ב (דף ע"ו), ובמדרש במדבר רבה (פ"כ סט"ו) אמרו שכל מי שחוטא ואומר חטאתי אין רשות למלאך ליגע בו ע"ש, וכן הוא במדרש בתנחומא שם (פרשת בלק ס"י).

תשובה. כל תורה ותפילה שאין בה מעשים טובים **ותשובה**, התורה בטלה, והתפילה אינה רצויה - מדרש רבי עקיבא בן יוסף (בתי מדרשות ח"ה דף ל"ג).

תשובה. כי התורה לא תשרה מפני רוחניותה אלא בנשמה טהורה **מכל סיג ופגם**, ולכן הכל צריכין אל התשובה - ראשית חכמה בפתיחה לשער התשובה.

היום אתה ובניך בכל לבבך ובכל נפשך, ואומר שם ומל ה' את לבבך ואת לבב זרעך להשיג אהבתו ודוק.

תשובה. הקב"ה מקבל דברי הכנעה ופיוס מהרשעים בסתר בינו לבינם להפוך דינו מרעה לטובה - רש"י משלי (י"ז כ"ג).

תשובה. כשצרה באה על ישראל ואינן נתונים לב להבין להתענות ולעשות תשובה יפול עם - רש"י משלי (י"א ד').

תשובה. אם באת להלחם כנגד השטן בוא בתכולות, [והם] תשובה תפילה ותענית - רש"י משלי (כ"ח י"ח).

תשובה. רק בתשובה שהאדם עושה הוא ממית את המקטרגים שלו, ובמקומם נבראים מליצים ופרקליטים שימליצו טוב בעדו - מכתבי החפץ חיים (סוף מכתב מ').

תשובה. ופשיטא דזכיה זו לתחית המתים אינה אלא על ידי תשובה וחרטה, דאם מת ברשעו אין לו תקנה לקום בתחית המתים ומיתתו מיתת עולם היא בר מינן, ודבר זה גלוי ומפורסם בדברי חז"ל בדוכתין סגיאין - כן כתב הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו חיים יודוך (מזמור נ"א דס"ה ע"א).

וכן הוא בתענית (ז' א') שתחית המתים לצדיקים ולא לרשעים, וברד"ק ישעיה (כ"ו י"ט) שתחית המתים לצדיקים ולא לרשעים ע"ש, וצע"ק דאם כן למה אמרו

תשובה. התורה והתשובה צריכות זו לזו, על ידי תשובה זוכה לתורה, ועל ידי תורה זוכה לתשובה **שלימה מאהבה** - כן כתב הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו הכתוב לחיים (מזמור ע"ג דק"ג ע"ב), ובספרו נפש חיים (מערכת ת' סוף אות נ"ט) כתב: "על ידי שעושה תשובה ומכפרים לו כל עונותיו, תהיה התורה ערוכה בכל אבריו ושמורה בפיו" ע"ש.

תשובה. תלמיד חכם שתורתו אומנתו אינו צריך לארבעה חילוקי הכפרה כי התורה מכפרת - כן כתב הגאון חיד"א ז"ל בספרו דברים אחדים (דרוש ד' דכ"ה רע"ב).

והגאון אדמו"ר מהרצ"א דינוב ז"ל בספרו בני יששכר (מאמרי תשרי מאמר ד' אות מ' בהגהה ד"כ ע"א) כתב: "הרב הקדוש חיד"א ז"ל כתב דהלומד תורה לשמה אין צריך לארבעת חילוקי הכפרה עכ"ל, וצ"ע בסוגיות התלמוד, אבל כיון שפסק כן הרב הגדול החיד"א בודאי היו לו ראיות, וכוותיה קיימא לן בבית דין של מעלה" עכ"ל, ואכמ"ל.

תשובה. תורה מכפרת עונותיו של אדם, ומכפרת גם על עוון חילול ה' - כן כתב החסיד רבינו יונה ז"ל בשערי תשובה (שער רביעי אות ט"ז), ועיין שם (בשער ראשון אות מ"ז), ועיין לגאון רבינו חיים מוואלז'ין זצ"ל בספר נפש החיים (ש"ד פל"א) ודוק. [ועיין לגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו נפש חיים (מערכת ת' אות ל"ח) שהאריך בזה, ולא ידעתי מדוע לא הביא דברי רבינו יונה ז"ל, ונתבאר במקום אחר בס"ד].

וכתב הרמ"ע ז"ל בספר עשרה מאמרות (מאמר חיקור דין פכ"ד) דהיינו דוקא תורה לשמה שמכפרת, ועיין לגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו נפש חיים (מערכת ח' אות כ"ג), ובספרו נפש כל חי (מערכת ח' אות כ"ג), וציין לעיין בספרו [ברכת מועדיך לחיים] (בדרשה ג' לשבת תשובה ע"ש) ע"ש.

תשובה. תשובה הוא ראשי תיבות תענית, שק, ואפר, בכיה הספד, ועל תלמיד חכם המתענה אמרו ליכול כלבא שירותיה, והגם דאם חטא טוב שיתענה כבר כתבו ז"ל דאם קשה עליו ביותר - זאת התורה בסיגוף מעט מכפרת, וזהו שאמר שובה דהיינו שק ואפר בכיה והספד בלי תענית - כן כתב הגאון חיד"א ז"ל בספרו נחל שורק (הפטרות וילך אות א') וע"ש.

תשובה. כשאדם חטא ועשה תשובה מתוך צרה, אינה מעולה, דהוי כמו ענין יראה הרעה שכתב בספר ראשית חכמה (שער היראה פי"ד), עיין בהקדמת ספר נטע שעשועים (ד"א ע"ג) - כן כתב הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו נפש חיים (מערכת ת' אות פ"ב). וצ"ע עיין בחיבורי גדולה תשובה ח"א (סימן י"ד) מה שעמדנו בזה בס"ד.

תשובה. אפילו עשה אדם מאה עבירות זו למעלה מזו ויחזור ויעשה תשובה, וישפיל את עצמו לארץ, ויראה את עצמו כאילו חציו זכאי וחציו חייב, ויראה את עצמו כאילו חייב באשם תלוי בכל יום, הריני עמו ברחמים ומקבלו בתשובה, ונותן לו בנים זכרים של קומה, ובנים עושי תורה,

אמרי

ליקוטים בעניני תשובה

חיים

קצה

ומקיימי מצוות, ויטמנו דברי תורתך בפיו שנאמר וה' חפץ דכאו החלי וגו' (ישעיה נ"ג י'), כך אמר להן הקב"ה לישראל אל תשימוני כחולה זה שאינו לא מן החיים ולא מן המתים, אלא ישפיל אדם עצמו ויתחיל ויאמר אם תשים אשם נפשו (שם), כמה שיאמר יביא פלוני אשם על נפשו, בוודאי יראה זרע, יאריך ימים (שם). דבר אחר יראה זרע בעולם הזה, ויאריך ימים לעולם הבא - תנא דבי אליהו רבה (סוף פ"ו).

וראיתי לגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו לוח ארז על תנא דבי אליהו (שם ד"י ע"א) שכתב: "על ידי תשובה זוכה לבנים בעלי קומה ותלמידי חכמים ובעלי מצות ולא ישכח תלמודו, וכל זה דרשהו בברכות [ה' א'] על היסורין ע"ש", אבל עיין שם בברכות וצע"ק.

תשובה. אדם עושה מריבה עם חבירו הולך הוא לבדו ואין מתרצה לו, עד שמקבץ לו בני אדם הרבה ואחר כך מתרצה לו, ואף על פי שמתרצה לו יש לו מקצת קנאה בלבבו, אבל אני איני כן אלא אדם עובר עבירה לפני אם חוזר בו ועושה תשובה הרי אני ברחמים ומקבלו בתשובה, וכיון שאני מקבלו בתשובה אין אני זוכר אפילו מקצת עונותיו - תנא דבי אליהו רבה (פ"ד ס"ב).

תשובה. בוא וראה כמה גדולה כחה של תשובה שממלכת את בני אדם בעולם, וקושרת לבני אדם קשרים בראשיהן, ומרפא את חולה מחוליו, ומצילתו מכל צער יגון ואנחה, ומצילתו

מדינה של גיהנם - תנא דבי אליהו רבה (פ"ח פ"ב).

תשובה. אבי שבשמים יהי שמך הגדול מבורך לעולם ולעולמי עולמים, ותהא לך קורת רוח מישראל עבדיך בכל מקומות מושבותיהם, שאמרת אקבל פושעיהן בתשובה, שאפילו הגדיל אדם מאה עבירות זו למעלה מזו, הרי אני ברחמים ומקבלו בתשובה, שאפילו עומד אדם ויחרף כלפי למעלה, ויחזור ויעשה תשובה הקב"ה מוחל, על כולם שנאמר אז ידלג כאיל פסח וגו', ואין פסח אלא חסר דעת וחסר מעשים טובים - תנא דבי אליהו רבה (פ"כ פ"ה).

תשובה. מעיד אני עלי את השמים ואת הארץ שיושב אני ומצפה להן לישראל יותר מאב לבנו ומאשה לבתה שיעשו תשובה כדי שיגאל אותם ויבנה להם בית המקדש - תנא דבי אליהו רבה (פכ"ט פכ"ג).

והביא דברי המדרש הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו מועד לכל חי (סימן ט"ו אות ג') וסיים: "האמנתי כי אדבר, שבכל פעם שאני קורא המאמר הנכבד הזה, עיני עיני יורדה מים, איך יתכן דמלך הכבוד אלהי עולם השי"ת, יושב ומצפה לנו שנחזור בתשובה כדי לעשות טובה עמנו וכל טובות שבעולם, וכל אחד הולך בשרירות לבו, ואין איש שם על לב לומר לכו ונשובה אל ה'.

ואם בבנו חביבו יארע שלעת ערב איחר מלבוא יותר מהשעה שרגיל לבוא

בכל ערב, אזי האב עיניו כיונים, משגיח מן החלונות מציץ מן החרכים, מתי יבוא לביתו, וכן אשה שהלך בעלה למדינת הים, כמה צער מגיע לה עד שתראה פני בעלה, וזה צער השמים, ואם הקב"ה סובל שיעור זה הצער עלינו, על מה אנחנו ישנים בתרדמה גדולה כזאת ואין אנחנו חוזרין בתשובה שלימה, אהא ה' אלהים תן בלב עמך ישראל לשוב בתשובה שלימה לפניך, לא לנו ה' לא לנו כי לשמך תן כבוד עכל"ק זיע"א.

תשובה. ברכות טובות וישועות טובות באות לעולם על ידי תשובה שנאמר קחו עמכם דברים ושובו אל ה' וכתוב קח טוב וכתוב בשובה ונחת תושעון - מדרש אגדה במדבר (דף פ').

תשובה. בלא שפתי מרמה. כשיעמוד מנשה ויעשה תשובה ואפילו במרמה קבלו, למה שאין הקב"ה מבקש לסלק בריה מן העולם ריקם, אלא יושב וממתין לו עד שיעשה תשובה אפילו שיהיה בידו מצות אחת מניחן תחת ראשו, שנאמר יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו וישוב אל ה' וגו' - אגדת בראשית (פרק ט').

תשובה. במה נודע איפוא כי לא עשה כראוי תשובה על העבר, אם בא חטא השוגג לידו ידע כי לא עשה תשובה כהוגן, כי אם היתה תשובתו מתקבלת לפני השי"ת, לא היה בא לידו אחר כך חטא בשוגג לידו - ספר מרפא לשון (עמוד הדין דשכ"ז סע"ב).

תשובה. נמצא שאפילו עונות של ישראל גורמין מצוה והוא שעשו תשובה, כי מאד חביבה התשובה וגורמת זכות, כי בשוב רשע מרשעו ועשה תשובה נהפכו העוונות לזכות וכו' ומאד הקב"ה מתאוה לתשובת ישראל וכו' - מדרש תנחומא כתי"י מובא במבוא לתנחומא הקדמון (רס"ח סע"ב).

תשובה. כמו דקיימא לן העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב חטאת, כן גם כל העוסק בתורת התשובה כאילו עשה תשובה וכ"כ בספר שבט מוסר (פרק ל') - כן כתב בספר אבני שהם (בפתח השער), והביא דבריו הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו מועד לכל חי (סימן ט"ו אות י"ג).

תשובה. ואין מי אשר יכול לידע ולהודיע עד היכן כחה של תשובה - כן כתב רבינו יונה ביסוד התשובה (דף ק"ץ). ובעל הטורים דברים (ל' י') כתב דשקולה מצות תשובה כנגד כל המצוות כולם ע"ש. **תשובה.** עיקר הולדה התחדשות דברי תורה ונפשות לרצון ה' הכל על ידי מדרגת התשובה - צדקת הצדיק (אות קס"ד) ע"ש.

תשובה. על ידי התשובה יש לו שפע וברכה מאת השי"ת מן השמים - כן כתב מהרש"א ז"ל, הביא דבריו הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו תנופה חיים (פרשת דברים אות כ').

תשובה. לקבל על עצמו על כל פנים להבא שלא להכשל בעבירות, כי

תשובה. שוב יום אחד לפני מיתתך. גם זו אזהרה ללמוד התורה, כי התשובה תורה ומעשים טובים, ועיקר **התשובה שיתדבק בתורה**, שתהיה לו למגן כמו שכתב רבינו יונה בשערי תשובה - כן כתב החסיד רבינו יוסף יעבץ ז"ל בפירושו למסכת אבות (פ"ב מ"ב).

תשובה. כל המקבל את התוכחות וחוזר בתשובה, מעלין עליו כאילו לא חטא מעולם - מדרש הגדול (ריש פרשת דברים דף ב').

תשובה. כשיש שנאת חנם אף אם שב בתשובה משאר עוונות אינו מועיל - עיין לגאון חיד"א ז"ל בספרו פני דוד (פרשת כי תשא אות ה').

תשובה. מכלל הדברים אתה תשמע תוקף תועלת שמירת שבת דהוי כמקיים כל המצוות, וזוכה ליטתה מבית ומחוץ, ועל ידי שמירת שבת נגמרת התשובה, וזה טעם מאמרם ז"ל דאין ישראל נגאלין עד שישמרו השבת, כי הגאולה תבוא בתשובה, ואי אפשר **לתשובה בלא שמירת שבת** - כן כתב הגאון חיד"א ז"ל בספרו לב דוד (פרק כ"א דצ"ז ע"א).

תשובה. אמרו רז"ל גדולים בעלי התשובה יותר מן הצדיקים, וגדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד, שנאמר שובה ישראל עד ה' אלהיך, ועל ידי התשובה ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב ואין מי אשר יוכל להגיד עד היכן כח התשובה - כן כתוב בספר הפליאה (דף

זה הוא **עיקר התשובה** - כן כתב רבינו החפץ חיים ז"ל בספרו חובת השמירה (פרק ח' אות ג').

תשובה. הלואי שבת מרעתך וקראת לי אבי, ואם תעשי כך הינטור לך אדוניך את אשר חטאת לו, אם ישמור לנצח לא ישמור - רש"י ירמיה (ג' ד').

תשובה. אכן חן השוחד בעני בעליו אל כל אשר יפנה ישכיל (משלי י"ז ח'), ופירש רש"י ז"ל: "אכן חן כשהאדם בא לפני הקב"ה ומפייסו בדברים ושב לו, אכן חן ומרגליות היא בעיניו, אל כל אשר יפנה ישכיל בכל מה שיבקש ממנו מצליחו" ע"ש.

תשובה. המתחרט מיד ושב בתשובה גמורה נחשבת לו כמי שעבר בשוגג ומוחלין לו מיד, ועל תשובה כזו נאמר שובו בנים שובבים ארפא משובותם - מנורת המאור שער התשובה ובקיצורו בספר שבע פתילות (דף ש"ט בנדרס מחדש).

תשובה. אין לנו מצוה גדולה יותר מן התשובה - מנורת המאור שער התשובה ובקיצורו בספר שבע פתילות (דף שכ"ט בנדרס מחדש).

תשובה. השי"ת יאיר פניו אל בעל התשובה ומקרבו לשמו הגדול - מנורת המאור שער התשובה ובקיצורו בספר שבע פתילות (דף של"ז בנדרס מחדש).

תשובה. כי מן הנמנע שיחזרו בתשובה זולת על ידי התורה - אור החיים ויקרא (כ"ו י"ח).

ס"ד ע"א). [שוב ראיתי שהם דברי החסיד רבינו יונה ז"ל ביסוד התשובה ע"ש].

תשובה. אמרו רז"ל גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד שנאמר שובה ישראל עד ה' אלהיך עד ועד בכלל (יזמא פ"ו א'), והיינו שמגעת עד כסא הכבוד, ואומר דעו לכם דאיזוהי תשובה שמגעת עד כסא הכבוד היא שיש עמה **לימוד התורה**, ולכן קחו עמכם "דברים" הם דברי תורה שנקראו דברים, ובזה ושובו אל ה' דהינו בזה תהיה תשובתכם מעלה ותגיע עד כסא הכבוד וכשתהיה בידכם תשובה ותורה - כן כתב הגאון רבי יעקב אבוחצירא ז"ל בספרו מעגלי צדק (אות ה' דף ק"ד).

תשובה. אמרו המקובלים, כשאדם רוצה לחטוא, אזי הנשמה פורחת ממנו, כדי שלא יגיע לה הפגם. ורק הרוח והנפש נשארים בו ונפגמים. והנשמה כשפורחת ממנו חוזרת לתחת כסא הכבוד, לפי שממנו חוצבה. וכשחוזר האדם בתשובה כראוי, ומתקן פגמי הנפש ופגמי הרוח כראוי, אחר כך חוזרת אליו גם נשמתו, ואף על פי שחזרה לכסא הכבוד יוצאת משם ובאה אל האדם. וזו היא המעלה הגדולה של התשובה המעולה, שמוציאה הנשמה ממקומה ומחזירה אל האדם. וזהו שאמרו גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד, להוציא משם הנשמה שברחה לשם ומחזרתה אל האדם, וזהו מעלתה של התשובה המעולה - כן כתב הגאון רבי יעקב אבוחצירא ז"ל בספרו אלף בינה (אות ת').

תשובה. אמרו רבותינו ז"ל גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד, דהיינו שעל ידי התשובה זוכה לנשמה חדשה מתחת כסא הכבוד - ספר תפארת שמואל אלכסנדר פרשת וישב (אות ד'), וכן הוא עוד שם פרשת כי תבא (אות א') ומאמרי סכות (אות ד') ומאמרי שמחת בית השואבה (אות ב') ע"ש.

תשובה. עשרת ימי תשובה, אומר אני דמה שאמרו רז"ל דרשו ה' בהמצאו, אלו עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים, זהו לעמא דארעא פחותי הערך דאין בהם תורה, אמנם לתלמידי חכמים דיתבין ועסקין באורייתא קדישתא, הרי אמרו רז"ל בסוף תמיד על הפסוק שפכי כמים לבך נוכח פני ה' דהעוסק בתורה שכינה כנגדו, וכן נראה מכמה מאמרי רז"ל במדרשים וזהר הקדוש ותיקוני זהר ומהמקובלים ז"ל וכו', ומאחר שכן לגבי העוסק בתורה הקדושה **נחשב כל ימות השנה כאילו הם עשרת ימי תשובה**, ואין הכי נמי שיהיה להם הדרגה בזמן עשרת ימי תשובה רבותא טפי וכו' - כן כתב הגאון רבי חיים פאלאג'י זצ"ל בספרו הכתוב לחיים על ספר תהלים (מזמור ק"ה דקמ"ז ע"א). וכעין זה ראיתי מובא משמיה דרבינו הגאון מהרש"א אלפנדרי זצ"ל, ונתבאר במקומו בס"ד.

תשובה. כל אחד ואחד יודע נגע לבבו, והמצוה עליו לרפאות את שברו כפי מה שידו משגת, ומי שמשלים חוק תשובתו הרי זה משובח, ומי שאינו משלים

אמרי

ליקוטים בעניני תשובה

חיים

קצט

בה אלא שהתחיל בה ולא גמרה הרי הקל מחטאתו, **שאפילו מי שמשים אל לבו דעת לשוב בתשובה מקל עונשו**, ואני למד דבר זה ממה שכתוב בתורה וכו' - דרשות הר"ן (סוף הדרוש העשירי).

וכתב מרן המשגיח זצ"ל בספר אור יחזקאל (אלול דף ע"ד): "בעת אשר ישתדל לבקש איזה דרך לתשובה - כבר יצא מדרכי החטאים, והוא נמצא בדרך אחרת של בעלי תשובה, וכבר אינו שנאוי משוקץ ותועבה, ויש לו תקוה להגיע לזכות להגיע לאהוב וחביב".

תשובה. המחטיאים את חבריהם סופם שיתעו ויכשלו ויחטאו גם הם, וכמו שאמרו ז"ל כי המחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה - כן כתב רבינו יונה ז"ל בביאורו למשלי (י"ד כ"ב). [ושומע אני חידוש "שאין מספיקין" פירושו שגם הם יחטאו ויכשלו ודוק היטב].

תשובה. ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים עמו (משלי ט"ז ז') וכתב רבינו יונה ז"ל שם: "בעל התשובה אשר הרע לפניו לרבים בהכלמות ובצער ובגאווה ובוז, לא יתכפר האדם בדברים שבינו לחבירו בחסד ואמת, עד שירצה את חבירו, הנה ברצות [הש"ת] את דרך תשובתו יתן בלבבם שיתרצו לו, ונמצאו נזקיו כלא היו", וחזר וכתב כזאת גם בספרו דרשות רבינו יונה על התורה (פרשת כי תבוא), והוא יסוד רבינו חובת הלבבות בשער התשובה (פרק י') עיין שם.

תשובה. תורה מכפרת עונותיו של אדם, ומכפרת גם על עון חילול ה' - כן כתב החסיד רבינו יונה גירונדי ז"ל בשערי תשובה (שער רביעי אות ט"ז), ועיין שם (בשער ראשון אות מ"ז), ועיין לגאון רבינו חיים מוואלז'ין זצ"ל בספר נפש החיים (ש"ד פל"א) ודוק. [ועיין לגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו נפש חיים (מערכת ת' אות ל"ח) שהאריך בזה, ולא ידעתי מדוע לא הביא דברי רבינו יונה ז"ל, ונתבאר במקום אחר בס"ד].

וכתב הרמ"ע ז"ל בספר עשרה מאמרות (מאמר חיקור דין פכ"ד) דהיינו דוקא תורה לשמה שמכפרת, ועיין לגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו נפש חיים (מערכת ח' אות כ"ג), ובספרו נפש כל חי (מערכת ח' אות כ"ג), וציין לעיין בספרו [ברכת מועדיך לחיים] (בדרשה ג' לשבת תשובה ע"ש) ע"ש.

תשובה. אמרו ז"ל שלעון חילול ה' רח"ל אין תקנה עד שימות [יומא פ"ו א'], מכל מקום אם שב כאשר חטא, היינו שחוזר ומקדש שמו ברבים, כגון בעניינת **אמן יהא שמיה רבה** בכל כוחו, קורעין לו גזר דינו שהיה לו למות ועתה יחיה - כן כתב רבינו הגדול חתם סופר זצ"ל בחידושי חתם סופר השלם שבת (ק"ט ב' ד"ה וכתוב).

תשובה. אף על פי שאדם מרבה לחטוא לפניו יתברך, ועושה כל התועבות שבעולם, ואין שכחה לפני כסא כבודו, והעבר והעתיד הכל לפניו הוה, ועומד לפניו כאילו באותו הרגע נעשה, עם כל זה בבוא החוטא לבקש ממנו שיתפייס,

מיד הקב"ה מקבלו ומרבה להטיב עמו, כאילו מעולם לא סר מאחריו וקיים תורתו ומצותיו, ואדרבה מרבה עמו במתנות, היינו שכל עונותיו אשר עשה מתהפכים לזכויות לקבל עליהם שכר - כן כתב הרב בעל שבט מוסר זצ"ל בספרו מעיל צדקה (ס"ס אלף תק"ו).

ובאמת כאשר שב האדם אל השי"ת, חוזר השי"ת ומקרבו כמו שלא חטא מעולם, ולא יזכרו לו מאומה מעונותיו הראשונים וכו' - כן כתב רבינו החפץ חיים זצ"ל בספר שם עולם ח"ב (פרק ג' דף רט"ו).

תשובה. יש גיבור במדינה בשעה שהחץ יוצא מידו עוד לא יכול להחזירה אליו, אבל הקב"ה אינו כן, כשאין ישראל עושין רצונו כביכול גזרה יוצאה מלפניו שנאמר אם שנותי ברק חרבי וגו', **עשו תשובה מיד** הוא מחזירה, שנאמר ותאחז במשפט ידי, או שומע אני שהוא מחזירה ריקם תלמוד לומר אשיב נקם לצרי, ועל מי מחזירה על אומות העולם שנאמר ולמשנאי אשלם - מכילתא (פרשת השירה פרשה ד').

תשובה. או אז יכנע לבכם הערל, לצד התשובה הן הדברים, שמיד הם מכניעים לבן בתשובה, **מיד** אני חוזר ומרחם עליהן, שנאמר או אז יכנע לבכם הערל, ואז ירצו את עונם - ספרא (פרשת בחקתי פ"ח ה"ו).

תשובה. ההיקש [ר"ל הדעת והשכל] מורה ומחייב שעבד סכל שהמרה במלך גדול שהטיבו בתכלית הטוב, שאם יתן איש

את כל הון ביתו בכופר עונו בוז יבוזו לו, והיה מן הראוי שיהיה כוסף בתכלית הטוב הכוסף לתת כל אשר לו, גם בניו ובנותיו בכפרת חטאיו, אבל השי"ת היקל על זה ובחר בתשובה וציוה עליה, ובאר ענינה בדבר קל מאד, והוא החרטה על מה שעבר, והטבת המעשה על העתיד, והבטיחנו בזה הבטחה שלמה שאם יעשה כן, יכופרו העונות הקודמים לגמרי, וזה פלא עצום וחסד נשגב למאד - דברות קדשו של הר"ן ז"ל בדרשותיו (דרוש ששי דף צ"ז).

תשובה. אפילו אדם חוטא וחוזר וחוטא הקב"ה מקבלו בכל פעם ופעם, וכן הוא אומר ואל אלהי כי ירבה לסלוח - כן כתב חד מן קמאי רבינו מיוחס ב"ר אליהו ז"ל בפירושו לתורה דברים (ל' ט').

תשובה. כל הכופה את יצרו ושב בתשובה, הקב"ה מעלה עליו כאילו בנה מזבח והקריב עליו כל הקרבנות, שנאמר זבחי אלהים רוח נשברה זבח אלהים לא נאמר אלא זבחי - פירוש התורה לרבינו אפרים ב"ר שמשון ז"ל מבעלי התוספות שמות (כ' כ"א דף רמ"ג), ועיין סנהדרין (מ"ג ב').

תשובה. יתפלל לאל יתברך ויתעלה שיתן בלב כל פושעי ישראל לשוב בתשובה שלימה ובלבו בכללם, וזה כלל גדול בתפילה, כמאמרם כל המתפלל על חבירו וכו' הוא נענה תחלה, **ונמצא זוכה ומזכה** - ספר סדר היום (סדר ברכות השחר). [ועיין בחיבורי גדולה תשובה ח"א (סימן ה') דרוק].

תשובה. שמעתי בשם גאון אחד שאמר אם האדם ידבר תמיד בעניני תשובה, יוכל לקוות שיועיל איזה פעם לנפשו שימצא בה הרגש לתשובה, מה שאין כן אם לא ידבר בזה, יוכל להיות שיחיה ימים ושנים ולא יבוא לתשובה - רבינו החפץ חיים בספרו תורת הבית (ס"פ י' דף ס').

תשובה. יש עבירות שאי אפשר שימורקו על ידי גיהנם, ויהיה נצרך להיות מגולגל וכו', ויכול להיות שיגולגל אלף פעמים מדומם לדומם אחר, ואחר כך נתקן מעט ויוצא מהדומם, ומגולגל בצומח, וכאשר נעקר הצומח מהקרקע או יכול עלהו, מרגיש הנפש שהוא טעם מיתה, ויכול גם שם להתגלגל אלף פעמים מצומח לצומח אחר, ובכל אחד טועם ומרגיש טעם מיתה וכו', כל זה בשלא עשה תשובה, אבל אם עשה תשובה אין לך דבר שעומד בפני התשובה, אפילו דברים חמורים שנתחייב בגלגולים מרים ממות, הכל מתוקן בתשובה, ולא עוד אלא שלוקח שכר כפלים כי הזדונות נעשו כזכיות, ולא עוד אלא שהקב"ה מקרב וקוראו "רעהו" כביכול, נגד מה שמתחילה היה נקרא רשע - כן כתב הגאון המובהק בעל לבושי שרד ז"ל בספרו היקר ערבי נחל (פרשת נצבים) עיין שם בארוכה. [ובעיקר הדבר דתשובה מצילה מן הגלגול, הארכתי בס"ד בחיבורי שובי השולמית ח"ה (סימן י"ב), ונתבאר עוד במקום אחר ואכמ"ל].

תשובה. שלשה דברים מבטלין את הגזירה, התפילה, הצדקה,

תשובה. גדול אדוננו ב"ה ורב כח שמקבל שבים ומקרב את שובבים ומרפא אותם לקרוא להם שלום כדכתיב שלום שלום לרחוק ולקרוב, ואומר תשב אנוש עד דכא עד דכדוכה של מות, ואפילו יש בידו עבירות גדולות גילוי עריות ושפיכות דמים ועבודה זרה יש לו תקנה לשוב בתשובה ומתקבלת תשובתו ועוונות נהפכו לזכיות - ספר סדר היום (פירוש משנת בן חמש שנים).

תשובה. אף על פי שאדם מרבה לחטוא לפניו יתברך, ועושה כל התועבות שבעולם, ואין שכחה לפני כסא כבודו, והעבר והעתיד הכל לפניו הוה, ועומד לפניו כאילו באותו הרגע נעשה, עם כל זה בבוא החוטא לבקש ממנו שיתפייס, מיד הקב"ה מקבלו ומרבה להטיב עמו כאילו מעולם לא סר מאחריו וקיים תורתו ומצותיו, ואדרבה מרבה עמו במתנות, היינו שכל עונותיו אשר עשה מתהפכים לזכיות לקבל עליהם שכר - מעיל צדקה (ס"ס אלף תק"ו).

תשובה. באמת כאשר האדם שב אל השי"ת, חוזר הקב"ה ומקרבו כמו שלא חטא מעולם, ולא יזכרו לו מאומה מעונותיו הראשונים וכו' - כן כתב רבינו חפץ חיים ז"ל בספר שם עולם ח"ב (פרק ג' דף רט"ו). [ואין לשאול מדברי החסיד רבינו יונה ז"ל בשערי תשובה (שער א' אות מ"ב) ע"ש, כי החפץ חיים מדבר אחר שהשב עשה כל חלקי התשובה ועיקריה כולל תפילה ודוק, ועיין בחיבורי גדולה תשובה ח"א (סימן ד') ודוק].

והתשובה, ושלשתן בתורה ובנביאים ובכתובים, בתורה מניין שנאמר ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך בכל לבבך זו תפילה, **ובכל נפשך זו תשובה**, ובכל מאדך זו צדקה - מדרש משנת רבי אליעזר (פרק ט"ו דף רפ"ז). [וביאור הענין כתבתי בחיבורי שובי השולמית ח"ו (סימן ו') עיין שם].

משוקעים במ"ט שערי טומאה, והשי"ת הוציאם משם **בלי אתערותא דלתתא**, כן גם לי יעזור השי"ת ולזה נצטוונו לזכור יציאת מצרים - לשון אדמו"ר הגאון רבי צדוק הכהן ז"ל מלובלין בספר פרי צדיק (מאמרי חג הפסח סימן כ"ד), ועוד עיין שם פרשת ואתחנן (סימן ה') עש"ב.

תשובה. פעמים שהבעל תשובה כל כך יבכה ויצטער בלב שלם, יכמרו רחמיו של הקב"ה עליו וישלח עזרו מקודש, **ניצוץ אחד מנשמתו של משה רבינו ע"ה** וכו', וזה רמזו בפרשת תצוה שאותה פרשה נאמרה אחר מעשה העגל, ואחר שחטאו והשיבם משה בתשובה, מכל מקום נאמר עליהם אכן כאדם תמותון, והם מלוכלכים בעוונות בכל דור ודור והם צריכים תשובה וטהרה, לכן משה רבינו עצמו שהשיבם בתשובה בראשונה הוא יחזירם בתשובה שלימה באחרונה בעיבור ניצוצות נפשו כשיתעוררו הם תחילה בחזקה, וזהו סוד ויתעבר ה' בי למענכם וכו' רמז שיתעבר משה בישראל בהעלם ויעשו תשובה על ידו, ויתכן שזהו פירוש ואתה תצוה לשון חברה, ורוצה לומר אתה משה תתעבר בבני ישראל ותעשה להם חברה וצוות **לסייעם לעשות תשובה**. ועוד ראיה מן הכתוב שניצוצות של משה רבינו ע"ה מתנוצצות על ראש בעלי תשובה לסייעם, ממה שאמר דוד אשרי העם שככה לו, **שככה** עולה בגימטריא **משה**, ועל ידי כך אשרי העם שה' אלקיו שמסייע לכל אחד מבעלי התשובה לשוב אל ה' בשלימות שיקרא ה' אלקיו - דברות קדשו

תשובה. תחילת התשובה צריך השב בתשובה לעשות, הוא לחזור לתלמוד תורה - אור החיים הקדוש דברים (ל' ו' ד"ה אכן). והיינו שתקנו רז"ל בתפילה השיבנו אבינו לתורתך וכו', והחזירנו בתשובה שלימה וכו', ודוק, והארכתי במקומו בס"ד.

תשובה. נודע כי בצאת בני ישראל ממצרים לא היה שום הפרש ביניהם למצריים, כמו שאמרו במדרש שיר השירים רבה (פ"ב ס"ה) גוי מקרב גוי שהיו אלו ערלים ואלו ערלים, אלו מגדלי בלורית וכו', רק שהקב"ה חשק בהם ונשבע לגואלם, ובחסדו הגדול האיר והופיע בתוך עומק לבבם מגודל קדושתו, **בלי הכנה מצדם**, עד שהוציאם ממצרים, ולכן נצטוונו לזכור בכל יום יציאת מצרים, ואין המכוון על הזכרה בפה בלבד, אלא שיהיה דבר זה נקבע בעומק לב כל ישראל, שבאם חס ושלום יהיה משוקע באיזה תאוה וסיאוב רחמנא ליצלן ולא יוכל לשית עצה בנפשו, אל יאש עצמו, רק שיאמין ויצפה להשי"ת שיוציאו מהסגירו, כי יתחזק לבבו שאיננו משוקע יותר ממה שהיו אז ישראל

תשובה. העושה תשובה על הנגלות לו, מן השמים מוחלין לו גם על הנסתרות ממנו - כן כתב בספר בית מועד (דרוש ד' דף מ"ט), הובא בספר ידיו רב (שער י"ט ד"צ ע"א) וע"ש.

תשובה. מה שאמרו רז"ל שעל חילול השם רק מיתה מכפרת, היינו בתשובה בלא תפילה, רק על ידי תעניות וכיוצא בזה, אבל בתפילה ובתחנונים לפני השי"ת אין לך דבר העומד בפני התפילה, והרי זה כמו שאר צרכי האדם שמתפללים אל השי"ת, והוא נותן - דברי אדמו"ר הגאון מהרי"ד מבעלזא זצ"ל הובא בספר עזר מצריו ח"א (דרט"ו ע"ב), והוסיף שם מספר אורח משפט (דף קכ"ב) שלתפילה תורת שעיר המשתלח שמכפר על הכל, וזהו יסוד גדול יחזק השבים ולא יהיו נדחים לעולם ע"ש.

תשובה. סימן זה יהא בידך אשר קבלתי אותו מפי סופרים ומפי ספרים, שהעושה תשובה על עונו כל זמן שהעון יעלה על זכרונו ומרקד לפניו, בידוע שעדיין לא נמחל וירבה בתשובה אך כיון שנשכח ממנו ואינו עולה בזכרונו ידע באמת שכבר נמחל לו שנתקבלה תשובתו ועשה הקב"ה שישכח לבשר לו שנתקבלה תשובתו וכו', ואל תקשה מדוד המלך ע"ה דקאמר וחטאתי נגדי תמיד שעשה כן מתוך חסידות וכו' - כן כתב בספר שבט מוסר (פרק מ"ד דף דש"נ) משם ספר עבודת הבורא. ועיין בספר צדקת הצדיק (אות ע"ג, ואות צ"ט, ואות קכ"ז, ואות קל"ד), ועיין בפירושי רמתיים צופים על תנא דבי אליהו שהבאתי לקמן.

של ספר חרדים (פרק ע' דף רח"צ), ועיין שם בכל דברות קדשו שהאריך בנועם שית.

הרי לנו מבואר באר היטב שמי שאכן זכה להיות **בעל תשובה אמיתי ותשובתו גמורה**, זוכה שנצוץ מנצוצות משה רבינו מתעבר בו ומתנוצץ על ראשו, ולפיכך במסכת סנהדרין (ל"א סע"ב) קראו לו למר עוקבא שהיה **בעל תשובה גמור** וכמפורש ברש"י שם, לדזיו ליה **כבר בתיה** היינו משה רבינו, ולכן קראו לו נתן דצוציתא על שם הנצוץ (כלשון רש"י שם) שהיה מתנוצץ על ראשו (כלשון תוספות שם), ודוק והבן היטב. [כן כתבתי במאמרי הנדפס בקובץ "מקבציאל" (שנת תשמ"ח, גליון י"ג דף קכ"א), וביום כ"ג מרחשון תש"נ מצאתי לגאון חיד"א ז"ל בספרו דבש לפי (מערכת ה' אות י"א ומערכת ת' אות ג') שכבר עמד לפרש כן, וציין לספרו פתח עינים לסנהדרין שם, ולספרו אהבת דוד ע"ש].

תשובה. מדרגת התשובה ומעלותיה לפי גודל המרירות ועוצם היגון וכו', ויקל העון כפי אשר תכבד עבודת האנחה עליו ונרצתה בזה יותר מאשר תרצה ברוב יסורי הגוף ומכאוביו - שערי תשובה (שער א' אות י"ג).

עיקר התשובה במרירות הלב - שערי תשובה (שער א' אות י"ח). ועוד שם (שער ג' אות י"ז) עיקר התשובה לפי מרירות הלב.

התשובה. השלימה להנקות מפשע רב הוא כי יקד יקוד היגון בנפשו כיקוד אש - שערי תשובה (שער ג' סוף אות ר"ה).

תשובה. האדם עצמו אי אפשר לו לדעת אם כבר תיקן אשר עוות על פי תיקוני התשובה - כן כתב בספר תקון משה ח"ה (אות נ"ד), והובא בספר אביר ישראל (אות קצ"ב דל"ג ע"א).

ושם בספר אביר ישראל (אות רנ"ה) הביא משם הגאון הרב רבי שמואל מניקלשבורג זצ"ל סימן שנתקבלה התשובה אם מתנהג במידת הרחמים כי העבירה מולידה אכזריות ע"ש, ועוד שם (אות רנ"ו) הביא שהרב אורח לחיים כתב סימן אם נתקבלה התשובה דכל זמן שתשוקתו בקרבו עוד לא נתכפרה העבירה מאותו תאוה שתאב, והוסיף משם מעין החכמה דאם אותו חטא נופל פעמים במחשבתו מסתמא לא עשה תשובה מיראה ע"ש.

ובחיבורי שובי השולמית ח"ה (סימן י"ט) מה שכתבנו בענין זה, ומה הם הסימנים שנתקבלה תשובתו וצרף לכאן. וגם במאמרי כאן הבאתי עוד סימנים לקבלת התשובה.

תשובה. בא לידי בהשאלה לשעה קלה ספר דרך אמונה ומעשה רב וראיתי שם (מערכת ת' אות ט' דנ"א ע"ב) שכתב: "ובספר מ"ה כתב פעם אחת היו בלימוד איזה תלמידים אצל אדמו"ר מפרשיסחא ז"ל ושאל אותם שיגידו לו בזמן הזה מהיכן אדם יודע שאחר תשובתו נתכפר לו, וכל אחד היה מוכרח לומר לו סברתו, ואחרי זה אמר הוא ז"ל שאם האדם איננו חוזר עוד לחטוא אחר תשובתו, בידוע שנתכפר לו מכל וכל, כי אם לא היה

מתכפר לו הכל בודאי היה חוזר לסורו, ועל כל פנים הרהורים היה לו" עכ"ל. [בראש הספר במפתח הראשי תיבות כתב דספר מ"ה הוא ספר מרום הרים, ולדאבוני לא שמעתי על ספר זה מימי. שוב נתברר לי שצ"ל מרום הרי"ם ונדפס בוורשא שנת תרנ"ב].

תשובה. פעם אחת שאל [הרב רבי בונם מפרשיסחא ז"ל] את תלמידיו הקרובים אליו שיאמרו לו הסימן שיוודעים שהשי"ת מחל להם על כל הדברים הלא טובים, כי בזמן הזה אין לנו נביאים, והשיבוהו ולא הוטב בעיניו.

ואמר הוא ז"ל הסימן שנמחל הכל באמת, כי כל זמן שלא נמחל באמת אי אפשר שלא יעשה עוד זאת כי עבירה גוררת עבירה, ואם אין בו כולו יש בו מקצתו, ואם אינו עושה זאת עוד הוא סימן שנמחל לו, ועיין בספר הישר (שער ט'), וכמו שכתב הרמב"ם בהלכות תשובה (רפ"ב) שיעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם ובודאי אפילו בשוגג, כי ח"ו אם יש שמץ מן העבירה ח"ו גוררת ועל ידי זה באו שוגגים - כן כתוב ברמתיים צופים על מדרש תנא דבי אליהו רבה (פ"ל אות פ"ו), ועוד עיין שם ברמתיים צופים על מדרש תנא דבי אליהו זוטא (פכ"ד אות נ"א דנ"ה ע"א), עיין שם.

תשובה. סימן שנתקבלה תשובתו כאשר נשכח ממנו החטא וכמו שכתב בספר שבט מוסר - עיין רמתיים צופים (פכ"ט אות ע"ט דק"י ע"ב). [עיין לעיל].

נזירות למקום כדי שיתחייב קרבן חטאת למקום", משמע שיש אפשרות לכל הבחינות הנ"ל אף ללא חטא ממש ועיין. **עמנואל**].

תשובה. אם בעל התשובה היה רואה איך שבהרהור תשובה עומדת נשמתו באותה גדולה כצדיקים גמורים, היה שמח שמחה גדולה איך שיצא מחושך לאור גדול וכו', אבל אין מראין לו זאת כי אם יראה בחוש מה עבירה עושה היתה בטלה הבחירה אצלו והיה מסתלק מהעולם הזה והקב"ה ברחמיו אינו מראה לו זה - רמתיים צופים (פי"ח אות נ"ז) משם הרר"ב מפרשיסחא ז"ל.

תשובה. התשובה לכאורה דבר קל הוא, כי מדאורייתא די בהרהור לבד וכו', ואף על פי כן תדעו כי התשובה היא הריגה בנפש ולב נשבר, כמו אחד שנפל מן העלייה ונשברו עצמותיו מכף רגל ועד ראש - רמתיים צופים (פכ"ח אות ע"ט) משם רבו הרב רבי בונם ז"ל, וביאור הדברים עיין שם (אות ק"ה), ועוד שם ח"ב (פכ"ג אות י"א דמ"ח ע"ב). [ועיין בחיבורי שובי השולמית (סימן ו').]

תשובה. תשובת המשקל היא רק למי שאינו תלמיד חכם וכמו שאמר רבינו האר"י ז"ל - רמתיים צופים על תנא דבי אליהו זוטא (פט"ז סוף אות ט' דכ"ח רע"ב).

תשובה. כאשר עושה תשובה על העוונות נעשה מהם זכויות ומליצי יושר לגן עדן, ואם ח"ו אינו עושה תשובה נעשה

ועוד ברמתיים צופים שם על תנא דבי אליהו זוטא (פכ"ד אות כ"א דנ"ד ע"ב): "וזה הסימן שבאמת נמחל לו ואין לו עוד דביקות עם החטא אפילו כחוט השערה", עיין שם. [ועל פי זה יש לבאר מה דאמרו ז"ל במשנה בבא מציעא (נ"ח ב') אם היה בעל תשובה אל יאמר לו זכור מעשיך הראשונים, ולכאורה מדוע התנא לא נקט ואמר פעם עשית כך וכך, ולמה דוקא נקט התנא לשון "זכור מעשיך הראשונים", אלא יש לומר דבאמת מיידי דאינו זוכר מעשיו, והיינו בעל תשובה, וכפי שמעידה המשנה "היה בעל תשובה", והוא מזכיר לו עוונותיו דבנוסף לצער הבושה דיש לו בזה, עוד מאנהו בזה שביטל לו הסימן שנמחלו עוונותיו, ואין לך אונאה גדולה מזו, רק שסימן זה לכאורה צ"ע דאינו שייך במציאות, דאיך ידע ששכח וממילא ידע דנמחל לו, והלא אם יודע ששכח הרי שוב זוכר, ועיין, **עמנואל**].

תשובה. אמר מו"ר מהרש"ל מלענטשנע ז"ל שלא נאמר המתרצה בתשובה אלא הרוצה בתשובה, כביכול כאילו רצה שיחטא ויעשה תשובה, על דרך במקום שבעלי תשובה עומדין אין וכו', וזדונות נעשים לו כזכויות, ואם לא היה חטא לא היה עליו תואר ארך אפיים ומוחל וסולח כביכול, ודי בזה - רמתיים צופים (פל"א אות ק"ד). [וצע"ק ממה שאמרו במסכת נדרים (י' א') "תניא רבי יהודה אומר חסידים הראשונים היו מתאווין להביא קרבן חטאת לפי שאין הקב"ה מביא תקלה על ידיהם מה היו עושין עומדין ומתנדבין

מהם גהינם לשאול תחתית וכו', והיינו אם יהיו חטאכם כשנים כשלג ילבינו מן העבירה עצמה נעשה זכות, וזאת היא תוכחה גדולה כי בעבירה עצמה יכול להיות יצרו תוקפו ח"ו, אבל על מה שאין עושין תשובה לאחר החטא אין לזה שום התנצלות - רמתיים צופים על תנא דבי אליהו זוטא (פכ"ב אות א' דמ"ד ע"ב) משם רבו הרב רבי בונם ז"ל.

תשובה. שמעתי מאדמו"ר הרר"ב מפרשיסחא ז"ל כיון שאדם עושה תשובה גמורה נעשה תלמיד דוד המלך ע"ה, והוא מוציאו מהגיהנם לגן עדן, כדאיתא במסכת אבות המזכה את הרבים וכו' שלא יהיה הוא בגיהנם ותלמידו בגן עדן - רמתיים צופים על תנא דבי אליהו זוטא (פכ"ד סוף אות כ' דנ"ד רע"א).

ועוד ברמתיים צופים (שם פכ"ב סוף אות י' דמ"ח ע"ב) כתב: "כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה (שבת נ"ו ב'), וזה קאי על כל הפושעים עד סוף כל הדורות, וזה פירוש את צמח דוד עבדך מהרה תצמיח וכו', כי כל מי שעושה תשובה הוא ענף מדוד המלך ע"ה, שאפילו מי שהוא טפל הוא צומח מקדושת דוד המלך ע"ה", ועיין שם.

תשובה. על ידי תשובה מיראה מסתלק כוח היצר הרע, ואזי קרוב לודאי שישבו בתשובה מאהבה ויהפכו עוונתיו לזכויות - כן כתב רבינו החתם סופר בדרשותיו ח"א (ד"י ע"ב ד"ה כרחוק).

תשובה. אמרו במסכת יומא (פ"ו ב') גדולה תשובה שמגעת עד כסא כבוד

ולמעלה מכסא כבוד, ואמרינן כאן מאהבה וכאן מיראה, וידוע מה שאמרו בספר הזהר הקדוש ובכל ספרים, כי העובר עבירה ושונה, אין מלאכי השרת מניחים לקבל תשובתו, אלא שהשי"ת חותר חתירה מתחת כסא כבוד, וזהו שנאמר אם תשוב אלי תשוב, ולפי זה על כרחך צריך תשובה מאהבה, דאילו מיראה, הוא רק עד כסא כבוד, היינו עד מלאכי השרת ולא ה' בעצמו - כן כתב בספר יערות דבש ח"ב (דרוש י"ג) ע"ש. [וצ"ב, וכעת נעלם ממני היכן דברי ספר הזהר הנ"ל].

תשובה. כשאדם שב בתשובה בבחרותו שאז כחו חזק, זוכה לתשובה שלימה, והולך לאחר השכינה, אבל מי שעושה תשובה בזקנותו שאז כחו חלוש ואין לו כל כך יצר הרע, אז אין התשובה השלו כל כך חזקה ומועילה שילך לאחר השכינה, רק הולך לפני שכינה, מבלי להביט אל שכינה. וכבר נודע כי חילקו לימים של אדם לשלשה ימים, ימי בחרות, ימי עמידה, וימי זקנה, וזהו מאמר הפסוק לכו ונשובה אל ה' וגו' יחיינו מיומים, היינו בימי בחרות וימי עמידה אז התשובה מועילה בתכלית הטוב, אבל ביום השלישי שהוא ימי זקנה אינה מועילה כל כך, רק יקימנו ונחיה לפניו, דייקא, שהולך לפני שכינה, ולא לאחר השכינה להסתכל בשכינה ולהנות ממנה - כן כתב בספר יערות דבש ח"א דרוש ה').

תשובה. דבר פשוט ומתקבל אצל השכל הוא, כי להסתלק חלק העון במה

שהוא מזיד, צריך שיהיה זה מצד האדם, על ידי התעוררותו אל התשובה, כי אז יתהפך לשוגג, ואחר כך בהיותו בגדר זה, אשר נעדר ממנו צד רצון שהיה עושה אותו מזיד, ואין כאן אלא פועל כעין מקרה מופשט מהכוונה, אין בו צד חמור, והקב"ה בחסדו מעבירו מכל וכל, ומשלים הכפרה המוחלטת - ספר בינה לעיתים ח"א (דרוש ד' לשבת תשובה).

תשובה. בשעה שהקב"ה רוצה להעניש נותן לו לאדם מקום לטעות ומקשה את ליבו שלא ישוב בתשובה, והכל למען הענישו, והנהגה זו אינה רק בפרעה ומצרים, אלא הנהגה תמידית לעולם - אור יחזקאל ימים נוראים (דף רס"ד).

תשובה. עשרת ימי תשובה הם ימי רצון, וכתבו בספרים כי הפרש יש בין עשרת ימי תשובה לשאר הימים לענין תשובה ותפילה כהפרש האור מן החושך, ויפה "שעה" בתשובה ומעשים טובים בעשרת ימי תשובה מימים שלימים בשאר הימים - כן כתב הגאון רבי אליעזר פאפו ז"ל בספרו פלא יועץ (סוף ערך תשובה דפ"ה סע"ב).

ובספרו אלף המגן במוסר לראש השנה (דקצ"ב ע"ב) כתב: "הימים האלה נזכרים ונעשים אשר בהם פתחי תשובה פתוחים, ואם יפתח אדם פתח כחודו של מחט יפתחו לו פתח כחודו של אולם,

וכתבו שהתורה והמצוות של ימים אלו היא העולה, ומעט של ימים אלו עולה לחשבון גדול של ימים אחרים".

ומצאתי בספר סדר היום (סדר ראש השנה): "אחר צאת ראש השנה לא ישליך מעליו הכניעה והשפלות כי כל עשרה ימים אלו נקראים ימי תשובה ואשרי החוזר בהם ושב מחטאתיו כי תפלתו נשמעת ותשובתו מקובלת כמו שלמדו מפסוק (ישעיה נ"ה, ו') דרשו ה' בהמצאו, ואפילו ליחיד. **ויש הפרש בין תשובת ימים אלו לשאר ימות השנה כהפרש האור מן החושך**, לכן כל אדם ראוי להתבונן בענין קדושת ימים אלו ויסדר בהם תשובתו והכנעתו".

תשובה. אם לא עשה תשובה אמיתית ביום הכיפורים כל התפילות שמתפלל ביום הזה נדחות לחיצונים כמבואר בספר הזהר הקדוש - יסוד ושוורש העבודה (שי"א ספ"ו).

תשובה. אין הקב"ה חפץ באומות העולם שיעשו תשובה, על כן יש להם עולם הזה וכו' - כן כתב אדמו"ר מראדזמין ז"ל בספר ביכורי אבי"ב (ספר איכה דע"ז ע"ג) עש"ב. [ובס"ד בחיבורי שובי השולמית ח"ב (סימן ט"ו) ביארנו אם גוי שייך בתורת תשובה שיכול לחזור בתשובה עש"ב, והוספתי בזה דברים בחיבורי שובי השולמית ח"י (סימן ל"ב) בס"ד].

סימן ז

ליקוטים עניני תשובה מאהבה

תשובה מאהבה. החוזר בתשובה מאהבה תכף מתכפר לו הכל ואין צריך יסורין ומיתה - כן כתב הגאון חיד"א ז"ל בספרו נחל אשכול (שיר השירים ה' ח') בשם מהרש"א ע"ש, וכן כתב בספרו צוארי שלל (הפטרות ויצא סוף אות ד'), והוסיף שם שהסימן שתשובתו מאהבה כשעושה דברים יתירים מהחיוב ע"ש, ועיין נפש חיים (מערכת ת' אות ס"ח).

תשובה מאהבה. החוזר בתשובה מאהבה אינו צריך לארבעת חילוקי הכפרה כי מתכפר לו הכל וזדונות נעשות זכויות - כן כתב הגאון חיד"א ז"ל בספרו נחל שורק (הפטרות וילך אות א'), ועיין לו גם בספרו מדבר קדמות (מערכת ת' כלל י"ח), ובספרו פתח עינים סנהדרין (מ"ג ב'), שוב ראיתי בהגהות שפת החומה לחומת אנך שיר השירים (אות כ"ו) ולהושע (פרק י"ד דק"ב ע"א) שציין הרבה וש"נ.

תשובה מאהבה. התורה והתשובה צריכות זו לזו, על ידי תשובה זוכה לתורה, ועל ידי תורה זוכה לתשובה שלימה מאהבה - כן כתב הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו הכתוב לחיים (מזמור ע"ג דק"ג ע"ב),

תשובה מאהבה. החוזר בתשובה שלימה מאהבה אינו חוזר בגלגול כיון

תשובה מאהבה. על ידי תשובה מיראה מסתלק כוח היצר הרע, ואזי קרוב לודאי שישוּבו בתשובה מאהבה ויהפכו עוונתיו לזכויות - כן כתב רבינו החתם סופר בדרשותיו ח"א (ד"י ע"ב ד"ה כרחוק).

תשובה מאהבה. השב מאהבה נעשים לו זדונות זכויות וכל זית נבילה שאכל הוה ליה כאילו אכל קרבן פסח בירושלים - כן כתב בדרשות חתם סופר ח"א (די"ט ע"א ד"ה הוא), ועיין כיוצא בזה בחתם סופר על התורה (ס"פ ויקרא) ע"ש.

תשובה מאהבה. מצאתי עוד מידה טובה לבעלי תשובה, שזה שחילקו בין תשובה מאהבה לתשובה מיראה, היינו באמצע השנה, אבל בעשרת ימי תשובה, אז מצוי הקב"ה לכל יחיד ויחיד, ואם כן אפילו על ידי תשובה מיראה גם כן יכול להיות שזדונות נעשו זכויות וכו', ותעשו תשובה על זה אף שהיא תשובה מיראה, נתן להם עצה, הקשיבו לקול שופר אשר תקעו בראש השנה, ואז דרשו ה' בהמצאו, ואפילו על ידי תשובה מיראה יועיל בזמן הזה להיות זדונות נחשבות לזכויות, וגם לא יענשו על המחשבה - הגאון בעל נודע ביהודה ז"ל בספרו דרושי צל"ח (דרוש ז' לצום גדליה אות ח' דט"ו ע"א), ועיין בחיבורי שובי השולמית ח"י (סימן ט"ז).

אמרי

דהעונות נעשו לו כזכיות - כן כתב הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו נפש חיים (מערכת ת' אות צ'), ובספרו נפש כל חי (מערכת ת' אות צ"ח).

תשובה מאהבה. כתבו המפרשים דבעל תשובה שמהפך העונות לזכויות, הנה זכויות אלו שתחילתם היו עוונות ועל ידי תשובתו מאהבה נהפכו לזכויות, הקב"ה יתן עליהם שכר בעולם הזה וגם שכר לעולם הבא - עיין בן איש חי דרושים (פרשת כי תצא ד"ה כי תהינה דף רכ"ט).

תשובה מאהבה. החזור בתשובה מאהבה, תכף מתכפר לו הכל ואין צריך לא יסורין ולא מיתה - כן כתב מהרש"א ז"ל, והביא דבריו הגאון חיד"א ז"ל בספרו נחל אשכול (שיר השירים ה' ח') ע"ש, וכ"כ בספרו צוארי שלל (הפטרת ויצא סוף אות ד'), והוסיף שם שהסימן שתשובתו מאהבה כשעושה דברים יתירים מהחיוב. ועיין בנפש חיים (מערכת ת' אות ס"ח).

תשובה מאהבה. החזור בתשובה מאהבה, אינו צריך לארבעת חילוקי הכפרה, כי מתכפר לו הכל, וזדונות נעשות זכויות - כן כתב הגאון חיד"א ז"ל בספרו נחל שורק (הפטרת וילך אות א'), ועיין לו גם בספרו מדבר קדמות (מערכת ת' כלל י"ח), ובספרו פתח עינים סנהדרין (מ"ג ב'), שוב ראיתי בהגהות שפת החומה לחומת אנך שיר השירים (אות כ"ו) ולהושע (פרק י"ד דק"ב ע"א) שציין הרבה ושם נסמן.

תשובה מאהבה. החזור בתשובה מאהבה זדונות נעשין לו כזכויות, והחזור

חיים

רט

בתשובה מיראה זדונות נעשים לו כשגגות, מיהו גם על ידי תשובה מיראה שנעשו לו שגגות, היינו תיכף אחר התשובה, אכן כשחוזר אחר כך ועושה שנית תשובה שוב הרי היא מאהבה ונעשו זכויות, והיינו דאמר הנביא שובה ישראל עד ה' אלהיך כי כשלת בעונך, והיינו שנשאר השוגג כדרשתם ז"ל, ואמר אחר כך קחו עמכם דברים ושובו אל ה' אמרו אליו כל תשא עון וקח טוב, דהיינו בשובו שנית ישא כל העון שלא ישאר ממנו לגמרי, וקח טוב דהיינו שנהפך לטוב ולזכות, נמצא מה שזוכה בתשובה מאהבה בפעם הראשונה, צריך בתשובה מיראה לכפול שתי פעמים - כן כתב רבינו הגדול בעל נודע ביהודה זצ"ל בספרו צל"ח ברכות (ד' א' ד"ה אר"א ד"ח ע"א).

תשובה מאהבה. החזור בתשובה מאהבה, זדונות נעשין לו כזכויות, והחזור בתשובה מיראה זדונות נעשים לו כשגגות, מכל מקום בהצטרף לזה גם תפילה וגם צדקה אזי נעשים מהם זכויות - כן כתב רבינו הגדול חתם סופר זצ"ל בספר דרשותיו ח"א (די"ט ע"א ד"ה הוא).

תשובה מאהבה. עיקר התשובה השלימה האמתית שהיא מאהבה, היא רק על ידי עסק התורה כראוי כמו שאמרו (אבות פ"ו) במעלות התורה אוהב את המקום, וכמו שאמרו השיבנו אבינו לתורתך כו' והחזירנו בתשובה שלימה לפניך - ספר נפש החיים (שער ד' פרק ל"א).

תשובה מאהבה. העונות גורמים כי מיעוטא דמיעוטא הם שבים

ושני חיובים, האחד על עצם מעשה העבירה שעשה ועבר על מימרא דרחמנא, וזה "דין" דאמר התנא, והשני על אותו זמן שהוציא בעת עשיית העון ולא נוצל לעבודת השי"ת ככתוב בליקוטים בספר שנות אליהו ע"ש.

ואמרו ז"ל שתשובה מאהבה מהפכת זדונות לזכויות ואילו תשובה מיראה מהפכת זדונות לשגגות ולפי זה יש לומר דהזוכה לעשות תשובה מאהבה אזי בטל אצלו גם חיוב "החשבון", מה שאין כן מי שעשה תשובה מיראה שהעון הפך לשוגג מכל מקום טענת החשבון עדין קיימת - כן כתב הגאון מהרא"ז מרגליות ז"ל בשו"ת בית אפרים או"ח (בהקדמה ד"ה עוד ד"ד סע"א).

תשובה מאהבה. מי שעשה תשובה מאהבה היא מכפרת, ואין צריך לכפרת יום הכיפורים - כן כתב הגאון מהרא"ז מרגליות ז"ל בשו"ת בית אפרים או"ח (סוף ההקדמה ד"ה וחזרנו ד"ה ע"א) משם הרי"ף ז"ל על עין יעקב סוף יומא, ועיין בחיבורי שובי השולמית ח"ה (סימן י"ז) מה שכתבתי בזה בעזר האל הנותן דעת וחיים.

מאהבה, ורובא דרובא תשובתם היא מיראה, ונמצא בתשובתם שהעונות נעשו כשגגות - ספר בינה לעיתים ח"א (דרוש ד' לשבת תשובה).

תשובה מאהבה. יש בחינה אם תשובתו מאהבה או מיראה שכשמקבל עליו תענית או תעניות, אם עולה על רוחו ורצונו שהיום קצר והלואי שיתארך התענית כדי לקבל סיגוף גדול כנגד העונות וכדי שיתרצה אל השי"ת בודאי תשובה זו מאהבה, אך אם מצפה מתי יכלה התענית ומונה שעות, תשובה זו מיראת העונש - יסוד ושורש העבודה (ש"י פ"ה).

תשובה מאהבה. אמרו רבותינו ז"ל דהשב מיראה זדונות נעשות לו כשגגות, והשב מאהבה זדונות נעשות לו כזכויות ובפרט בעושה תשובה מאהבה ביום הזה הגדול והנורא שהוא יום הכפורים - הגאון רבי יעקב אבוחצירא זצ"ל בספר אלף בינה (אות ש' דף קע"ח).

תשובה מאהבה. ידועים דברי הגר"א ז"ל בביאור דברי התנא ודע לפני מי אתה עתיד "דין וחשבון", שעל כל מעשה עון שעושה האדם יש שתי תביעות

מעשה נורא מרבינו הגדול הגר"א מווילנא זצ"ל

זה בכלב נובח, ולא היה מועיל לו להצילו מזה לא תורתו ולא מצותיו, כי היה נכנס על ידי זה בכלל מלשין, כי באמת גם העגלון פטור מן הדין כידוע, ואף אם היה חייב עבור ההיזק, לא היה חייב רק ממון ולא הכאות, ונמצא שמגרה הגוי על חברו ישראל במה שאיננו חייב מן הדין, מכל זה ידע האדם איך להזהר מענינים אלו כל ימיו.

כל זה סיפר לי הגאון הצדיק מהר"ר יהושע [העליר] ז"ל מחבר ספר חוסן יהושע ומעוז הדת, ששמע כל זה מפיו [רבון] הגאון האמיתי מהר"ר דוד טעביל ז"ל אב"ד דמינסק, ששמע דבר זה מרבו מאור הגולה מהר"ר חיים זלה"ה, תלמיד מובהק של הגר"א זלה"ה.

והשי"ת יצילנו מכל חטא ועבירה ומכל נדנוד עון, ויעזרנו על דבר כבוד שמו, לא ניגע לריק ולא נלד לבחלה, לא נבוש בעולם הזה ולא נכלם לעולם הבא. הוא בחמלתו וחנינותו ימחול חטאותינו, יעביר אשמותינו, ויטהרנו מעוונותינו, ויחזירנו בתשובה שלימה לפניו, ונהיה דבוקים בו ותורתו, ונזכה לתת כבוד לשמו, כל אחינו בית ישראל, ואנחנו וזרענו וזרע זרענו עד עולם אמן ואמן.

מעשה נורא שסיפר רבינו החפץ חיים זצ"ל על רבינו הגדול הגר"א זצ"ל

כתב מרנא ורבנא החפץ חיים זצ"ל (נדפס לראשונה בסוף ספר שם עולם ח"ב בהשמטות, ועכשיו גם בהוצאות חדשות של ספר שמירת הלשון בהשמטות), וזו לשונו הטהורה:

"במה גדלה חטאת האדם שהולך ומלשין על ישראל לפני הגויים, ועווננו גדול מנשוא, ודינו שוה לאפיקרוס ולכופרים בתורה ובתחית המתים, שגיהנם כלה והם אינם כלים כמו ששנינו בראש השנה (י"ז א'), וכתבו המקובלים שעונשו עבור זה שיבוא בכלב נובח.

ובעין זה שמעתי בשם הגר"א זלה"ה, וכך היה המעשה, שהגר"א ז"ל קבל על עצמו ענין גלות, ונזדמן לו ששכר בדרך עגלה אצל עגלון ישראל, והסוס בהליכתו בדרך נזדמן שסר מן הדרך, והלך על ערוגות ההולכות בצדו, והערוגות היו של גוי, ונסתכל הגוי מרחוק, ורץ לעגלה להכות להגר"א היושב בתוכה, והיה ברצון הגר"א לענות לו אני אינני פושע בזה, והעגלון חייב, שלא שמר בהמתו כראוי, ונתחזק הגר"א ולא ענה אותו דבר.

ואחר כך אמר הגר"א ז"ל שאילו ענהו דבר זה, היה מוכרח אחר כך לבוא עבור

